

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Підручник

За загальною редакцією О.М. Цільмак

Одеса
Фенікс
2017

УДК 343.102 (477)
С 91

Рекомендовано Вченою радою Одеського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 13 від 04 липня 2017 р.).

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора О.М. Цільмак

Рецензенти: **Іщенко А. В.** – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ;
Аркуша Л.І. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія».

С91 Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень : підручник // О.М. Цільмак, О.Є. Користін, О.М. Заєць та ін. // [за заг. ред. О.М. Цільмак]. – Одеса: Фенікс, 2017. – 352 с. – з іл.

ISBN 978-966-928-187-6

У підручнику «Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень» послідовно викладено: суть того чи іншого методу, головну мету методу, правила та умови застосування методу, переваги та недоліки застосування методу, очікувані результати від процесу застосування методу, необхідні матеріали для застосування методу, термін застосування методу; алгоритм застосування методу на етапах його реалізації (підготовчому, основному та заключному).

Підручник буде корисним студентам і слухачам юридичних факультетів ВНЗ, курсантам ВНЗ МВС України, науково-педагогічному персоналу ВНЗ МВС України, працівникам органів досудового розслідування.

УДК 343.102 (477)

ISBN 978-966-928-187-6

©Кол. авт.; 2017

Авторський колектив:

Цільмак О.М., д.ю.н., професор – передмова, підрозділи: 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6, 3.7, 5.1.1 та 5.1.4; післямова, термінологічний словник;

Користін О.Є., д.ю.н., професор, заслужений діяч науки та техніки – підрозділи: 3.2, 4.1, 4.4, 4.5, 4.6, 4.7, 4.8 та 5.4.1;

Засєць О.М., к.ю.н., доцент – підрозділи: 4.1, 4.5, 4.6, 4.7, 4.8 та 5.4.1;

Афонін Д.С. – підрозділи 5.1.2 та 5.1.3;

Горбаньов І.М., к.ю.н., с.н.с., доцент – підрозділи: 5.3.2 та 5.4.2;

Кузнєцов В.В. – підрозділи: 5.3.2 та 5.4.2;

Шаптала О.С., д.н. з держ. управ., професор – підрозділи: 3.3, 3.7;

Волобуєв А.Ф., д.ю.н., професор – підрозділ 1.1;

Проценко О.О., к.ю.н. – підрозділ 3.7;

Ханькевич А.М., к.ю.н. – підрозділ 4.2;

Калиновський О.В., к.ю.н., с.н.с. – підрозділ 4.3;

Шкільніков В.І. – підрозділ 4.3;

Ісмаїлов К.Ю., к.ю.н., доцент – підрозділ 4.4;

Албул С.В., к.ю.н., доцент – підрозділ 4.5;

Федчак І.А., к.ю.н., доцент – підрозділ 4.9;

Талалай Д.В., д.ю.н., доцент – підрозділ 4.10;

Теслюк І.О., к.ю.н. – підрозділ 5.1.5;

Трофименко О.А.С. – підрозділ 5.1.6;

Сокол Р.С. – підрозділ 5.2.1;

Гора І.В., д.ю.н., професор – підрозділ 5.2.2;

Колеснік В.А., д.ю.н., професор – підрозділ 5.2.2;

Семелюк Д.М. – підрозділ 5.3.1.

ЗМІСТ

Передмова	20
Розділ I. Загальнотеоретичні основи методів досудового розслідування кримінальних правопорушень	
1.1. Методи, що використовуються у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень	23
1.2. Загальні положення застосування методів досудового розслідування кримінальних правопорушень	29
1.3. Класифікація методів досудового розслідування кримінальних правопорушень	35
Тестові завдання	47
Питання для самоконтролю	47
Перелік тем науково-дослідних робіт	47
Список використаної та рекомендованої літератури	48
Розділ II. Тактика застосування графічних методів	
2.1. Загальні положення графічних методів	50
Питання для самоконтролю	52
Список використаної та рекомендованої літератури	52
2.2. Тактичні особливості застосування методу «Матрична діаграма»	53
1. Загальні положення методу «Матрична діаграма»	53
2. Алгоритм застосування методу «Матрична діаграма»	59
Практична вправа	61
Питання для самоконтролю	62
Перелік тем науково-дослідних робіт	62
Список використаної та рекомендованої літератури	62
2.3. Тактичні особливості застосування методу «Деревоподібна діаграма»	63
1. Загальні положення методу «Деревоподібна діаграма»	64
2. Алгоритм застосування методу «Деревоподібна діаграма»	65
Практична вправа	67
Питання для самоконтролю	68
Перелік тем науково-дослідних робіт	68
Список використаної та рекомендованої літератури	68
2.4. Тактичні особливості застосування методу Ф. Цвіккі «Багатовимірна матриця»	69
1. Загальні положення методу Ф. Цвіккі «Багатовимірна матриця»	69

2.	Алгоритм застосування методу Ф. Цвіккі «Багатовимірна матриця»	71
	Практична вправа	74
	Питання для самоконтролю	75
	Перелік тем науково-дослідних робіт	75
	Список використаної та рекомендованої літератури	76
Розділ III. Тактика застосування евристичних методів		
3.1.	Загальні положення евристичних методів	78
	Питання для самоконтролю	80
	Список використаної та рекомендованої літератури	80
3.2.	Тактичні особливості застосування методу А.Ф. Осборна «Мозковий штурм»	81
1.	Загальні положення методу А.Ф. Осборна «Мозковий штурм»	81
2.	Алгоритм застосування методу А.Ф. Осборна «Мозковий штурм»	83
	Практична вправа	86
	Питання для самоконтролю	86
	Перелік тем науково-дослідних робіт	86
	Список використаної та рекомендованої літератури	87
3.3.	Тактичні особливості застосування методу М.Ф. Квінтіліана «Евристичні запитання»	88
1.	Загальні положення методу М.Ф. Квінтіліана «Евристичні запитання»	88
2.	Алгоритм застосування методу М.Ф. Квінтіліана «Евристичні запитання»	90
	Практична вправа	92
	Питання для самоконтролю	93
	Перелік тем науково-дослідних робіт	93
	Список використаної та рекомендованої літератури	93
3.4.	Тактичні особливості застосування методу Т. Бьюздена «Карта роздумів»	94
1.	Загальні положення методу Т. Бьюздена «Карта роздумів»	94
2.	Алгоритм застосування методу Т. Бьюздена «Карта роздумів»	96
	Практична вправа	98
	Питання для самоконтролю	98
	Перелік тем науково-дослідних робіт	99
	Список використаної та рекомендованої літератури	99
3.5.	Тактичні особливості застосування методу Р. Ділтса «Уолт Дісней»	100

1.	Загальні положення методу Р. Ділтса «Уолт Дісней»	100
2.	Алгоритм застосування методу Р. Ділтса «Уолт Дісней»	101
	Практична вправа	105
	Питання для самоконтролю	105
	Перелік тем науково-дослідних робіт	106
	Список використаної та рекомендованої літератури	106
3.6.	Тактичні особливості застосування методу Сакіші Тойода «П'ять Чому?»	107
1.	Загальні положення методу «П'ять Чому?»	107
2.	Алгоритм застосування методу «П'ять Чому?»	109
	Практична вправа	111
	Питання для самоконтролю	112
	Перелік тем науково-дослідних робіт	112
	Список використаної та рекомендованої літератури	112
3.7.	Тактичні особливості застосування методу «Інверсія»	113
1.	Загальні положення методу «Інверсія»	113
2.	Алгоритм застосування методу «Інверсія»	114
	Практична вправа	116
	Питання для самоконтролю	117
	Перелік тем науково-дослідних робіт	117
	Список використаної та рекомендованої літератури	117
Розділ IV. Тактика застосування методу «Кримінальний аналіз»		
4.1.	Загальні положення методу «Кримінальний аналіз»	119
	Питання для самоконтролю	122
	Список використаної та рекомендованої літератури	123
4.2.	Тактичні особливості застосування методу «Кореляційний аналіз»	124
1.	Загальні положення методу «Кореляційний аналіз»	124
2.	Алгоритм застосування методу «Кореляційний аналіз»	126
	Питання для самоконтролю	128
	Перелік тем науково-дослідних робіт	128
	Список використаної та рекомендованої літератури	128
4.3.	Тактичні особливості застосування методу «Кластерний аналіз» в IBM i2 Analyst's Notebook	129
1.	Загальні положення методу «Кластерний аналіз» в IBM i2 Analyst's Notebook	129
2.	Алгоритм застосування методу «Кластерний аналіз» в IBM i2 Analyst's Notebook	131
	Практична вправа	131
	Питання для самоконтролю	145
	Перелік тем науково-дослідних робіт	145

	Список використаної та рекомендованої літератури	145
4.4.	Тактичні особливості застосування методу «SWOT-аналіз», як інструменту стратегічного планування	146
1.	Загальні положення методу «SWOT-аналіз»	146
2.	Алгоритм проведення методу «SWOT-аналіз»	149
	Практична вправа	151
	Питання для самоконтролю	152
	Список використаної та рекомендованої літератури	152
4.5.	Тактичні особливості застосування методу «Кримінальний аналіз взаємозв'язків»	153
1.	Загальні положення методу «Кримінальний аналіз взаємозв'язків»	153
2.	Алгоритм застосування методу «Кримінальний аналіз взаємозв'язків»	155
	Практична вправа	157
	Питання для самоконтролю	158
	Перелік тем науково-дослідних робіт	158
	Список використаної та рекомендованої літератури	158
4.6.	Тактичні особливості застосування методу «Аналіз телефонних зв'язків»	160
1.	Загальні положення методу «Аналіз телефонних зв'язків»	160
2.	Алгоритм застосування методу «Аналіз телефонних зв'язків»	162
	Практична вправа	166
	Питання для самоконтролю	166
	Перелік тем науково-дослідних робіт	166
	Список використаної та рекомендованої літератури	167
4.7.	Тактичні особливості застосування методу «Побудова схеми діяльності»	168
1.	Загальні положення методу «Побудова схеми діяльності»	168
2.	Алгоритм застосування методу «Побудова схеми діяльності»	170
	Практична вправа	171
	Питання для самоконтролю	172
	Перелік тем науково-дослідних робіт	172
	Список використаної та рекомендованої літератури	172
4.8.	Тактичні особливості застосування методу «Побудова схеми подій»	174
1.	Загальні положення методу «Побудова схеми подій»	174
2.	Алгоритм застосування методу «Побудова схеми подій»	176

Практична вправа	177
Питання для самоконтролю	180
Перелік тем науково-дослідних робіт	180
Список використаної та рекомендованої літератури	180
4.9. Тактичні особливості застосування методу «Оцінка даних»	181
1. Загальні положення методу «Оцінка даних»	181
2. Алгоритм застосування методу «Оцінка даних»	183
Практична вправа	185
Питання для самоконтролю	188
Перелік тем науково-дослідних робіт	188
Список використаної та рекомендованої літератури	188
4.10. Тактичні особливості застосування методу оцінки ризиків «HAZOP»	189
1. Загальні положення методу оцінки ризиків «HAZOP»	189
2. Алгоритм застосування методу оцінки ризиків «HAZOP»	193
Питання для самоконтролю	195
Перелік тем науково-дослідних робіт	195
Список використаної та рекомендованої літератури	195
Розділ V. Тактика застосування методів під час досудового розслідування окремих видів злочинів	
Глава 1. Тактика застосування методів під час досудового розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи	
5.1.1. Тактичні особливості застосування методу «Сценарне планування» для попередження та припинення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується	197
1. Загальні положення комплексу методів щодо попередження та припинення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується	197
2. Алгоритм застосування комплексу методів щодо попередження та припинення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується	202
Практична вправа	215
Питання для самоконтролю	215
Перелік тем науково-дослідних робіт	215
Список використаної та рекомендованої літератури	216
5.1.2. Тактичні особливості застосування методу «Реконструкція способу (механізму) скоєння злочину»	217
1. Загальні положення методу «Реконструкція способу	217

	(механізму) скоєння злочину»	
2.	Алгоритм застосування методу «Реконструкція способу (механізму) скоєння злочину»	221
	Практична вправа	226
	Питання для самоконтролю	227
	Перелік тем науково-дослідних робіт	227
	Список використаної та рекомендованої літератури	227
5.1.3.	Тактичні особливості застосування методу «Реконструкція дій злочинця та потерпілого за слідами крові»	228
1.	Загальні положення методу «Реконструкція дій злочинця та потерпілого за слідами крові»	228
2.	Алгоритм застосування методу «Реконструкція дій злочинця та потерпілого за слідами крові»	230
	Практична вправа	235
	Питання для самоконтролю	236
	Перелік тем науково-дослідних робіт	236
	Список використаної та рекомендованої літератури	236
5.1.4.	Тактичні особливості застосування методу О.М. Цільмак «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства»	238
1.	Загальні положення методу О.М. Цільмак «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства»	238
2.	Алгоритм застосування методу О.М. Цільмак «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства»	240
	Практична вправа	247
	Питання для самоконтролю	247
	Перелік тем науково-дослідних робіт	247
	Список використаної та рекомендованої літератури	247
5.1.5.	Тактичні особливості застосування методу «Криміналістичне прогнозування» під час допиту свідка та підозрюваного за фактом убивства	248
1.	Загальні положення методу «Криміналістичне прогнозування»	248
2.	Алгоритм застосування методу «Криміналістичне прогнозування» під час допиту свідка відносно вбивства	250
3.	Алгоритм застосування методу «Криміналістичне прогнозування» під час допиту підозрюваного відносно вбивства	256
	Практична вправа	261
	Питання для самоконтролю	262
	Перелік тем науково-дослідних робіт	262

	Список використаної та рекомендованої літератури	262
5.1.6.	Тактика застосування методу П. Вака «Сценарне планування» під час побудови та перевірки криміналістичних версій стосовно умисного вбивства	264
1.	Загальні положення методу «Сценарне планування»	264
2.	Алгоритм застосування методу «Сценарне планування»	266
	Практична вправа	276
	Питання для самоконтролю	277
	Перелік тем науково-дослідних робіт	277
	Список використаної та рекомендованої літератури	277
Глава 2.	Тактика застосування методів для протидії незаконному збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу	
5.2.1.	Застосування методу додаткового слідоутворення із використанням люмінесцентних речовин під час документування незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу	278
1.	Загальні положення методу додаткового слідоутворення із використанням люмінесцентних речовин	278
2.	Алгоритм застосування методу додаткового слідоутворення із використанням люмінесцентних речовин	280
	Практична вправа	283
	Питання для самоконтролю	283
	Перелік тем науково-дослідних робіт	283
	Список використаної та рекомендованої літератури	284
5.2.2.	Особливості використання методу «Інфрачервона спектроскопія» для виявлення й дослідження речових доказів	285
1.	Загальні положення методу «Інфрачервона спектроскопія»	285
2.	Алгоритм застосування методу «ІЧ-спектроскопія»	290
	Питання для самоконтролю	292
	Список використаної та рекомендованої літератури	292
Глава 3.	Тактика застосування методів під час досудового розслідування корисливо-насильницьких злочинів	
5.3.1.	Застосування методу особистого пошуку на початковому етапі розслідування корисливо-насильницьких злочинів	294
1.	Загальні положення методу особистого пошуку	294
2.	Алгоритм застосування методу особистого пошуку на початковому етапі розслідування корисливо-	296

наси́льницьких злочинів	
Практична вправа	299
Питання для самоконтролю	300
Перелік тем науково-дослідних робіт	300
Список використаної та рекомендованої літератури	300
5.3.2. Тактичні особливості застосування методу «Від злочину до злочинця»	301
1. Загальні положення методу «Від злочину до злочинця»	301
2. Алгоритм застосування методу «Від злочину до злочинця»	305
Практична вправа	308
Питання для самоконтролю	309
Перелік тем науково-дослідних робіт	309
Список використаної та рекомендованої літератури	310
Глава 4. Тактика застосування методу «Аналіз прихованих доходів» під час досудового розслідування злочинів економічної спрямованості	
5.4.1. Тактичні особливості застосування методу «Аналіз прихованих доходів»	311
1. Загальні положення методу «Аналіз прихованих доходів»	311
2. Алгоритм застосування методу «Аналіз прихованих доходів»	313
Практична вправа	318
Питання для самоконтролю	320
Перелік тем науково-дослідних робіт	321
Список використаної та рекомендованої літератури	321
5.4.2. Тактичні особливості застосування методу «Від злочинця до злочину»	322
1. Загальні положення методу «Від злочинця до злочину»	322
2. Алгоритм застосування методу «Від злочинця до злочину»	326
Практична вправа	329
Питання для самоконтролю	330
Перелік тем науково-дослідних робіт	330
Список використаної та рекомендованої літератури	330
Післямова	332
Термінологічний словник	333
Алфавітно-предметний покажчик	341
Бібліографічний список	342

CONTENT

Introduction	20
Section I. General-theoretical fundaments of pre-trial investigation of criminal offences methods	
1.1. Methods, that are used during pre-trial investigation of criminal offences	23
1.2. General thesis of pre-trial investigation of criminal offences methods appliance	29
1.3. The classification of pre-trial investigation of criminal offences methods	35
Test tasks	47
Questions for self-control	47
The list of topics for research projects	47
The list of used and recommended literature	48
Section II. The tactics of geographic methods appliance	
2.1. General theses of geographic methods	50
Questions for self-control	52
The list of used and recommended literature	52
2.2. Tactical peculiarities of «Matrix diagram» method appliance	53
1. General theses of «Matrix diagram» method	53
2. The algorithm of «Matrix diagram» method appliance	59
Hand-on exercise	61
Questions for self-control	62
The list of topics for research projects	62
The list of used and recommended literature	62
2.3. Tactical peculiarities of «Tree-similar diagram» method appliance	63
1. General theses of «Tree-similar diagram» method	64
2. The algorithm of «Tree-similar diagram» method appliance	65
Hand-on exercise	67
Questions for self-control	68
The list of topics for research projects	68
The list of used and recommended literature	68
2.4. Tactical peculiarities of appliance the method «Multidimensional array» of F. Tsvikki	69
1. General theses of the method «Multidimensional array» of F. Tsvikki	69
2. The algorithm of appliance the method «Multidimensional	71

array» of F. Tsvikki	
Hand-on exercise	74
Questions for self-control	75
The list of topics for research projects	75
The list of used and recommended literature	76
Section III. Tactical peculiarities of heuristic methods appliance	
3.1. General theses of heuristic methods	78
Questions for self-control	80
The list of used and recommended literature	80
3.2. Tactical peculiarities of appliance the method «Brainstorm» of A.F. Osborn	81
1. General theses of the method «Brainstorm» of A.F. Osborn	81
2. The algorithm of appliance the method «Brainstorm » of A.F. Osborn	83
Hand-on exercise	86
Questions for self-control	86
The list of topics for research projects	86
The list of used and recommended literature	87
3.3. Tactical peculiarities of appliance the method «Heuristic questions» of M.F. Kvintilian	88
1. General theses of the method «Heuristic questions» of M.F. Kvintilian	88
2. The algorithm of appliance the method «Heuristic questions» of M.F. Kvintilian	90
Hand-on exercise	92
Questions for self-control	93
The list of topics for research projects	93
The list of used and recommended literature	93
3.4. Tactical peculiarities of appliance the method Map of thoughts» of T. Byuzden «	94
1. General theses of T. Byuzden «Map of thoughts» method	94
2. The algorithm of T. Byuzden «Map of thoughts» method appliance	96
Hand-on exercise	98
Questions for self-control	98
The list of topics for research projects	99
The list of used and recommended literature	99
3.5. Tactical peculiarities of appliance the method «Walt Disney» of P. Dilts	100
1. General theses of P. Dilts «Walt Disney» method	100
2. The algorithm of P. Dilts «Walt Disney» method appliance	101

	Hand-on exercise	105
	Questions for self-control	105
	The list of topics for research projects	106
	The list of used and recommended literature	106
3.6.	Tactical peculiarities of appliance the method of Sakishi Toyoda «Five Whys?»	107
1.	General theses of Sakishi Toyoda «Five Whys?» method	107
2.	The algorithm of Sakishi Toyoda «Five Whys method appliance	109
	Hand-on exercise	111
	Questions for self-control	112
	The list of topics for research projects	112
	The list of used and recommended literature	112
3.7.	Tactical peculiarities of «Inversion» method appliance	113
1.	General theses of «Inversion» method»	113
2.	The algorithm of «Inversion» method appliance	114
	Hand-on exercise	116
	Questions for self-control	117
	The list of topics for research projects	117
	The list of used and recommended literature	117
	Section IV. The tactics of «Criminal analysis» method appliance	
4.1.	General theses of «Criminal analysis» method	119
	Questions for self-control	122
	The list of used and recommended literature	123
4.2.	Tactical peculiarities of «Correlation analysis» method appliance	124
1.	General theses of «Correlation analysis» method	124
2.	The algorithm of «Correlation analysis» method appliance	126
	Questions for self-control	128
	The list of topics for research projects	128
	The list of used and recommended literature	128
4.3.	Tactical peculiarities of «Cluster analysis» method appliance in IBM i2 Analyst's Notebook	129
1.	General theses of «Cluster analysis»» method in IBM i2 Analyst's Notebook	129
2.	The algorithm of «Cluster analysis»» method in IBM i2 Analyst's Notebook	131
	Hand-on exercise	131
	Questions for self-control	145
	The list of topics for research projects	145
	The list of used and recommended literature	145

4.4.	Tactical peculiarities of appliance of «SWOT-analysis» method as an instrument of strategic planning	146
1.	General theses of «SWOT-analysis» method»	146
2.	The algorithm of «SWOT-analysis» method» appliance	149
	Hand-on exercise	151
	Questions for self-control	152
	The list of used and recommended literature	152
4.5.	Tactical peculiarities of «Criminal analysis of interrelations» method appliance	153
1.	General theses of «Criminal analysis of interrelations» method	153
2.	The algorithm of «Criminal analysis of interrelations» method appliance	155
	Hand-on exercise	157
	Questions for self-control	158
	The list of topics for research projects	158
	The list of used and recommended literature	158
4.6.	Tactical peculiarities of «Telephone links analysis» method appliance	160
1.	General theses of «Telephone links analysis» method	160
2.	The algorithm of «Telephone links analysis» method appliance	162
	Hand-on exercise	166
	Questions for self-control	166
	The list of topics for research projects	166
	The list of used and recommended literature	167
4.7.	Tactical peculiarities of «Construction the scheme of activity» method appliance	168
1.	General theses of «Construction the scheme of activity» method appliance	168
2.	The algorithm of «Construction the scheme of activity» method appliance	170
	Hand-on exercise	171
	Questions for self-control	172
	The list of topics for research projects	172
	The list of used and recommended literature	172
4.8.	Tactical peculiarities of «Construction the scheme of events» method appliance	174
1.	General theses of «Construction the scheme of events» method	174
2.	The algorithm of «Construction the scheme of events» method appliance	176

Hand-on exercise	177
Questions for self-control	180
The list of topics for research projects	180
The list of used and recommended literature	180
4.9. Tactical peculiarities of «Data assessment» method appliance	181
1. General theses of «Data assessment» method	181
2. The algorithm of «Data assessment» method appliance	183
Hand-on exercise	185
Questions for self-control	188
The list of topics for research projects	188
The list of used and recommended literature	188
4.10. Tactical peculiarities of «HAZOP» method of risk evaluation appliance	189
1. General theses of «HAZOP» method of risk evaluation	189
2. The algorithm of «HAZOP» method of risk evaluation appliance	193
Questions for self-control	195
The list of topics for research projects	195
The list of used and recommended literature	195
Розділ V. The tactics of methods appliance during pre-trial investigation of certain types of offences	
Глава 1. The tactics of methods appliance during pre-trial investigation of crimes against life and health of a person	
5.1.1. Tactical peculiarities of застосування методу «Scenario planning» method appliance for preventing and discontinuation of felonious homicide, that is prepared beforehand	197
1. General theses of methods complex, about preventing and discontinuation of felonious homicide, that is prepared beforehand	197
2. The algorithm of methods complex appliance for preventing and discontinuation of felonious homicide, that is prepared beforehand	202
Hand-on exercise	215
Questions for self-control	215
The list of topics for research projects	215
The list of used and recommended literature	216
5.1.2. Tactical peculiarities of «Reconstruction the way (mechanizm) of crime comitting» method appliance	285
1. General theses of Reconstruction the way (mechanism) of crime committing» method	285

2.	The algorithm of «Reconstruction the way (mechanism) of crime committing» method appliance»	290
	Questions for self-control	292
	The list of used and recommended literature	292
5.1.3.	Tactical peculiarities of «Reconstruction of criminal's acts and victim according to blood traces» method appliance	294
1.	General thesis of «Reconstruction of criminal's acts and victim according to blood traces» method	294
2.	The algorithm «Reconstruction of criminal's acts and victim according to blood traces» method appliance	296
	Hand-on exercise	299
	Questions for self-control	300
	The list of topics for research projects	300
	The list of used and recommended literature	300
5.1.4.	Tactical peculiarities of appliance the method «The diagram of the purpose and the motives of felonious homicide» of O.M. Tsilmak	301
1.	General theses of the method метoдy «The diagram of the purpose and the motives of felonious homicide» of O.M. Tsilmak	301
2.	The algorithm of appliance the method «The diagram of the purpose and the motives of felonious homicide» of O.M. Tsilmak	305
	Hand-on exercise	308
	Questions for self-control	309
	The list of topics for research projects	309
	The list of used and recommended literature	310
5.1.5.	Tactical peculiarities of «Forensic prognostication» method appliance during witness and victim interrogation on the fact of homicide	248
1.	General theses of «Forensic prognostication» method	248
2.	The algorithm of «Forensic prognostication» method appliance during witness interrogation on the fact of homicide	250
3.	The algorithm of «Forensic prognostication» method appliance during suspect interrogation on the fact of homicide	256
	Hand-on exercise	261
	Questions for self-control	262
	The list of topics for research projects	262
	The list of used and recommended literature	262

5.1.6. Tactical peculiarities of the appliance the method «Scenario planning» of P. Wack during the construction and verification of forensic versions about felonious homicide	264
1. General theses of «Scenario planning» method	264
2. The algorithm of «Scenario planning» method appliance	266
Hand-on exercise	276
Questions for self-control	277
The list of topics for research projects	277
The list of used and recommended literature	277
Chapter 2. The tactics of appliance the counteraction methods of illegal traffic of goods, things and materials, that are forbidden in turnover	
5.2.1. The usage of method of additional trace-making with appliance of luminescent substances during fixation of illegal traffic of goods, things and materials, that are forbidden in turnover	278
1. General theses of method of additional trace-making with appliance of luminescent substances	278
2. The algorithm of method of additional trace-making with appliance of luminescent substances appliance	280
Hand-on exercise	283
Questions for self-control	283
The list of topics for research projects	283
The list of used and recommended literature	284
5.2.2. Tactical peculiarities «Infrared spectroscopy» method appliance for determination and examination of physical evidences	285
1. General theses of «Infrared spectroscopy» method	285
2. The algorithm of «Infrared spectroscopy» method appliance	290
Questions for self-control	292
The list of used and recommended literature	292
Chapter 3. The tactics of methods appliance during pre-trial investigation of mercenary-forcible crimes	
5.3.1. The appliance of personal search method on the initial stage of mercenary-forcible crimes	294
1. General theses of personal search method	294
2. The algorithm of appliance of personal search method on the initial stage of mercenary-forcible crimes	296
Hand-on exercise	299
Questions for self-control	300
The list of topics for research projects	300
The list of used and recommended literature	300

5.3.2. Tactical peculiarities of «From crime to criminal» method appliance	301
1. General theses of «From crime to criminal» method	301
2. The algorithm of «From crime to criminal» method appliance	305
Hand-on exercise	308
Questions for self-control	309
The list of topics for research projects	309
The list of used and recommended literature	310
Chapter4. The tactics of «The analysis of hidden incomes» method appliance during pre-trial investigation of crimes of economic direction	
5.4.1. Tactical peculiarities of «The analysis of hidden incomes» method appliance	311
1. General theses of «The analysis of hidden incomes» method	311
2. The algorithm of «The analysis of hidden incomes» method appliance	313
Hand-on exercise	318
Questions for self-control	320
The list of topics for research projects	321
The list of used and recommended literature	321
5.4.2. Tactical peculiarities «From crime to criminal» method appliance	322
1. General theses of «From crime to criminal» method	322
2. The algorithm of «From crime to criminal» method appliance	326
Hand-on exercise	329
Questions for self-control	330
The list of topics for research projects	330
The list of used and recommended literature	330
Afterword	332
Dictionary of terms	333
Alphabetical subject index	341
Bibliographic list	342

ПЕРЕДМОВА

*Метод для слідчого, як скальпель
для хірурга, - тільки в умілих руках
майстра він творить дива.*

О.М. Цільмак

На сучасному етапі реформування органів досудового розслідування Національної поліції України є низка проблемних питань, які потребують негайного вирішення, серед яких – модифікація, стандартизація, розробка, удосконалення та систематизація методів науки і техніки для потреб досудового розслідування.

Слід зазначити, що сучасні правопорушники найбільш ретельно та копітко готуються до скоєння правопорушення, обираючи при цьому найбільш новітні, витончені та креативні способи. У зв'язку з цим, органи досудового розслідування Національної поліції України потребують оновлення та удосконалення методичного інструментарію та науково-технічного забезпечення.

Після прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК) процесуальна складова досудового розслідування стала мати інформаційно-аналітичний та пошуково-пізнавальний характер. Й тому, озброєння слідчих набором універсальних інструментів (методів), які в будь-яку хвилину знадобляться їм для вирішення певних завдань досудового розслідування кримінальних правопорушень, є найбільш актуальним питанням методичного забезпечення діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Необхідно підкреслити, що на сучасному етапі розвитку правової держави не існує жодної комплексної науково-практичної праці у галузі методичного забезпечення діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України. У підручниках, навчальних посібниках в галузі права вказуються назви певні методи, однак, як саме їх застосовувати та використовувати – не описується.

Підручник «Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень» є своєрідною «методичною скарбничкою слідчого». У ньому чітко та послідовно викладено: суть того чи іншого методу, головна мета методу, правила та умови застосування методу, переваги та недоліки застосування методу, очікувані результати від методу, необхідні матеріали для застосування методу, термін активного застосування методу; алгоритм застосування

методу на етапах його реалізації (підготовчому, основному та заключному). Читачеві пропонуються конкретні шляхи реалізації того чи іншого модернізованого або авторського методу.

Метою підручника є підвищення рівня якості досудового розслідування кримінальних правопорушень шляхом озброєння осіб, які навчаються та суб'єктів досудового розслідування комплексом новітніх методів.

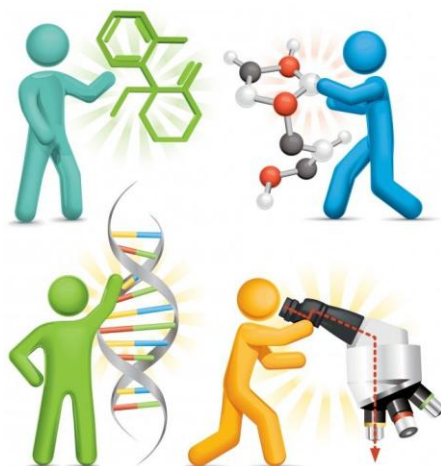
Підручник складається з п'яти розділів, у яких викладені методи, які модернізовані авторами до умов досудового розслідування кримінальних правопорушень. Описані методи не представляють увесь арсенал методів криміналістики, однак, вони стають підґрунтям для їх апробації, подальшої модернізації та удосконалення, а також підґрунтям для процесу винайдення новітніх надійних та валідних методів, які слід застосовувати під час досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Підручник призначений для практичного опанування курсантами та студентами юридичних факультетів ВНЗ МВС України креативних способів досудового розслідування. Він підготовлений для більш глибокого вивчення матеріалу з навчальної дисципліни «Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень». Матеріал підручника дозволить сформувати у осіб, які навчаються, практичні уміння застосовувати сучасні методи під час процесу попередження, профілактики, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Підручник «Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень» буде корисним студентам, курсантам та слухачам ВНЗ, науково-педагогічному персоналу ВНЗ, працівникам органів правопорядку.

РОЗДІЛ І.
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДІВ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ

1.1. МЕТОДИ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Досудове розслідування є першою стадією кримінального провадження, на якій органом досудового розслідування, прокурором здійснюється збирання, перевірка та оцінка доказів для вирішення питання про наявність або відсутність події кримінального правопорушення, вини певної особи в його вчиненні, характеру і розміру заподіяної шкоди. Тобто діяльність уповноважених суб'єктів має характер пізнавальної і засвідчувальної діяльності, об'єктом якої є обставини такого специфічного об'єкту, яким виступає злочин. І здійснюється вона шляхом проведення слідчих (розшукових) дій (у т.ч. негласних), як правило, в умовах наявної або очікуваної протидії зацікавлених осіб.

Розробленням рекомендацій щодо їх підготовки і проведення займаються такі прикладні наукові галузі, як криміналістика і теорія оперативно-розшукової діяльності (ОРД). У зв'язку з цим в названих юридичних науках використовуються поняття «технічний засіб», «прийом», «операція», «комбінація». Поряд з названими поняттями використовуються також і терміни «методи криміналістики», «методи ОРД», але щодо них в названих науках немає єдності в тлумаченні їх змісту та співвідношення з іншими поняттями. Як відомо, зрілість будь-якої галузі науки визначається, перш за все, ступенем розробленості її понятійного апарату. З цих позицій в названих науках є певні проблеми, що торкаються методів, що використовуються у досудовому розслідуванні.

Метод [грец. *methodos* – шлях дослідження] – це спосіб пізнання явищ природи і суспільного життя, який розглядається як окремий прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності [1, с. 177]. У філософії розрізняють методи емпіричного і теоретичного рівня. Основою емпіричних методів є чуттєве пізнання (відчуття, сприйняття, уявлення). До числа цих методів відносять: спостереження, вимірювання, експеримент, порівняння. Власне теоретичні методи спираються на раціональне пізнання (поняття, судження, умовивід) і логічні процедури виводу. До числа цих методів відносять: аналіз, синтез, аналогія, абстрагування тощо [2, с. 598-625].

Потрібно відзначити, що в криміналістиці і теорії ОРД тісно поєднуються, з одного боку, методи наукового пізнання свого

предмету, а з іншого – методи практичної діяльності при здійсненні досудового розслідування. Але розрізнення цих аспектів є досить важливим, оскільки в названих видах пізнавальної діяльності вирішуються різні завдання різними суб'єктами, на що нерідко не звертається увага у відповідних підручниках і навчальних посібниках. Відтак, є: 1) методи наукового (теоретичного) пізнання; 2) методи практичного пізнання при досудовому розслідуванні кримінальних проваджень.

Методи наукового (теоретичного) пізнання – це ті методи, які використовуються для вивчення предмету науки і накопичення знань про нього. До таких методів можуть бути віднесені наступні. *Вивчення документів* (матеріалів кримінальних проваджень) – метод який використовується для накопичення знань про механізм вчинення злочинів і діяльність з їх розслідування. Матеріали кримінального провадження є зібранням процесуальних документів, які детально відображають, з одного боку, обставини вчинення злочину (предмет доказування), а з іншого – слідчі ситуації та порядок дій органу дізнання і слідчого. Аналізу піддаються як протоколи слідчих (розшукових) дій (огляду місця події, допитів потерпілих, свідків, підозрюваних, слідчих експериментів), висновки експертиз, так і процесуальні рішення слідчого. В результаті вивчення великої кількості кримінальних проваджень встановлюються певні закономірності (залежності, зв'язки) між окремими елементами механізму злочинів, які мають статистичний характер (виражаються у відсотковому відношенні частоти їх прояву). Таким же чином встановлюються певні закономірності у діях органів слідства – формуванні слідчих ситуацій і використанні певних способів дій та окремих прийомів збирання доказів.

Опитування осіб, які були учасниками слідчих (розшукових) дій – додатковий метод одержання інформації про предмет дослідження. Його використання обумовлено тим, що у матеріалах кримінального провадження далеко не завжди відображуються всі обставини злочину, які цікавлять дослідника-криміналіста. Як правило, не знаходять відображення у матеріалах кримінального провадження і тактичні рішення слідчого. Тому в процесі наукового дослідження використовується формалізоване (анкетування) чи неформалізоване (інтерв'ювання) опитування учасників кримінального процесу: працівників органів правопорядку (оперуповноважених, слідчих, експертів), потерпілих і свідків, засуджених.

Вивчення опублікованої слідчої практики – метод, який полягає в аналізі надрукованих матеріалів щодо практичного досвіду розслідування окремих злочинів. Такі матеріали містяться у збірниках (бюлетенях), які видаються в системі Міністерства внутрішніх справ і Генеральної прокуратури України для обміну передовим досвідом розслідування злочинів.

Вивчення статистичних даних та аналітичних матеріалів щодо стану злочинності, виявлення і розкриття злочинів за певний період. Такі матеріали періодично готуються в системі Міністерства внутрішніх справ, Генеральної прокуратури і Верховного Суду України і є додатковим джерелом інформації про предмет.

Методи практичного пізнання під час досудового розслідування злочинів – це ті методи, які використовуються органом досудового розслідування, прокурором для виявлення, фіксації, вилучення, дослідження і використання доказів. Названі методи називають *спеціальними методами криміналістики*, оскільки вони були сформовані безпосередньо у науці криміналістики (власно криміналістичні методи), або були запозичені з інших наук і пристосовані для вирішення завдань розслідування злочинів.

Спеціальні методи криміналістики можна розділити на:
1) методи пізнання, які застосовуються безпосередньо слідчим (прокурором); 2) методи пізнання, які застосовуються шляхом залучення спеціаліста або призначення експертизи (використання спеціальних знань).

Методами пізнання, які застосовуються безпосередньо слідчим (прокурором) є методи, які входять в систему професійної криміналістичної підготовки слідчого. Ці методи вивчаються у навчальному курсі криміналістики при підготовці фахівців для відповідних підрозділів органів правопорядку. До таких методів можуть бути віднесені: криміналістична діагностика; криміналістична ідентифікація; встановлення групової належності об'єкта; криміналістичні версії; криміналістичне прогнозування; методи застосування криміналістичної техніки (фотографування, звуко- і відеозапису); методи, які використовуються при збиранні слідів - відображень (трасологія); методи криміналістичного дослідження документів; методи криміналістичного дослідження зброї та боєприпасів; методи використання ознак зовнішності людини та інші.

Названа група методів є частиною змісту криміналістики, її науковою «продукцією» і складає елемент її навчального курсу, орієнтованого на підготовку фахівців для органів правопорядку.

Методами пізнання, які застосовуються шляхом залучення спеціаліста або призначення експертизи, є методи, запозичені в інших наук. Вони використовуються, як правило, без їх модифікації шляхом залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій або проведенням експертизи (ст. 242 КПК України).

До таких методів, які найчастіше використовуються у названому аспекті, можуть бути віднесені такі методи: а) біологічні – які використовуються для дослідження об'єктів біологічного походження (крові та інших виділень організму людини або тварин, частинок шкіри, волосся, частинок рослин тощо); б) антропологічні – використання яких є потрібними при встановленні невідомого злочинця (опис зовнішності), встановленні особистості загиблої людини за кістками тощо; в) фізичні і хімічні – які використовуються при аналізі фізичних і хімічних властивостей матеріалів і речовин (речових доказів); г) психологічні – що використовуються при розробленні тактичних прийомів допиту та інших слідчих (розшукових) дій.

Названа група методів належить до сфери використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, яка у навчальному курсі криміналістики висвітлюється в окремих темах та спеціальному курсі, в залежності від профілю підготовки фахівців.

В теорії ОРД серед науковців на даний час відсутній єдиний підхід до визначення змісту поняття «методи ОРД», його зв'язку з іншими ключовими категоріями даної галузі знань. Окрім того, з оновленням кримінального процесуального законодавства України, зокрема, з появою інституту негласних слідчих (розшукових) дій виникла потреба в узгодженні фахової термінології оперативно-розшукової діяльності з термінами суміжних наук кримінально-правового циклу.

У чинному КПК України окремим оперативно-розшуковим заходам було надано статусу слідчих (розшукових) дій через певну процедуру прийняття рішення про їх проведення і з використанням терміну «негласні». При збереженні своєї сутності негласних оперативно-розшукових способів отримання інформації про ті чи інші обставини вчинення злочинів негласні слідчі (розшукові) дії покликані стати ефективним засобом у збиранні доказів. Видається, що в умовах рівноправності сторін обвинувачення і захисту у збиранні

доказів при здійсненні кримінального провадження органи правопорядку повинні мати спеціальний інструмент у формуванні доказової бази щодо тяжких та особливо тяжких злочинів. Особливо у тих випадках, коли такі злочини вчиняються організованими групами.

Взагалі, поняття методів оперативно-розшукової діяльності є одним із малодосліджених, зокрема, в контексті співвідношення з поняттям оперативно-розшукових заходів. У спеціальній літературі поняття оперативно-розшукових заходів розглядається, як ключове в теорії ОРД. Це обумовлено тим що воно фактично є елементом самого терміну оперативно-розшукової діяльності, зміст якого визначається як система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів (ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Тобто оперативно-розшукові заходи є певними елементами зазначеної діяльності, тобто діями уповноважених органів, спрямованими на пошук і фіксацію інформації про злочинну діяльність окремих осіб та груп з метою її припинення та в інтересах кримінального судочинства. Але у згаданому законі не надається визначення поняття оперативно-розшукових заходів, що є суттєвим недоліком, який, на думку фахівців у галузі оперативно-розшукової діяльності, призводить не тільки до непорозумінь в наукових дослідженнях але й до грубих помилок у практичній діяльності оперативних підрозділів.

Одне з найбільш розгорнутих визначень поняття оперативно-розшукового заходу надав М.А. Погорецький, як сукупності узгоджених, взаємопов'язаних і поєднаних між собою загальною метою та завданнями дій уповноважених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» суб'єктів, що здійснюються переважно негласно шляхом використання оперативних сил, засобів, методів та форм [3, с. 65-66].

У наведеному визначенні поняття оперативно-розшукового заходу мітиться вказівка на використання певних пізнавальних методів. Тобто, під оперативно-розшуковими заходами розуміють такі дії уповноваженого суб'єкта, які спрямовані на отримання відомостей, необхідних для вирішення певних оперативно-тактичних завдань. В цих діях реалізуються різноманітні методи ОРД, одним із яких, наприклад, визнається агентурний метод [4].

У чинному КПК України застосуванню цього методу надано статус окремої негласної слідчої (розшукової) дії (ст. 275 «Використання

конфіденційного співробітництва»). Його сутність полягає у встановленні довірливих відносин між представником уповноваженого оперативного підрозділу з фізичною особою на засадах добровільності, неухильного дотримання вимог конспірації в інтересах вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності.

У спеціальній літературі іноді оперативно-розшукові заходи фактично ототожнюються з методами ОРД. Так, методами ОРД з посиланням на загальноприйнятту термінологію називається опитування (розвідувальне опитування), наведення довідок, збирання зразків для порівняльного дослідження, дослідження предметів і документів, ототожнення особистості, контрольована поставка, оперативний експеримент та інші дії [5, с. 39].

Використання методів ОРД пов'язано з тим що сучасна злочинність характеризується прихованістю та організованістю, що вимагає відповідної корекції пізнавальних методів. Видається, що така корекція пов'язана з галузевими принципами ОРД конфіденційності і конспіративності. Принцип конфіденційності в оперативно-розшуковій діяльності полягає у таємничих, довірчих стосунках оперативного працівника та особи, яка добровільно погодилась на негласне співробітництво. З цим принципом тісно пов'язується й конспіративність в ОРД, яка полягає у втаємниченні способів отримання інформації про обставини вчинення злочину. Відтак, стосовно осіб, які співробітничать з оперативно-розшуковими апаратами, вживається термін «конфіденційність», а відносно форм і методів роботи – «конспіративність» [6, с. 141-143]. Видається, що на цій підставі обґрунтованим буде розглядати як методи ОРД: оперативне спостереження (фізичне і технічне); оперативне порівняння; оперативний експеримент; оперативне опитування. Названі методи покладаються в основу негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання інформації про злочини та осіб, які їх вчинили або планують вчинити.

З урахуванням викладеного методи ОРД, що використовуються у досудовому розслідуванні, можна визначити як окремі прийоми або системи прийомів (оперативно-розшукових засобів і заходів) одержання інформації, що застосовується з дотриманням конфіденційності і конспіративності при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій для вирішення завдань кримінального провадження.

1.2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

В арсеналі суб'єктів досудового розслідування повинно бути якомога більше різноманітних валідних, достовірних та надійних методів. Ф. Бекон порівнював метод зі світильником, що висвітлює мандрівнику дорогу в темряві, і вважав, що не можна розраховувати на успіх у вивченні якого-небудь питання, йдучи хибним шляхом [7]. Істинний метод служить своєрідним «компасом» [8], за допомогою якого суб'єкт досудового розслідування здійснює розслідування кримінальних проваджень, уникаючи фатальних помилок.

Метод (від грец. «μέθοδος» – шлях дослідження або пізнання, від «μετά» + «ὁδός» – шлях) – це:

- 1) систематизована сукупність кроків, дій, які націлені на вирішення певної задачі або досягнення певної мети [9];
- 2) спосіб пізнання, дослідження або практичного здійснення алгоритму дій під час досудового розслідування кримінального провадження.

Під методом досудового розслідування слід розуміти – спосіб збору, дослідження, оцінки, перевірки фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Метою застосування методів під час досудового розслідування є попередження, запобігання та розкриття злочинів.

Ефективність процесу застосування, під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, того чи іншого методу базується на дотриманні суб'єктами досудового розслідування таких основних **принципів** [10]:

- 1) **законності** – під час застосування того чи іншого методу не повинні порушуватися права і свободи людини;
- 2) **системності** – застосування того чи іншого методу повинно ґрунтуватися на аналізі сукупності усіх сполучень, параметрів, певних елементів криміналістичної характеристики злочину, які знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності один від одного та утворюють певну цілісність та єдність;
- 3) **цілісності** – застосування того чи іншого методу повинно бути цілісним, тобто у взаємозв'язку з усіма складовими механізмами досліджуваного злочинного явища (рушійні сили, їх виникнення,

розвиток, взаємодія та взаємозв'язок, складові елементи, етапи розвитку, умови і фактори тощо);

4) **комплексності** – під час застосування того чи іншого методу необхідно охопити якомога більшу кількість зв'язків досліджуваного об'єкта, суб'єкта, предмета, процесу чи явища з іншими та виокремлення з них найсуттєвіших;

5) **всебічності** – застосування того чи іншого методу повинно ґрунтуватися на аналізі об'єкта та об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони злочину, певних елементів криміналістичної характеристики злочину не самих по собі, а у їх взаємозв'язках і взаємодії з іншими, близькими до них;

6) **об'єктивності** – під час застосування того чи іншого методу необхідно безпристрасно та неупереджено аналізувати усі складові досліджуваних ознак, характеристик, властивостей злочину;

7) **несуперечності** – застосування того чи іншого методу повинно ґрунтуватися на узгодженості форми та змісту складових певних характеристик, властивостей, ознак злочину;

8) **систематичності** – застосування того чи іншого методу повинно ґрунтуватися на дотриманні раціональної послідовності під час системного аналізу та комбінування усіх відомих сполучень, параметрів, елементів, характеристик, ознак злочину;

9) **конкретності** – застосування того чи іншого методу повинно ґрунтуватися на встановленні максимально чітких меж головних параметрів;

10) **детермінізму** (причинної обумовленості) – застосування того чи іншого методу повинно ґрунтуватися на встановленні об'єктивних та суб'єктивних причин виникнення злочинного явища;

11) **гнучкості** – застосування того чи іншого методу повинно ґрунтуватися на розгляді об'єкта, предмета, процесу щоразу з несподівано нової точки зору.

Таким чином, зазначені принципи є необхідною умовою, дотримання якої забезпечить ефективність та результативність досудового розслідування кримінального провадження.

Слід підкреслити, що всі методи мають певне значення для досудового розслідування кримінального провадження, тобто вони характеризуються певними функціями (від лат. «functio» – виконання, здійснення).

До основних функцій методів досудового розслідування кримінальних правопорушень слід віднести такі як [10]:

– **гносеологічна** (від грец. «gnosis» – знання, «logos» – навчання) – забезпечує процес пізнання сутності злочину або окремих обставин події, яка має ознаки злочину, механізму розвитку певної події тощо;

– **інтерпретаційна** (від лат. «interpretatio» – посередництво, тлумачення, пояснення) – забезпечує роз’яснення: а) внутрішньої сутності об’єктів, суб’єктів, процесів, явищ; б) закономірностей внутрішніх зв’язків явищ та процесів; в) суб’єктивних та об’єктивних причин тощо;

– **пояснювальна** – забезпечує розкриття сутності юридично значимих явищ, подій, ситуацій, поведінки суб’єкта злочину, тобто їх форм, сторін, елементів, характеристик тощо;

– **констатуюча** – забезпечує процес реєстрації, фіксації, опису, накопичення масиву відомостей про об’єкти, суб’єкти, процеси та закономірності злочинного явища, які виявлені або встановлені, для їх подальшої перевірки та пояснення;

– **критична** (від фр. «critique», з грец. «κριτική τέχνη» – мистецтво розбирати, судження) – забезпечує процес виявлення: а) суперечностей; б) помилок та їх розбір; в) похибок у певних прогностичних моделях та планах слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів тощо;

– **практично-прикладна** – забезпечує практичну площину застосування того чи іншого методу;

– **комунікативна** (від лат. «communicatio» – єдність, передача, з’єднання, повідомлення) – забезпечує процес збору інформації та перевірки фактичних даних;

– **організаційна** – забезпечує організацію напрямів діяльності суб’єктів досудового розслідування для збирання юридично значимих фактичних даних по кримінальному провадженню;

– **креативна** (від англ. «create» – створювати, «creative» – творчий) – забезпечує творчий, нестандартний підхід під час генерування ідей та припущень стосовно певних об’єктів, суб’єктів, процесів та закономірностей злочинного явища, а також під час їх перевірки;

– **перцептивна** (від лат. «perceptio» – сприйняття і «socialis» – громадський) – забезпечує процес сприйняття, оцінку і розуміння певних ознак складу злочину;

– **прогностична** (від грец. «προγνωστικός» – знання наперед) – забезпечує процес передбачення імовірного стану об’єкта, явища,

процесу на певний момент або проміжок часу (у минулому або майбутньому);

– **синтезуюча** (від грец. «σύνθεσις» – з'єднання, складання, зв'язування, де «συν» – префікс зі значенням спільності дії, співучасті, а «θέσις» – розстановка, розміщення, розподіл, (місце) положення) – забезпечує з'єднання або об'єднання раніше розрізнених речей, понять, елементів, характеристик, ознак, властивостей в одне ціле, тобто впорядкування накопиченого емпіричного матеріалу для виявлення внутрішньої єдності отриманих відомостей про об'єкти, суб'єкти, процеси та закономірності злочинного явища.

Всі методи реалізуються у три етапи: *підготовчий, основний та заключний*. **Підготовчий етап** є певним підґрунтям для подальшого ефективного процесу застосування того чи іншого методу. На підготовчому етапі реалізації того чи іншого методу досудового розслідування кримінального правопорушення суб'єкти досудового розслідування повинні:

1. Зібрати якомога більше фактичних даних стосовно кримінального правопорушення.
2. Копітку та ретельно вивчити матеріали кримінального провадження.
3. Здійснити оцінку слідчої ситуації в цілому.
4. Зіставити виявлені ознаки кримінального правопорушення з типовими моделями слідчих ситуацій.
5. Перебирати методи досудового розслідування для визначення того, який з них буде найбільш ефективним.
6. При виникненні необхідності креативно синтезувати, комбінувати методи між собою.
7. Спрогнозувати проміжні та кінцеві результати застосування методу досудового розслідування.
8. Скласти план застосування методу.
9. Підготувати необхідні матеріали для процесу застосування методу.

На основному етапі відбувається власне процес застосування того чи іншого методу. Процес застосування того чи іншого методу має свій конкретний алгоритм, якого треба обов'язково дотримуватися для забезпечення його ефективності та результативності.

Хотілося би підкреслити, що під час процесу застосування методів досудового розслідування кримінальних правопорушень необхідно обов'язково фіксувати усі ідеї, припущення та результати їх перевірки

у вигляді таблиць, схем, умовних позначок та текстових приміток. Саме це сприятиме:

- а) заповненню прогалин у досудовому розслідуванні;
- б) систематизації, класифікації та структуризації усієї наявної інформації;
- в) логічному аналізу наявної та отриманої інформації;
- г) визначенню напрямів оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій.

На заключному етапі реалізації того чи іншого методу необхідно підвести підсумки роботи, для цього суб'єкт досудового розслідування обов'язково повинен:

- 1. Здійснити оцінку застосування методу в його проміжних і кінцевих результатах.
- 2. Винайти помилки та упущення під час його реалізації.
- 3. Усунути наслідки допущених помилок та упущень.
- 4. Здійснити планування оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій.

Слід наголосити, що у плані слідчих (розшукових) дій обов'язково треба передбачати [10]:

- 1) вид слідчої (розшукової) дії;
- 2) питання, які треба з'ясувати;
- 3) конкретні строки виконання;
- 4) точний час проведення;
- 5) місце проведення;
- 6) виконавців;
- 7) перелік осіб, які будуть надавати допомогу слідчому в проведенні слідчої (розшукової) дії;
- 8) обов'язки, які вони будуть виконувати;
- 9) питання, які вони будуть з'ясовувати;
- 10) техніко-криміналістичні засоби, які необхідні для проведення та фіксації слідчих (розшукових) дій;
- 11) тактичні прийоми та їх послідовність застосування;
- 12) конкретні результати проведених слідчих (розшукових) дій.

Плани оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій зводяться в загальний план, виконання якого контролює слідчий або старший слідчої групи (надалі – СГ) або слідчо-оперативної групи (надалі – СОГ).

Застосування того чи іншого методу не припиняється після заключного етапу його реалізації. Його застосування продовжується

доти, доки не буде досягнута мета його застосування. Певний метод може супроводжувати як увесь процес досудового розслідування кримінального правопорушення, так і його частину. Це залежить від предмета дослідження – чим він глобальніше та більше, тим більш тривало буде застосовуватися той чи інший метод. Кожен метод може стати як допоміжним так і головним способом отримання певної інформації.

Під час досудового розслідування кримінального правопорушення можуть одночасно застосовуватися декілька різновидів методів, однак, головним правилом застосування того чи іншого методу є обов'язкове досягнення його мети. Тривалість застосування того чи іншого методу є умовним параметром. Зазначений параметр необхідний для активізації суб'єктів досудового розслідування.

Ступінь надійності методів досудового розслідування кримінальних правопорушень визначається певними **критеріями оцінки**, а саме:

а) **законність** – застосування того чи іншого методу не повинно порушувати права та свободи людини;

б) **етичність** – застосування того чи іншого методу повинно відповідати етичним нормам;

в) **науковість** – застосування того чи іншого методу повинно ґрунтуватися на узгодженості змісту способів і прийомів – рівню розвитку сучасної науки і техніки;

г) **безпечність** – застосування того чи іншого методу повинно бути безпечним, тобто не порушувати права сторони захисту та сторони обвинувачення, матеріальних і духовних цінностей держави, її конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності;

д) **ефективність** (від лат. «efficientia») – застосування того чи іншого методу повинно забезпечувати «співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами [8]».

Таким чином, володіння суб'єктом досудового розслідування тим чи іншим методом вимагає спеціальних знань стосовно того, яким чином та в якій послідовності здійснювати ті чи інші дії для вирішення тих чи інших завдань; та вмінь застосовувати ці знання на практиці.

1.3. КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У теоретичному плані класифікація методів конкретної науки свідчить про її зрілість, сформованість інструментарію дослідження її об'єкта. На практиці така класифікація надає змогу швидше орієнтуватися в засобах пізнання та обирати методи й засоби дослідження, найбільш економічні та ефективні для досягнення поставленої мети.

В методології криміналістики існує проблема класифікації методів. Класифікаційні системи методів криміналістики наведені у працях: Б.М. Шавера (1938), С.М. Потапова (1946), С.П. Митричева (1960), О.М. Васильєва (1962), В.П. Колмакова (1965), Р.С. Белкіна (1965), М.В. Салтевського (1969), І.Ф. Пантелєєва (1982, 1988), В.Я. Колдіна (1990) та ін. Дискусії щодо цієї проблеми тривають і досі.

У навчальній та криміналістичній літературі наводяться такі класифікації методів криміналістики:

1. Петербурзька школа криміналістики виокремлює: загальний метод матеріалістичної діалектики; загальнонаукові – спостереження, порівняння, експеримент, вимірювання; окремі (спеціальні) – криміналістичної техніки, кібернетики, математики, соціологічні та психологічні.

2. За класифікацією вузів системи МВС методи криміналістики поділяються на: загальні – матеріалістичної діалектики; загальнонаукові – спостереження, порівняння, експеримент, вимірювання, опис, моделювання; окремі – техніко-криміналістичні, тактико-криміналістичні, встановлення фактів і побудови висновків.

3. Згідно з класифікацією І. Пантелєєва та М. Селіванова, методи криміналістики поділяються на: загальний – матеріалістичної діалектики; загальнонаукові – спостереження, порівняння, опис, експеримент, вимірювання, моделювання, ідентифікація; окремі (спеціальні) – власне криміналістичні, природничих і технічних наук.

4. Вчені Національної академії внутрішніх справ виокремлюють: 1) загальний метод – матеріалістичної діалектики; 2) загальні (загальнонаукові): а) спостереження, вимірювання, експеримент, порівняння, моделювання, математичні та кібернетичні; б) логічні (аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, аналогію); в) група психологічних та природничо-наукових методів, які використовують для розв'язання криміналістичних завдань попередження, виявлення

та припинення кримінальних правопорушень; г) окремі, конкретно-наукові, або спеціальні, – криміналістична ідентифікація та встановлення групової належності (групофікація), група методів збирання криміналістичної інформації з матеріальних джерел, експертного дослідження матеріальних відображень, встановлення фактів і розслідування окремих видів злочинів, група методів попередження злочинів криміналістичними засобами.

У запропонованій класифікації подано розгорнутий перелік, по-перше, загальних методів, до яких належать логічні та психологічні методи, а також група методів природничих і технічних наук, які широко застосовують у структурі часткових методів як пізнавальні прийоми; по-друге, часткових методів, які, крім двох – криміналістичної ідентифікації та криміналістичного встановлення групової належності, – подано у вигляді груп, всередині яких також можлива класифікація.

Наприклад, до групи методів збирання інформації з матеріальних джерел належать польові методи виявлення, фіксації та попереднього дослідження слідів-відображень слідчим на місці події та в його кабінеті. Група методів експертного дослідження джерел інформації характеризується складністю технічних засобів, які потребують стаціонарних умов, а фахівці – глибшої та вужчої спеціалізації в конкретній сфері знань. Проте ця класифікація проблематична, бо за сучасним науково-технічним розвитком дати вичерпний перелік методів майже неможливо, до того ж з'являються нові методи.

5. **М. Яблоков і В. Колдін** запропонували чотиричленну класифікацію методів криміналістики. Вона відрізняється від загальновизнаної у криміналістиці класифікації та є дискусійною. Її автори спробували відмежувати окремі (часткові) методи від спеціальних. До загальних методів вони зараховують діалектику; до загальнонаукових – спостереження, аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, опис, порівняння, аналогію, абстракцію, моделювання, експеримент; до окремих (часткових) – математичні, кібернетичні, вимірювання, геометричні, моделювання, фізичні, хімічні, антропологічні, антропометричні та соціологічні; до спеціальних – власне криміналістичні (техніко- та структурно-криміналістичні) і запозичені з інших наук для дослідження криміналістичних об'єктів. Навряд чи можна вважати цю класифікацію коректною внаслідок її термінологічної неточності та зміщення понять загального та конкретного.

Методи криміналістики завжди застосовуються комплексно. При цьому жоден з них не є єдино можливим та універсальним. Всі вони нерозривно пов'язані один з одним і застосовуються в науковому та практичному криміналістичному пізнанні в діалектичній єдності, взаємозв'язку і застосовуються в тій чи іншій комбінації. Разом з тим специфіка кожної із зазначених пізнавальних діяльностей обумовлює існування деяких відмінностей цих методів.

6. Система методів криміналістики, на думку А.А. Ейсмана, складається з чотирьох ланок:

а) *загальнопізнавальні* – теорія яких розробляється філософськими науками (діалектичним матеріалізмом, логікою, наукознавством), частково психологією і математичними науками;

б) *галузеві* – теорія яких розробляється галузевими науками (фізикою, хімією, соціологією, психологією і т. п.), ці методи поділяються на природничі й методи гуманітарних наук;

в) *регіональні* – конкретизовані галузеві методи, у назві яких відображені окремі явища, процеси (наприклад, спектральний аналіз, анкетування, кореляційний аналіз тощо), теорія даних методів розробляється відповідними науками;

г) *конкретний* – представляє собою галузевий чи регіональний метод, конкретизований завданням і об'єктом дослідження (наприклад, люмінесцентний аналіз витравлених штрихів в цілях їх виявлення).

Загальнопізнавальні методи А.А. Ейсман ділить на методи емпіричного рівня (спостереження, експеримент і методи фіксації даних спостереження і експерименту – опис та вимірювання); методи теоретичного рівня (формалізації, ідеалізації, аксіоматизації, моделювання, математичні методи та ін.). Регіональні методи являють собою останній щабель у класифікації галузевих методів, до конкретного методу може входити будь-яка ланка системи. Початок цієї системи на філософському рівні становить загальний діалектико-матеріалістичний метод.

7. О.М. Цільмак класифікує методи криміналістики за трьома рівнями пізнання [11], а саме за: загальнонауковим, практичним та специфічним. Зазначені рівні пізнання є взаємозалежними, взаємообумовленими і взаємопов'язаними та визначені групами методів, які їх обумовлюють.

І. Загальнонауковий рівень пізнання забезпечується такими групами методів:

1.1. **Загальнологічні методи:** аналіз, синтез, індукція, дедукція, наукова абстракція, узагальнення, аналогія, моделювання, класифікація.

1.2. **Теоретичні методи:** формалізація, аксіоматизація, гіпотетично-дедуктивний.

II. Практичний рівень пізнання. Методи практичного рівня пізнання пов'язані зі збором конкретних даних про об'єкт дослідження з подальшою оцінкою результатів. Також за їх допомогою виявляються й описуються явища, які відбувалися напередодні злочину, під час процесу скоєння злочину та після нього.

До методів практичного рівня пізнання слід віднести:

2.1. **Емпіричні методи:** спостереження, порівняння, опис, експеримент.

2.2. **Евристичні методи:** мозковий штурм, синектика, колективний пошук оригінальних ідей, евристичні питання, багатовимірні матриці, інверсія, організовані стратегії.

2.3. **Опитувальні методи:** бесіда, опитування, інтерв'ю.

2.4. **Математичні методи:** вимірювання, обчислення, математичне та геометричне моделювання, реєстрація, ранжування (рангова оцінка), шкалювання.

III. Специфічний рівень пізнання забезпечують такі групи методів як: техніко-криміналістичні, тактико-криміналістичні, криміналістичні методи розслідування окремих видів злочинів.

Перша група – техніко-криміналістичні методи.

Техніко-криміналістичні методи – це група методів, які забезпечують процес виявлення, вилучення, дослідження, фіксації речових доказів за допомогою певних приладів та пристроїв, тобто інструментарію. Вони поділяються на:

а) **оригінальні техніко-криміналістичні методи**, тобто ті, що розроблені в криміналістиці. До них слід віднести: методи ідентифікації за матеріальними слідами, методи виявлення і фіксації слабовидимих або невидимих слідів, методи встановлення характеристик пострілу за слідами основного і додаткового факторів та ін.;

б) **трансформовані техніко-криміналістичні методи**, тобто ті методи, що пристосовані та якісно перетворені за рахунок інтеграції природно-наукових, технічних і криміналістичних знань. Серед них слід виділити: хімічні, біологічні, фізичні, фотографічні, кібернетичні,

мікроскопічні, методи дослідження в ультрафіолетових променях, методи дослідження в інфрачервоних променях тощо.

У залежності від етапу застосування техніко-криміналістичних методів специфічного рівня пізнання, їх можна класифікувати на:

1) **польові техніко-криміналістичні методи**, тобто це сукупність груп методів, які застосовує слідчий (оперативний працівник, спеціаліст) для виявлення, вилучення, фіксації та попереднього дослідження матеріальних джерел інформації;

2) **лабораторні техніко-криміналістичні методи**, – це сукупність груп науково-дослідних методів, які застосовує експерт при проведенні судових експертиз.

Отже, до **польових техніко-криміналістичних методів виявлення, вилучення, фіксації та попереднього дослідження матеріальних джерел інформації** слід віднести:

1.1. **Органолептичні методи.**

1.2. **Методи вимірювання**, які поділяються на:

а) органолептичні вимірювальні;

б) інструментальні (контактні, безконтактні та комбіновані).

1.3. **Фотографічні польові методи**, до яких слід віднести:

а) фіксуючі (панорамний, стереоскопічний, сигналітичний, репродукційний, рефлексний, мікроскопічний);

б) вимірювальні (планово-вимірювальний, перспективно-горизонтальний, перспективно-нахилний, стереофотограмметричний);

в) контрастні (кольорового контрасту, тіньового контрасту, яскравого контрасту).

1.4. **Кінематографічні методи.**

До **лабораторних техніко-криміналістичних методів дослідження матеріальних джерел інформації** слід віднести:

1. **Фізичні методи.** Серед сучасних фізичних методів дослідження можна назвати: рентгеноструктурний; радіоактиваційний; нейтронно-активаційний; атомно-абсорбційний; радіовуглецевий; лазерний маспектроскопічний; фотоакустичний метод із лазерним джерелом збудження; акустичного аналізу звукових слідів; аналізу газових слідів та ін.

2. **Хімічні методи дослідження речових джерел інформації.** До них слід віднести: полярографічні методи; хроматографічні методи; спектральні методи.

3. Біологічні методи дослідження речових джерел інформації.

До них слід віднести: ботанічний; спорово-пилковий; іхтіологічний; орнітологічний; вірусологічний; бактерологічний; мікологічний; генної інженерії; гістологічний; ембріологічний; ольфакторний тощо.

4. Мікроскопічні методи дослідження.

5. Методи дослідження в ультрафіолетових променях (УФП).

6. Методи дослідження в інфрачервоних променях (ІЧП).

7. Кібернетичні методи.

8. **Фотографічні лабораторні методи**, які, у свою чергу, поділяються на:

- методи фотозйомки в невидимих променях спектра (в інфрачервоних, ультрафіолетових і рентгенівських променях);
- кольоророзрізнявальні;
- голографічні;
- електрографічні;
- термографічні;
- радіографічні.

Слід наголосити, що зазначена класифікація специфічного рівня пізнання не є повною. У залежності від слідів, які необхідно виявити, зафіксувати, вилучити та дослідити, специфічні методи пізнання розширюють свої межі.

Отже, до техніко-криміналістичних методів виявлення слідів рук слід віднести:

1. **Фізичні методи.** До них відносять: візуально-оптичні (рефлексне освітлення, тіньове освітлення, зустрічне освітлення, освітлення слідів променями світла з різною довжиною хвилі); люмінесцентні методи, порошкові методи, метод виявлення латентних слідів рук з використанням кіптяви, метод термовакuumного наплення, електролітичний метод.

2. **Фізико-хімічні методи виявлення слідів рук:** метод обкурювання парами йоду, метод радіоактивних ізотопів, метод антранілової кислоти, метод ціанакрилових з'єднань, хімічно-порошковий метод.

3. **Хімічні методи виявлення слідів рук.** До цих методів належать: нінгідриновий метод, метод азотнокислого срібла, метод алоксану, метод ортолідину.

До техніко-криміналістичних методів встановлення наявності крові на досліджуваному об'єкті відносяться:

I. Орієнтовні методи. До них слід віднести методи: дослідження в ультрафіолетових променях, проби з перекисом водню, проби з люміналом, проби з бензидином.

II. Доказові методи. До них слід віднести: спектральний і мікроспектральний методи, емісійний спектральний аналіз, метод хроматографії.

На озброєнні судово-медичного експерта є попередні і доказові техніко-криміналістичні методи дослідження сперми:

1. Попередні (орієнтовні) методи дослідження плям. До них слід віднести: метод огляду неозброєним оком або за допомогою лупи (для плям сперми характерний білясто-сірий, жовтувато-сірий колір; звивистість країв; крохмальна щільність; сперма не всмоктується, на поверхнях можуть бути скоринки білувато-сірого кольору); метод дослідження в ультрафіолетовому світлі, фітоаглютинаційний метод (із застосуванням картопляного соку).

2. Доказові методи морфологічного дослідження. До них слід віднести: метод забарвлення сперматозоїдів без вилучення їх із плями, метод обробки концентрованою сірчаною кислотою вирізок, узятих безпосередньо з підозрілої плями, метод забарвлення сперматозоїдів після їх вилучення з плями.

Для встановлення наявності вагінальних виділень використовують такі техніко-криміналістичні методи:

1. Орієнтовні методи. До них належать: мікроскопічний метод, метод визначення кількісного змісту глікогену в клітинах слизової оболонки піхви, метод визначення епітеліальних клітин піхви за особливостями розташування в них статевого хроматину.

2. Доказові методи — для визначення ферментної активності досліджуваного матеріалу.

До техніко-криміналістичних методів визначення сечі слід віднести: метод ультрафіолетового опромінення, хімічний метод визначення сечовини, метод визначення креатиніну.

Таким чином, у залежності від процесу виявлення, вимірювання, фіксації, вилучення та дослідження певних слідів, специфічні техніко-криміналістичні методи набувають іншої класифікації.

Друга група специфічних криміналістичних методів – тактико-криміналістичні.

Тактико-криміналістичні методи – це група взаємопов'язаних методів, які забезпечують ефективність проведення слідчих (розшукових) дій; способи доказування; визначення лінії поведінки суб'єктів та об'єктів досудового розслідування тощо. Вони поділяються на:

а) **оригінальні тактико-криміналістичні методи**, тобто ті, що розроблені в криміналістиці. Серед них слід виділити: методи проведення огляду місця події (концентричний, ексцентричний, фронтальний), методи дослідження об'єктів під час огляду місця події (статичний, динамічний), методи здійснення огляду місця події у залежності від пересування злочинця (суб'єктивний, об'єктивний) та ін.;

б) **трансформовані тактико-криміналістичні методи**, тобто ті методи, що пристосовані та якісно перетворені за рахунок інтеграції психологічних, соціологічних і криміналістичних знань. Серед них слід виділити методи: психодіагностики, навіювання, пояснення, переконання, бесіди, опитування, інтерв'ю, правомірного примусу (фізичного та психологічного), криміналістичної ідентифікації, криміналістичної рефлексії, криміналістичного прогнозування та ін.

Оригінальні та трансформовані тактико-криміналістичні методи забезпечують способи проведення слідчих (розшукових) дій. Отже, до них належать наступні **методи**:

1. Методи огляду.

Провідними методами огляду є:

1.1. Методи проведення огляду:

а) **концентричний** – полягає в тому, що проведення огляду здійснюється по спіралі – від периферії до центру місця події, під яким розуміється зазвичай найважливіший об'єкт (труп, зламаний сейф та ін.), тобто умовна точка;

б) **ексцентричний** – полягає в тому, що проведення огляду здійснюється від центру місця події до його периферії;

в) **фронтальний** – полягає в тому, що проведення огляду здійснюється від однієї межі певної площі, прийнятої за вихідну, до іншої, тобто лінійний огляд площ.

1.2. Метод дослідження об'єктів під час огляду:

а) **статичний** метод – полягає в тому, що об'єкти оглядаються в тому ж положенні, в якому вони виявлені;

б) *динамічний* метод – полягає в тому, що початкове положення обстежуваних предметів змінюється: вони можуть розкриватися, розбиратися тощо.

1.3. *Методи здійснення огляду у залежності від пересування злочинця:*

а) *суб'єктивний* метод – полягає в тому, що слідчий наче йде шляхом руху злочинця (це фактично вибірковий огляд);

б) *об'єктивний* метод – полягає в тому, що огляд місця події відбувається цілком незалежно від того, як пересувався злочинець (це суцільний огляд).

2. Методи слідчого експерименту.

Провідними методами слідчого експерименту є:

2.1. *Експериментальний метод* – полягає в тому, що під час слідчого експерименту слідчий створює певні умови, які необхідні для:

а) перевірки можливості сприйняття будь-якого факту, явища, тобто можливості особи бачити, чути або іншим чином сприймати певний факт;

б) перевірки можливості здійснення якої-небудь дії (наявності у особи певних професійних та інших навичок);

в) перевірки можливості існування якогось явища;

г) перевірки можливості існування окремих обставин, деталей розслідуваної події;

д) перевірки механізму утворення слідів, виявлених в ході попереднього розслідування.

2.2. *Метод моделювання* – являє собою процес побудови, вивчення і використання моделей об'єктів, які пізнаються, і систем пізнання у кримінальному судочинстві.

3. Методи обшуку.

Провідними методами обшуку є:

3.1. *Методи способів обстеження:*

а) *суцільний метод* – полягає в тому, що відбувається чергове обстеження всього приміщення і всієї території відкритої місцевості та всього, що знаходиться на об'єкті;

б) *вибірковий метод* – полягає в тому, що обстежується певна частина місць, де передбачається найімовірніше знайти шукані об'єкти (з урахуванням їх розмірів, особливостей та ін.);

в) *метод паралельного обстеження* – полягає в тому, що відбувається одночасне паралельне обстеження. Цей метод доцільний

в тому випадку, коли приміщення, в якому відбувається обшук, просторе та не захащене речами;

г) *метод зустрічного обстеження* – полягає в тому, що один з учасників обстежує приміщення направо від входу, інший – наліво, а зустрівшись, переходять до пошуку в центрі.

3.2. *Методи пошуку:*

а) *одиначний метод* – проводить безпосередньо слідчий;

б) *груповий метод* – слідчий проводить обшук з іншим слідчим або оперативними працівниками.

4. *Методи допиту.*

Провідними методами допиту є: криміналістична рефлексія; психодіагностика особливостей характеру, стилів поведінки учасників кримінального провадження; методи виявлення та подолання неправдивих показань; методи отримання інформації (бесіда, опитування, інтерв'ю), методи психологічного впливу (навіювання, пояснення, переконання) тощо.

До методів активного психологічного впливу потрібно додати методи: регулювання (поведінки, взаємин, ставлення тощо), формування та спрямування поведінки об'єкта досудового розслідування, його діяльності та методи психологічного забезпечення (наприклад, психологічна підтримка потерпілого, свідків тощо).

5. *Методи допиту двох чи більше осіб.*

Провідними методами допиту двох чи більше осіб є: пояснення, переконання, опитування, маскування цілі, криміналістичної рефлексії, методи виявлення та подолання неправдивих показань, криміналістичного спостереження, криміналістичного прогнозування тощо.

6. *Методи пред'явлення для впізнання.*

Провідними методами пред'явлення для впізнання є:

6.1. *Криміналістична ідентифікація* – полягає у тому, що слідчий пропонує свідку або потерпілому, підозрюваному чи обвинуваченому оглянути пред'явлені йому подібні об'єкти та подумки зіставити їх ознаки з відбитками, що залишилися у його пам'яті, а потім приймає рішення щодо їх наявності або відсутності, тотожності або групової приналежності.

6.2. *Криміналістичне спостереження* – це спостереження за поведінкою та психофізичними реакціями учасників слідчої (розшукової) дії.

6.3. *Переконання* – наполегливе пояснення слідчим необхідності взяти участь у цій слідчій (розшуковій) дії.

6.4. *Правомірний примус* – слідчий попереджає про відповідальність за дачу неправдивих показань.

6.5. *Сугестивний метод* – слідчий навіює спокій та необхідність прийняття рішення про участь у цій слідчій (розшуковій) дії.

6.6. *Опитування* – слідчий задає уточнюючі та детальні запитання учаснику цієї слідчої (розшукової) дії.

7. Методи затримання підозрюваного.

Провідними методами затримання підозрюваного є:

7.1. *Метод фізичного примусу* – у відповідності до законодавства застосування фізичної сили при спробі підозрюваного чинити опір, при втечі.

7.2. *Переконання* – наполегливе пояснення слідчим необхідності припинити опір та здатися.

7.3. *Сугестивний метод* – слідчий навіює необхідність припинити опір та здатися.

7.4. *Метод пояснення* – слідчий пояснює причини затримання, пояснює міру покарання у разі опору підозрюваного.

Третя група специфічних криміналістичних методів – криміналістичні методи розслідування окремих видів злочинів.

Криміналістичні методи розслідування окремих видів злочинів – це група взаємопов'язаних методів, які дозволяють мобільно визначити оптимальні шляхи розслідування конкретного злочину, на основі науково обґрунтованих узагальнених алгоритмів слідчої, експертної та судової практики стосовно окремого виду злочину.

Провідними криміналістичними методами розслідування окремих видів злочинів є методи:

а) *обробки фактичних даних щодо конкретного виду злочину*, тобто:

– *кількісного аналізу* – група методів математичної обробки даних, методів статистики;

– *якісного аналізу* – диференціація фактичного матеріалу по групам, опис типових і виняткових випадків;

б) *інтерпретаційний*, тобто:

– *стадіальний*, який дозволяє інтерпретувати весь фактичний матеріал в термінах розвитку, виділяючи фази, стадії розвитку, а також критичні моменти становлення, у результаті чого встановлюються «вертикальні» зв'язки між рівнями розвитку;

– *структурний* метод, який дозволяє встановити «горизонтальні» зв'язки між різними об'єктами дослідження та їх елементами, при цьому застосовуються звичайні методи класифікації і типологізації;

в) *узагальнення фактичних даних щодо окремого виду злочину* – дозволяє структурувати необхідну інформацію стосовно криміналістичної характеристики окремого виду злочину шляхом врахування статистичних даних;

г) *алгоритмічний метод* – базується на професійному досвіді та на науково обґрунтованих узагальнених алгоритмах слідчої, експертної та судової практики стосовно окремого виду злочину. Суть цього методу полягає у тому, що суб'єкт досудового розслідування використовує при розслідуванні злочинів типові зразки розслідування, тобто алгоритми. Реалізується даний метод у формі завдань, що виконуються за алгоритмом або у формі пошуку нового алгоритму. В основі алгоритмічного методу лежить передача алгоритму дії іншим суб'єктам досудового розслідування у формі інструктажу про цілі, завдання, способи виконання майбутнього завдання (що і як робити, навіщо).

Таким чином, суб'єкти правозастосовної діяльності використовують алгоритмічний метод для визначення криміналістичної характеристики злочину, тобто:

- а) способу вчинення злочину;
- б) предмету злочинного посягання;
- в) слідової картини злочину;
- г) особи потерпілого та особи злочинця;
- д) місця, часу, обстановки вчинення злочину.

Алгоритмічний метод розслідування та розкриття злочинів не є особливо креативним, однак його застосування допомагає з самого початку заощадити час та розпочати негайно досудове розслідування або вжити профілактичні заходи.

Застосування криміналістичних методів розслідування окремих видів злочинів безпосередньо залежить від результатів оперативно-розшукової діяльності щодо конкретного злочину, аналітичних матеріалів про оперативну обстановку в тому чи іншому регіоні, наявності, чисельності та структури організованих злочинних груп і співтовариств, методів їх діяльності тощо; а також залежить від якості науково обґрунтованих узагальнень щодо типових дій під час досудового розслідування.

Таким чином, наведена класифікація методів криміналістики відображає складність процесу досудового розслідування та судового провадження, одночасно вказуючи на множинну варіативність можливості їх застосування.

Тестові завдання

1. За змістом спеціальні криміналістичні методи поділяються на:

- а) тактичні, методичні, наукові, нормативно-правові;
- б) технічні, тактичні та розслідування окремих видів злочинів;
- в) технічні, тактичні, методичні та наукові;
- г) технічні, тактичні, методичні, наукові та практичні;
- д) технічні, тактичні, методичні, наукові, нормативно-правові.

2. За суб'єктами реалізації криміналістичні методи поділяються на:

- а) слідчі, оперативні, адвокатські, експертні, судові;
- б) слідчі, оперативні, експертні, прокурорські, судові;
- в) слідчі, оперативні, експертні, адвокатські, прокурорські, судові;
- г) слідчі, оперативні, експертні, судові;
- д) слідчі, оперативні, адвокатські, прокурорські, експертні, митні, судові.

Питання для самоконтролю

- 1. Назвіть визначення дефініції «метод».
- 2. Які методи пізнання використовуються в криміналістиці?
- 3. Яким чином можуть бути класифіковані методи криміналістики?
- 4. Які методи віднесені до загальнонаукових?
- 5. Які існують групи спеціальних методів криміналістики?
- 6. Назвіть методи практичного рівня пізнання.
- 7. Чим відрізняються між собою поняття «криміналістичні методи» та «методи криміналістики»?
- 8. Назвіть основні функції методів науки та техніки.
- 9. Назвіть основні принципи методів науки та техніки.
- 10. Охарактеризуйте основні етапи застосування методів.

Перелік тем науково-дослідних робіт

- 1. Класифікація методів криміналістики.
- 2. Специфічні методи криміналістики та їх характеристика.

3. Сутність методів криміналістики загальнонаукового рівня пізнання.

4. Тактико-криміналістичні методи та їх характеристика.

5. Техніко-криміналістичні методи та їх характеристика.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Новий тлумачний словник української мови. Том 2. – Київ: Вид-во «Аконіт», 2006. – 926 с.

2. Философия. Учебник для вузов / Под общ. ред. В.В. Миронова. – М.: Изд-во НОРМА, 2005. – 928 с.

3. Погорецький М.А. Оперативно-розшукові заходи: поняття і види. / М.А. Погорецький // Держава і безпека України: наук.-практ. зб. НАН України і СБ України. – К., 2005. – №1(3). – С. 62-67.

4. Тарасенко В.Є. Агентурний метод у діяльності оперативних підрозділів ОВС України в умовах євроінтеграції / В.Є. Тарасенко: Мат. II Міжнар. наук.-практ. конф. «Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави», Одеса, 23 квітня 2010 р.). – Одеський державний університет внутрішніх справ. – Одеса, 2010. – С. 258 – 259.

5. Основы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел: учеб. / под ред. Ю.А. Агафонова, Ю.Ф. Кваши. – Краснодар: Краснодар. Ун-т МВД России, 2007. – 305 с.

6. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія / О.М. Бандурка. – Харків: Золота миля, 2012. – 620 с.

7. Бэкон Ф. Новый Органон, или Истинные указания для истолкования природы. – М., 1978. – 575 с.

8. Тихонов В.А. Основы научных исследований: теория и практика: учебное пособие для вузов / В.А. Тихонов [и др.]. – М.: Гелиос АРВ, 2006. – 352 с.

9. Материал из Википедии – свободной энциклопедии. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4> – Название с экрана

10. Цільмак О.М. Класифікація методів криміналістики у відповідності до рівнів пізнання. [Текст] / О.М. Цільмак // Публічне право. – 2016. – 1 (21) – С.185-192

11. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування правопорушень: підручник. // О.М. Цільмак., О.Є. Користін, О.С. Шаптала, Д.В. Талалай. – Одеса: ОДУВС, 2016. – 302 с. – з іл.

РОЗДІЛ II. ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ГРАФІЧНИХ МЕТОДІВ

2.1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ГРАФІЧНИХ МЕТОДІВ

Ефективним знаряддям сучасної науки є графічні методи. Вони надійно увійшли в методiku наукових досліджень та у практику аналітичної діяльності фахівців різних галузей. Графічні методи є надійними помічниками й для суб'єктів досудового розслідування.

Під **графічними методами** розуміється спосіб наочного представлення певної інформації за допомогою різних креслень, схем, таблиць, графіків, діаграм, матриць тощо.

Графічні методи надають змогу отримати синтезоване уявлення про досліджуваний об'єкт і водночас наочно показати його складові, їхню питому вагу, причинно-наслідкові зв'язки, інтенсивність розподілу компонентів у заданому полі координат. Ці методи тісно пов'язані з комп'ютерними технологіями. Вони можуть використовуватися у практиці органів досудового розслідування Національної поліції України як основний, допоміжний та рівнозначний метод. Але, слід підкреслити, що графічні методи не є самостійними та незалежними методами, вони завжди використовуються у комплексі з іншими методами.

Графічні методи мають суттєве значення для органів досудового розслідування Національної поліції України. Так, наприклад, за допомогою *креслення* суб'єкт досудового розслідування може графічно зобразити певний предмет (об'єкт) або його частину. Креслення – це умовне графічне зображення окремої деталі або предмета в цілому для його фіксації та наочної реконструкції. Креслення може бути геометричне та проєкційне.

Схема (грец. «σχῆμα» – образ, вид) – це спрощене графічне зображення, викладення чогось у загальних, основних рисах. Використовують схему для наочного представлення місця події, тобто під час огляду приміщення, місцевості, речі. Схеми також використовуються під час планування слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, під час підготовки до затримання злочинця тощо. Отже, існує багато різновидів схем, наприклад, блок-схема, структурна схема, електронна схема, функціональна схема, схема місця події та ін.

Таблиця – це перелік даних (текстових, числових, графічних), зведених в певну систему та розподілених по графах (комірках). Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень таблиці використовують для статистичного аналізу рівня злочинності; для

аналізу телефонних дзвінків, для аналізу кола імовірних суб'єктів злочину тощо. Розрізняють такі види таблиць: статистичні (прості, групові і комбінаційні), бази даних Access, книжково-журнальні, канцелярські та ін.

Графік – це наочне зображення кількісної залежності різних явищ, процесів тощо. У досудовому розслідуванні графіки використовуються для [1]: 1) аналізу динаміки злочинного явища, кримінальних правопорушень; 2) порівняння однойменних показників різних об'єктів або територій; 3) характеристики структури явищ та їх структурних зрушень; 4) характеристики варіаційних рядів розподілу; 5) вивчення зміни величини явища в часі; 6) вивчення взаємозалежності між явищами; 7) наочного зображення розподілу об'єктів на певній території.

Графіки відображають загальну картину досліджуваного явища. При графічному зображенні статистичних даних стає більш виразною порівняльна характеристика досліджуваних показників, чіткіше проявляється тенденція розвитку досліджуваного явища, краще простежуються основні взаємозв'язки.

У статистиці графіки поділяють за [1]: 1) загальним призначенням – аналітичні, ілюстративні, інформаційні; 2) функціонально-цільовим призначенням – графіки групувань та рядів розподілу, рядів динаміки, взаємозв'язку та порівняння; 3) формою зображення – площинні (двовимірні), просторові (тримірні); 4) формою графічного образу – точкові, лінійні, стовпчикові, квадратні, кругові; 5) видом поля – діаграма, картограма, картодіаграма.

Діаграма – це такий рисунок, на якому статистичні дані зображують за допомогою геометричних фігур (ліній, стовпчиків, точок тощо). На *картодіаграмі* статистичні дані зображують за допомогою різних фігур на географічній карті або плані місцевості. На *картограмі* величину статистичних показників зображують шляхом штрихування або розфарбовування відповідної території на географічній карті або плані місцевості [1].

Залежно від графічного образу діаграми мають різні назви, наприклад, стовпчикова, секторна, гістограма, кумулятивна, спіральна, художня, лінійна, діаграма областей, матрична, діаграма «ящиків», діаграма взаємозв'язку, порівняння, динаміки, структури і т. п.

На основі одержаного графічного зображення можна зробити висновки про: а) наявність зв'язку між ознаками; б) напрям; в) аналітичну форму зв'язку; г) тісноту (щільність, силу) зв'язку.

Завдяки такому комплексному поєднанню графічних методів з іншими методами можна:

- а) забезпечити наочність і компактність сприйняття;
 - б) узагальнити великий масив даних;
 - в) вивчити закономірності розвитку злочинного явища;
 - г) краще зрозуміти суть проблеми;
 - д) пояснити цифрові дані і взаємозв'язок між ними в конкретній та зрозумілій формі;
 - е) з'ясувати взаємозв'язки між різними явищами, об'єктами, предметами, подіями тощо;
 - ж) розкрити внутрішні зв'язки між елементами;
 - з) представити стисло і наочно результати досліджень;
 - і) побудувати графічні залежності між досліджуваними факторами (величинами);
 - к) раціонально організувати аналітичний процес та визначити центри формування проміжних і кінцевих аналітичних результатів;
 - л) виявити закономірності, що важко піддаються кількісному опису та які складно виявити за допомогою аналітичних процедур та ін.
- У цьому розділі запропоновані деякі з різновидів графічних методів («Матрична діаграма», «Деревоподібна діаграма» та «Багатовимірна матриця»). Вони не базуються на статистичних показниках, у їх основі лежать методи класифікації, моделювання, формалізації, аксіоматизації, гіпотетично-дедуктивний та ін. Опис інших різновидів графічних методів буде представлений у наступних розділах підручника.

Питання для самоконтролю

1. Сутність поняття «графічні методи».
2. Види діаграм.
3. Види графіків.
4. Види креслення.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Кальман О.Г., Христич І.О. Правова статистика: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти. – Харків: Право, 2004. – 304 с.

2.2. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «МАТРИЧНА ДІАГРАМА»

1. Загальні положення методу «Матрична діаграма»

Автори методу – японський союз вчених та інженерів (1979).

Автор модифікації методу «Матрична діаграма» для досудового розслідування кримінальних правопорушень – О.М. Цільмак [5].

Суть цього методу полягає в упорядкованому викладені даних за рядками і стовпцями, що відображають логічні зв'язки між різними елементами. Матрична діаграма являє собою таблицю, що включає елементи, між якими необхідно встановити логічний зв'язок та визначити ступінь їх важливості для досудового розслідування кримінального правопорушення. Частина елементів таблиці містить досліджувані елементи, а в інших розташовуються символи або числа, які вказують на наявність взаємозв'язку та їх силу.

Застосування матричної діаграми може бути корисним в таких випадках [1]:

- коли тема (предмет) настільки складна, що зв'язки між різними факторами не можуть бути встановлені за допомогою звичайного обговорення;
- коли необхідне визначення залежності (або незалежності) між компонентами окремих факторів та виділення їх відносної важливості.

Матричну діаграму можна використовувати як для ідентифікації проблем і причин, так і для визначення пріоритетів. Матричну діаграму можна застосовувати для розгляду зв'язків і для встановлення кореляції між завданнями, функціями та характеристиками.

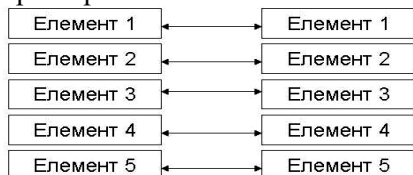

Рис. 1. Взаємозв'язки «один з одним»

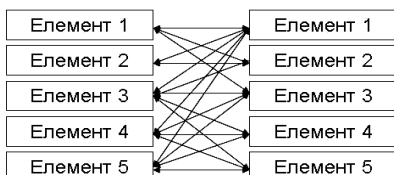

Рис. 2. Взаємозв'язки «багато з багатьма»

Існують такі варіанти матричних діаграм [2]: а) взаємозв'язки один з одним (див. рис. 1); б) взаємозв'язки «багато з багатьма» (див. рис. 2); в) L-матриця (див. рис. 3); г) Т-матриця (див. рис. 4); д) Х-матриця

(див. рис. 5); є) С-матриця (див. рис. 6); ж) матриця за типом «дах» (див. рис. 7); з) Y-матриця (див. рис. 8).

Взаємозв'язки «один з одним» показують, наскільки тісно два елементи пов'язані між собою, тоді як взаємозв'язки «багатьох з багатьма» показують зв'язок елементів між собою.

Так, якщо треба встановити логічні зв'язки між двома елементами криміналістичної характеристики злочинного явища, можна використовувати «L-матрицю» (див. рис. 3), яка наочно представить логічні взаємозв'язки елементів одного списку з елементами іншого списку та ступінь значимості цих зв'язків між елементами.

Елемент 1					
Елемент 2					
Елемент 3					
Елемент 4					
Елемент 5					
	Елемент А	Елемент Б	Елемент В	Елемент Г	Елемент Д

У залежності від кількості перемінних будуються інші варіанти матричних діаграм. Наприклад, L-матриця може застосовуватися під час пошуку відповіді на запитання: «Чи був зв'язок між жертвою та імовірним суб'єктом злочину?».

Рис. 3. L-матриця

Зв'язок між елементами слід зображувати у вигляді символів, які характеризують ступінь (силу) міцності цих зв'язків. Система позначок може бути числовою або символною. Наприклад:

- * Δ – слабкий взаємозв'язок (1);
- * □ – середній взаємозв'язок (3),
- * ○ – сильний взаємозв'язок (9);
- * — – немає зв'язку (0).

Таблиця 1

Умовні позначки взаємозв'язків елементів матричної діаграми

Ступінь взаємозв'язку	Символ	Вага
слабкий позитивний взаємозв'язок	Δ	+1
середній позитивний взаємозв'язок	□	+3
сильний позитивний взаємозв'язок	○	+9
немає зв'язку	—	0
слабкий негативний взаємозв'язок	▼	-1
середній негативний взаємозв'язок	■	-3
сильний негативний взаємозв'язок	●	-9

У деяких випадках виникає необхідність в більш детальному відображенні сили (міцності) зв'язків. Часто зв'язок між факторами може бути як позитивним, так і негативним. У цьому випадку можна рекомендувати для використання представлені нижче символи і вагові коефіцієнти (див. табл. 1).

Якщо в рядку матриці зв'язків відсутній будь-який символ, то це означає, що між даним елементом рядка відсутній зв'язок зі всіма іншими елементами.

Т-матриця застосовується для визначення взаємозв'язку елементів криміналістичної характеристики злочину одного списку з елементами двох інших списків (див. рис. 4).

елемент 1	елемент 2	елемент 3	елемент 4	елемент 5	T	елемент а	елемент в	елемент с	елемент d	елемент і
					елемент А					
					елемент Б					
					елемент В					
					елемент Г					
					елемент Д					

Рис. 4. Т-матриця

Х-матриця застосовується для порівняння чотирьох списків, попарного визначення взаємозв'язку кожного списку з двома іншими (див. рис. 5).

					елемент І					
					елемент ІІ					
					елемент ІІІ					
					елемент ІV					
					елемент V					
елемент 1	елемент 2	елемент 3	елемент 4	елемент 5	X	елемент а	елемент в	елемент с	елемент d	елемент і
					елемент А					
					елемент Б					
					елемент В					
					елемент Г					
					елемент Д					

Рис. 5. Х-матриця

Х-матриця може застосовуватися, наприклад, для криміналістичного аналізу кримінальних правопорушень з подальшою криміналістичною реєстрацією. Отже, за допомогою Х-матриці можна аналізуватися: тип скоєного злочину, тип особистості, яка постраждала (або тип власності, що стала об'єктом злочинного зазіхання), спосіб проникнення в приміщення, викрадені або не викрадені речі тощо.

Л-, Т-, Х- матриці отримали такі назви тому, що виділені більш жирними лініями рядки і стовпці нагадують латинські букви L, T та X.

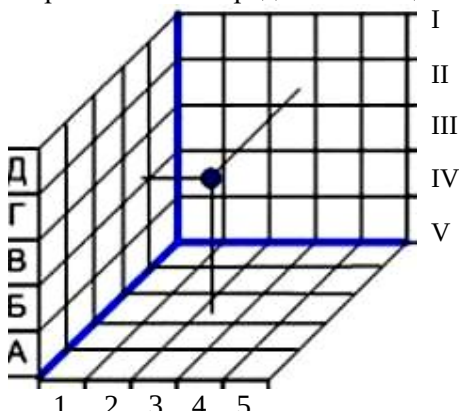

Рис. 6. С-матриця

С-матриця (за формою нагадує куб) застосовується для одночасного визначення взаємозв'язку елементів трьох списків (див. рис. 6).

Наприклад, це може бути: мотив злочину, мета злочину, суб'єкт злочину. Або: коло імовірних суб'єктів злочину, коло осіб, що можуть підтвердити алібі імовірного суб'єкта злочину; та коло осіб, які можуть підтвердити достовірність показань свідка.

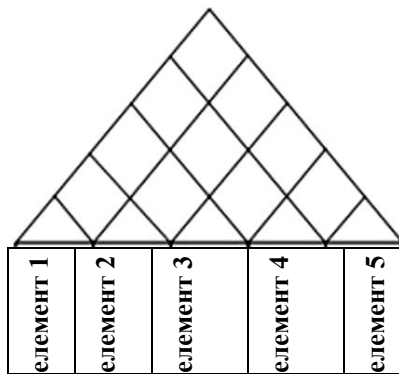

Рис. 7. Матриця за типом «дах»

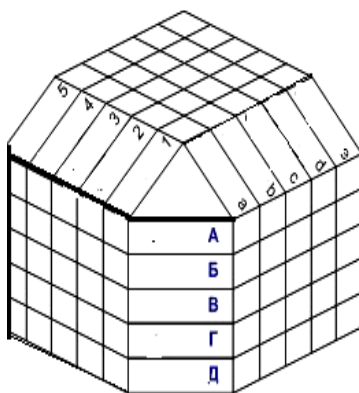

Рис. 8. Y-матриця

Матриця за типом «дах» (за формою нагадує дах будинку) застосовується для визначення взаємозв'язку між елементами одного

списку (див. рис. 7). Y-матриця застосовується для визначення взаємозв'язку елементів трьох списків, кожен з яких зіставляється з двома іншими (див. рис. 8).

Слід підкреслити, що найчастіше працівники органів правопорядку можуть застосовувати у своїй діяльності такі варіанти матричних діаграм, як: «взаємозв'язки один з одним»; «взаємозв'язки багатьох з багатьма»; L-матрицю та T-матрицю. Однак, незалежно від типу обраної матриці, основні положення застосування методу «Матрична діаграма» будуть однаковими.

Отже, **головною метою цього методу «Матрична діаграма» є** визначення наявності логічних зв'язків між певними елементами криміналістичної характеристики злочинного явища та їх ступеня важливості для з'ясування сутності предмета дослідження.

Правила застосування методу:

1. Всі ідеї та припущення необхідно обґрунтовувати.
2. Необхідно уважно слухати один одного, не перебивати.
3. Дозволяється тільки аргументована і конструктивна критика.
4. Кожен суб'єкт досудового розслідування (член СОГ або СГ) може розвинути ідею-відповідь іншого суб'єкта.
5. Всі ідеї та припущення треба обов'язково фіксувати.

Умови застосування методу.

1. Перед застосуванням методу необхідно обов'язково зібрати якомога більше інформації щодо кримінального правопорушення.
2. Кількість учасників має бути не менше чотирьох.
3. Усі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні бути добре ознайомлені з матеріалами кримінального провадження.
4. Всі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні брати активну участь під час застосування методу «Матрична діаграма».
5. Всі записи, які будуть здійснюватися під час застосування методу, необхідно зберігати до тих пір, поки не будуть перевірені всі криміналістичні версії.

Перевагами застосування методу є те, що він дозволить:

- 1) внести ясність між елементами предмету дослідження завдяки багатовимірному поданню логічних зв'язків;
- 2) виявити елементи, що пов'язані з проблемною ситуацією;

3) забезпечити систематичний пошук взаємозв'язків між елементами в рамках певної проблеми з виділенням їх відносної важливості;

4) виявити важливість різних неочевидних (прихованих) зв'язків та графічно інтерпретувати ступінь інтенсивності цих зв'язків;

5) дослідити внутрішню структуру предмета дослідження;

6) графічно представити взаємозв'язок між різними елементами;

7) провести багатовимірне порівняння елементів списків (від двох до чотирьох).

Недоліками та обмеженнями зазначеного методу є те, що:

1) необхідно виконувати велику кількість зіставлень (наприклад, матриця складається з 10-ти елементів в рядках і 10-ти елементів у колонці, таких зіставлень буде виконано 100);

2) він вимагає групової роботи;

3) обмеженість числа елементів, які зіставляються, при збільшенні числа порівнюваних списків.

Очікуваними результатами від процесу застосування методу «Матрична діаграма» є те, що він сприятиме:

1) систематизації великого об'єму та кількості словесних (вербальних) описів елементів криміналістичної характеристики злочинного явища;

2) пізнанню сутності злочинного явища;

3) забезпеченню проміжного планування, організовуючи велику кількість даних;

4) ідентифікації взаємозв'язків окремих факторів, які мають вигляд причинно-наслідкових зв'язків;

5) встановленню логічних зв'язків між різними елементами криміналістичної характеристики злочину.

Необхідні матеріали для застосування методу – необхідна кількість примірників таблиць (L-, T-, X- та C-матриця); фліпчарт, 5-10 аркушів формату А 1, 10-15 аркушів формату А 4, різнокольорові фломастери.

Термін активного застосування методу – від 30-ти до 90-та хвилин.

2. Алгоритм застосування методу «Матрична діаграма»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні зібрати якомога більше фактичних даних та інформації про кримінальне правопорушення. Слідчий (старший СОГ або СГ) готує необхідні матеріали, які знадобляться під час застосування методу.

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу. Розглянемо алгоритм застосування методу «Матрична діаграма» під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Отже, слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує всім суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ):

1. Систематизувати всю наявну інформацію щодо конкретного кримінального провадження та визначити невирішену проблему, для вирішення якої може знадобитися матрична діаграма – зіставлення елементів різних списків, виявлення взаємозв'язку між ними і сили цього взаємозв'язку.

2. Визначити, що необхідно зіставляти за допомогою матричної діаграми. В результаті виконання цього завдання, можливо, виникне необхідність застосування інших методів (наприклад, методу «Мозковий штурм», «Криміналістичне прогнозування» та ін.). У результаті чого можуть з'явитися один, два або більше списків елементів, між якими необхідно встановити взаємозв'язок.

3. Обрати відповідний варіант матриці – L-, T-, Y-, X-, C- або матриця типу «Дах». Під час обрання відповідного варіанту матриці слід використовувати допоміжну таблицю (див. табл. 2).

Таблиця 2

Допоміжна таблиця для побудови матричної діаграми

Тип матричної діаграми	Число перемінних	Прямі зв'язки	Непрямі зв'язки
L	2	1	0
T	3	2	1
Y	3	3	0
X	4	4	2
C	3	3 одночасно	0
«Дах»	1	—	—

4. Внести елементи в матричну діаграму. Елементи зі списків, складених при виконанні другого завдання, розміщуються в рядках і стовпцях матриці.

5. Обрати систему позначок для представлення сили взаємозв'язку між порівнюваними елементами списків (див. табл. 1).

6. Провести зіставлення елементів криміналістичної характеристики злочину шляхом аналізу та оцінки.

Етапами аналізу є:

- 1) виявлення наявності взаємозв'язку між елементами;
- 2) визначення ступеня взаємозв'язку;
- 3) визначення сили (міцності) зв'язку.

У разі, якщо суб'єкти досудового розслідування вирішать, що між елементами існує взаємозв'язок, то в осередку матриці проставляється символ та число відповідно до обраної системи позначок (див. табл. 2).

7. Встановити кількість зв'язків між елементами. Для цього необхідно:

а) виявити елементи, які мають малу кількість зв'язків з іншими елементами (або не мають їх зовсім);

б) визначити ключові елементи (які мають велику кількість зв'язків з іншими елементами);

в) виявити елементи, взаємозв'язок яких вимагає подальшого дослідження.

8. У разі необхідності – побудувати криміналістичні версії. Слідчий (старший СОГ або СГ) записує криміналістичні версії на окремих аркушах формату А 4.

9. Проаналізувати фактори, що підтверджують або спростовують криміналістичну версію з точки зору її реалізації (можливості перевірки). Слідчий (старший СОГ або СГ) навпроти кожного фактора робить такі відмітки:

НР - неможливо реалізувати;

ВР - важко реалізувати;

РР - реально реалізувати.

10. Визначити, які з криміналістичних версій будуть основними, а які – другорядними. Слідчий (старший СОГ або СГ) нумерує кожен лист в залежності від значимості криміналістичної версії.

На заключному етапі застосування методу «Матрична діаграма» підбиваються підсумки роботи, розробляється план перевірки отриманих результатів або план оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій за певними напрямками перевірки криміналістичних версій.

Практична вправа

Завдання

1. Проаналізуйте надану інформацію та визначте елементи для побудови матричної діаграми.
2. Побудуйте матричну діаграму.

Інформація

12 листопада 2010 р. о 06 год. 10 хв. ранку до Печерського відділу поліції м. Києва звернувся гр. О.С. Петров, який повідомив, що вийшовши вранці з дому, розташованому в Лісовому пров., він виявив труп невідомого йому чоловіка із закривавленою головою...

...При огляді місця виявлення трупа, за участю фахівців (лікар і криміналіст), було встановлено наступне. Труп чоловіка віком 35-40 років. В потиличній частині голови – рана з ушкодженням мозкової речовини... Слідів крові біля трупа не виявлено, хоча борт піджака залитий кров'ю, що вказує на можливість посмертного переміщення трупа... Відсутній верхній одяг, – хоча температура повітря в момент огляду була близько 0 градусів... Лісовий пров. знаходиться у глухому місці та забудований будинками сільського типу...

Виявивши ознаки вбивства, працівники поліції вжили необхідних заходів до прибуття на місце слідчого прокуратури Р.В. Сімагіна, який і завершив огляд місця події. На проїжджій частині провулка, навпроти місця знаходження трупа, виявлені вдавлені сліди протекторів автомашини та сліди чоловічих черевиків. Зі слідів знято гіпсові зліпки.

На думку лікаря, що брав участь в огляді, смерть наступила миттєво від удару тупим твердим предметом, імовірно молотком, в лобову частину голови.

Допит заявника нічого нового не дав. Діючи за дорученням слідчого, працівники поліції встановили свідка О.К. Садчикову, яка показала, що повертаючись додому разом з чоловіком близько 22-х годин, вони побачили, як із вулиці, якою вони йшли до Лісового пров., повернула автомашина світлого кольору марки «Лада» або «Москвич», а перетинаючи провулок, побачили здалеку, як якийсь чоловік відкривав багажник. Він був одягнений у спортивну куртку, обличчя вони не бачили, оскільки він стояв спиною. Її чоловік надав аналогічні свідчення.

Було встановлено особу загиблого. Ним виявився лікар-стоматолог С.М. Ганічев, 35 років. При допиті його дружина і мати показали, що С.М. Ганічев увечері 11 листопада 2010 р. близько 21-ої години пішов

з дому, сказавши, що йде до свого знайомого, щоб отримати гроші, які він дав у борг. Одягнений був у пальто і капелюх синього кольору. Вони назвали близько 20-ти людей - знайомих загиблого.

Питання для самоконтролю

1. Визначте сутність методу «Матрична діаграма».
2. Яка головна мета методу «Матрична діаграма»?
3. Які основні правила методу «Матрична діаграма»?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Тактичні особливості застосування методу «Матрична діаграма» під час аналізу телефонних дзвінків.
2. Тактичні особливості застосування методу «Матрична діаграма» під час досудового розслідування злочинів, скоєних проти волі, честі та гідності особи.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Всеобщее управление качеством: учебник для вузов / О.П. Глудкин, Н.М. Горбунов, А.И. Гуров, Ю.В. Зорин; под ред. О.П. Глудкина. – М.: Радио и связь, 1999. – 600 с.
2. Исикава К. Японские методы управления качеством / К. Исикава; пер. с англ. – М.: Экономика, 1988. – 215 с.
3. Эванс Дж. Управление качеством: учеб. пособие / Дж. Р. Эванс; пер. с англ. под ред. Э.М. Короткова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 671 с.
4. Образцов В.А., Богомолова С.Н. Криминалистическая психология. – М.: Закон и право, 2002. – 448 с.
5. Цільмак О.М. Тактичні особливості застосування методу матричної діаграми під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. / О.М. Цільмак // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2017. – № 2 (103). – С.110-119
6. Цільмак О.М. Класифікація методів побудови та перевірки криміналістичних версій / О.М. Цільмак // Криміналістичний вісник: наук.-практ. зб. / голов. ред. В.В. Черней; ДНДЕКЦ МВС України, НАВС. – К.: ПК "Типографія від "А" до "Я", 2015. – № 2(24). – С.6-11
7. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування правопорушень: підручник // О.М. Цільмак., О.Є. Користін, О.С. Шаптала, Д.В. Талалай. – Одеса: ОДУВС, 2016. – 302 с. – з іл.

2.3. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «ДЕРЕВОПОДІБНА ДІАГРАМА»

1. Загальні положення методу «Деревоподібна діаграма»

Автор модифікації методу «Деревоподібна діаграма» (англ. – «dendrogram») для досудового розслідування кримінальних правопорушень – О.М. Цільмак.

Суть зазначеного методу полягає у визначенні певних елементів ключової проблеми досудового розслідування кримінального провадження, яка потребує пояснення (уточнення, доповнення, конкретизації), за рахунок їх систематизації та деталізації на певних рівнях.

Діаграма будується у вигляді багатоступінчастої деревовидної структури, складовими частинами якої є різнорангові елементи пояснення (уточнення, доповнення, конкретизації) ключової проблеми досудового розслідування кримінального провадження.

Принцип побудови деревоподібної діаграми:

тема → основні категорії → складові елементи → піделементи.

Отже, в основі діаграми знаходиться певна досліджувана ключова проблема (предмет дослідження) досудового розслідування кримінального провадження, яка потребує пояснення (уточнення, доповнення, конкретизації), від якої «відгалужуються» два або більше елементи, кожен з яких потім «розгалужується» ще на два або більше піделементи й так далі.

Деревоподібна діаграма може бути корисною при криміналістичному аналізі:

а) імовірного кола суб'єктів злочину, їх імовірних мотивів злочину та імовірної мети злочину;

б) імовірного алібі у суб'єкта злочину, свідчень осіб, що можуть підтвердити алібі та свідчень осіб, які можуть підтвердити алібі свідка;

в) імовірного суб'єкта злочину та його імовірних основних та другорядних причин злочину та ін.

Головною метою зазначеного методу є винайдення логіки у досліджуваному явищі (проблемі) за рахунок пояснення (уточнення, доповнення, конкретизації) ключової проблеми досудового розслідування кримінального провадження.

Правила застосування методу:

1. Необхідно обґрунтовувати всі ідеї та припущення.
2. Необхідно уважно слухати один одного, не перебиваючи.
3. Критика повинна бути аргументованою та конструктивною.
4. Кожен суб'єкт досудового розслідування (член СОГ або СГ) може розвинути ідею-відповідь іншого суб'єкта.
5. Необхідно обов'язково фіксувати всі ідеї та припущення.

Умови застосування методу:

1. Перед застосуванням методу необхідно обов'язково зібрати якомога більше інформації щодо кримінального правопорушення.
2. Кількість учасників має бути не менше чотирьох.
3. Усі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні бути добре ознайомлені з матеріалами кримінального провадження.
4. Всі суб'єкти повинні брати активну участь під час застосування методу.
5. Необхідно зберігати всі записи, які будуть здійснюватися у процесі застосування методу.

Перевагами застосування методу є те, що він дозволить:

- 1) внести ясність між основними та другорядними елементами предмета дослідження завдяки багатовимірному поданню їх логічних зв'язків та деталізації на різних рівнях;
- 2) виявити основні та другорядні елементи, що пов'язані з проблемною ситуацією;
- 3) забезпечити детальний пошук взаємозв'язків між основними та другорядними елементами в рамках дослідження певної ключової проблеми, яка потребує пояснення (уточнення, доповнення, конкретизації);
- 4) дослідити внутрішню структуру предмета дослідження;
- 5) детально графічно представити взаємозв'язки між основними та другорядними елементами;
- 6) провести більш цілеспрямований та систематичний аналіз предмета дослідження;
- 7) вирішити ключову проблему, причини якої виявляються на різних рівнях.

Недоліки та обмеження зазначеного методу:

- 1) він найбільш ефективний під час групової роботи;
- 2) існує обмеженість кількості елементів, які деталізуються;

3) констатується суб'єктивність розташування основних та другорядних елементів на тому чи іншому рівні деталізації (особливо якщо виконується індивідуальна робота).

Очікуваними результатами від процесу застосування методу «Деревоподібна діаграма» є те, що він сприятиме:

1) систематизації основних та другорядних елементів, які пояснюють (уточнюють, доповнюють, конкретизують) ключову проблему досудового розслідування кримінального провадження;

2) копіткому та детальному аналізу причин проблеми, що досліджується;

3) побудові ієрархічного взаємозв'язку між основними та другорядними елементами діаграми;

4) ідентифікації причинно-наслідкових логічних взаємозв'язків окремих елементів;

5) винайденню шляхів вирішення ключової проблеми досудового розслідування кримінального правопорушення.

Необхідні матеріали для застосування методу – фліпчарт, 5-10 аркушів формату А 1, 10-15 аркушів формату А 4, різнокольорові фломастери.

Термін активного застосування методу – від 30-ти до 90-та хвилин.

2. Алгоритм застосування методу «Деревоподібна діаграма»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні зібрати якомога більше інформації про кримінальне правопорушення. Слідчий (старший СОГ або СГ) готує необхідні матеріали, які знадобляться під час застосування методу.

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу «Деревоподібна діаграма». Розглянемо алгоритм застосування зазначеного методу під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Отже, слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує всім суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ):

1. Повідомити всю відому їм інформацію стосовно певного кримінального правопорушення.

2. Виокремити питання, які залишилися нез'ясованими, невстановленими, тобто визначити ключову проблему, яка потребує пояснення (уточнення, доповнення, конкретизації). Проблему

необхідно формулювати ясно і чітко, тобто так, щоб не виникало двоякого тлумачення формулювання.

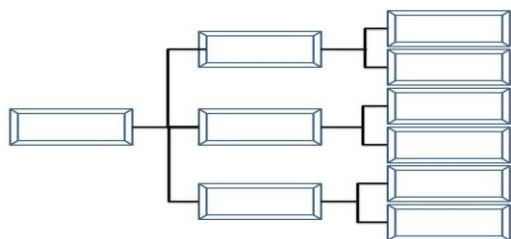

Рис. 1. Приклад деревоподібної діаграми

Слідчий (старший СОГ або СГ) малює прямокутник з лівого боку аркушу формату А1 та записує в ньому ключову проблему, яка потребує пояснення, чи уточнення, доповнення, конкретизації (див. рис. 1).

3. Встановити ті ключові елементи, пов'язані з даною проблемою, які призводять до її виникнення або які її пояснюють (уточнюють, доповнюють, конкретизують). Для цього можна застосувати метод «Мозковий штурм».

4. Визначити рівень елементів, тобто визначити чи є вони основними, або другорядними.

Слідчий (старший СГ або СОГ) малює (у другій уявній колонці аркушу) прямокутники та в них записує основні ключові елементи, що пояснюють (уточнюють, доповнюють, конкретизують) предмет дослідження (див. рис. 1).

Зв'язок між предметом дослідження та основними елементами першого рівня відображається у вигляді ліній (див. рис. 1).

5. Поділити кожен з основних елементів першого рівня на більш прості складові. Ці елементи будуть другорядними.

Слідчий (старший СГ або СОГ) малює (у третій уявній колонці аркушу) прямокутники, в яких записує другорядні елементи, що пояснюють (уточнюють, доповнюють, конкретизують) основні елементи.

Далі процес повторюється до тих пір, доки всі елементи не будуть з'ясовані (уточнені, конкретизовані, доповнені).

6. Перевірити обґрунтованість розміщення основних та другорядних елементів на відповідних рівнях деталізації для всієї діаграми цілком, для того щоб переконатися у відсутності прогалин в логіці або послідовності рівнів.

Якщо всі елементи розміщені логічно й обґрунтовано, то на цьому побудова деревоподібної діаграми завершується.

7. Побудувати криміналістичні версії (у разі необхідності) та визначити, які з них є провідними, які допоміжними, а які запасними та такими, що не мають значення для кримінального провадження.

Слідчий (старший СОГ або СГ) записує усі варіанти криміналістичних версій на окремих аркушах формату А4 та нумерує їх за порядковим номером – від найбільш вірогідної до найменш вірогідної.

8. Визначити основні оперативно-розшукові заходи та слідчі (розшукові) дії, що необхідні для перевірки криміналістичних версій.

На заключному етапі застосування методу «Деревоподібна діаграма» слідчий (старший СОГ або СГ) розробляє план перевірки істинності виділених елементів ключової проблеми досудового розслідування кримінального правопорушення або план оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій щодо перевірки висунутих криміналістичних версій.

Практична вправа

Завдання

Прочинайте уважно інформацію та за допомогою методу «Деревовидна діаграма» визначте коло імовірних суб'єктів злочину та їх основну мету та мотиви умисного вбивства.

Інформація

27 лютого 2014 року, о 13.45, на 102 поступило повідомлення від громадянки Кушової Катерини Борисівни, 1990 року народження, яка проживає по вул. Банківська, буд. 1, кв. 7, м. Одеса.

Вона повідомила, що її брат, Мирний Іван Борисович, 1980 року народження, який мешкає по вулиці Світла, 3, м. Одеса, мертвий.

З її подальших пояснень з'ясовано, що її брат вже два дні не відповідав на телефонні дзвінки, й тому вона пішла до нього додому (ключі від його будинку у неї завжди були). Коли вона підійшла до дверей будинку свого брата, близько 13 години 30 хвилин, то побачила, що двері незамкнені, тільки прикриті, вона гукнула його та зайшла до кухні, де побачила труп брата, що лежав на підлозі, а навколо його голови була калюжа крові. Вона відразу зателефонувала на 102.

Кушова К.В. повідомила, що її брат розлучений, він займався бізнесом. Ворогів не мав. Стосунки з колишньою дружиною натягнуті.

Під час огляду будинку ознак пограбування, з її слів, начебто нею не виявлено. Однак, їй не відомо, може у брата й були кошти, які він періодично збирав, щоб погасити кредит.

Питання для самоконтролю

1. Яка сутність методу «Деревоподібна діаграма»?
2. У яких випадках може бути корисним метод «Деревоподібна діаграма»?
3. Які переваги застосування методу «Деревоподібна діаграма»?
4. Опишіть тактику застосування методу «Деревоподібна діаграма» на підготовчому, основному та заключному етапах.

Тема науково-дослідної роботи

1. Тактика застосування методу «Деревоподібна діаграма» під час криміналістичного аналізу мотивів та мети умисного вбивства.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Гличев А.В. Основы управления качеством продукции. – М.: РИА «Стандарты и качество», 2001. – 424 с.
2. Slack, N. Operations Management. – London: Pitman Publishing, 1995.
3. Цільмак О.М. Класифікація методів криміналістики у відповідності до рівнів пізнання / О.М. Цільмак // Публічне право. - 2016. – № 1. – С. 185-192. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pr_2016_1_26
4. Цільмак О.М. Класифікація методів побудови та перевірки криміналістичних версій / О.М. Цільмак // Криміналістичний вісник: наук.-практ. зб. / голов. ред. В.В. Черней; ДНДЕКЦ МВС України, НАВС. – К. : ПК "Типографія від "А" до "Я", 2015. – № 2(24). – С.6-11
5. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування правопорушень: підручник // О.М. Цільмак, О.Є. Користін, О.С. Шаптала, Д.В. Талалай. – Одеса: ОДУВС, 2016. – 302 с. – з іл.

2.4. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ Ф. ЦВІККІ «БАГАТОВИМІРНА МАТРИЦЯ»

1. Загальні положення методу Ф. Цвіккі «Багатовимірна матриця»

Автор модифікації методу Ф. Цвіккі (Fritz Zwicky) «Багатовимірна матриця» («Morphological Box») [1] для досудового розслідування кримінальних правопорушень – О.М. Цільмак.

Суть методу полягає у комбінуванні усіх відомих сполучень елементів (параметрів, характеристик, ознак) злочину для встановлення зв'язків між ними, тобто у комбінуванні відомого з невідомим.

Морфологічна (грец. «morphé» – форма) **багатовимірна матриця може бути корисною при криміналістичному аналізі:** а) імовірного кола суб'єктів злочину, їх імовірних мотивів злочину та імовірної мети злочину; б) імовірного алібі у суб'єкта злочину, свідчень осіб, що можуть підтвердити алібі та свідчень осіб, які можуть підтвердити алібі свідка; в) імовірного суб'єкта злочину та його імовірних основних та другорядних причин скоєння злочину та ін.

Метою методу є винайдення найбільш достовірних припущень та найбільш імовірних і раціональних відповідей щодо сутності певних елементів криміналістичної характеристики злочину. Зазначена мета конкретизується низкою таких **завдань:**

- 1) комбінування усіх відомих елементів з невідомими та встановлення зв'язків між ними;
- 2) аналіз нових зв'язків і стосунків певних елементів;
- 3) винайдення креативних, оригінальних ідей та найбільш імовірних і раціональних відповідей щодо сутності та істинності певних елементів криміналістичної характеристики злочину.

Правила застосування методу:

1. Під час матричного аналізу певних елементів криміналістичної характеристики злочину спочатку необхідно виділити головні параметри, завдяки чому вибудовується вісь.

2. Потім на кожную вісь необхідно подумки нанизати різноманітні комбінації елементів, тим самим винайти нові зв'язки та відношення (тобто здійснити роботу з комбінаціями варіантів рішення).

3. Необхідно здійснювати комбінацію елементів до тих пір, доки не визначаться з них провідні припущення, тобто ті, що потребують першочергової перевірки та другорядні, тобто які можна перевірити при появі можливості.

4. Знаходити рішення треба шляхом генерування ідей (припущень), заміни їх на протилежні, аналізу невідповідностей, їх апробацій та верифікації.

5. Реалізувати рішення треба шляхом його конкретизації, перевірки та подальшої популяризації (розповсюдження).

Умови застосування методу:

1. До групи суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) повинно увійти не менше чотирьох фахівців.

2. Слідчий (старший СОГ або СГ) повинен заохочувати інших суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) стосовно кількості та оригінальності ідей, припущень, гіпотез.

3. Під час генерування ідей дозволяється тільки обґрунтована критика.

4. Будь-який суб'єкт досудового розслідування (член СОГ або СГ) може розвинути ідеї іншого учасника.

5. Усі ідеї, припущення, гіпотези повинні фіксуватися.

6. Суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) повинні бути ознайомлені з матеріалами кримінального провадження.

7. Усі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні брати активну участь під час застосування методу.

8. Усі записи, що будуть здійснені під час застосування методу, необхідно зберігати до тих пір, поки не будуть перевірені усі криміналістичні версії.

Переваги застосування методу:

1) він не має обмежень в аналізі певних елементів криміналістичної характеристики злочину;

2) забезпечує рівноцінність всіх елементів криміналістичної характеристики злочину;

3) забезпечує максимальну чіткість формулювання поставленого завдання;

4) дозволяє отримати нові ідеї або розвинути вже наявні;

5) дозволяє вирішити складні завдання досудового розслідування, винайти багато оригінальних ідей (припущень) та імовірних і раціональних рішень.

Недоліки застосування методу:

1. Навіть при вирішенні середньої важкості завдань досудового розслідування в матриці можуть виявитися сотні варіантів рішень щодо елементів криміналістичної характеристики злочину.

2. Вибір найбільш оптимального з варіантів рішень виявляється дуже складним та непосильним процесом.

3. Він не враховує всі параметри досліджуваної системи елементів криміналістичної характеристики злочину.

Очікуваними результатами від процесу застосування методу

Ф. Цвіккі «Багатовимірна матриця» є те, що він сприятиме:

1) генеруванню нових ідей (припущень, рішень), які ще не були відпрацьовані у процесі досудового розслідування;

2) забезпеченню об'єктивності досудового розслідування;

3) винайденню найбільш раціональних і нових конструктивних рішень стосовно певних елементів криміналістичної характеристики злочину;

4) якості та результативності процесу побудови криміналістичних версій;

5) чіткості та конкретності планування процесу перевірки криміналістичних версій.

Необхідні матеріали для застосування методу – різнокольорові фломастери, п'ять-шість аркушів формату А1 (або фліпчарт, дошка та крейда); 20-30 аркушів формату А4.

Необхідний для проведення час – від 60-ти до 90-ти хвилин.

2. Алгоритм застосування методу Ф. Цвіккі «Багатовимірна матриця»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) повинні зібрати якомога більше інформації стосовно конкретного кримінального правопорушення.

Слідчий (старший СОГ або СГ) готує необхідні матеріали, які знадобляться для застосування методу «Багатовимірна матриця».

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу «Багатовимірна матриця». Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ):

1. Визначити невирішену ключову проблему досудового розслідування кримінального правопорушення, яка потребує пояснення (уточнення, доповнення, конкретизації).

Термін виконання – 5 хвилин.

2. Висловити обґрунтовані припущення стосовно основних елементів ключової проблеми досудового розслідування кримінального правопорушення, що можуть її пояснити (уточнити, доповнити, конкретизувати).

Слідчий (старший СОГ або СГ), на першому аркуші формату А1 або фліпчарті (дошці), малює три стовпчики та у першому з них зверху униз фіксує усі обґрунтовані припущення.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

3. Здійснити морфологічний аналіз визначених основних елементів з точки зору їх функціональної цінності, тобто послідовно виключити зі списку невірогідні елементи, що не пов'язані з ключовою проблемою.

Слідчий (старший СОГ або СГ) на другому аркуші формату А1 малює морфологічну таблицю, у якій у першому стовпчику зверху униз пише великі літери – А, Б, В..., а у другому – фіксує зверху униз найбільш вірогідні елементи (див. табл. 1).

Термін виконання – 5-10 хвилин.

Таблиця 1

Приклад морфологічної таблиці

	Мотив	компаньйон	колега	дружина	мати	донька	син	сусід
		1	2	3	4	5	6	7
А	ревності	А1	А2					
Б	зздрість	Б1	Б2					Б7
В	помста	В1		В3	В4	В5		В7
Г	користь	Г1		Г2	Г3	Г4		Г5

4. Висловити обґрунтовані припущення стосовно піделементів другого рівня, що можуть пояснити (уточнити, доповнити, конкретизувати) ключову проблему досудового розслідування кримінального правопорушення (або основний елемент).

Слідчий (старший СОГ або СГ), на першому аркуші формату А1, у другому стовпчику, фіксує зверху униз усі обґрунтовані припущення.

Термін виконання – 5 хвилин.

5. Здійснити морфологічний аналіз піделементів другого рівня з точки зору їх функціональної цінності, тобто послідовно виключити зі списку невірогідні піделементи, що не пов'язані з ключовою проблемою.

Слідчий (старший СОГ або СГ) на другому аркуші формату А1, у першій строчці морфологічної таблиці, фіксує зліва направо кожний найбільш вірогідний піделемент, у другій строчці – нумерує кожний піделемент цифрами – 1, 2, 3... (див. табл. 1).

Термін виконання – 5-10 хвилин.

6. Здійснити морфологічний аналіз імовірного взаємозв'язку основних елементів з піделементами другого рівня.

Слідчий (старший СОГ або СГ) усі припущення фіксує у клітинах таблиці – А1, Б1, В1... (див. табл. 1).

Термін виконання – 10 хвилин.

6. Висловити обґрунтовані припущення стосовно піделементів третього рівня, що можуть пояснити (уточнити, доповнити, конкретизувати) ключову проблему досудового розслідування кримінального правопорушення.

Слідчий (старший СОГ або СГ), на першому аркуші формату А1, у третьому стовпчику, фіксує зверху вниз усі обґрунтовані припущення.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

7. Здійснити морфологічний аналіз усіх ідей стосовно піделементів третього рівня, з точки зору логіки їх взаємозв'язку з ключовою проблемою та обрати з них найбільш раціональні та оптимальні.

	отримати спадок	прославитися	приховувати злочин	назвиране обв'язування						
Г	Г1г									
В	В1в									
Б	Б1б									
А	А1а									
	хористість	костистість	костистість	дурість	мист	дист	сест	сест	сест	сест
	1	2	3	4	5	6	7			
А	рівноці	А1	А2							
Б	звертість	Б1	Б2							Б7
В	ломість	В1		В3	В4	В5				В7
Г	хористість	Г1		Г2	Г3	Г4				Г5

Рис. 1. Приклад морфологічної матриці

Слідчий, на другому аркуші А1, зверху морфологічної таблиці, домальовує стовпчики та строчки, у вигляді куба (див. рис. 1).

У першому стовпчику пише маленькі літери – а, б, в..., у другому – знизу вверх записує піделементи третього рівня. У результаті вимальовується багатовимірна матриця (див. рис. 1).

Термін виконання – 10 хвилин.

8. Проаналізувати морфологічну матрицю та встановити найбільш логічні зв'язки усіх трьох категорій елементів, що пояснюють (уточнюють, доповнюють, конкретизують) ключову проблему

досудового розслідування кримінального правопорушення. Пошук рішення полягає у визначенні всіх можливих параметрів, аналізі різних сполучень та відборі найкращого варіанту.

Слідчий (старший СОГ або СГ) фіксує усі обґрунтовані припущення у клітинах морфологічної матриці – А1а, В1в, Г1г... (див. приклад рис. 1).

9. Побудувати криміналістичні версії (у разі необхідності).

Слідчий (старший СОГ або СГ) записує варіанти криміналістичних версій на окремих аркушах формату А 4.

Термін виконання – 10 хвилин.

10. Проаналізувати фактори, що підтверджують або спростовують ту чи іншу криміналістичну версію з точки зору її реалізації (можливості перевірки).

Термін виконання – 10-15 хвилин.

11. Визначити, які з криміналістичних версій будуть основними, а які другорядними. Слідчий (старший СОГ або СГ) нумерує кожен лист в залежності від значимості криміналістичної версії.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

На заключному етапі застосування методу Ф. Цвіккі «Морфологічна матриця» підбиваються підсумки роботи, розробляється план перевірки даних морфологічної матриці, або план оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій для перевірки криміналістичних версій.

Термін виконання – 10-20 хвилин.

У ході перевірки всіх ідей (припущень) слідчий (старший СОГ або СГ) вносить корективи в морфологічну матрицю, доповнюючи її, спростовуючи або відкидаючи певні ідеї (припущення).

Практична вправа

Завдання

Проаналізуйте інформацію методу за допомогою методу Ф. Цвіккі «Багатовимірна матриця» та складіть морфологічну матрицю стосовно мети та мотиву суб'єкта злочину.

Інформація

15 серпня 2012 року, в лісовому масиві в 3 км. від залізничної станції «Зелене» Березовського району, В.Д. Муравйов і О.К. Козлов, які приїхали в ліс за грибами, виявили трупи двох молодих людей з ознаками насильницької смерті.

Слідчо-оперативна група, яка прибула на місце події, встановила, що трупи лежать на галявині біля кострища, в 10 м. від лісової дороги,

яка проходить повз дачного селища. На тілі убитих є колото-різані і рубані рани, а також сліди крові. Бурі плями речовини, схожої на кров, виявлені також на одязі трупів і на траві біля них.

У одного з убитих, в кишені, знайдений студентський квиток на ім'я Петрова М.О., в іншого – паспорт на ім'я Харламова В.Г. У правій руці останнього затиснуті волосся в кількості 12 штук. У вогнищі лежать дві банки нерозкритих консервів «Голубці», а також порожні пляшки: одна ємністю 0,75л з запахом бензину, а інша - ємністю 0,5л з етикеткою горілка «Княжа».

На останній пляшці виявлені відбитки пальців. У 15см. від голови одного з трупів, знайдено шматок прогумованої тканини коричневого кольору розміром 8 x 10см. з плямами, схожими на кров, а в 200м. - футляр коричневого кольору від цифрового фотоапарата.

У ході допиту родичів М.О. Петрова і В.Г. Харламова було встановлено, що 14 серпня вони поїхали за грибами, припускаючи провести ніч у лісі, і додому не повернулися. В убитих родичі упізнали М.О. Петрова і В.Г. Харламова

Проведеною дактилоскопічною експертизою встановлено, що частина відбитків пальців рук на пляшках залишена М.О. Петровим і В.Г. Харламовим, а частина - невідомою особою.

Питання для самоконтролю

1. Визначте сутність методу Ф. Цвіккі «Багатовимірна матриця».
2. Яка головна мета методу Ф. Цвіккі «Багатовимірна матриця»?
3. Які основні правила методу Ф. Цвіккі «Багатовимірна матриця»?
4. Опишіть тактику застосування методу Ф. Цвіккі «Багатовимірна матриця» на етапах його реалізації.

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Тактичні особливості застосування методу Ф. Цвіккі «Багатовимірна матриця» під час досудового розслідування умисних вбивств.
2. Тактичні особливості застосування методу Ф. Цвіккі «Багатовимірна матриця» під час досудового розслідування злочинів, скоєних проти життя та здоров'я особи.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Zwicky F., Wilson A.G. New Methods of Thought and Procedure. – Contributions to the Symposium on Methodologies, Pasadena, May 22-24, 1967.
2. Цільмак О.М. Методика визначення мотиву та мети злочинного діяння за допомогою методу «багатовимірних матриць» підчас досудового розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи / О.М. Цільмак // Публічне право. – 2017. – № 1 – С. 129-137
3. Цільмак О.М. Класифікація методів криміналістики у відповідності до рівнів пізнання. / О.М. Цільмак // Публічне право. – 2016. – № 1. – С. 185-192. – Режим доступу:http://nbuv.gov.ua/UJRN/pr_2016_1_26
4. Цільмак О.М. Класифікація методів побудови та перевірки криміналістичних версій / О. М. Цільмак // Криміналістичний вісник: наук.-практ. зб. / голов ред. В. В. Чернєй; ДНДЕКЦ МВС України, НАВС. – К. : ПК "Типографія від "А" до "Я", 2015. – № 2(24). – С.6-11
5. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування правопорушень: підручник // О.М. Цільмак., О.Є. Користін, О.С. Шаптала, Д.В. Талалай. – Одеса: ОДУВС, 2016. – 302 с. – з іл.

Omne ius hominum causa constitutum
(Будь-яке право встановлено заради людей)

РОЗДІЛ ІІІ. ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЕВРИСТИЧНИХ МЕТОДІВ

3.1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЕВРИСТИЧНИХ МЕТОДІВ

На сьогодні, під час досудового розслідування кримінального правопорушення, суб'єкти досудового розслідування не завжди використовують евристичні методи.

Евристичні методи – це спеціальні методи аналізу, що базуються на використанні досвіду, інтуїції фахівця та його творчого мислення. Вони поділяються на експертні та психологічні. **Експертні методи** є комплексом логічних та математичних прийомів і процедур дослідження, в результаті яких від фахівців-експертів одержують інформацію, необхідну для прийняття зважених раціональних управлінських рішень [1].

Крім цього, всі евристичні методи поділяються на дві групи – методи ненаправленого пошуку та направленого пошуку. *До групи методів ненаправленого пошуку* належать методи: мозкового штурму, експертних оцінок, асоціацій та аналогій, контрольних запитань, колективного блокноту, ділові ігри і ситуації, кібернетичні наради тощо [1].

До складу групи направленого пошуку належать морфологічний метод, алгоритм розв'язання винахідницьких задач та ін. [1]. Таким чином, **евристичний метод** – це креативний спосіб пошуку, виявлення, обробки та впорядкування системи закономірностей, механізмів і методологічних засобів антиципації (від лат. «anticipatio» – передбачення), елементів, ознак, властивостей, характеристик об'єктів та предметів досудового розслідування [2].

Евристичні методи ґрунтуються на узагальненому попередньому досвіді та випереджальному відображенні моделей майбутнього.

Метою застосування евристичних методів під час досудового розслідування кримінального правопорушення є створення ідей та припущень стосовно сутності злочину або окремих обставин події, яка має ознаки злочину, для пошуку найбільш раціональних і нових конструктивних рішень та встановлення істини [2].

Основною функцією евристичного методу є забезпечення внутрішньої організації та регуляції процесу пізнання об'єкта дослідження для з'ясування предмета дослідження. **Об'єктом дослідження** є кримінальне правопорушення. **Предметом дослідження** можуть бути: спосіб вчинення злочину, спосіб приховування злочину, предмет злочинного посягання, особа

потерпілого, суб'єкт злочину; місце вчинення злочину, час вчинення злочину, обставини вчинення злочину, мотив злочину, мета злочину, емоційний стан та ін.

Евристичні методи, як правило, застосовуються в умовах невизначеності фактичних даних, неповноти вихідної інформації стосовно об'єкта та об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони злочину та елементів криміналістичної характеристики злочину. Вони ґрунтуються на творчому переосмисленні та упорядкуванні у логічну завершену систему набору окремих фактів стосовно сутності злочину або окремих обставин події, яка має ознаки злочину. Вони лежать в основі процесу побудови та перевірки криміналістичних версій; процесу планування слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів; організації досудового розслідування кримінального правопорушення.

Більшість евристичних методів розраховані на групову роботу, однак деякі з них можуть бути використані тільки слідчим. Групова робота дозволяє побачити прогалини у досудовому розслідуванні кримінального правопорушення з іншого ракурсу та отримати ідеї для уточнення плану оперативно-розшукових заходів чи слідчих (розшукових) дій.

Евристичні методи озброюють суб'єктів досудового розслідування системою прийомів, норм пізнання, принципів, вимог, правил та дозволяють зекономити сили і час для пошуку істини, а також рухатися до мети найкоротшим шляхом.

Всі евристичні методи забезпечуються певними евристичними прийомами. **Різновидами евристичних прийомів є [2]:**

1) **варіювання середовища** – виведення системи координат, розгляд ознаки як елемента злочинного явища, пошук наочних прикладів з практики;

2) **варіювання об'єкта** – додавання допоміжного елемента, розгляд окремого випадку, граничний перехід тощо;

3) **трансляція** (від лат. «translatio» – передача, переміщення) – перебудова, перехід від об'єктів до співвідношень елементів, зведення до раніше вирішеного завдання;

4) **акцентуація** – виділення ключової фігури, підзадачі, підкреслення властивостей;

5) **дроблення** – пошук елементів системи, розчленування системи на підсистеми;

6) **укрупнення** – збільшення розмірів, показників, якісних характеристик;

7) **ранжування** (з фр. «rangieren» – приводити в порядок) – визначення порядку згідно рангу, авторитету, респектабельності або релевантності;

8) **реверсія** (від лат. «reversio» – повернення, звернення) – доказ «від противного», пошук контрприкладу, рух від вимог завдання до його даних;

9) **приспонування** – адаптація до зовнішніх умов, взаємодія нового і старого;

10) **оцінювання** – оцінка ступеня відповідності отриманого результату поставленому завданню;

11) **ідеалізація** – пошук можливостей наближення системи або окремих її складових до ідеального варіанту;

12) **локалізація** – пошуки можливостей тимчасового відділення частини системи, тимчасова зміна частини умов, тимчасове задоволення частини вимогам завдання та ін.

Зазначені різновиди евристичних прийомів – це маленька частка з тих, що визначають той чи інший евристичний метод. Слід підкреслити, що якщо два евристичні методи містять одні й ті ж самі евристичні прийоми, а відрізняються лише виконуваними процедурами, то це модифікація одного і того ж методу.

Евристичні методи є надійними помічниками для креативного пошуку, виявлення, отримання та фіксації фактичних даних (доказів), що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст дефініції «евристичні методи».
2. Яка головна мета застосування евристичних методів?
3. У чому полягає суть застосування евристичних методів?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навчальний посібник / Г.І. Купалова. – К.: Знання, 2008. – 639 с.
2. Цільмак О.М. Загальні юридико-психологічні положення застосування евристичних методів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. / О.М. Цільмак // Причорноморські психологічні студії. – 2017. – № 1. – С. 77-86

3.2. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ А.Ф. ОСБОРНА «МОЗКОВИЙ ШТУРМ»

1. Загальні положення методу А.Ф. Осборна «Мозковий штурм»

Автори модифікації методу Алекса Ф. Осборна «Мозковий штурм» [1] для досудового розслідування кримінальних правопорушень – О.Є. Користін, О.М. Цільмак [2].

Суть методу А.Ф. Осборна «Мозковий штурм» полягає у вільній груповій генерації суб'єктами досудового розслідування (або членами СОГ або СГ) будь-яких ідей, припущень стосовно певного предмета дослідження, з їхньою подальшою експертизою для відбору 2-3 найбільш імовірних.

Метод мозкового штурму є доволі мобільним та дозволяє у короткий термін винайти найбільш імовірні ідеї або припущення стосовно сутності:

- а) певних явищ, подій та процесів конкретного злочину;
- б) стратегії та тактики суб'єкта досудового розслідування.

Головною метою зазначеного методу є відбір найбільш раціональних та достовірних ідей та припущень стосовно предмета дослідження для їх аналізу та вивчення.

Правила застосування зазначеного методу:

- 1. Забороняється будь-яка критика висловлюваних ідей.
- 2. Заохочується вільний політ думок та «несподіваність» ідей.
- 3. Необхідно висувати якомога більшу кількість ідей.
- 4. Усі ідеї обов'язково треба фіксувати.
- 5. В кожній аналізованій ідеї слід виявляти раціональну основу.

Умови застосування зазначеного методу:

1. Провідна роль відводиться слідчому (старшому СОГ або СГ), який повинен організувати роботу суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) так, щоб жодна ідея, припущення не були втрачені, щоб усі вони були обговорені, змістовно оцінені та продумані кроки для їх реалізації.

2. До групи суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) повинні увійти 5-7 фахівців.

3. Слідчий (старший СОГ або СГ) повинен заохочувати суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) стосовно кількості та оригінальності ідей, припущень, гіпотез.

4. Будь-який суб'єкт досудового розслідування (член СОГ або СГ) може розвинути ідею іншого учасника.

5. Суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні бути ознайомлені з матеріалами кримінального провадження.

6. Вважається правильною та ідея, з якою погодиться більшість експертів.

7. Усі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні брати активну участь у процесі генерування та аналізу ідей.

8. Усі записи, що будуть здійснені під час застосування методу, необхідно зберігати доти, доки не будуть перевірені усі варіанти ідей (припущень).

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

- 1) допомагає суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) зосередитися на проблемі дослідження;
- 2) дозволяє групувати аналізовані явища в самостійні категорії;
- 3) легко освоюється та використовується суб'єктами досудового розслідування (членами СОГ або СГ);
- 4) дозволяє подивитися на проблему з різних сторін;
- 5) забезпечує наочність сприйняття.

Недоліками застосування зазначеного методу є те, що:

- 1) відсутня конструктивна критика;
- 2) суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) не обґрунтовують та не відстоюють власні ідеї;
- 3) необхідно проаналізувати велику кількість ідей.

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу є те, що він сприятиме:

- 1) генеруванню нових ідей (припущень, рішень), які ще не були відпрацьовані у процесі досудового розслідування;
- 2) забезпеченню об'єктивності досудового розслідування;
- 3) знайденню найбільш раціональних і нових конструктивних рішень;
- 4) якості та результативності процесу досудового розслідування.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу – різнокольорові фломастери, два-три аркуші формату А1 (або фліпчарт, дошка та крейда).

Необхідний час для застосування методу – від 30 до 40 хвилин.

2. Алгоритм застосування методу А.Ф. Осборна «Мозковий штурм»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) повинні зібрати якомога більше фактичних даних стосовно кримінального правопорушення.

Слідчий (старший СОГ або СГ) готує усі необхідні матеріали, які знадобляться у процесі застосування методу «Мозковий штурм».

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу «Мозковий штурм». Зазначений метод можна застосовувати у двох варіантах.

Перший варіант застосування методу

А.Ф. Осборна «Мозковий штурм»

Алгоритм застосування методу такий:

1. Слідчий (старший СОГ або СГ) запрошує на нараду суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ).

2. Слідчий (старший СОГ або СГ) вислуховує усіх суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) стосовно відомої їм інформації щодо певного кримінального правопорушення. Разом виокремлюють питання, які залишаються невідомими, невстановленими.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

3. Слідчий (старший СГ або СОГ) пропонує застосувати метод «Мозковий штурм» для генерування ідей та припущень щодо певного предмета дослідження. Слідчий (старший СОГ або СГ) спонукає суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) до генерування різноманітних ідей, припущень стосовно сутності предмета дослідження.

Усі ідеї, припущення фіксуються слідчим (старшим СОГ або СГ) на дошці або на аркуші формату А1.

Головними правилами на цьому етапі є:

а) висловлення усіх ідей або припущень, що виникають (слід пам'ятати, що серед них немає поганих або абсурдних);

б) на кожну ідею або припущення дається не більше 20-ти секунд (швидкий темп сприяє активізації мозкової діяльності);

в) не критикувати ідеї або припущення;

г) ставитися з повагою до думки іншого.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

4. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує проаналізувати кожну ідею або припущення та винайти усі аргументи «за» та «проти», тобто обґрунтувати кожну з них.

При цьому слідчий (старший СОГ або СГ) заохочує комбінування ідей або припущень, що сприяє їх взаємному покращенню та доповненню.

Головними правилами на цьому етапі є:

а) синтез вихідних позицій кожної ідеї, припущення, злиття їх в одну спільну;

б) збереження своєї відкритої цілісності кожної ідеї, припущення; або одна іншу повинна взаємно збагатити.

Термін виконання – 15-20 хвилин.

5. Поступово перелік ідей, припущень стає меншим, і слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує відібрати з них найкращі, тобто найбільш достовірні.

Головним завданням на цьому етапі є оцінювання ідей, припущень стосовно сутності подій, процесів та явищ конкретного злочину за такими критеріями:

1) дуже гарна, оригінальна ідея або припущення, найбільш імовірна;

2) малоімовірна ідея або припущення, однак можлива;

3) неймовірна ідея або припущення, суперечить наявним фактичним даним.

Головним на цьому етапі є таке правило: якщо у когось із суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) виникають сумніви стосовно певної ідеї або припущення, то ця ідея або це припущення залишається для подальшого обговорення та перевірки.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

6. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) на основі генерованих ідей, припущень побудувати криміналістичні версії.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

7. Слідчий (старший СОГ або СГ) разом з іншими суб'єктами досудового розслідування (членами СОГ або СГ), серед висунутих версій визначають провідні, допоміжні, запасні та такі, що не мають значення для конкретного злочину.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

8. Слідчий (старший СОГ або СГ) обговорює можливості перевірки або реалізації ідей, припущень. При цьому кожну з них

необхідно оцінити за критеріями – неможливо перевірити, важко перевірити, можна реально перевірити.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

Другий варіант застосування методу

А.Ф. Осборна «Мозковий штурм»

Алгоритм застосування методу такий:

1. Слідчий (старший СОГ або СГ) запрошує на нараду суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ).

2. Слідчий (старший СОГ або СГ) вислуховує усіх суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) стосовно відомої їм інформації щодо певного кримінального правопорушення. Разом виокремлюють питання які залишаються невідомими, невстановленими.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

3. Слідчий (старший СОГ або СГ) об'єднує суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) у дві підгрупи.

Завдання для першої підгрупи – генерувати ідею або припущення щодо певного предмета дослідження.

Завдання для другої підгрупи – проаналізувати ідею або припущення та винайти усі аргументи «за» та «проти», тобто обґрунтувати кожну з них.

Підгрупи працюють за формулою: ідея – аналіз.

При цьому слідчий (старший СОГ або СГ) заохочує комбінування ідей або припущень, що сприяє їх взаємному покращенню та доповненню.

Усі ідеї, припущення фіксуються слідчим (старшим СОГ або СГ) на дошці або на аркуші формату А1.

Термін виконання – 10-15 хвилин.

Далі алгоритм застосування методу А.Ф. Осборна «Мозковий штурм» повністю співпадає з пунктами 4-8 першого варіанту.

На заключному етапі слідчий (старший СОГ або СГ) разом із суб'єктами досудового розслідування (членами СОГ або СГ) планує заходи перевірки криміналістичних версій, визначає конкретні завдання, строки та виконавців; розставляє пріоритети стосовно першочергових (тобто які необхідно перевірити у першу чергу) та другорядних (тобто які мають другорядне значення для перевірки) криміналістичних версій.

Практична вправа

Завдання

Об'єднайтеся у підгрупу та за допомогою методу А.Ф.Осборна «Мозковий шторм» генеруйте ідеї щодо слідчих версій.

Інформація

Слідчо-оперативна група, яка прибула на місце події, встановила, що трупи лежать на галявині біля кострища, в 10 м. від лісової дороги, яка проходить повз дачного селища. На тілі убитих є колото-різані і рубані рани, а також сліди крові. Бурі плями речовини, схожої на кров, виявлені також на одязі трупів і на траві біля них.

У одного з убитих, в кишені, знайдений студентський квиток на ім'я Петрова, в іншого – паспорт на ім'я Харламова. У правій руці останнього затиснуті волосся в кількості 12 штук. У вогнищі лежать дві банки нерозкритих консервів «Голубці», а також порожні пляшки: одна ємністю 0,75 л з запахом бензину, а інша – ємністю 0,5 л з етикеткою горілка «Княжа». На останній пляшці виявлені відбитки пальців. У 15см. від голови одного з трупів, знайдено шматок прогумованої тканини коричневого кольору розміром 8 x 10 см. з плямами, схожими на кров, а в 200 м. – футляр коричневого кольору від цифрового фотоапарата

Питання для самоконтролю

1. Яка сутність методу А.Ф. Осборна «Мозковий шторм»?
2. Яка головна мета методу «Мозковий шторм»?
3. Які основні правила методу «Мозковий шторм»?
4. Які основні переваги застосування методу «Мозковий шторм»?
5. Опишіть тактику застосування методу «Мозковий шторм» на етапах його реалізації.

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Тактичні особливості застосування методу А.Ф. Осборна «Мозковий шторм» під час досудового розслідування умисних вбивств.
2. Тактичні особливості застосування методу А.Ф. Осборна «Мозковий шторм» під час досудового розслідування крадіжок.
3. Тактичні особливості застосування методу А.Ф. Осборна «Мозковий шторм» під час досудового розслідування розбоїв.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Osborn A. F. Applied imagination: Principles and procedures of creative problem solving. - 3 rd. ed. / A. F. Osborn.- New York: Charles Scribner's Sons, 1963. - 417 p.
2. Цільмак О.М. Евристичні методи побудови та перевірки криміналістичних версій / О.Є. Користін, О.М. Цільмак // Публічне право. – 2015. – № 3 (19) – С. 170-180
3. Цільмак О.М. Загальні юридико-психологічні положення застосування евристичних методів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. / О.М. Цільмак // Причорноморські психологічні студії. – 2017. – № 1. – С. 77-86
43. Цільмак О.М. Класифікація методів криміналістики у відповідності до рівнів пізнання. / О.М. Цільмак // Публічне право. – 2016. – № 1. – С. 185-192. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pr_2016_1_26
5. Цільмак О.М. Класифікація методів побудови та перевірки криміналістичних версій. / О.М. Цільмак // Криміналістичний вісник: наук.-практ. зб. / голов. ред. В.В. Черней; ДНДЕКЦ МВС України, НАВС. – К. : ПК "Типографія від "А" до "Я", 2015. – № 2(24). – С.6-11
6. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування правопорушень: підручник // О.М. Цільмак., О.Є. Користін, О.С. Шаптала, Д.В. Талалай – Одеса: ОДУВС, 2016. – 302 с. – з іл.

3.3. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ М.Ф. КВІНТИЛІАНА «ЕВРИСТИЧНІ ЗАПИТАННЯ»

1. Загальні положення методу М.Ф. Квінтіліана «Евристичні запитання»

Автори модифікації методу М.Ф. Квінтіліана (від. лат. *Marcus Fabius Quintilianus*) «Евристичні запитання» [1] для досудового розслідування кримінальних правопорушень – О.М. Цільмак, О.С. Шаптала [3].

Суть методу полягає у тому, що необхідно винайти відповіді на сім ключових запитань: хто? (суб'єкт), що? (об'єкт), навіщо? (мета), де? (місце), чим? (засоби), як? (метод, спосіб), коли? (час). Потім ці питання в певній послідовності поєднати між собою (наприклад, 1 з 2, 1 з 3..., 1 з 4..., ...1 з 7; потім 2 з 3, 2 з 4..., ...2-7 і так далі) та знову винайти відповіді.

Марк Квінтіліан стверджував, що ці поєднання породжують масу нових, часом зовсім несподіваних запитань та надають можливість відшукати істину [1].

Метод «Евристичні запитання» доцільно застосовувати під час побудови та перевірки криміналістичних версій для збору додаткової інформації в умовах проблемної ситуації чи упорядкування вже наявної інформації у процесі вирішення поставленого завдання.

Метод може використовуватися як індивідуально, так й у групі, однак, групова робота є найбільш ефективною формою.

Головною метою методу є винайдення відповідей на запитання для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Правила застосування методу:

1. Усі відповіді необхідно обов'язково фіксувати.
2. Суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні уважно слухати один одного.
3. Дозволяється тільки аргументована та конструктивна критика.
4. Будь-який суб'єкт досудового розслідування (член СОГ або СГ) може розвинути ідею-відповідь іншого учасника.

Умови застосування методу:

1. Кількість суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) повинна бути не менше чотирьох.

2. Слідчий (старший СОГ або СГ) повинен заохочувати суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) стосовно кількості та оригінальності відповідей на запитання.

3. Суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні бути ознайомлені з матеріалами кримінального провадження.

4. Усі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні брати активну участь під час застосування методу.

5. Усі записи що будуть здійснені під час застосування методу, необхідно зберігати до тих пір, поки не будуть перевірені усі криміналістичні версії або поки не будуть перевірені усі варіанти ідей (припущень).

Перевагами застосування методу є те, що він:

1) не має обмежень в аналізі певних ознак та характеристик злочину;

2) забезпечує рівноцінність усіх елементів певних характеристик злочину;

3) дозволяє отримати нові ідеї або розвинути вже наявні;

4) дозволяє вирішити складні завдання досудового розслідування;

6) дозволяє винайти багато нових, несподіваних, оригінальних ідей (припущень), імовірних та раціональних рішень стосовно злочинного явища, процесу чи предмета дослідження.

Недоліками та обмеженнями цього методу є те, що він не надає особливо оригінальних ідей і рішень та як й інші евристичні методи, не гарантує абсолютного успіху у вирішенні складних, евристичних завдань досудового розслідування.

Очікуваними результатами від процесу застосування методу М.Ф. Квінтіліана «Евристичні запитання» є сприяння:

1) зниженню проблемності задачі досудового розслідування до оптимального рівня;

2) поділу задачі на підзадачі;

3) винайденню нових тактичних рішень.

Необхідні матеріали для застосування методу М.Ф. Квінтіліана «Евристичні запитання» – різнокольорові фломастери, п'ять-шість аркушів формату А1 (або фліпчарт, дошка та крейда); 20-30 аркушів формату А4.

Термін активного застосування методу – від 30 до 40 хвилин.

2. Алгоритм застосування методу М.Ф. Квінтіліана «Евристичні запитання»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) повинні зібрати якомога більше фактичних даних стосовно кримінального правопорушення.

Слідчий (старший СОГ або СГ) готує необхідні матеріали, які знадобляться для застосування методу «Евристичні запитання».

На основному етапі відбувається процес застосування методу «Евристичних запитань».

Алгоритм застосування методу:

1. Слідчий (старший СОГ або СГ) запрошує на нараду суб'єктів досудового розслідування (членів СГ або СОГ). Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує озвучити усю відому інформацію щодо певного кримінального правопорушення та виокремити позиції, які залишаються невідомими.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

2. Слідчий (старший СОГ або СГ) разом з суб'єктами досудового розслідування (членами СОГ або СГ) формулюють проблемні питання, які підлягають вирішенню.

Термін виконання – 5 хвилин.

3. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує застосувати метод «Евристичні запитання» з метою аналізу кримінального правопорушення з різних сторін задля винайдення відповідей на ключові запитання. Слідчий (старший СОГ або СГ) послідовно ставить перед собою та суб'єктами досудового розслідування (членами СОГ або СГ) сім ключових запитань:

«Хто? (суб'єкт)».

«Що? (об'єкт)».

«Навіщо? (мета)».

«Де? (місце)».

«Чим? (засоби)».

«Як? (метод, спосіб)».

«Коли? (час)».

Усі варіанти відповідей на кожне запитання слідчий (старший СОГ або СГ) фіксує у семи колонках (хто, що, навіщо, де, чим, як, коли) на першому аркуші формату А1 (або дошці).

Слідчий (старший СОГ або СГ) після кожного запитання, підводить підсумки та пропонує визначити ієрархію ідей-відповідей –

від найбільш достовірної до найменш достовірної. Усі варіанти ідей-відповідей слідчий (старший СОГ або СГ) фіксує у прямокутниках посередині другого аркушу формату А1 (або дошці) зверху униз.

Головними правилами на цьому етапі є:

1) не переходити до пошуку відповідей на інші запитання доти, доки не будуть відпрацьовані усі варіанти ідей-відповідей на запитання;

2) переходити до визначення ієрархії усіх ідей-відповідей на запитання, – від найбільш достовірних до найменш достовірних тільки тоді, коли перелік ідей-відповідей на запитання припинився.

Термін виконання – 10-20 хвилин.

4. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує послідовно, починаючи з найбільш достовірної ідеї та закінчуючи найменш достовірною, поєднати ідеї-відповіді параметру «Хто?» з іншими категоріями відповідей (наприклад, 1 з 2, 1 з 3..., 1 з 4..., ...1 з 7; потім 2 з 3, 2 з 4..., ...2-7 і так далі) та на кожну пару з цих поєднань винайти відповідь або генерувати ідею (припущення).

Усі варіанти ідей-відповідей слідчий (старший СОГ або СГ) фіксує на другому аркуші формату А1 (або дошці), розміщуючи їх поруч з вже зафіксованими ідеями-відповідями, з'єднавши стрілками отримані пари.

Слід підкреслити, що слідчий (старший СОГ або СГ) може активувати пошук найбільш імовірних і достовірних фактичних даних та інформації щодо конкретного злочину, задаючи суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) запитання формату:

«А що, якщо все відбувалося не так, а навпаки?»;

«А що, якщо замінити цю ідею (припущення) на протилежну?»;

«А що, якщо вирішити тільки частину завдання?».

Тим самим відбувається пошук ідей та припущень стосовно предмета дослідження.

Головними правилами на цьому етапі є:

1) не переходити до пошуку відповідей на інші комбінації запитань доти, поки не будуть відпрацьовані усі варіанти ідей-відповідей на них;

2) переходити до визначення ієрархії усіх ідей-відповідей на комбінації запитань, – від найбільш достовірних до найменш достовірних тільки тоді, коли перелік ідей-відповідей на комбінацію запитань припинився.

Термін виконання – 10-20 хвилин.

5. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) подивитися на отримані варіанти ідей-відповідей та сформулювати криміналістичні версії.

Для кращого запам'ятовування варіантів криміналістичних версій, а також для подальшого полегшення процесу складання плану їх перевірки, рекомендуємо записати кожну версію на окремий аркуш формату А4.

Термін виконання – 10-20 хвилин.

6. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) визначити з генерованих криміналістичних версій провідні, допоміжні, запасні та ті, які не мають значення для кримінального провадження.

Слідчий (старший СОГ або СГ) нумерує аркуші формату А4 за порядковим номером – від найбільш достовірної криміналістичної версії до найменш достовірної.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

7. Слідчий (старший СОГ або СГ) підводить підсумки роботи та пропонує визначити основні оперативно-розшукові заходи та слідчі (розшукові) дії, що необхідні для перевірки криміналістичних версій.

На заключному етапі застосування методу «Евристичні запитання» слідчий (старший СОГ або СГ) розробляє план оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій по перевірці криміналістичних версій. Планування рекомендується розпочинати із заходів щодо перевірки найбільш достовірних криміналістичних версій.

Термін виконання – 10-15 хвилин.

Суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) здійснюють перевірку криміналістичних версій з паралельним пошуком відповідей на сім ключових запитань та їх сполучень.

Практична вправа

Завдання

Проаналізуйте інформацію за допомогою методу М.Ф. Квінтіліана «Евристичні запитання» та визначте відповіді на які запитання слід отримати від громадянки Никанорової А.С.

Інформація

До чергової частини Жовтневого РВВС м. Самари звернулася громадянка Никанорова Ангеліна Сергіївна, 1986 року народження, із заявою про те, що близько семи години тому, троє незнайомих

чоловіків затягли її в будинок, що розташований в приватному секторі по вул. Петра, де її неодноразово гвалтували протягом шести годин.

За повідомленням оперативного чергового заявниця перебуває в шоковому стані, її одяг забруднений і знаходиться в безладді, джинси порвані, будь-які документи у неї відсутні, на обличчі садни і синці, на правій руці рана, яка кровоточить. При первинному опитуванні Никанорова А.С. заявила, що вона є студенткою філологічного факультету МГУ. Приблизно о 19.30, коли вона йшла по вул. Потапової до Тираспольського шосе, біля неї зупинилася автомашина ВАЗ 2110, з якої вискочили двоє незнайомих їй чоловіків і затягли її на задні сидіння, після чого привезли її в приватний будинок, розташований на вул. Петра, там разом з водієм відібрали у неї сумку, в якій знаходилися гроші, документи та стільниковий телефон, після чого завели в спальню, де завдали їй кілька ударів кулаками по обличчю і ногами по тілу, зірвали одяг і гвалтували по черзі протягом кількох годин.

Питання для самоконтролю

1. Визначте сутність методу М.Ф. Квінтіліана?
2. Яка головна мета методу М.Ф. Квінтіліана?
3. Які основні правила методу М.Ф. Квінтіліана?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Тактичні особливості застосування методу М.Ф. Квінтіліана «Евристичні запитання» під час досудового розслідування крадіжок.
2. Тактичні особливості застосування методу М.Ф. Квінтіліана «Евристичні запитання» під час досудового розслідування розбоїв.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Квинтилиан М. Ф. Двенадцать книг риторических наставлений. / Пер. с лат. [неполный] А. Никольского. – СПб, 1834. – Ч. 1. – 486 с.
2. Цільмак О.М. Евристичні методи побудови та перевірки криміналістичних версій / О.Є. Користін, О.М. Цільмак // Публічне право. – 2015. – № 3 (19) – С. 170-180
3. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування правопорушень: підручник // О.М. Цільмак., О.Є. Користін, О.С. Шаптала, Д.В. Талалай. – Одеса: ОДУВС, 2016. – 302 с. – з іл

3.4. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ Т. БЬЮЗДЕНА «КАРТА РОЗДУМІВ»

1. Загальні положення методу Т. Бьюздена «Карта роздумів»

Автор модифікації методу Т. Бьюздена «Карта роздумів» [1] для досудового розслідування кримінальних правопорушень – О.М. Цільмак [3].

Суть даного методу – генерувати ідеї щодо предмета дослідження, деталізувати його внутрішні логічні зв'язки, використовуючи графічний запис у вигляді діаграми.

Слід зазначити, що за допомогою методу Т. Бьюздена «Карта роздумів» можна детально проаналізувати інформацію як загального, так і більш вузького характеру. Так, наприклад, центральним елементом діаграми може бути: предмет злочинного посягання, суб'єкт злочину, мета злочину та ін.; «провідними гілками» – ймовірні мотиви злочину, особа потерпілого тощо; «другорядними гілками» – більш докладна інформація щодо «основної гілки».

Пропонований нами метод Т. Бьюздена «Карта роздумів» буде ефективним для встановлення алібі можливого підозрюваного. Таким чином центральним елементом діаграми буде алібі, «провідними гілками» – перелік осіб, які можуть підтвердити алібі; «другорядними гілками» – перелік осіб, які можуть підтвердити свідчення свідків.

Слід підкреслити, що діаграм може бути декілька. Так, наприклад, ключовим центральним елементом може бути найбільш ймовірна мета злочину, «провідними гілками» - найбільш ймовірні мотиви злочину, «другорядними гілками» – найбільш ймовірні суб'єкти злочину. Оскільки припущень щодо найбільш ймовірних цілей злочину може бути декілька, то в цьому випадку, для подальшого полегшення роботи з діаграмами, необхідно фіксувати всі генеровані ідеї на різних аркушах. І надалі по черзі відпрацьовувати кожну з них.

Метод може використовуватися як індивідуально, так й у групі, однак, групова робота є найбільш ефективною формою.

Метою застосування методу є вироблення найбільш достовірних і раціональних ідей та припущень щодо центральної ключової проблеми досудового розслідування кримінальних правопорушень, її деталізація, логічне поєднання і знаходження внутрішніх зв'язків.

Правила застосування методу:

1. Всі ідеї та припущення необхідно обґрунтовувати.
2. Необхідно уважно слухати один одного, не перебивати.
3. Дозволяється тільки аргументована і конструктивна критика.
4. Кожен суб'єкт досудового розслідування (член СОГ або СГ) може розвинути ідею-відповідь іншого суб'єкта.
5. Всі ідеї та припущення треба обов'язково фіксувати.

Умови застосування методу:

1. Перед застосуванням методу необхідно обов'язково зібрати якомога більше інформації щодо кримінального правопорушення.
2. Кількість учасників має бути не менше чотирьох.
3. Усі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні бути добре ознайомлені з матеріалами кримінального провадження.
4. Всі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні брати активну участь під час застосування методу.
5. Всі записи, які будуть здійснюватися під час застосування методу, необхідно зберігати до тих пір, поки не будуть перевірені всі криміналістичні версії.

Перевагами застосування методу є те, що він допоможе:

- 1) відокремити головне від другорядного;
- 2) визначити прогалини в наявній інформації щодо кримінального правопорушення;
- 3) структурувати наявну інформацію і отримати загальне уявлення про закладену в діаграму інформацію;
- 4) висунути криміналістичні версії;
- 5) чітко визначити перелік заходів щодо їх перевірки.

Недоліки застосування методу «Карта роздумів»:

- а) він є занадто об'ємним;
- б) вимагає групової роботи;
- в) вимагає обмеження масштабності і фокусування на одному центральному ключовому предметі дослідження.

Очікуваними результатами від процесу застосування методу Т. Бьюздена «Карта роздумів» під час досудового розслідування кримінальних правопорушень є сприяння:

- 1) сепарації основних завдань від другорядних;
- 2) виділенню найбільш раціональних ідей і пропозицій;
- 3) структуризації генерованих ідей і пропозицій;

4) виробленню найбільш ефективних шляхів вирішення того чи іншого завдання.

Необхідні матеріали для застосування методу Т. Бьюзена «Карта роздумів»: флітчарт, 5-10 аркушів формату А 1, 10-15 аркушів формату А 4, різнокольорові фломастери. Існує також програмне забезпечення для побудови діаграми: SciPlore MindMapping, FreePlane, SciPlore MindMapping CAM editor, Compendium, Pimki.

Необхідний для проведення час – від 30-ти до 90-та хвилин.

2. Алгоритм застосування методу Т. Бьюзена «Карта роздумів»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні зібрати якомога більше фактичних даних і інформації про кримінальне правопорушення.

Слідчий (старший СОГ або СГ) готує необхідні матеріали, які знадобляться під час застосування методу.

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу. Розглянемо алгоритм застосування під час досудового розслідування кримінальних правопорушень методу Т. Бьюзена «Карта роздумів». Отже, слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує всім суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ):

1. Систематизувати всю наявну інформацію щодо конкретного кримінального провадження та визначити ключову невирішену проблему, (центральний елемент діаграми).

Слідчий (старший СОГ або СГ) проводить вертикальну лінію на аркуші формату А1, розділяючи його площу на дві колонки: ліва повинна бути більшою і займати приблизно 2/3 площі листа, а права повинна бути меншою і займати приблизно 1/3 площі аркуша. Зліва, в більший колонці по центру аркуша, фіксує ключову проблему, обводючи її колом.

Термін виконання – 5-15 хвилин.

2. Висловити власні ідеї та припущення щодо невстановлених елементів, які безпосередньо стосуються центрального ключового предмета дослідження.

Слідчий (старший СОГ або СГ) всі обґрунтовані ідеї та припущення фіксує на аркуші формату А1, у правій колонці.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

3. Проаналізувати усі зафіксовані ідеї та припущення з точки зору їх достовірності та раціональності.

Слідчий (старший СОГ або СГ) навпроти кожної ідеї (припущення, рішення) робить такі позначки:

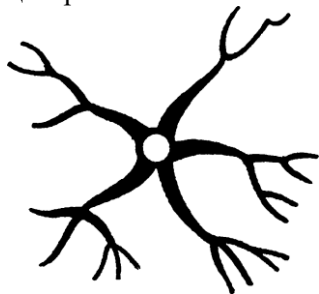
«+» – найбільш вірогідна ідея або припущення;

«?» – сумнівна ідея або припущення;

«-» – неконструктивна і нераціональна ідея або припущення.

Термін виконання – 10 хвилин.

4. Вибрати найбільш достовірні і раціональні ідеї та припущення, які є найбільш достовірними або найбільшою мірою стосуються центрального ключового предмета дослідження.

Слідчий (старший СОГ або СГ) в лівій колонці, від центру (тобто від ключової проблеми), як від стовбура дерева, малює «провідні гілки» у вигляді жирних ліній (дивись рис. 1) і записує (по одній на «гілку») найбільш достовірні і раціональні ідеї та припущення.

Термін виконання – 10 хвилин.

Рис. 1. «Карта роздумів» Т. Бьюздена [1, 2]

5. Проаналізувати кожну ідею (припущення) окремо, встановити всі фактори, які її підтверджують або спростовують.

Слідчий (старший СОГ або СГ) від «провідної гілки» малює «другорядні». При цьому він записує всі фактори, що підтверджують та що спростовують кожну ідею і припущення, виділяючи їх кольором, наприклад, фактор, який підтверджує ідею (припущення), фіксує синім кольором, який спростовує - зеленим.

Тоні Бьюзен [2] пропонує значимість ідей виділяти за допомогою товщини ліній. Він зазначає, що «Карта роздумів» повинна бути максимально докладною, акуратною і барвистою, її необхідно доповнювати кольоровими ілюстраціями, фотографіями. На його думку, саме це дозволить структурувати і запам'ятати необхідну інформацію.

Термін виконання – 10 хвилин.

6. Побудувати криміналістичні версії.

Слідчий (старший СОГ або СГ) на окремих аркушах формату А 4 записує криміналістичні версії.

Термін виконання – 10 хвилин.

7. Проаналізувати фактори, що підтверджують або спростовують криміналістичну версію з точки зору її реалізації (можливості перевірки). Слідчий (старший СОГ або СГ) навпроти кожного фактора робить такі відмітки:

НР – неможливо реалізувати;

ВР – важко реалізувати;

РР – реально реалізувати.

Термін виконання – 10-15 хвилин.

8. Визначити, які з криміналістичних версій будуть основними, а які другорядними. Слідчий (старший СОГ або СГ) нумерує кожен лист в залежності від значимості криміналістичної версії.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

На заключному етапі застосування методу Т. Бьюздена «Карта роздумів» підбиваються підсумки роботи, розробляється план оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій за певними напрямками перевірки криміналістичних версій.

Термін виконання – 10-20 хвилин.

В ході перевірки всіх ідей (припущень) слідчий (старший СОГ або СГ) вносить корективи в діаграму, доповнюючи її, спростовуючи або відкидаючи певні ідеї (припущення).

Практична вправа

Завдання

Проаналізуйте інформацію за допомогою методу Т. Бьюздена «Карта роздумів».

Інформація

22 жовтня 2013 року в 23.20, в чергову частину Осиповицького відділу Національної поліції надійшло повідомлення, що невідомі особи виносять з магазину та завантажують в легковий автомобіль якісь ящики. На місце події виїхала слідчо-оперативна група. Зовнішній огляд магазину показав, що двері, вікна і стіни будівлі пошкоджень не мають. Двері замкнені на замки й опечатані. У десяти метрах від магазину, в кущах виявлений чоловік в несвідомому стані з раною на голові. Біля нього знайдено водійське посвідчення на ім'я Нестеренка Павла Васильовича. При подальшому огляді території, прилеглої до магазину, виявлені сліди шин легкового автомобіля.

Питання для самоконтролю

1. Визначте сутність методу Т. Бьюздена «Карта роздумів».
2. Яка головна мета методу Т. Бьюздена «Карта роздумів»?

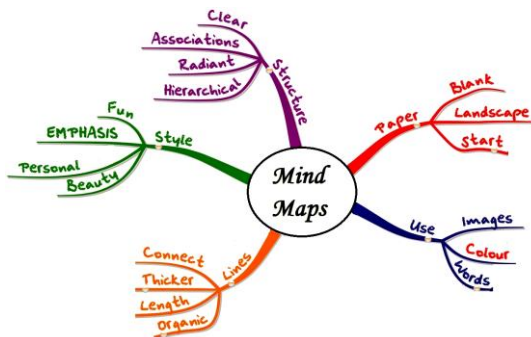
3. Які основні правила методу Т. Бьюзена «Карта роздумів»?
4. Тактичні особливості застосування методу Т. Бьюзена «Карта роздумів».
5. Основні переваги застосування методу Т. Бьюзена «Карта роздумів».

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Тактичні особливості застосування методу Т. Бьюзена «Карта роздумів» під час досудового розслідування умисних вбивств.
2. Тактичні особливості застосування методу Т. Бьюзена «Карта роздумів» під час досудового розслідування злочинів, скоєних проти волі, честі та гідності особи.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Бьюзен Т. Супермышление – М.: Попурри, 2007. – 320 с.
2. Бьюзен Т. Думайте эффективно / Т.Бьюзен; пер. с англ. Т.И.Попова. – 2-е изд. – Мн. : «Попурри», 2009. – 96 с.: ил. + 8 с. вкл.
3. Цильмак О.М. Тактические особенности применения метода Т. Бьюзена «Карта размышлений» в ходе досудебного расследования уголовных правонарушений. / Актуальные проблемы уголовного процесса и криминалистики : сборник статей [Электронный ресурс] / МВД Респ. Беларусь, учреждение образования «Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь»; редкол.: Ю.А. Матвейчев (отв. ред.) [и др.]. // – Могилев : Могилев. институт МВД, 2017. – 1 электрон. опт. диск (CD-R). – Загл. с экрана. – 2017. – С. 161-167

3.5. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ Р. ДІЛТСА «УОЛТ ДІСНЕЙ»

1. Загальні положення методу Р. Ділтса «Уолт Дісней»

Автор модифікації методу Раберта Ділтса «Уолт Дісней» [1] (метод «Трьох стільців») для досудового розслідування кримінальних правопорушень – О.М. Цільмак.

Суть методу полягає у обговоренні ключової проблеми досудового розслідування кримінального провадження з трьох позицій:

- 1) генерування ідеї;
- 2) удосконалення ідеї та винайдення шляхів її реалізації та перевірки;
- 3) критика ідеї та шляхів її реалізації та перевірки.

Метод може використовуватися як індивідуально, так й у групі, однак, групова робота є найбільш ефективною формою.

Метою застосування методу є обговорення певної ключової проблеми досудового розслідування з різних ракурсів, позицій для з'ясування сутності предмета дослідження.

Правила застосування методу:

1. Усі відповіді необхідно обов'язково фіксувати.
2. Суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні уважно слухати відповіді один одного, тобто не перебивати один одного.
3. Дозволяється тільки аргументована та конструктивна критика.

Умови застосування методу:

1. Перед застосуванням методу необхідно обов'язково зібрати якомога більше інформації стосовно кримінального правопорушення.
2. Кількість суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) не повинна бути менше трьох
3. Усі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні бути добре ознайомлені з матеріалами кримінального провадження.
4. Кожен суб'єкт досудового розслідування (член СОГ або СГ) повинен чітко дотримуватися інструкції.
5. Кожна ідея або припущення окремо обговорюється з різних позицій.

6. Усі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні конструктивно сприймати критику.

7. Усі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні брати активну участь під час застосування методу.

8. Усі записи, що будуть здійснені під час застосування методу, необхідно зберігати до тих пір, поки не будуть перевірені усі варіанти ідей (припущень).

Перевагами застосування методу є те, що він дозволяє:

1) обговорити певну ключову проблему досудового розслідування з різних ракурсів, позицій;

2) відшукати слабкі місця у генерованій ідеї;

3) удосконалювати ідею та винаходити шляхи її реалізації.

Недоліками застосування методу є те, що він є занадто об'ємним та вимагає переважно групової роботи.

Очікуваними результатами від процесу застосування методу є те, що він сприятиме:

1) генеруванню нових ідей (припущень, рішень), які ще не були відпрацьовані у процесі досудового розслідування кримінального провадження;

2) винайденню найбільш ефективних шляхів перевірки або реалізації генерованої ідеї (припущення, рішення);

3) забезпеченню об'єктивності досудового розслідування;

4) винайденню найбільш раціональних і нових конструктивних ідей (припущень, рішень).

Необхідні матеріали для застосування методу – три картки з завданнями (для «Мрійника», «Реаліста», «Критика»); фліпчарт (або аркуші формату А1, або дошка), різнокольорові фломастери (або крейда).

Необхідний для проведення час – від 30-ти до 60-ти хвилин.

2. Алгоритм застосування методу Р. Ділтса «Уолт Дісней»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) повинні зібрати якомога більше фактичних даних стосовно кримінального правопорушення.

Слідчий (старший СОГ або СГ) готує необхідні матеріали, які знадобляться для застосування методу.

На основному етапі відбувається власне застосування методу Р. Ділтса «Уолт Дісней». Зазначений метод можна застосовувати у двох варіантах.

Перший варіант застосування методу

Р. Ділтса «Уолт Дісней»

Алгоритм застосування методу такий:

1. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує усім суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) обговорити інформацію стосовно певної ключової проблеми досудового розслідування кримінального провадження та усіх ідей (припущень, рішень), які були вже перевірені та не підтвердилися. Актуалізувати проблему «глухого кута», нестачі ідей.

Термін виконання – 5 хвилин.

2. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує усім суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) застосувати метод Р. Ділтса «Уолт Дісней» для винайдення нових ідей або припущень; удосконалення цих ідей, винайдення шляхів її реалізації та перевірки; знаходження «слабких місць» у генерованій ідеї та шляхах її реалізації та перевірки.

Термін виконання – 5 хвилин.

3. Слідчий (старший СОГ або СГ) розподіляє серед суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) ролі: «Мрійник», «Реаліст» та «Критик».

Слідчий (старший СОГ або СГ) повинен роздати кожному учаснику картку з завданням:

перша картка – «Мрійнику» (завдання – генерувати нову, оригінальну та раціональну ідею);

друга картка – «Реалісту» (завдання – удосконалювати ідею та винаходити шляхи її реалізації, перевірки);

третя картка – «Критику» (завдання – винаходити слабкі місця у генерованій ідеї «Мрійника» та у шляхах її удосконалення й перевірки (реалізації) «Реаліста»).

Слідчий (старший СОГ або СГ) наголошує на необхідності обов'язкового дотримання інструкції, що вказана у карточці.

Термін виконання – 3 хвилини.

4. Суб'єкт, що відіграє роль «Мрійника», пропонує нову ідею стосовно ключової проблеми досудового розслідування.

Слідчий (старший СОГ або СГ) малює на фліпчарті (дошці, аркуші форматом А1) таблицю, яка містить сім колонок та у першій лівій колонці записує генеровану ідею.

Термін виконання – 1 хвилина.

5. «Реаліст», підтримуючи ідею «Мрійника», удосконалює її та знаходить шляхи її реалізації, перевірки.

Слідчий (старший СОГ або СГ) у другій колонці записує удосконалену ідею, а у четвертій – шляхи її реалізації та перевірки.

Термін виконання – 1-2 хвилини.

6. «Критик» – відшукує слабкі місця у генерованій ідеї та у шляхах її перевірки (реалізації).

Слідчий (старший СОГ або СГ) у третій колонці записує прогалини та недоліки генерованої ідеї; у п'ятій – прогалини та недоліки у шляхах її реалізації та перевірки.

Термін виконання – 1-2 хвилини.

Слід підкреслити, що «Мрійник» може генерувати декілька ідей, тому пункти 5 та 6 повторюються стільки, скільки є ідей у «Мрійника».

7. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує усім суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) прийняти рішення стосовно достовірності генерованих ідей та шляхів її реалізації.

Слідчий (старший СОГ або СГ) напроти кожної ідеї у шостій колонці робить певну позначку: «+» або «?», або «-» (де: «+» – найбільш достовірна ідея; «?» – сумнівна ідея; «-» – неконструктивна та нераціональна ідея).

Термін виконання – 10 хвилин.

8. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує усім членам суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) прийняти рішення стосовно можливості реалізації генерованих ідей.

Слідчий (старший СОГ або СГ) у сьомій колонці робить певну позначку – НР або ВР, або РР (де: НР – неможливо реалізувати, ВР – важко реалізувати; РР – реально реалізувати).

Термін виконання – 5 хвилин.

9. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує усім суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) помінятися ролями та повторити алгоритм, описаний у пунктах 4-8.

Термін виконання – 20 хвилин.

10. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує усім суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) знову помінятися ролями та повторити алгоритм, описаний у пунктах 4-8.

Термін виконання – 20 хвилин.

Другий варіант застосування методу

Р. Ділтса «Уолт Дісней»

Алгоритм застосування методу такий:

Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує усім суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ):

1. Обговорити інформацію стосовно певної ключової проблеми досудового розслідування кримінального провадження та усіх ідей (припущень, рішень), які були вже перевірені та не підтвердилися. Актуалізувати проблему «глухого кута», нестачі ідей.

Термін виконання – 5 хвилин.

2. Застосувати метод Р. Ділтса «Уолт Дісней» для винайдення нових ідей або припущень; удосконалення цих ідей, винайдення шляхів її реалізації та перевірки; знаходження «слабких місць» у генерованій ідеї та шляхах її реалізації та перевірки.

Термін виконання – 5 хвилин.

3. Генерувати нову, оригінальну та раціональну ідею стосовно предмета дослідження.

Слідчий (старший СОГ або СГ) малює на фліпчарті (дошці, аркуші форматом А1) таблицю, яка містить сім колонок та у першій лівій колонці записує генеровану ідею.

Термін виконання – 1 хвилина.

4. Удосконалити ідею та винайти шляхи її реалізації, перевірки.

Слідчий (старший СОГ або СГ) у другій колонці записує удосконалену ідею, а у четвертій – шляхи її реалізації та перевірки.

Термін виконання – 1-2 хвилини.

5. Винайти слабкі місця у генерованій ідеї та у шляхах її удосконалення й перевірки.

Слідчий (старший СОГ або СГ) у третій колонці записує прогалини та недоліки генерованої ідеї; та п'ятій – прогалини та недоліки у шляхах її реалізації та перевірки.

Термін виконання – 1-2 хвилини.

Далі алгоритм застосування методу Р. Ділтса «Уолт Дісней» повністю співпадає з пунктами 7-10 першого варіанту його застосування.

На заключному етапі застосування методу Р. Ділтса «Уолт Дісней» слідчий (старший СОГ або СГ) підводить підсумки роботи та розробляє план оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій щодо напрямів перевірки найбільш достовірних та раціональних ідей та напрямів розв'язання ключової проблеми.

Практична вправа

Завдання

Проаналізуйте інформацію за допомогою методу Р. Ділтса «Уолт Дісней» та визначте слідчі версії.

Інформація

27 червня 2014 року, о 23.15, до чергової частини Молодечненського відділу Національної поліції м. Миколаїв, надійшло повідомлення про те, що на проїжджій частині по вул. Матусевича 110, навпроти будинку № 3, лежить в несвідомому стані чоловік віком 35-40 років, з пошкодженням голови. На місце поїї виїхала слідчо-оперативна група.

При огляді проїжджої частини вулиці встановлено, що потерпілий лежить на позначеному пішохідному переході, освітленому лампою вуличного світла, на відстані 3м. праворуч від бордюру, якщо дивитися по напрямку вул. Радянської, головою в зазначену сторону. У 4 м. від пішохідного переходу на асфальті є сліди юза коліс автомашини, довжиною 14м. На пішохідному переході та навколо нього виявлені осколки скла від фар, а також осколки декоративної пластмасовою решітки радіатора. У 2м від потерпілого, лежить господарська сумка з чорного шкірозамінника, в якій є розбиті пляшки з-під вина і горілки, шматки хліба, ковбаси, стакан та скляна пляшка, закрита металевією кришкою, з речовиною темно-бурого кольору.

Питання для самоконтролю

1. Визначте сутність методу Р. Ділтса «Уолт Дісней».
2. Яка головна мета методу Р. Ділтса «Уолт Дісней»?
3. Які основні правила методу Р. Ділтса «Уолт Дісней»?
4. Які основні переваги застосування методу Р. Ділтса «Уолт Дісней»?
5. Опишіть тактику застосування методу Р. Ділтса «Уолт Дісней» на етапах його реалізації.

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Тактичні особливості застосування методу Р. Ділтса «Уолт Дісней» під час досудового розслідування умисних вбивств.
5. Тактичні особливості застосування методу Р. Ділтса «Уолт Дісней» під час досудового розслідування злочинів, скоєних проти волі, честі та гідності особи.
6. Тактичні особливості застосування методу Р. Ділтса «Уолт Дісней» під час досудового розслідування злочинів, скоєних проти життя та здоров'я особи.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Ділтс Р. Коучинг з допомогою НЛП. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 256 с.
2. Цільмак О.М. Класифікація методів криміналістики у відповідності до рівнів пізнання / О.М. Цільмак // Публічне право. - 2016. – № 1. – С. 185-192. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pr_2016_1_26
3. Цільмак О.М. Класифікація методів побудови та перевірки криміналістичних версій / О.М. Цільмак // Криміналістичний вісник: наук.-практ. зб. / голов. ред. В.В. Черней; ДНДЕКЦ МВС України, НАВС. – К. : ПК "Типографія від "А" до "Я", 2015. – № 2(24). – С.6-11
4. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування правопорушень: підручник // О.М. Цільмак., О.Є. Користін, О.С. Шаптала, Д.В. Талалай. – Одеса: РВВ ОДУВС, 2016. – 302 с. – з іл.

3.6. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ САКІШІ ТОЙОДА «П'ЯТЬ ЧОМУ?»

1. Загальні положення методу «П'ять Чому?»

Автор модифікації методу «П'ять Чому?» для досудового розслідування кримінальних правопорушень – О.М. Цільмак.

Суть методу «П'ять Чому?» полягає у генеруванні ідей щодо з'ясування причинно-наслідкових зв'язків, що лежать в основі конкретної проблеми досудового розслідування, визначення чинників її виникнення та виявлення її першопричини шляхом пошуку відповідей на запитання «Чому?».

Поступово, відповідаючи на запитання «Чому?», розкривається увесь ланцюг послідовно пов'язаних між собою причинних факторів, що впливають на конкретну проблему досудового розслідування.

Метод «П'ять Чому?» може бути використаний:

- а) безпосередньо слідчим або під час роботи СОГ (СГ);
- б) самостійно або в якості складової частини інших методів («Причинно-наслідкової діаграми», «Контрольних запитань», «Інверсії» та ін.).

Він найбільш корисний при вирішенні проблем, пов'язаних з людським фактором та міжособистісними відносинами. Наприклад, метод «П'ять Чому?» доцільно використовувати при досудовому розслідуванні серійних вбивств. Так, наприклад, слідчий, аналізуючи ознаки жертв серії вбивств, задаючи питання «Чому?», визначає ті чи інші схожі ознаки, на які звертав свою увагу вбивця при виборі жертви (тобто складає психотип жертви).

Головною метою зазначеного методу є пошук справжніх причин конкретної проблеми досудового розслідування.

Правила застосування зазначеного методу:

- 1. Забороняється будь-яка критика висловлюваних ідей.
- 2. Усі ідеї обов'язково треба фіксувати.
- 3. В кожній аналізованій ідеї слід виявляти раціональну основу.
- 4. Для отримання повної і точної інформації необхідно правильно формулювати запитання.
- 5. Питання «Чому?» необхідно повторювати до тих пір, поки першопричина проблеми не стане очевидною.

6. Відповідь на запитання «Чому?» слід обов'язково підтверджувати фактичними даними.

7. Відповіді потрібно формулювати коротко.

Умови застосування зазначеного методу:

1. Провідна роль відводиться слідчому (старшому СОГ або СГ), який повинен організувати роботу суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) так, щоб жодна ідея, припущення не були втрачені, щоб усі вони були обговорені, змістовно оцінені та продумані кроки для їх реалізації.

2. До групи суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) повинні увійти 4-7 фахівців.

3. Слідчий (старший СОГ або СГ) повинен заохочувати суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) стосовно кількості та оригінальності ідей, припущень, гіпотез.

4. Будь-який суб'єкт досудового розслідування (член СОГ або СГ) може розвинути ідею іншого учасника.

5. Суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні бути ознайомлені з матеріалами кримінального провадження.

6. Вважається правильною та ідея, з якою погодиться більшість експертів.

7. Усі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні брати активну участь у процесі генерування та аналізу ідей.

8. Усі записи, що будуть здійснені під час застосування методу, необхідно зберігати доти, доки не будуть перевірені усі варіанти ідей (припущень).

9. Метод використовується доти, доки справжня причина проблеми не буде встановлена.

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

1) допомагає суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) зосередитися на проблемі досудового розслідування;

2) є одним із найпростіших інструментів;

3) допомагає встановити першопричину проблеми досудового розслідування;

4) визначає взаємозв'язок між різними причинами проблеми досудового розслідування;

5) забезпечує наочність сприйняття.

Недоліками застосування зазначеного методу є те, що:

1) він не завжди сприяє встановленню причини проблеми, оскільки не має вбудованих експертних знань і зазвичай забезпечує тільки отримання думок про те, чому існує проблема;

2) відсутні правила перевірки в зворотному напрямку – від першопричини до результатів;

3) іноді без вихідних даних відразу починається «фантазування» та вигадкування причин, що найчастіше відводить вбік або до перестрибування до задалегідь заготовленої відповіді;

4) він може призвести до неправильних або суб'єктивних рішень.

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу є те, що він сприятиме:

1) виявленню, аналізу та з'ясуванню причин конкретної проблеми досудового розслідування;

2) отриманню інформації, необхідної для прийняття рішень;

3) пошуку справжніх причин проблеми досудового розслідування для її ефективного вирішення.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу – різнокольорові фломастери, два-три аркуші формату А1 (або фліпчарт, дошка та крейда) або комп'ютерна програма «Майстер аналізу П'ять Чому».

Необхідний час для застосування методу – від 30 до 40 хвилин.

2. Алгоритм застосування методу «П'ять Чому?»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) повинні зібрати якомога більше фактичних даних стосовно кримінального правопорушення.

Слідчий (старший СОГ або СГ) готує усі необхідні матеріали, які знадобляться у процесі застосування методу «П'ять Чому?».

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує суб'єктам досудового розслідування (членам СГ або СОГ):

1. Визначити конкретну проблему досудового розслідування, яку треба вирішити, сформулювати її (наприклад, жертва злочину).

Слідчий (старший СОГ або СГ) по центру аркушу формату А 1, записує у прямокутнику ключову проблему досудового розслідування (див. рис. 1).

Примітка. Для фіксації відповідей можна використовувати метод «Деревоподібна діаграма» (див. рис. 1) або таблицю (див. табл. 1).

Таблиця 1.

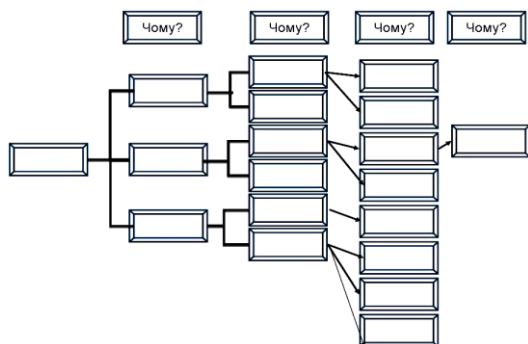
Приклад форми таблиці для фіксації відповідей

Проблема	Чому? (відповіді)					Гіпотеза	Результати перевірки

2. Відповісти на запитання: «Чому?». Наприклад, «Чому це сталося?» або «Чому саме цей «автограф» залишає на тілі трупа вбивця?», або «Чому саме ця жертва?», або «Чому особа обмовляє себе?», або «Чому скоєно злочин?» та ін.

Примітка. Для пошуку відповідей може застосовуватися метод мозкового штурму. Під час пошуку рішення певної проблеми досудового розслідування слід починати з кінцевого результату (проблеми) та йти у зворотному напрямку (в напрямку виникнення першопричини), шукаючи відповідь на питання: «Чому виникла проблема?». Відповідь повинна бути логічною, обґрунтованою, її обов'язково слід підтвердити фактичними даними (або відразу, або після її перевірки).

3. Визначитися з варіантами відповідей на поставлене запитання (відповідей може бути декілька).

Слідчий (старший СОГ або СГ) на зазначеному аркуші збоку від прямокутника із визначенням проблеми досудового розслідування, записує варіанти відповідей на поставлене запитання (див. рис. 1).

Рис. 1. Фіксація методу «П'ять Чому?»

4. Якщо причини, які були виявлені на другому етапі, можуть бути більше деталізовані, то по кожній з них треба знову відповісти на запитання: «Чому?».

Слідчий (старший СОГ або СГ) навпроти кожного варіанту відповідей на поставлене запитання записує відповіді третього рівня деталізації (див. рис. 1).

***Примітка.** Слід пам'ятати, що те, що лежить на поверхні, не завжди є першопричиною, це може бути лише симптом. Й тому, питання «Чому?» необхідно повторювати до тих пір, доки першопричина проблеми не стане очевидною.*

5. Перевірити, чи можна й надалі здійснювати деталізацію причин. Якщо так, то цикл постановки запитань повторюється.

***Примітка.** Як правило, щоб деталізувати причини до найнижчого рівня, достатньо п'яти повторень циклу.*

6. Після того як аналіз буде завершено, і подальша деталізація причин стане неможливою, необхідно переглянути всі виявлені причини та визначити з них ключові, тобто ті які можна вважати основною першопричиною.

***Примітка.** У ході перегляду діаграми деякі з причин можуть переміщатися з рівня на рівень або дублюватися в різних колонках деревоподібної діаграми.*

7. Проаналізувати усі варіанти відповідей стосовно причин ключової проблеми досудового розслідування з точки зору доцільності їх перевірки.

Слідчий (старший СОГ або СГ) навпроти кожного варіанту відповідей робить такі позначки:

Υ – перевірено, однак, потребує уточнення;

Δ – не перевірено, необхідно перевірити;

X – перевірено, не впливає на ключову проблему.

На заключному етапі застосування методу «П'ять Чому?» підбиваються підсумки роботи, розробляється план перевірки отриманих результатів або план оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій за певними напрямками перевірки криміналістичних версій.

Практична вправа

Завдання

Проаналізуйте інформацію та визначте причину скоєння вбивства.

Інформація

На 102 поступив дзвінок від Мальцевої Маргарити Іванівни, яка повідомила про те, що вона знайшла трупи своїх сусідів: Мамаченка Михайла Васильовича, 1953 року народження, Мамаченко Ольги

Миколаївни, 1955 року народження, та їх матері 84-річної Пелагеї Василівни. Під час огляду тіл криміналісти виявили на головах рублені рани, а також вогнепальні поранення. Опитування сусідів не дало жодної зачіпки.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає суть методу «П'ять Чому?»?
2. Яка головна мета методу «П'ять Чому?»?
3. Які переваги від процесу застосування методу «П'ять Чому?»?
4. Які основні правила застосування методу «П'ять Чому?»?
5. Розкрийте алгоритм застосування методу «П'ять Чому?».

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Тактичні особливості застосування методу «П'ять Чому?» під час складання соціально-психологічного портрету серійного вбивці.
2. Тактичні особливості застосування методу «П'ять Чому?» під час складання соціально-психологічного портрету жертви сексуального насилля.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Тайити Оно. Производственная система Тойоты. Уходя от массового производства. – Институт комплексных стратегических исследований, 2008. – ISBN 978-5-902677-04-1.
2. Багиев Г.Л. Менеджмент: Учебник для ВУЗов. – М.: Экономика, 2007. – 703 с.
3. Балабанов И.Т. Основы стратегического менеджмента. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2008. – 528 с.
4. Большаков А.С. Современный менеджмент: теория и практика. – СПб.: Питер, 2009. – 341 с.
5. Дмитренко Г.А. Стратегічний менеджмент: цільове управління персоналом організації: Навч.посібник. – К.: МАУП, 1998. – 188 с.
6. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування правопорушень: підручник // О.М. Цільмак., О.Є. Користін, О.С. Шаптала, Д.В. Талалай – Одеса: ОДУВС, 2016. – 302 с. – з іл.

3.7. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «ІНВЕРСІЯ»

1. Загальні положення методу «Інверсія»

Автор модифікації методу «Інверсія» (від лат. «inversio» – переставлення, перевертання) для досудового розслідування кримінальних правопорушень – О.М. Цільмак, О.О. Проценко, О.С. Шаптала.

Суть методу «Інверсія» полягає у розгляді предмета дослідження через діаметрально протилежні припущення.

Метод інверсії базується на закономірності і відповідно принципі дуалізму, діалектичної єдності й оптимального використання протилежних (прямих і зворотних) процедур творчого мислення [1].

Виділяють такі *різновиди інверсій*: форми, структури, функцій, часу, місця.

Головною метою методу є винайдення раціональних відповідей щодо ключової проблеми досудового розслідування кримінального провадження у нових несподіваних напрямках, найчастіше протилежних традиційним поглядам і переконанням.

Правила застосування методу:

1. Всі ідеї та припущення необхідно обґрунтовувати.
2. Необхідно уважно слухати один одного, не перебивати.
3. Дозволяється тільки аргументована і конструктивна критика.
4. Кожен суб'єкт досудового розслідування (член СОГ або СГ) може розвинути ідею-відповідь іншого суб'єкта.
5. Всі ідеї та припущення треба обов'язково фіксувати.

Умови застосування методу:

1. Перед застосуванням методу необхідно обов'язково зібрати якомога більше інформації про кримінальне правопорушення.
2. Кількість учасників має бути не менше трьох.
3. Усі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні бути добре ознайомлені з матеріалами кримінального провадження.
4. Всі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні брати активну участь під час застосування методу.

5. Всі записи, які будуть здійснюватися під час застосування методу, необхідно зберігати до тих пір, поки не будуть перевірені всі криміналістичні версії.

6. Застосовувати у ситуаціях, коли стереотипні прийоми, процедури криміналістичного аналізу є безплідними і не дають ніякого результату, тоді оптимальним в таких випадках стає принципово протилежне, альтернативне рішення.

Перевагами застосування методу є те, що він дозволяє:

- 1) розглядати проблемне питання з протилежного боку;
- 2) відшукувати вихід із начебто безвихідної ситуації;
- 3) винаходити оригінальні, часом досить несподівані рішення різного рівня складності і проблемності.

Недоліком застосування методу є те, що він вимагає досить високого рівня творчих здібностей, базових знань, умінь та досвіду.

Очікуваними результатами від процесу застосування методу є те, що він дозволяє:

- а) вийти із «глухого кута» під час досудового розслідування кримінального правопорушення;
- б) генерувати нові, несподівані варіанти напрямів вирішення проблемного питання досудового розслідування;
- в) знизити ризик побічних ефектів від використання інших методів.

Необхідні матеріали для застосування методу: фліпчарт, 1-2 аркуша формату А 1, 10-15 аркушів формату А 4, різнокольорові фломастери.

Термін активного застосування методу – від 30-ти до 90-ти хвилин.

2. Алгоритм застосування методу «Інверсія»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні зібрати якомога більше фактичних даних і інформації про кримінальне правопорушення.

Слідчий (старший СОГ або СГ) готує необхідні матеріали, які знадобляться під час застосування методу.

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу.

Алгоритм застосування методу «Інверсія».

Отже, **слідчий** (старший СОГ або СГ) пропонує всім суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ):

1. Систематизувати всю наявну інформацію щодо конкретного кримінального провадження та визначити ключову невирішену проблему, яка завела процес досудового розслідування у «глухий кут».

Термін виконання – 10 хвилин.

2. Генерувати ідеї та припущення щодо напрямів її вирішення чи розв'язання.

Слідчий (старший СОГ або СГ) поділяє аркуш на дві колонки та у першій фіксує усі генеровані ідеї.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

3. Уважно подивитися на припущення (ідеї) та висунути контр-припущення (контр-ідеї), тобто зробити їх протилежними.

Для цього необхідно спробувати відповісти, наприклад, на такі запитання:

1. Що якщо це сталося не у цьому місці, а в іншому? Якщо в іншому, то де злочин стався? Як перевезли труп? У який час? І так далі...

2. Що якщо злочин буде запланований на інший час? Якщо так, то де саме буде скоєно злочин? Що слід зробити, щоб дізнатися, де саме імовірно відбудеться злочин? І так далі...

3. Що якщо об'єктом злочину не був зазначений предмет, а інший? Тоді що саме хотів вкрасти злочинець? Яка істинна мета злочинця? Які мотиви злочинця? І так далі...

4. Що якщо свідок не міг бачити злочин? Тоді для чого він каже неправду? Що він приховує? Що слід зробити, щоб дізнатися правду? І так далі...

Слідчий (старший СОГ або СГ) у другій колонці навпроти кожного припущення (ідеї) записує протилежні припущення (ідеї).

Термін виконання – 10-15 хвилин.

4. Проаналізувати кожне протилежне припущення (ідею) з точки зору його (її):

- * сенсу;
- * імовірності;
- * можливості перевірки.

Термін виконання – 10-15 хвилин.

Слідчий (старший СОГ або СГ) у другій колонці навпроти кожного припущення (ідей) робить помітки:

МС – має сенс;

НІ – не імовірно;

НС – немає сенсу;

МП – можна перевірити;

І – імовірно;

НП – не можна перевірити.

5. Здійснити вибір раціональних варіантів вирішення ключової проблеми досудового розслідування, тобто відібрати найбільш оптимальний варіант.

6. Побудувати криміналістичні версії (або скласти план основних заходів щодо перевірки генерованих припущень або ідей).

Слідчий (старший СОГ або СГ) на окремих аркушах формату А 4 записує криміналістичні версії (або на другому аркуші формату А 1 записує основні заходи щодо перевірки генерованих припущень або ідей).

Термін виконання – 10-15 хвилин.

На заключному етапі застосування методу «Інверсія» необхідно:

5. Здійснити оцінку застосування методу в його проміжних і кінцевих результатах.

6. Винайти помилки та упущення під час його реалізації.

7. Усунути наслідки допущених помилок та упущень.

8. Здійснити планування оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій.

Термін виконання – 10-20 хвилин.

Практична вправа

Завдання:

Проаналізуйте інформацію за допомогою методу «Інверсія»?

Інформація

За номером 102 постуило повідомлення від Мирона Івана Васильовича, про те, що на другому поверсі є запах мертвечини. Він обійшов двох своїх сусідів та з'ясував, що вони також відчувають запах. Усі разом вони дзвонили у квартиру № 33, їм ніхто не відкрив. Квартира № 33 вже п'ять років була в оренді. Хто її орендував вони не знають. Хазяїн квартири мешкає в іншій державі.

Слідчо-оперативна група приїхала на виклик. Після відчинення дверей було знайдено два трупи зі слідами насильницької смерті. Сусіди трупи не ідентифікували.

Питання для самоконтролю

1. Визначте сутність методу «Інверсія».
2. Які основні правила застосування методу «Інверсія»?
3. Тактика застосування методу «Інверсія».

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Тактичні особливості застосування методу «Інверсія» під час досудового розслідування умисних вбивств.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Зливкова В.Л. Становлення ідентичності фахівця: [монографія]; за ред. В.Л. Зливкова. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 260 с.
2. Цільмак О.М. Класифікація методів криміналістики у відповідності до рівнів пізнання / О.М. Цільмак // Публічне право. – 2016. – № 1. – С. 185-192. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pr_2016_1_26
3. Цільмак О.М. Класифікація методів побудови та перевірки криміналістичних версій / О.М. Цільмак // Криміналістичний вісник: наук.-практ. зб. / голов. ред. В.В. Черней; ДНДЕКЦ МВС України, НАВС. – К. : ПК "Типографія від "А" до "Я", 2015. – № 2(24). – С.6-11
4. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування правопорушень: підручник // О.М. Цільмак., О.Є. Користін, О.С. Шаптала, Д.В. Талалай. – Одеса: ОДУВС, 2016. – 302 с. – з іл.
5. Цільмак О.М. Основні принципи застосування евристичних методів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. [Текст] О.М. Цільмак // Протидія організованій злочинній діяльності», яка відбудеться: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (31 березня 2017 року) Національний університет «Одеська юридична академія», Одеський державний університет внутрішніх справ. – 2017. – С.162-164

**РОЗДІЛ IV.
ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ
«КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ»**

4.1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МЕТОДУ «КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ»

В Україні відбувається бурхлива динаміка проведення реформ органів правопорядку та адаптації національного законодавства до вимог міжнародного права. Досліджуючи суспільні відносини, що склалися після прийняття у 2012 році КПК України та після введення певних змін в інші законодавчі акти, були виявлені фактори, які перешкоджають здійсненню якісної діяльності на етапі досудового розслідування кримінального провадження.

У рамках наданих повноважень органи правопорядку здобувають достатній масив інформації про злочинну діяльність. У зв'язку із зазначеним, надважливим завданням є застосування інструментів, які б надали можливість опрацьовувати велику кількість наявних даних. Одним із таких інструментів є кримінальний аналіз.

У країнах Європейського Союзу, США та інших розвинених країнах світу використання можливостей кримінального аналізу є обов'язковим для всіх органів правопорядку. Його зміст, правила та процедури чітко визначено та врегульовано у правовому відношенні. Це, зокрема, стосується ведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування та розгляду кримінальних проваджень у суді.

Кримінальний аналіз є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, яка полягає в ідентифікації та якомога більш точному визначенні внутрішніх зв'язків між інформаціями (відомостями, даними), що стосуються злочину, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанням в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, їх аналітичної підтримки.

У ході кримінального аналізу забезпечується цілеспрямований пошук, виявлення, фіксація, вилучення, упорядкування, аналіз та оцінка кримінальної інформації, її представлення (візуалізація), передача та реалізація.

У процесі кримінального аналізу розрізняють два **основних види**:

- 1) *оперативний*;
- 2) *стратегічний*.

Оперативна аналітика спрямована на короткострокову правоохоронну дію або активну справу, яка слугує досягненню

протягом короткого часу запланованої мети у вигляді, наприклад, затримання та арешту підозрюваного, накладення арешту на знаряддя злочину або його вилучення.

Оперативний аналіз спрямований безпосередньо на аналітичну підтримку оперативно-розшукової діяльності, зокрема у рамках роботи за оперативно-розшуковими справами, а також аналітичну підтримку досудового розслідування стосовно кримінальних правопорушень, провадження яких належить до повноважень органів Національної поліції України. Крім того, результати оперативного кримінального аналізу передаються за підслідністю іншим правоохоронним органам разом із даними (інформацією) про виявлені правопорушення.

Оперативний кримінальний аналіз складається із:

- 1) планування;
- 2) збору;
- 3) накопичення;
- 4) порівняння;
- 5) оцінки інформації та її аналізу;
- 6) звітування;
- 7) подальшої постановки завдань.

Метою збирання та аналізу інформації є створення та перевірка гіпотез і висновків щодо минулих, теперішніх і майбутніх протиправних дій, включаючи опис структури та сфери діяльності злочинних груп і передачу керівному складові чіткої інформації, що стосується оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій.

Оперативний кримінальний аналіз здійснюється у трьох формах:

1. Аналіз, що супроводжує оперативно-розшукову та слідчу діяльність (наявна інформація, що стосується провадження, упорядковується, нова інформація відповідно співвідноситься та оцінюється, у поточному порядку формуються гіпотези, які підтримуються доказами чи висновками або за їх допомогою спростовуються).

2. Аналіз, який ведеться для підтримки оперативно-розшукової та слідчої діяльності (аналітик бере на себе аналітичні завдання, представляє результати аналізу, займається пошуком інформації із власних баз).

3. Аналіз, що ініціює оперативно-розшукову та слідчу (розшукову) діяльність.

Усі форми аналізу пов'язані між собою, якщо аналіз супроводжує оперативно-розшукову та слідчу діяльність, то одночасно її підтримує і дає підстави для проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів. У ході аналітичного процесу оцінюється інформація щодо злочинця, ходу події, знарядь вчинення злочину, часу та місця його вчинення тощо. Обіг цієї інформації відбувається між оперативними співробітниками та слідчими, який полягає не тільки в наданні або отриманні інформації, але й в активному її здобуванні.

Джерелом інформації можуть бути:

- 1) бази даних;
- 2) матеріали досудових розслідувань (протоколи допитів свідків і підозрюваних, матеріали оперативно-розшукових справ);
- 3) звіти інших органів;
- 4) повідомлення ЗМІ тощо.

Практичне застосування оперативно-розшуковими підрозділами органів Національної поліції України методу кримінального аналізу підтвердило його високу ефективність у багатоепізодних провадженнях, що охоплювали велику територію, включали значну кількість подій і суб'єктів злочинного угруповання зі складною структурною побудовою. У цих випадках традиційні методи відстеження та асоціювання фактів були недостатньо ефективними.

Оперативним кримінальним аналізом можна охопити такі сфери:

- 1) злочин;
- 2) злочинців;
- 3) методи ведення оперативно-розшукових справ.

Аналіз злочину полягає в реконструкції його перебігу шляхом установлення послідовності окремих подій; наявності ознак повторності подій; взаємовиключення інформації, що походить із різних джерел. Аналіз злочину проводиться з метою визначення рекомендацій щодо подальшого напрямку ведення оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій.

У процесі аналізу злочину застосовуються різного роду аналітичні технології, у тому числі схеми дій, схеми подій або схеми діяльності.

Крім аналізу злочину, можна виконувати порівняльний аналіз злочинів, що полягає у порівнянні інформації на тему кримінальних проваджень щодо подібних злочинів, з метою встановлення, чи могли

деякі з них бути скоєні або організовані одним і тим самим підозрюваним. У ході проведення порівняльного аналізу злочинів застосовуються такі аналітичні технології, як систематичний пошук у базах даних, перегляд звітів і рапортів, порівняння подібності здобутих даних і визначення ймовірності цієї подібності.

Аналіз, предметом дослідження якого є злочинець, може стосуватися злочинної групи або профілю конкретного злочинця. Аналіз злочинної групи полягає в упорядкуванні інформації на тему членів злочинної групи з метою ознайомлення зі структурою групи та встановлення ролей окремих її членів. У ході виконання аналізу злочинної групи застосовуються такі аналітичні технології, як схеми взаємозв'язків, схеми дій, схеми подій, схеми діяльності, аналіз телефонних дзвінків, аналіз фінансових операцій та складання фінансових профілів фігурантів кримінального провадження. Аналіз психологічного профілю типового винуватця дає змогу визначити на підставі опису злочину, рис характеру особи, яка його скоїла, тип особистості жертви, можливий район його проживання, виконувану роботу.

Стратегічна аналітика займається більш довгостроковими проблемами та завданнями, такими як виявлення головних кримінальних особистостей або злочинних синдикатів; прогнозів зростання злочинної діяльності і встановлення пріоритетів у правозастосовній діяльності.

Стратегічний кримінальний аналіз спрямований на обробку даних для процесів управління та прийняття рішень. Інформація, залежно від одержувача, має планувальний, оцінювальний, керівний або контрольний характер.

Його предметом є довгострокові цілі, визначення пріоритетів і стратегій боротьби зі злочинністю на підставі глибоких досліджень і прогнозування її розвитку.

Продуктами стратегічного аналізу, як правило, є:

- звіти про обстановку;
- аналізи явищ;
- тематичні аналізи;
- кримінологічні регіональні аналізи;
- структурні аналізи загроз;
- концепції/пропозиції щодо поліпшення боротьби зі злочинністю.

Під час проведення аналізу злочинності виконується аналіз її суті, обсягу, динаміки та розвитку або різних її видів (категорій злочинів)

на окремих територіях і протягом визначеного відрізка часу. Результати виконання цього аналізу можуть бути представлені у таких аналітичних формах: схеми, графіки, таблиці, діаграми, теплокарти, фото, геолокації, статистичні зведення, письмові звіти тощо.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть різновиди кримінального аналізу.
2. У чому полягає сутність оперативного кримінального аналізу?
3. У чому полягає сутність стратегічного кримінального аналізу?
4. Що може виступати джерелом інформації під час застосування методу кримінального аналізу?
5. Які основні форми оперативного кримінального аналізу?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Основи кримінального аналізу: посібник з елементами тренінгу. / О.Є. Користін, С.В. Албул, А.В. Холостенко, О.М. Заєць та ін. – Одеса: ОДУВС, 2016 – 112 с.
2. Заєць О.М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / О.М. Заєць // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 4. – С. 65-73.
3. Zaiets O.M. Application software IBM I2 ANALYST'S NOTEBOOK in law enforcement Ukraine for pretrial investigation of criminal offenses / O.M. Zaiets // European Reforms Bulletin. – 2016. – № 1. – P. 82-87.
4. Концепція розвитку кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України: науковий проект / С.В. Албул, О.Є. Користін. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 20 с.

Non progredi est regredi

(Не йти вперед – визначає йти назад)

4.2. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «КОРЕЛЯЦІЙНИЙ АНАЛІЗ»

1. Загальні положення методу «Кореляційний аналіз»

Автор модифікації методу «Кореляційний аналіз» з урахуванням умов досудового розслідування органами Національної поліції кримінальних проваджень – А.М. Ханькевич.

Суть методу «Кореляційний аналіз» полягає у визначенні характеру зв'язків між двома наборами елементів (змінних) – діяльності, умов, функцій тощо та будуванні на їх основі скатер-діаграм (діаграм розсіювання), що відображають тренди (тенденції) у графічній формі, а не математично.

Кореляційний аналіз – це метод дослідження взаємозалежності ознак у генеральній сукупності, які є випадковими величинами з нормальним характером розподілу [1].

Основними вимогами до застосування кореляційного аналізу є достатня кількість спостережень, сукупності факторних і результативних показників, а також їх кількісний вимір і відображення в інформаційних джерелах [1].

Головною метою зазначеного методу є визначення характеру і сили кореляції між двома змінними, наприклад, взаємозалежність рівня злочинності у різних районах містам від загальної кількості поліції, що обслуговують райони цього міста.

Головними завданнями кореляційного аналізу є [1]:

- визначення форми зв'язку;
- вимірювання щільності (сили) зв'язку;
- виявлення впливу факторів на результативну ознаку.

Правила застосування зазначеного методу:

1. Обираються два основних статистичних показника спостереження, один з яких є залежним від іншого.

2. Визначається декартова система координат¹ з визначенням по її осях обраних параметрів (зазвичай значення незалежного параметра відображаються горизонтально, а значення залежного – вертикально).

¹ Декартова система координат задається двома осями, розташованими під прямим кутом одна до одної.

3. На діаграмі розсіювання для кожного окремого показника спостереження (або елементарної одиниці набору даних) фіксується точка, координати якої (у декартовій системі координат) дорівнюють значенням двох обраних раніше параметрів цього спостереження.

4. Проводиться аналіз діаграми із виявлення певних зв'язків між обраними параметрами.

Умови застосування зазначеного методу:

1. Доцільність застосування методу проявляється в умовах ускладнення оперативної обстановки, що характеризується певною інтенсивністю злочинності, повторністю (серійністю) видових злочинних проявів, схожими характеристиками їх вчинення тощо.

2. Провідна роль відводиться слідчому (або працівникові СОГ, призначеному слідчим), який організовує збір і систематизацію необхідної аналітичної інформації, визначає основні змінні, на основі яких здійснюється аналіз і формуються висновки.

3. До групи суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) повинні увійти 5-7 фахівців, які повинні бути ознайомлені з матеріалами кримінального провадження.

4. Члени СОГ (або СГ) повинні брати активну участь у процесі формування висновків.

5. Зроблені за висновками кореляційного аналізу гіпотези (версії) необхідно зберігати до часу їх повної перевірки (підтвердження або спростування).

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

1) дозволяє виокремлювати деталі (аргумент витікає із загальних умов до конкретних) й прогнозувати подальший розвиток подій на основі дедуктивної логіки;

2) дозволяє суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) за отриманими результатами зосереджувати увагу на питанні причинно-наслідкового зв'язку подій;

3) дозволяє систематизувати аналізовані явища в самостійні категорії;

4) забезпечує наочність сприйняття досліджуваних явищ;

5) забезпечує статистичну точність результату.

Недоліками застосування зазначеного методу є те, що:

1) складно терміново підтвердити (перевірити) об'єктивність висновків, що приймаються на основі аналізу;

2) у процесі кореляційного аналізу існує можливість висунення різнопланових і не пов'язаних одна з одною гіпотез (версій);

3) відсутня можливість об'єктивної аргументації гіпотез (версій).

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу є те, що він сприятиме:

1) генеруванню нових ідей (припущень, рішень), які ще не були відпрацьовані у процесі досудового розслідування;

2) забезпеченню об'єктивності досудового розслідування;

3) винайденню найбільш раціональних і нових конструктивних рішень;

4) якості та результативності процесу досудового розслідування.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу – різнокольорові фломастери, два-три аркуші формату A1 (або фліпчарт, дошка та крейда), проектор.

Термін активного застосування методу – від 40 до 50 хвилин.

2. Алгоритм застосування методу «Кореляційний аналіз»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) збирають якомога більше статистичних даних за обраним предметом кореляційного аналізу.

Слідчий (старший СОГ або СГ) систематизує (фільтрує) зібрані дані, які знадобляться у процесі застосування методу «Кореляційний аналіз».

Слідчий (старший СОГ або СГ) заносить зібрані дані у таблицю та за допомогою табличного редактору «Excell» будує точкову діаграму (або відображає її за допомогою підручних засобів на дошці або фліпчарті).

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу «Кореляційний аналіз».

Алгоритм застосування методу такий:

1. Слідчий (старший СОГ або СГ) запрошує на нараду суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ).

2. Слідчий (старший СОГ або СГ) ознайомлює групу з отриманими результатами кореляційного аналізу статистичних даних у вигляді побудованої точкової діаграми.

3. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує висловити ідеї (припущення) стосовно інформації, відображеної на діаграмі.

Усі ідеї, припущення фіксуються слідчим (старшим СОГ або СГ) на дошці або на аркуші формату A1.

Головними правилами на цьому етапі є:

- а) висловлення усіх ідей або припущень, що виникають (слід пам'ятати, що серед них немає поганих або абсурдних);
- б) не критикувати ідеї (припущення);
- в) ставитися з повагою до думки іншого;
- г) на висловлення кожної окремої ідеї (припущення) дається 45-60 секунд.

Термін виконання – 15-20 хвилин.

4. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує проаналізувати кожну ідею (припущення) та винайти усі аргументи «за» та «проти», тобто обґрунтувати кожну з них.

При цьому слідчий (старший СОГ або СГ) заохочує комбінування ідей (припущень), що сприяє їх взаємному покращенню та доповненню.

Головними правилами на цьому етапі є:

- а) визначення ключових ідей (припущень);
- б) визначення допоміжних, додаткових, запасних ідей (припущень);
- в) визначення слабких місць інших ідей (припущень), визначення напрямів отримання додаткової інформації.

Термін виконання – 15-20 хвилин.

5. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) на основі генерованих ідей (припущень) побудувати криміналістичні версії та спланувати заходи щодо їх перевірки, визначає конкретні завдання, строки та виконавців; розставляє пріоритети стосовно першочергових криміналістичних версій (тобто які необхідно перевірити у першу чергу) та другорядних (які мають другорядне значення для перевірки).

Термін виконання – 5-10 хвилин.

6. Слідчий (старший СОГ або СГ) обговорює можливості перевірки або реалізації ідей. При цьому кожну з них необхідно оцінити за критеріями – неможливо перевірити, важко перевірити, можна реально перевірити.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

На заключному етапі застосування методу «Кореляційний аналіз» суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) здійснюють:

1. Прогнозування щодо подальшого розвитку подій та їх послідовності (протиправних дій, загострення обстановки та ін.). Прогноз обґрунтовується та документально оформлюється слідчим (старшим СОГ або СГ).

Термін виконання – 10-15 хвилин.

2. Розробку та документальне оформлення загальних та конкретних рекомендацій (пропозицій) з ефективної протидії протиправним проявам або виправленню (нейтралізації) конкретної ситуації. Надаються пропозиції щодо застосування доступних та оптимальних інструментів правового впливу з використанням сил, засобів, заходів, дії правоохоронних органів).

Термін виконання – 10-15 хвилин.

Питання для самоконтролю

4. Визначте сутність методу «Кореляційний аналіз».
5. Які основні правила застосування методу «Кореляційний аналіз»?
6. Тактика застосування методу «Кореляційний аналіз».

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Алгоритм застосування кореляційного аналізу статистичних даних при побудові точкової діаграми.
2. Значення кореляційного аналізу для органів досудового розслідування.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Г.І. Купалова Теорія економічного аналізу: навч. посіб., рекомендовано МОН / Г.І. Купалова – К., 2008. – 639 с.
2. Аналіз інформації за методами «Апасара» при розслідуванні легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, корупції та інших злочинів // Матеріали тренінгу UNODC. – 2015.

Quivis praesumitur bonus donec probetur contrarium

(Кожен передбачається чесним, доти поки не доведено протилежне)

4.3. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ» В IBM i2 ANALYST'S NOTEBOOK

1. Загальні положення методу «Кластерний аналіз» в IBM i2 Analyst's Notebook

Метод «Кластерний аналіз» описаний у роботах Тома Кроуча, Марка Фрітцена, Літовського, Прівса та Сміта [1-4], Хартигана Д.А. [5]. Він застосовується в медицині, археології, маркетингу, біології та в завданнях розпізнавання графічних образів [6-8]. Кластерний аналіз є корисним та ефективним, коли необхідно класифікувати великі об'єми інформації [9].

Така програма як «IBM i2 Analyst's Notebook» здійснила автоматизацію застосування методу «Кластеризації».

Автор модифікації методу «Кластерний аналіз» з урахуванням умов досудового розслідування органами Національної поліції кримінальних проваджень – О.В. Калиновський, В.І.Школьніков.

Сутність методу «Кластерний аналіз» – це сукупність математичних методів, призначених для формування «віддалених» один від одного груп «близьких» між собою об'єктів за інформацією про відстані або зв'язки (заходи близькості) між ними [3].

Кластерний аналіз – це багатовимірна статистична процедура, що виконує збір даних, що містять інформацію про вибірку об'єктів, і потім впорядковує об'єкти в порівняно однорідні групи.

Метою методу «Кластерний аналіз» є класифікація та групування об'єктів по численності атрибутів. Це дозволить в деталізації виявити, наприклад, пов'язані між собою телефонні номери або банківські рахунки.

Правила застосування методу. IBM i2 Analyst's Notebook знаходить кластери через пошук найбільш тісно пов'язаних груп осіб на створеному графіку, тобто груп з найбільш сильними зв'язками.

Кожен потенційний кластер має обов'язкову силу – чим вищою є сила зв'язків між особами в середині кластеру, тим сильнішим є кластер. Наприклад, аналітик в IBM i2 Analyst's Notebook може задати найменшу кількість зв'язків особи для того, щоб рахувати це кластером (групою).

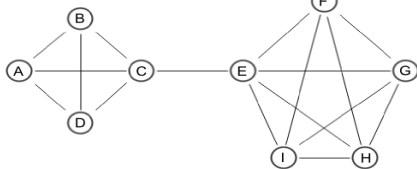

Рис. 1. Кластер 1

Рис. 2. Кластер 2

Наприклад, на кластері 1 зображені одиничні зв'язки між особами А, В, С, D, які перебувають в одній групі. На кластері 2 вже зображені чотирикратні зв'язки осіб F, E, G, I, H (рис. 1 та рис. 2).

Умови застосування методу. Пошук кластерів може бути корисним в діаграмах, які містять дані великого обсягу, такі як телефонні дзвінки або фінансові операції з багатьма взаємопов'язаними особами.

Метод кластерного аналізу може бути використаний для ідентифікації, наприклад:

- потенційних ключових гравців в кримінальному розслідуванні на підставі кількості телефонних дзвінків між ними;
- структури організації або групи, використовуючи час електронної переписки з метою визначення осіб, які контактували між собою;
- будь-якого потенційного угруповання, де здійснюється продовжувана злочинна діяльність, яка об'єднують осіб.

Перевагами застосування даного методу є можливість:

- 1) визначення ключових осіб, подій, зв'язків і закономірностей, які не завжди можна виявити іншими засобами;
- 2) швидкого визначення ключових осіб, взаємовідносин між ними і їх зв'язку з ключовими подіями за допомогою функцій аналізу основних зв'язків;

3) виявлення можливих посередників між на перший погляд не пов'язаних між собою сутностями в мережі.

4) детально вивчити дані з метою виявлення неочевидних зв'язків, закономірностей і тенденцій в складних даних.

Недоліками застосування даного методу є:

- складність програмного забезпечення, яке застосовуються під час використання даного методу;
- попередня обробка великого масиву інформації, а саме перенесення її в цифровий варіант.

Очікувані результати:

- суттєве скорочення часу обробки великих масивів інформації;
- підвищення ефективності аналізу наявної інформації під час досудового розслідування;

– отримання оперативної інформації про зв'язки підозрюваної особи.

Необхідними матеріалами для застосування методу є програмне забезпечення, а саме:

- IBM i2 Analyst's Notebook;
- Microsoft Excel;
- NodeXL.

Термін активного застосування методу з урахуванням підготовчих дій роботи в Microsoft Excel та NodeXL та безпосереднього використання даного методу в IBM i2 Analyst's Notebook залежить від обсягів інформації, яка надається для аналізу.

2. Алгоритм застосування методу «Кластерний аналіз»

Тактика застосування методу на підготовчому етапі:

– оброблення інформації, яка підлягає аналізу в Microsoft Excel та NodeXL відповідно до поставлених завдань.

Тактика застосування методу на основному етапі:

1. Створення схеми в IBM i2 Analyst's Notebook.
2. Створення кластерів.
3. Визначення кратності зв'язків між особами, які дозволяють їх ідентифікувати як причетних до злочинної діяльності.
4. Визначення характерних особливостей (наприклад, аналітика цікавлять групи людей, які є малими за розмірами (до трьох осіб), в яких недавно були активовані сім карти тощо).
5. Використання функції кластерного аналізу в IBM i2 Analyst's Notebook.

Тактика застосування методу на заключному етапі:

– виділення необхідних кластерів в IBM i2 Analyst's Notebook.

Практичне завдання

07.01.2017 року в районі Дніпровського району міста Києва, а саме на Ленінградський площі, був скоєний розбійний напад на установу «Швидко гроші». В ході досудового розслідування було встановлено, що розбійний напад скоїли 4 невідомих особи, а також від українських телекомунікаційних компаній було отримано інформацію про телефонні розмови, зафіксовані найближчою до Ленінградської площі вежею мобільного зв'язку.

1. Створити таблицю в Microsoft Excel з інформацією про телефонні перемовини.
2. Створити в i2 Analyst's Notebook мережу телефонних розмов.
3. За допомогою аналітичної функції i2 Analyst's Notebook «кластеризація» визначити потенційну організовану групу.
4. За допомогою функції «аналіз соціальних мереж» встановити мобільний номер потенційного лідера даної організованої групи.

ІНФОРМАЦІЯ:

Microsoft Excel (Сбой активации продукта) - groups exercise done [Режим совместимости]					
	A	B	C	D	E
1	Номер телефону в районі вежі	Номер телефону іншого абонента, який не знаходиться в межах вежі	direction	CALL DATE	
2	456 383 941	426 588 454	вихідний	07.01.2017	
3	424 410 422	459 942 295	вихідний	02.01.2017	
4	426 588 454	456 383 941	вихідний	02.01.2017	
5	428 644 460	445 771 001	вихідний	02.01.2017	
6	456 383 941	433 058 706	вихідний	07.01.2017	
7	420 060 085	424 424 930	вихідний	02.01.2017	
8	426 588 454	459 343 374	вихідний	05.01.2017	
9	420 244 262	424 903 213	вихідний	02.01.2017	
10	459 942 295	424 410 422	вихідний	02.01.2017	
11	422 860 646	445 327 387	вихідний	03.01.2017	
12	422 868 848	427 775 193	вихідний	03.01.2017	
13	426 186 858	433 058 706	вихідний	03.01.2017	
14	466 584 541	455 579 593	вихідний	03.01.2017	
15	421 248 684	457 436 132	вихідний	03.01.2017	
16	445 327 387	422 860 646	вихідний	03.01.2017	
17	420 060 085	424 424 930	вихідний	04.01.2017	
18	422 265 166	462 490 160	вихідний	04.01.2017	
19	422 514 148	441 092 237	вихідний	05.01.2017	
20	456 383 941	433 058 706	вихідний	05.01.2017	
21	456 383 941	459 343 374	вихідний	07.01.2017	
22	459 343 374	433 058 706	вихідний	06.01.2017	
23	459 343 374	456 383 941	вихідний	06.01.2017	
24	456 383 941	426 186 858	вихідний	06.01.2017	
25	426 186 858	426 588 454	вихідний	06.01.2017	
26	456 383 941	426 186 858	вихідний	07.01.2017	
27					

Рис 1. Створення таблиці в Microsoft Excel.

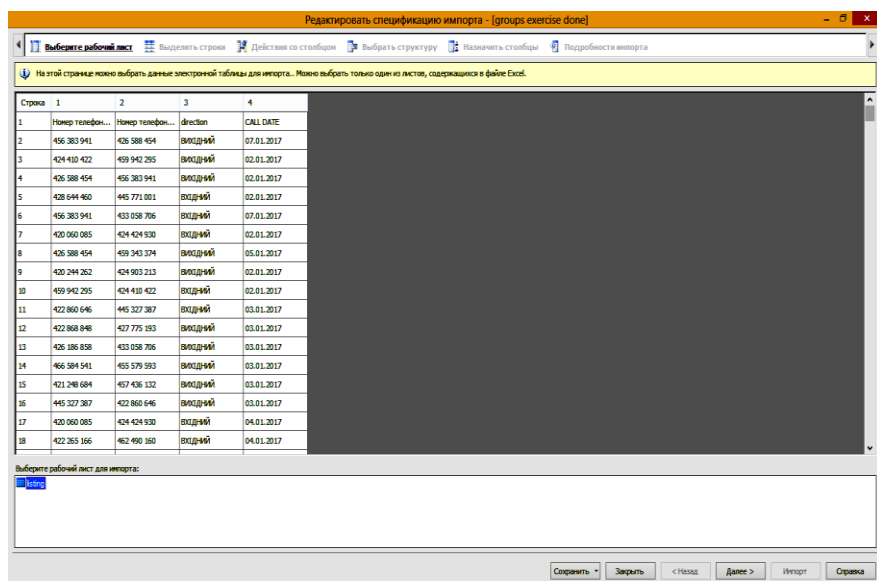

Рис 4. Обираємо робочий лист «listing» для імпорту в i2 AN. Потім натискаємо «Далее»

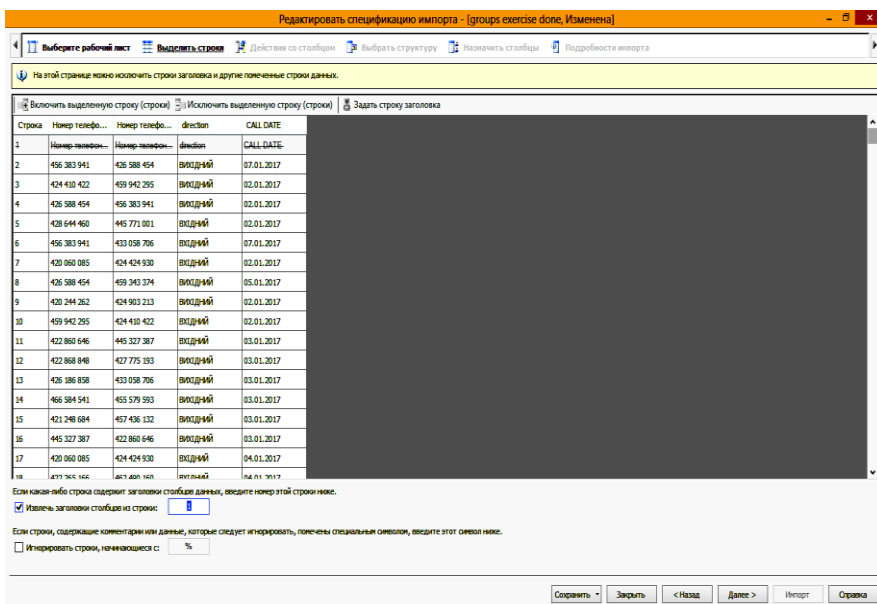

Рис 5. Ставимо пташку навпроти «Извлечь заголовки столбцов из строки». Потім натискаємо «Далее».

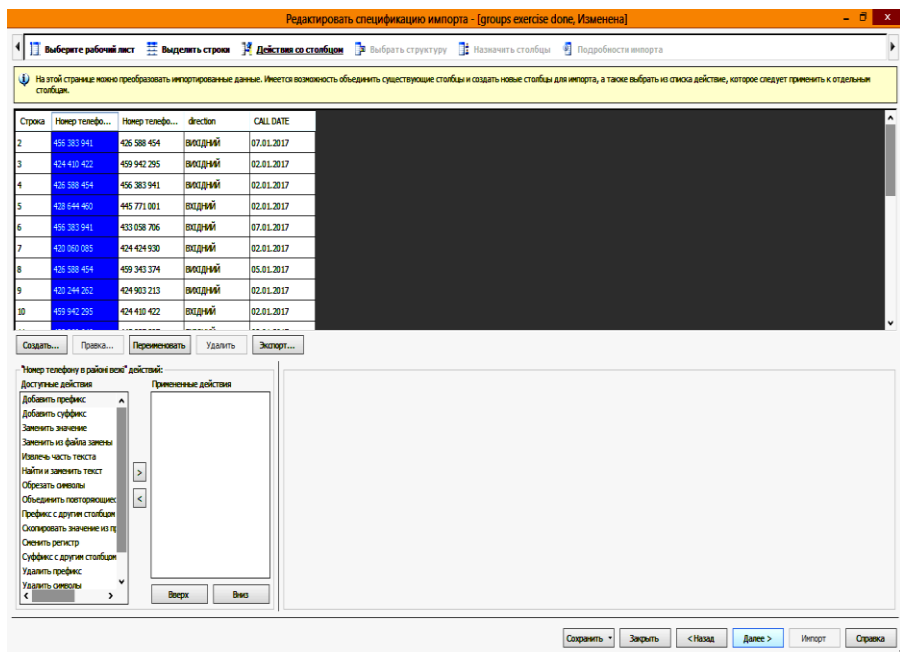

Рис 6. Натискаємо «Далее».

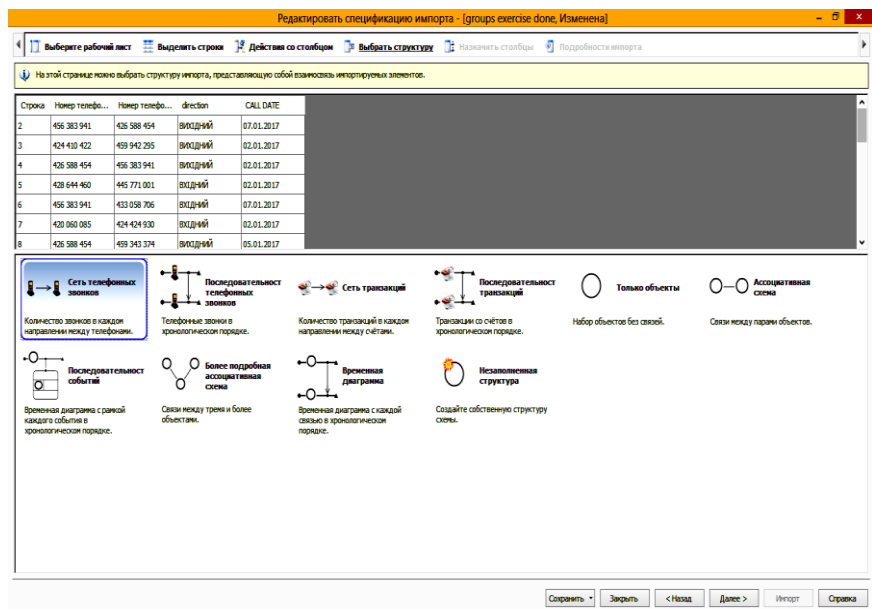

Рис 7. Обираємо «Сеть телефонных звонков». Потім натискаємо «Далее».

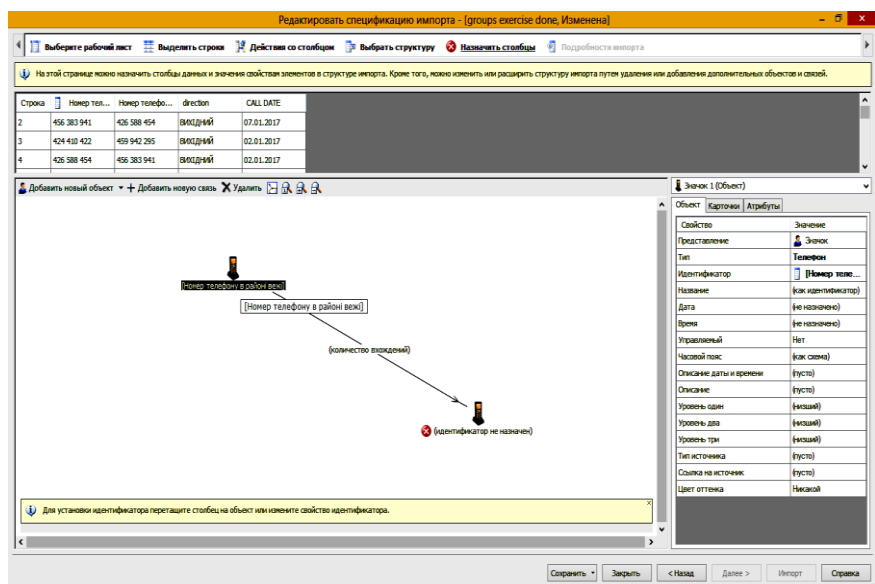

Рис 8. Перетаскуємо колонку «Номер телефону в районі вежі» у вказане на рисунку місце. Потім натискаємо «Далее».

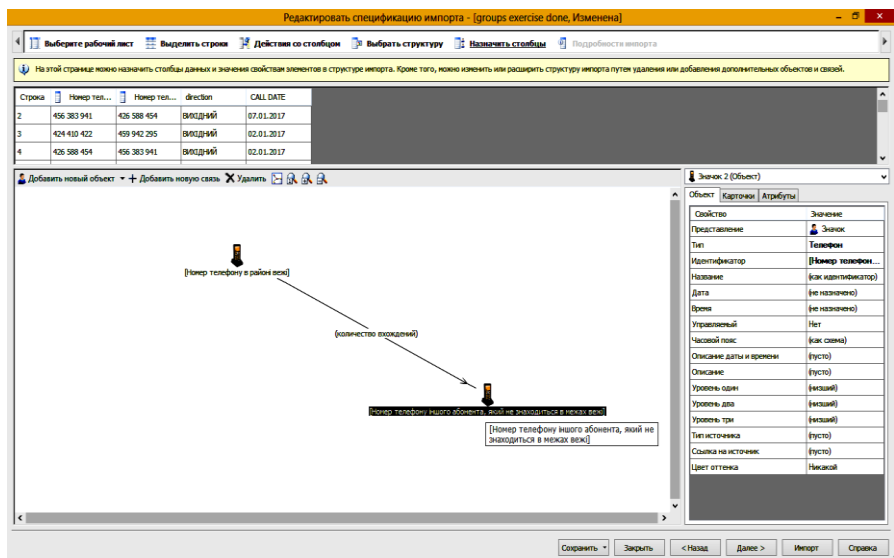

Рис 9. Перетаскуємо колонку «Номер телефону іншого абонента, який не знаходився в межах вежі» у вказане на рисунку місце. Потім натискаємо «Далее»

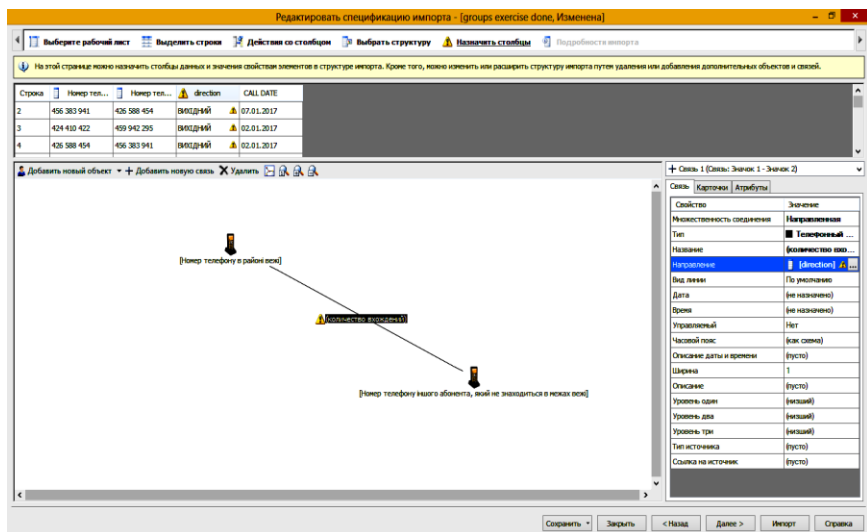

Рис 10. Перетаскуємо колонку «direction» у вказане на рисунку місце, а саме в правій стороні знаходиться вкладка «Связь», де знаходимо «Направление». Потім натискаємо «Далее».

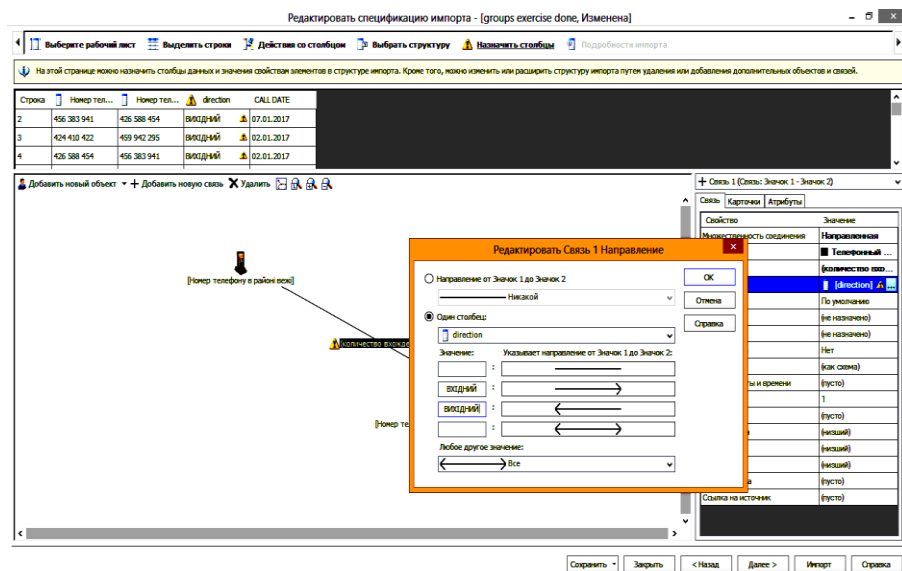

Рис 11. Натискаємо на три крапки біля жовтого трикутника, де пишемо наступні слова «вхідний» та «вихідний» як вказано на рисунку. Натискаємо «Ок».

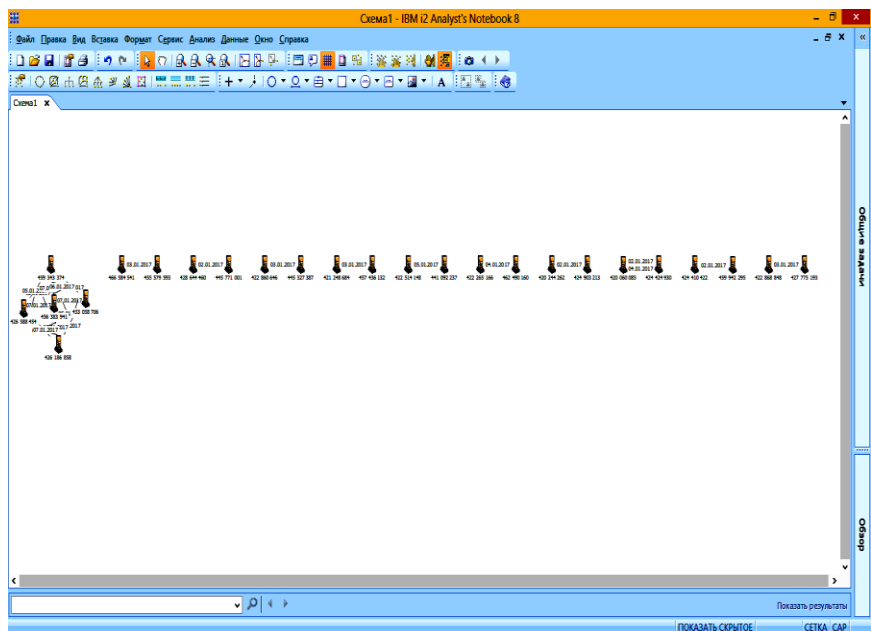

Рис 14. Отримуюмо схему мережі телефонних дзвінків.

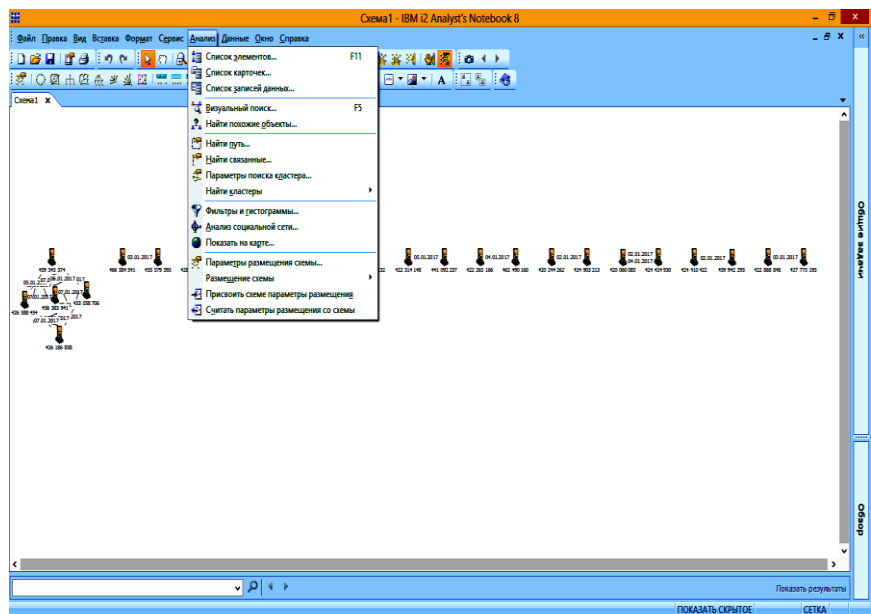

Рис 15. Натискаємо вкладку «Анализ».

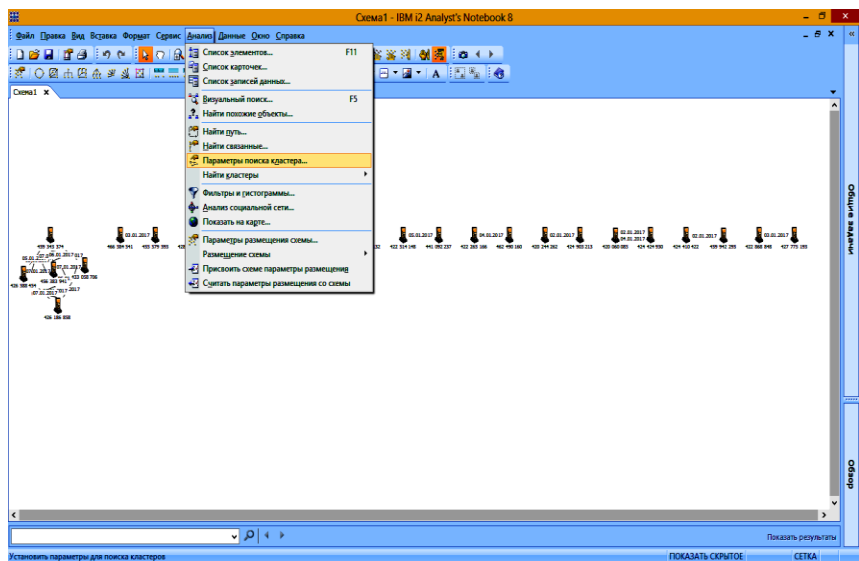

Рис 16. Натискаємо «Параметры поиска кластера».

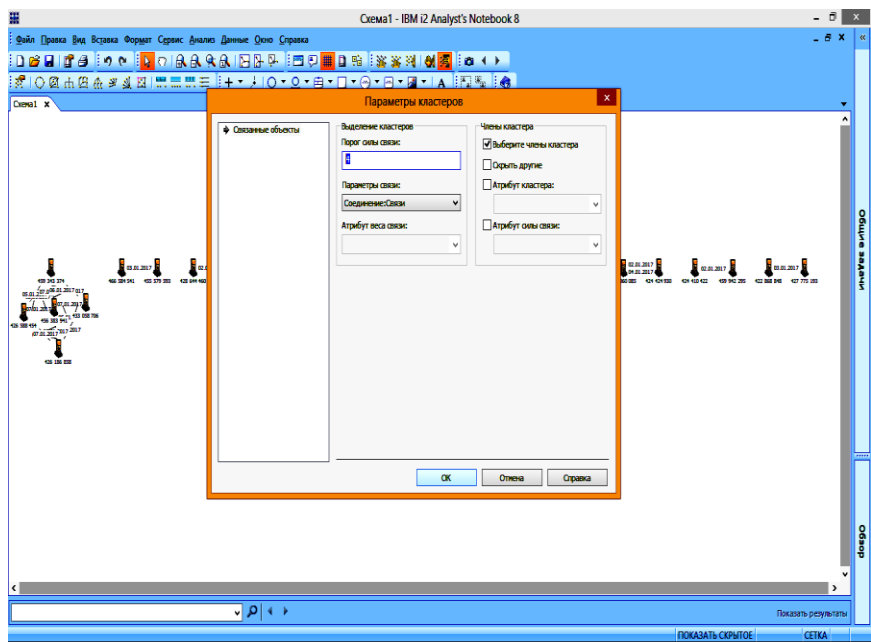

Рис 17. Змінюємо «Порог силы связи» на 4.

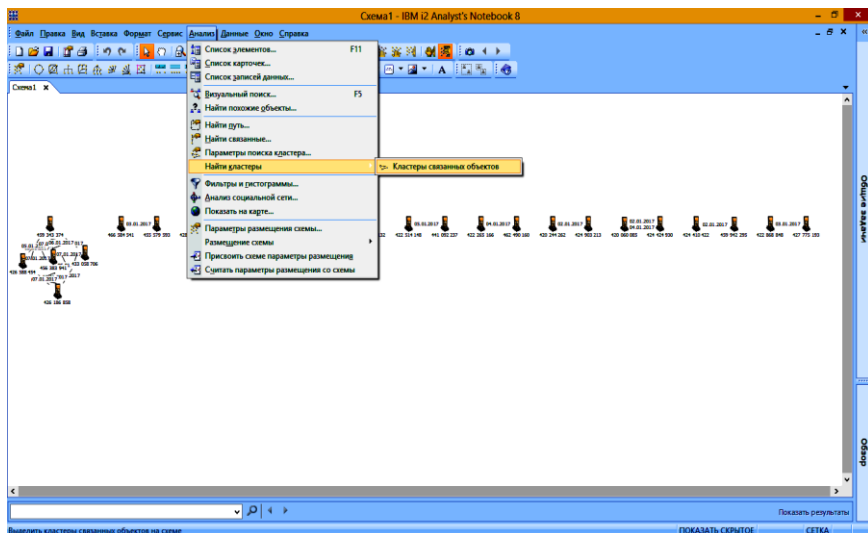

Рис 18. Наводимо курсивом мишки на «Найти кластеры», потім натискаємо «Кластеры связанных объектов».

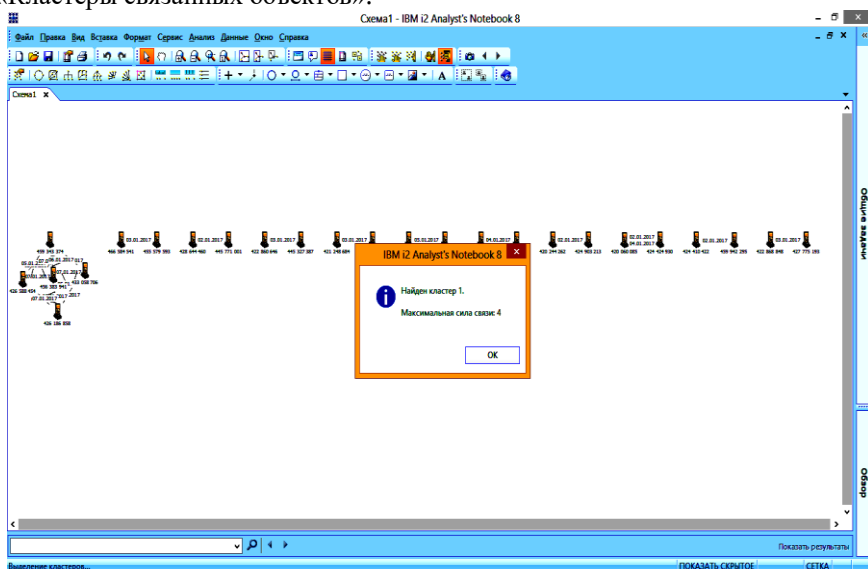

Рис 19. i2 Analyst's Notebook в автоматичному режимі аналізує створену схему та видає наступний результат – «Найден кластер: 1. Максимальная сила связи: 4». Натискаємо «Ок».

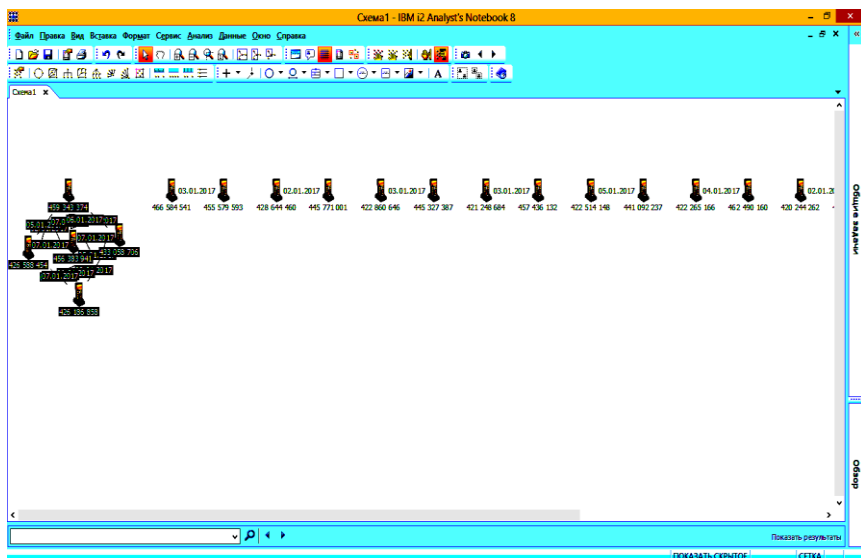

Рис 20. i2 Analyst's Notebook виділив кластер.

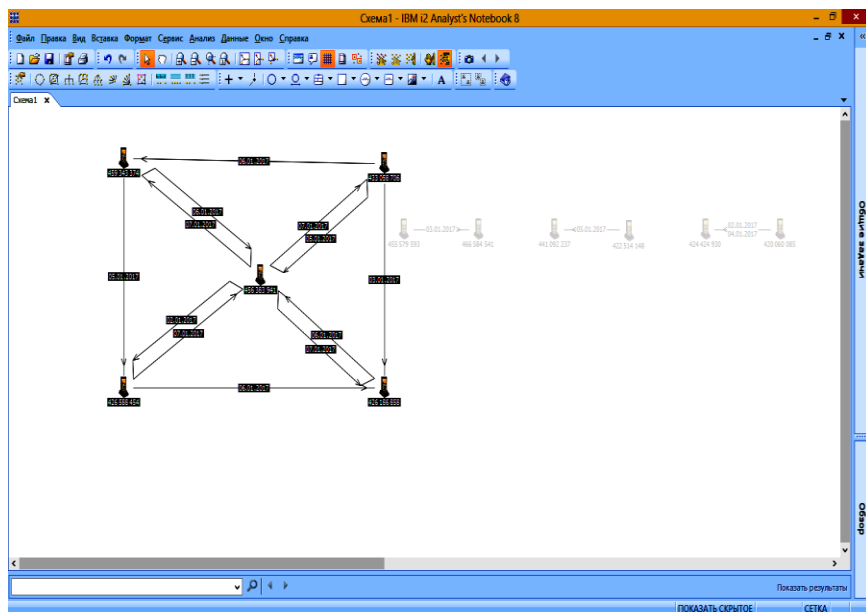
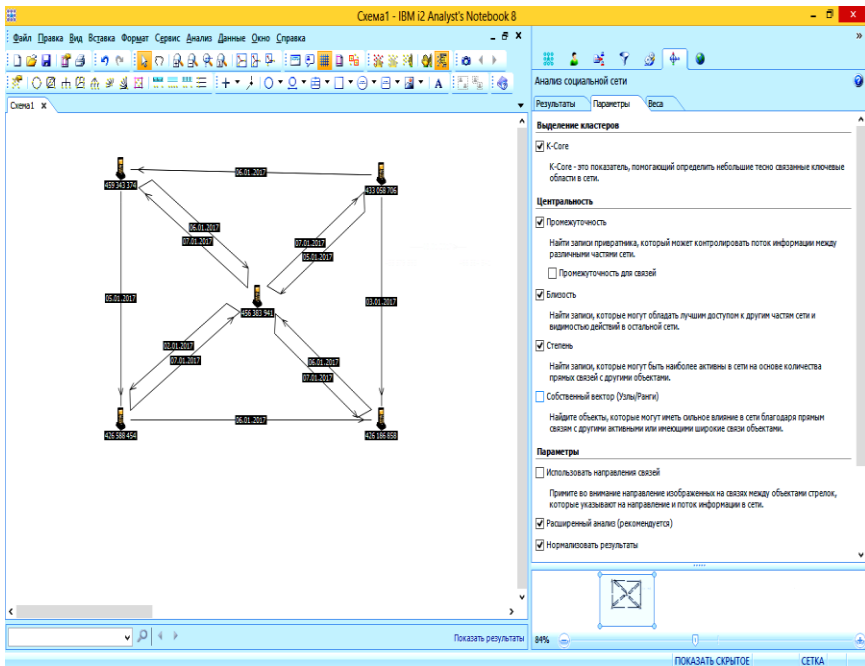
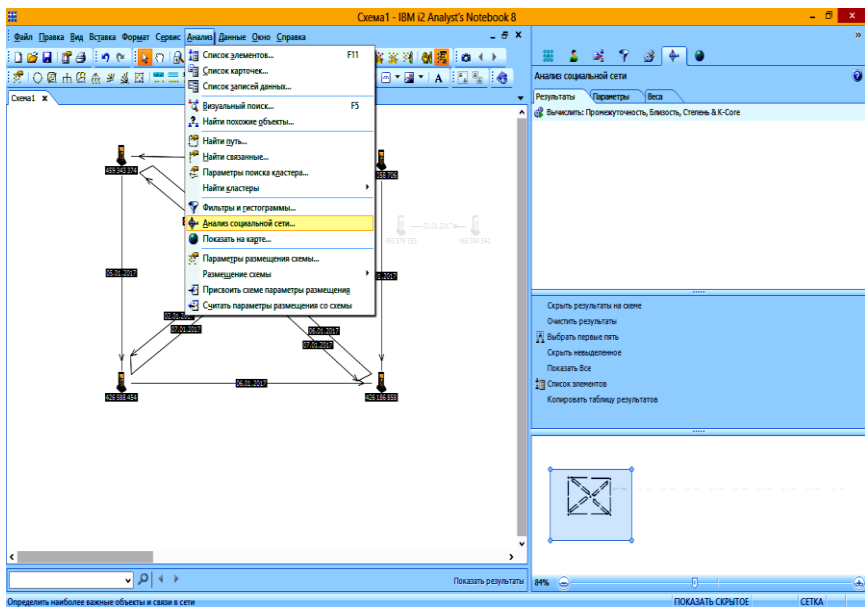

Рис 21. Натискаємо вкладку «Анализ» та обираємо «Анализ социальной сети».

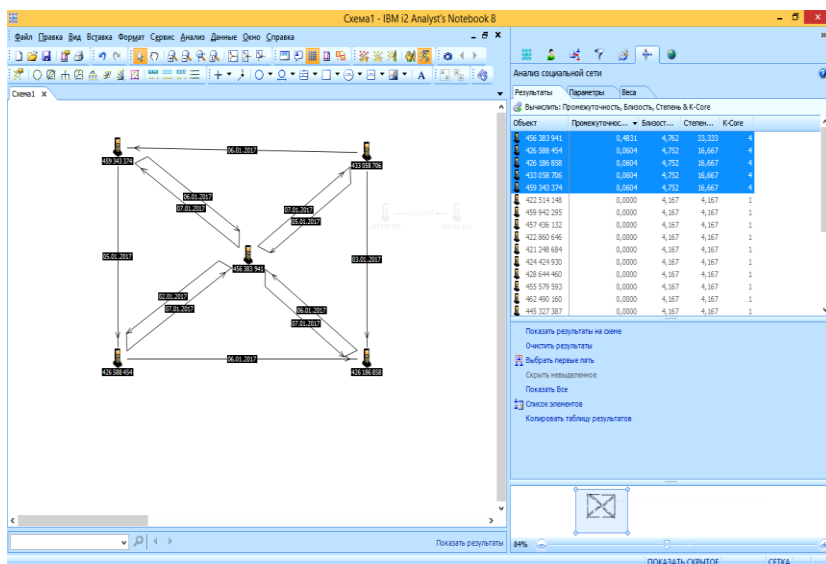
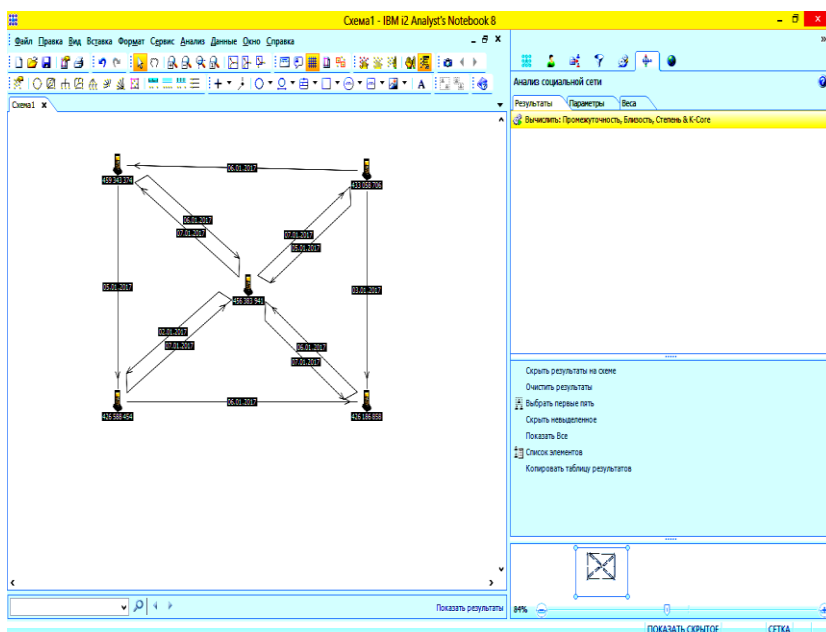

Рис 22. i2 Analyst's Notebook визначив, що номер телефону 456383941 має найбільші значення в таких параметрах аналізу соціальних зв'язків як «Промежуточность», «Степень», «Близость»

Питання для самоконтролю

1. Дайте поняття «кластерний аналіз»?
2. Яка мета використання методу кластерного аналізу в IBM i2 Analyst's Notebook?
3. Назвіть переваги та недоліки застосування методу кластерного аналізу?
4. Як намалювати кластер з одиничними зв'язками між особою 1, особою 2, особою 3 та особою 4?
5. Як намалювати кластер з шестикратними зв'язками?

Перелік тем науково-дослідних робіт:

1. IBM i2 Analyst's Notebook як основний аналітичний засіб здійснення кластерного аналізу.
2. Кластерний аналіз деталізації телефонних розмов.
3. Програмне забезпечення та джерела інформації, що використовується під час застосування кримінального аналізу у протидії зі злочинністю.
4. Кримінальний аналіз як засіб виявлення корупційних кримінальних правопорушень.
5. Кримінальний аналіз діяльності організованих злочинних груп та злочинних організацій.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Crouch D. A clustering algorithm for large and dynamic document collections [Текст] / D. Crouch // Ph.D. Thesis. Southern Methodist University. – Dallas, 1972. – P. 303.
2. Fritzche M. Automatic clustering techniques in information retrieval [Текст] / M. Fritzche // Diplomarbeit, Institut fur Informatik der Universitat Stuttgart. – Stuttgart, 1973. – P. 333.
3. Litofsky B. Utility of automatic classification systems for information storage and retrieval, retrieval [Текст] / B. Litofsky // Ph.D. Thesis, University of Pennsylvania. – Philadelphia, 1969. – P. 233.
4. Prywes N.S. and Smith D.P. Organization of Information [Текст] / N.S. Prywes, D.P. Smith // Annual Review of Information Science and Technology. – № 7, 1972. – P. 103-158.
5. Hartigan J.A. Clustering Algorithms [Текст] / J.A. Hartigan // Wiley. – New York, 1975. – P. 23.
6. Cole A.J. Numerical Taxonomy [Текст] / A.J. Cole // Academic Press. – New York, 1969. – P. 25-33.

7. Sneath P.H., Sokal R.R. Numerical Taxonomy: The Principles and Practice of Numerical Classification [Текст] / P.H. Sneath, R.R. Sokal // W.H. Freeman and Company. – San Francisco, 1973. – P. 20-25.

8. Луценко Е.В. Теоретические основы и технология адаптивного семантического анализа в поддержке принятия решений (на примере универсальной автоматизированной системы распознавания образов / Е.В. Луценко // КЮИ МВД РФ. – Краснодар, 1996. – 280 с.

9. Кластерный анализ [Электронный ресурс] StatSoft – Режим доступа: <http://www.statsoft.ru/home/textbook/modules/stcluan.html#general> – Заголовок з екрана.

Nihil fit sine ratione sufficienti
(Нічого не повинно робитися без достатніх підстав)

4.4. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «SWOT-АНАЛІЗ», ЯК ІНСТРУМЕНТУ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

1. Загальні положення методу «SWOT-аналіз»

Автор методу: професор Кеннет Ендрюс представив у 1963 році аббревіатуру «SWOT» (сильні сторони; слабкі сторони; можливості; загрози), в якій структурував знання про поточну ситуацію і тенденції розвитку [1].

Автор модифікації методу «SWOT-аналіз» до умов досудового розслідування – О.Є. Користін, К.Ю. Ісмаїлов.

Сутність методу «SWOT-аналіз» полягає у стратегічному плануванні (конструюванні стратегій) досудового розслідування для виявлення факторів внутрішнього і зовнішнього середовища організації та поділ їх на чотири категорії:

Strengths (сильні сторони);

Weaknesses (слабкі сторони);

Opportunities (можливості);

Threats (загрози).

«SWOT-аналіз» доцільно застосовувати при досудовому розслідуванні великих за обсягом інформації кримінальних проваджень, а саме злочинів проти основ національної безпеки України (ст. 109-114 КК України), злочинів у сфері господарської діяльності (ст. 199-235 КК України), злочинів проти громадської безпеки (ст. 255-270 КК України), злочинів у сфері службової діяльності (ст. 364-370 КК України); злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (ст. 436-447 КК України) [2].

Метою методу є визначення всіх сильних і слабких сторін внутрішніх чинників та зовнішніх чинників, для отримання чіткого уявлення щодо основних напрямів досудового розслідування кримінального провадження.

Умови застосування «SWOT-аналізу»:

1. Перед застосуванням методу необхідно обов'язково зібрати якомога більше інформації щодо кримінального правопорушення.
2. Кількість учасників має бути не менше чотирьох.
3. Необхідно підготувати наочний матеріал (дошка, стікери, засоби візуалізації та інше).

4. Усі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні бути добре ознайомлені з матеріалами кримінального провадження та брати активну участь під час застосування методу.

Правила застосування «SWOT-аналізу»:

1. Забороняється будь-яка критика висловлюваних ідей.
2. Заохочується вільний політ думок та «несподіваність» ідей.
3. Необхідно висувати якомога більшу кількість ідей.
4. Усі ідеї обов'язково треба фіксувати.
5. Виявлення раціональної основи в кожній аналізованій ідеї.

Перевагами застосування методу є те, що він надає можливість:

- співробітникам органів досудового розслідування встановити внутрішні сильні сторони або відмінні переваги власної стратегії (раптовість дій; наявність часу для планування стратегії розслідування; використання державних закритих реєстрів та баз даних; проведення оперативно-технічних, оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій; залучення необмеженої кількості спеціалістів з різних сфер у тому числі аналітиків);

- проаналізувати потенційно сильні сторони розслідування і використовувати їх для подальших дій для досягнення цілей (дослідити архів аналогічних справ минулих років; звернутися за порадою до слідчих, в провадженні яких були аналогічні кримінальні провадження; звернутися до наукових установ, лабораторій, які займаються розробкою необхідної для слідства проблематики; виявити елементи системи кримінальних відносин (осіб, установ та організацій), що унеможливають документування фактів протиправної діяльності та притягнення винних до кримінальної відповідальності);

- проаналізувати всі слабкі та вразливі місця під час досудового розслідування, щоб зрозуміти, чи впливають вони на хід досудового розслідування, на формування доказової бази, чи можна їх відкоригувати, виходячи зі стратегічних міркувань;

- з'ясувати та знати ресурси, методики, тактичні прийоми, які найкраще використовувати для того, щоб отримати максимально сприятливі можливості в досудовому розслідуванні;

- виявити загрози, які є найбільш критичними для кримінального провадження, та розробити ряд стратегічних дій для його захисту (витік інформації про заплановані слідчі (розшукові) дії; знати лінію захисту та можливих покровителів злочинців).

Недоліки застосування методу:

- 1) «SWOT-аналіз» – це просто інструмент для отримання наочної структурованої інформації, він не містить чітких рекомендацій або конкретно сформульованих відповідей;
- 2) результати SWOT-аналізу сильно залежать від якості та повноти наданих аналітику даних для аналізу;
- 3) якщо не врахувати всі чинники при проведенні «SWOT-аналізу» існує ризик прийняття невірних стратегічних рішень;
- 4) якість SWOT-аналізу сильно залежить від професійної підготовки аналітика;
- 5) застаріла практика вітчизняних оперативних підрозділів щодо надання аналітику неповної або застарілої інформації для, на їх погляд, захисту інформації від розголошення.

2. Алгоритм проведення методу «SWOT-аналіз»

На підготовчому етапі застосування методу необхідно підібрати службовий кабінет, який буде відповідати технічним та методичним вимогам у тому числі, за необхідності, вимогам режимного об'єкту, провести заходи, які викладені в пунктах «Умови застосування методу» та «Правила застосування методу».

На основному етапі застосування методу перед проведенням аналізу необхідно розділити дошку на чотири квадрати (сильні сторони; слабкі сторони; можливості; загрози), після чого за допомогою стікерів та наочного обладнання послідовно внести всю відому інформацію, поки що не даючи їй оцінку та переваги.

1. *Сильні сторони досудового розслідування.* Опишіть базові цілі кримінального провадження або епізод кримінального провадження, з'ясуйте причини.

Надайте відповіді на такі запитання:

- Чим ми сильні в технологіях, методиках та тактиці розслідування?
- Які сильні сторони у наших співробітників?
- Яка сильна сторона у нашого підрозділу?
- Що ми вміємо робити добре?
- Що дозволяє нам просуватися під час досудового розслідування кримінального провадження?

2. Слабкі сторони досудового розслідування:

- Що заважає активному розслідуванню?
- Що заважає реалізовувати інноваційні методики, тактики, засоби, технології?
- У чому ми поки слабкі?
- У чому відсталість нашої методики, тактики, технології?
- У чому недоліки нашого законодавства?
- Які ми робимо помилки?

Потім згрупуйте отримані результати. Дайте групам назви. Обговоріть отримані результати. Запишіть окремо висновки.

3. Загрози досудового розслідування:

- Згадайте слабкі сторони, які ризики вони тягнуть за собою?
- Що може вам завадити?
- Що робить сторона захисту?
- Які «бар'єри» вам можуть зустрітися на шляху?
- До чого вам потрібно бути готовими?

4. *Можливості*. Уважно подивіться на сильні сторони. Які можливості вони вам надають? Дайте відповідь на стікерах на запитання:

- Як ми можемо використовувати наші сильні сторони?
- Що з того, що відбувається під час досудового розслідування кримінального провадження дозволить, нам досягти мети розслідування?

- Які можливості ми ще не використовуємо?
- Подивіться на ризики, як ви можете їх перевести в можливості?

Перечисліть все записане в квадраті «Можливості», доповніть, якщо з'явилися нові ідеї. Проаналізуйте ще раз зміст трьох інших квадратів.

- Що ще можна перевести в можливості?
- Наскільки великі ризики?
- Що можна зробити, щоб знизити вплив ризиків або використовувати для посилення зростання?
- Як підготуватися до будь-яких неприємностей?

На заключному етапі застосування методу необхідно проаналізувати отримані результати, розділити їх на групи за напрямками та підготувати звіт.

Практична вправа

Завдання

Проаналізуйте інформацію за допомогою методу «SWOT-аналіз».

Інформація

Під час розслідування слідчим районного відділу поліції м. Одеси капітаном поліції К. кримінального провадження за фактом заяви гр. П. щодо погіршення його самопочуття після прийняття лікарського препарату «Нексааварс», який останній придбав 01.04.2017 року в аптеці «Ваші Ліки» за 2500 грн. було встановлено:

- гр. П 54 роки, у якого діагноз метастатичний нирково-клітинний рак, який йому діагностували в 2014 році в лікарні №2 м. Одеси. Доктор саме цієї лікарні порадив препарат «Нексааварс»;

- аптека «Ваші Ліки» входить до всеукраїнської мережі аптек «Укрліки», які розташовані в Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Закарпатській, Рівненській, Хмельницькій, Чернівецькій та Волинській областях.

- співвласником мережі аптек «Укрліки» є гр. С., син якого заснував адвокатську контору «Е-партнер», яка у 2016 році вийшла на міжнародний рівень та має офіси в Лондоні та Брюсселі. Крім того, гр. С перебуває в дружніх стосунках з мерами обласних центрів Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської, Закарпатської, Рівненської, Хмельницької, Чернівецької, Волинської областей. Сестра гр. С. працює в Державній службі України з лікарських засобів та контролю за наркотиками Міністерства охорони здоров'я України.

- з початку 2017 року мережа аптек «Укрліки» стала активно просувати свої послуги в Одеській області;

- препарат «Нексааварс» пройшов відповідну процедуру сертифікації та тендер в Україні протипухлинний препарат, інгібітор протеїнази. Код АТХ L01X E05. Механізм дії: сорафеніб є інгібітором низки ферментів із групи кіназ, що знижує проліферацію пухлинних клітин *in vitro*. Індійського виробництва та за документами поставляється з Великобританії до України, але за оперативною інформацією препарат з Індії поставляється в Україну.

- ціна препарату «Нексааварс» в Індії становить 800 грн.

- за результатами експертизи препарату «Нексааварс» встановлено, що препарат відповідає вимогам України, які приділяються до препаратів категорії «Б» з відповідної ціновою політикою до 1200 грн.

– у лютому 2017 року гр. П. придбав квартиру в центрі м. Одеси за 40 000 доларів, що явно не по кишені останньому.

– доля продажу препарату «Нексааварс» у Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Закарпатській, Рівненській, Хмельницькій, Чернівецькій та Волинській областях в порівнянні з іншими регіонами України значно вище та становить 80%.

Питання для самоконтролю

1. Визначте сутність методу «SWOT-аналіз».
2. Яка головна мета методу «SWOT-аналіз»?
3. Наведіть основні правила та умови застосування методу «SWOT-аналіз».
4. Які основні переваги та недоліки методу «SWOT-аналіз»?
5. Який алгоритм проведення методу «SWOT-аналіз»?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. SWOT-аналіз [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/SWOT-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7>
2. Кримінальний кодекс України: Закон України, від 05.04.2001 № 2341-III (Редакція станом на 26.04.2017 р.). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Ubi facta loquuntrur non opus est verbis
(Де говорять факти, немає потреби в словах)

4.5. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ»

1. Загальні положення методу «Кримінальний аналіз взаємозв'язків»

Автор модифікації методу «Кримінальний аналіз взаємозв'язків» для потреб досудового розслідування кримінальних проваджень органами Національної поліції України – О.Є. Користін, О.М. Заєць, С.В. Албул [1].

Суть методу кримінального аналізу взаємозв'язків полягає у вивченні інформації про взаємозв'язки між суб'єктами – фізичними особами, юридичними особами, місцями та іншими об'єктами в графічному зображенні, для уточнення взаємозв'язків між ними і полегшення подальших висновків.

Головною метою зазначеного методу є побудова схеми взаємовідносин учасників кримінального провадження для полегшення опрацювання великих масивів інформації через візуалізацію їх текстових джерел та подальшого аналізу схеми відносно причетності осіб до вчинення кримінального правопорушення.

Правила застосування зазначеного методу:

1. Збір усіх «сірих» даних.
2. Визначення об'єктів схеми.
3. Складання матриці взаємозв'язків.
4. Кодування взаємозв'язків у матриці.
5. Визначення кількості взаємозв'язків для кожного об'єкта.
6. Складання попередньої схеми.
7. Уточнення і складання остаточної схеми.

Умови застосування зазначеного методу:

Для розуміння методу кримінального аналізу взаємозв'язків доцільно охарактеризувати його основні складові як окремі і специфічні етапи або функції. Але слід пам'ятати, що ці складові взаємозв'язані і зрештою їх необхідно розглядати як систему.

Застосування методу кримінального аналізу взаємозв'язків, є ланцюгом оперативних дій або процедур, що ведуть до найточнішого і обґрунтованого висновку з даної інформації. Інформація збирається, оцінюється, і упорядковується. Аналітичний етап процесу починається з отримання відповідних даних і їх організації у формі, що дозволяє розумінню їх значення.

Збір даних є цілеспрямованим збором інформації відкритими і прихованими методами, зі всіляких джерел, у тому числі з правоохоронних і інших відомств і осіб.

Після збору інформації, її необхідно оцінити. Належна оцінка вимагає, перш за все, оцінки надійності джерела інформації, а також достовірності або правдивості її змісту. Оцінка має критично важливе значення для аналітичного процесу і формуванню висновків. Упевненість, з якою можна зробити висновки залежить від якості даних, які ведуть до висновку.

Впорядковування включає зберігання інформації і систему індексованих перехресних посилань для її отримання. Незалежно від засобів, що використовуються для впорядковування, мета полягає в забезпеченні оперативного і точного доступу до інформації, необхідної для аналізу.

Мета опису даних полягає в зборі і узагальненні наявної інформації, щоб її значення стало більш зрозумілим слідчому. Шматки інформації організовуються в таких формах, які сприяють розумінню і можуть допомогти слідчому в зборі додаткової інформації, яка може бути потрібною.

Критичний елемент аналізу полягає у застосуванні індуктивної логіки для формування висновків про злочинну діяльність, ключових особах, методи дії і ступінь кримінальної діяльності або впливу. Індуктивна логіка є процесом розумового обґрунтування для витягання значення з деталей і специфічних даних. Вона особливо корисна під час застосування методів кримінального аналізу, де основна мета полягає у формулюванні думки з уривчастої інформації з різних джерел. Кінцевий продукт логічного обґрунтування полягає у формуванні висновків, прогнозів або розрахунків.

Розповсюдження завершеної інформації є властивостями методів кримінального аналізу від слідчого до прокурора або суду є невід'ємною частиною даного процесу. Навіть самий просунутий аналіз не є якою-небудь цінністю, якщо не зуміти ефективним чином представити користувачу зміст і його значення.

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

- 1) допомагає суб'єктам досудового розслідування зосередитися на проблемі дослідження;
- 2) дозволяє візуалізувати великі масиви інформації;
- 3) легко освоюється та використовується суб'єктами досудового розслідування;

4) дозволяє будувати графічні образи даних, що допомагає у процесі загального аналізу даних вбачати аномалії, структури;

5) забезпечує наочність сприйняття.

Недоліки застосування зазначеного методу:

1) відсутнє програмне забезпечення, яке спрощує використання даного методу;

2) суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) не володіють базовими знаннями по використанню MS Office Excel;

3) обробка великих масивів інформації можлива лише при використанні інтелектуальних технологій, які зменшують мозкове навантаження слідчого та допомагають йому під час прийняття процесуального рішення.

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу є те, що він сприятиме:

1) створенню на початковому етапі досудового розслідування кримінального провадження достатніх передумов інформаційного забезпечення подальшого ходу розслідування;

2) забезпеченню наочності досудового розслідування;

3) підвищенню якості та наступальності процесу досудового розслідування;

4) підвищенню продуктивності аналітики і скороченню часу, який необхідний для прийняття оперативних рішень.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу – soft IBM i2 Analyst's Notebook (при можливості) [2;3]; без програмного забезпечення – різнокольорові фломастери, лінійки, два-три аркуші формату A0 (або фліпчарт, дошка та крейда).

Термін активного застосування методу – 2 місяці.

2. Алгоритм застосування методу «Кримінальний аналіз взаємозв'язків»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) повинні зібрати якомога більше фактичних даних та інформації стосовно кримінального правопорушення.

Слідчий (старший СОГ або СГ) готує усі необхідні матеріали, які знадобляться у процесі застосування методу кримінального аналізу взаємозв'язків.

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу кримінального аналізу взаємозв'язків.

Алгоритм застосування методу такий:

1. Збір усіх «сірих» даних полягає у зборі усієї необхідної інформації, відомостей, повідомлень джерел оперативної інформації, автоматизованих баз даних та інших відкритих або закритих джерел.
2. Визначення об'єктів схеми. Прочитайте свою інформацію і підкресліть або виділіть іншим кольором ті відомості, які можуть бути іменами людей та/або організацій, автомобільними номерами, адресами або будь яку іншу інформацію, яка має значення для розслідування кримінального провадження.
3. Складання матриці взаємозв'язків (дивись рис. 1). Матриця є проміжним кроком у складанні схеми взаємозв'язків. В діагональній осі матриці введіть імена осіб, підприємств, установ та організацій, що вказані в схемі.

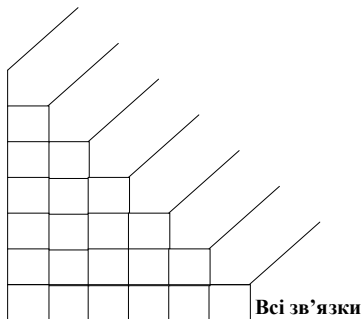

Рис. 1. Матриця зв'язків

Введіть імена приватних осіб в алфавітному порядку. Після приватних осіб, в алфавітному порядку введіть назви організацій.

Такі дані як автомобільні номери або адреси слід викласти у буквено-цифровому порядку після організацій.

4. Кодування взаємозв'язків у матриці. Коди взаємозв'язку застосовуються для визначення підстави або характеристики всіх викладених в матриці взаємозв'язків.

КОДИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ	
Код	Значення
●	Підтверджені взаємозв'язки між двома особами.
○	Ймовірні взаємозв'язки між двома особами.
+	Підтверджений член організації – бухгалтер, директор, менеджер, співробітник, член клубу тощо.
—	Ймовірна участь в організації.
➡	Підтвердженні інвестиції без інших учасників – акціонерів, визначених партнерів (напрямок від власника до об'єкту).
▶	Ймовірні інвестиції без участі інших осіб (напрямок від власника до майна).

5. Визначення кількості взаємозв'язків для кожного об'єкта. Доцільно розпочати складання схеми з підрахунку кількості контактів кожного суб'єкта в матриці. Обов'язково порахуйте горизонтально і вертикально по кожному суб'єкту.

6. Складання попередньої схеми. Складіть схему з графічним зображенням всієї інформації, яка міститься в асоціативній матриці. Це можна зробити шляхом вибору і використання відповідних символів: кола для ілюстрації фізичних осіб і прямокутники для ілюстрації юридичних осіб. Підтверджені контакти зображені суцільними лініями, а ймовірні контакти пунктиром. Частка в майні може бути позначена процентним ярликом на суцільній лінії.

Об'єкт з найбільшим числом зв'язків теоретично є найкращою відправною точкою для будови діаграми взаємозв'язків. Очевидно, не є беззаперечним фактом те, що об'єкт, який має найбільшу кількість зв'язків є об'єктом, який виконує найважливішу роль в групі. Це технічний аспект. Такий об'єкт має найбільшу кількість поєднань – тому розміщуючи його у середині діаграми, ми уможливуємо візуалізацію так, щоб всі поєднання були виразні і видні.

7. Уточнення і складання остаточної схеми. Використання довгих кругових і перехресних ліній під час позначення суб'єктів ускладнює схему взаємозв'язків. Розташовуйте «квадрати» для позначення юридичних осіб уздовж полів паперу. Перекреслення схеми допоможе з'ясуванню взаємозв'язків між особами.

Заключний етап полягає у проведенні аналізу побудованої схеми. Дана схема взаємозв'язків надає можливість визначити: структуру злочинного угруповання; розподіл ролей у групі; сферу діяльності; об'єкти, які володіють значними знаннями про діяльність угруповання; джерела інформації в угрупованні; коло осіб, які не входять до угруповання, але беруть участь у злочинній діяльності та ін.

Практична вправа

Завдання

Складіть асоціативну матрицю і схему взаємозв'язків на основі наданої інформації. По кожному пункту містяться коди оцінки.

Інформація

1. Група візуального спостереження повідомила, що Ткач, підозрюваний у скупці викраденого, кілька разів зустрічався з Дзюбою в одному популярному ресторані. Ткач також зустрічався з Орловим в тому ж ресторані в інші дні. Дзюба та Орлов підозрюються

в розкраданні цінних паперів. А1.

2. Ткач, після кожної зустрічі з Дзюбою і Орловим, їздив в офіс Рубана. Швець раніше був судимий за збут підроблених грошей і розкрадання цінних паперів. Інформатори повідомили, що Швець поширює фальшиві грошові знаки і викрадені цінні папери на «чорних» ринках. А1.

3. За словами свідків, Дзюба два рази заходив до будинку, що розташований за адресою м. Одеса, вул. Єкатерининська, 5. Кожного разу він проводив у будинку близько 30 хвилин. Згідно з даними Бюро технічної інвентаризації, будинок належить Рубану.

4. За повідомленнями джерел оперативної інформації, Орлов є організатором групи злочинів-злочинців у місті. В2.

5. Група візуального спостереження підтвердила, що після кожного візиту Дзюби в будинок Рубана, він зустрічався з чоловіком, який за прикметами схожий під опис Орлова. А1.

6. В результаті санкціонованого прослуховування телефонних переговорів, встановлено факт телефонних переговорів між Орловим і Рубаном, Орловим і Швецем, Рубаном та Швецем. А2.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть правило застосування зазначеного методу.
2. Чим відрізняються дані від інформації?
3. Яку інформацію надає можливість отримати аналіз взаємозв'язків?
4. Про що нам говорить кількість взаємозв'язків?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Аналіз інтелектуальних даних: поняття та можливості.
2. Прогнозування та його значення для досудового розслідування кримінальних проваджень.
3. Аналіз соціальних мереж за допомогою можливостей мережі Інтернет.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Основи кримінального аналізу: посібник з елементами тренінгу / О.Є. Користін, С.В. Албул, А.В. Холостенко, О.М. Заєць та ін. – Одеса: ОДУВС, 2016 – 112 с.
2. Заєць О.М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан

та перспективи розвитку / О.М. Заєць // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 4. – С. 65-73.

3. Zaiets O.M. Application software IBM I2 ANALYST'S NOTEBOOK in law enforcement Ukraine for pretrial investigation of criminal offenses / O.M. Zaiets // European Reforms Bulletin. – 2016. – № 1. – P. 82-87.

4. Концепція розвитку кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України: науковий проект / С.В. Албул, О.Є. Користін. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 20 с.

5. Користін О.Є. Нова парадигма оперативно-розшукової діяльності: до питання концептуалізації кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України / О.Є. Користін // Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 22-23 квітня 2015). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 4-5.

Ipsa scientia potestas est
(Саме знання є силою)

4.6. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «АНАЛІЗ ТЕЛЕФОННИХ ЗВ'ЯЗКІВ»

1. Загальні положення методу «Аналіз телефонних зв'язків»

Автор модифікації методу «Аналіз телефонних зв'язків» для потреб досудового розслідування кримінальних проваджень органами Національної поліції України – О.Є. Користін, О.М. Заєць [1].

Суть методу аналізу телефонних зв'язків полягає у побудові схеми телефонних дзвінків або використанні автоматичних реєстраторів телефонних дзвінків (трафіків мобільних операторів).

Головною метою зазначеного методу є аналіз телефонних дзвінків для з'ясування можливості призначення НС(Р)Д згідно ст. 263 КПК України «Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж» та вибору найбільш актуального (інформативного) телефонного номеру для проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Правила застосування зазначеного методу:

1. Визначення всіх телефонних зв'язків.
2. Складання списку в нумераційному порядку.
3. Введення даних у вертикальні списки в клітках квадратної матриці.
4. Введення даних в горизонтальні списки в клітках матриці.
5. Введення частоти дзвінків в клітки матриці.
6. Підрахування кількості вхідних та вихідних дзвінків за кожним номером.
7. Складання схеми контактів.

Умови застосування зазначеного методу:

Аналіз зв'язків можна застосувати в складанні схеми телефонних дзвінків або використати автоматичний реєстратор телефонних дзвінків. Потрібні незначні модифікації, щоб схема не обмежувалася тільки діаграмою мережі взаємозв'язаних телефонних контактів. В більшості випадків необхідно з'ясувати:

- Номер абонента, що телефонує;
- Номер, що приймає дзвінок;
- Частота дзвінків в кожному напрямі (дата, час, тривалість).

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

- 1) допоможе суб'єктам досудового розслідування з'ясувати графічно напрямки телефонних дзвінків;
- 2) дозволить візуалізувати великі масиви інформації, які надаються операторами мобільного зв'язку в форматі MS Office Excel;
- 3) легко освоюється та використовується суб'єктами досудового розслідування;
- 4) дозволить будувати графічні образи даних, що допомагає у процесі загального аналізу даних вбачати закономірності, аномалії, структури;
- 5) забезпечить наочність сприйняття.

Недоліками застосування зазначеного методу є те, що:

- 1) відсутнє програмне забезпечення, яке спрощує використання даного методу;
- 2) суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) не володіють базовими знаннями по використанню MS Office Excel;
- 3) обробка великих масивів інформації можлива лише при використанні інтелектуальних технологій, які зменшують мозкове навантаження слідчого та допомагають йому під час прийняття процесуального рішення.

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу є те, що він сприятиме:

- 1) створенню на початковому етапі досудового розслідування кримінального провадження достатніх передумов інформаційного забезпечення подальшого ходу розслідування;
- 2) забезпеченню наочності досудового розслідування;
- 3) підвищенню якості та наступальності процесу досудового розслідування;
- 4) підвищенню продуктивності аналітики і скороченню часу, який необхідний для прийняття оперативних рішень.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу – soft IBM i2 Analyst's Notebook (при можливості) [2; 3]; без програмного забезпечення – різнокольорові фломастери, лінійки, два-три аркуші формату A0 (або фліпчарт, дошка та крейда).

Термін активного застосування методу – 2 місяці.

2. Алгоритм застосування методу «Аналіз телефонних зв'язків»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) повинні зібрати якомога більше даних та інформації стосовно кримінального правопорушення.

Слідчий (старший СОГ або СГ) готує усі необхідні матеріали, які знадобляться у процесі застосування методу «Аналіз телефонних зв'язків».

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу «Аналіз телефонних зв'язків».

Алгоритм застосування методу такий:

1. Визначення всіх телефонних зв'язків.

Визначте всі телефонні номери – вхідні та вихідні номери.

2. Складання списку в нумераційному порядку.

Організуйте всі номери в низхідному порядку (тобто почніть з мінімального числа зверху і так до кінця матриці) з тризначною приставкою. Якщо більше одного номера з тією ж приставкою, організуйте їх чотиризначним суфіксом всередині даного префікса. Якщо є коди міжміського зв'язку, то спочатку відсортуйте їх за кодом.

3. Введення даних у вертикальні списки в клітках квадратної матриці.

Введіть всі номери по вертикальній осі з лівого боку квадрата, починаючи з кодом регіону з мінімальним значенням, як це вказано вище. Надайте групі зв'язків ярлик «Від кого» на верхньому правому краю матриці.

4. Введення даних в горизонтальні списки в клітках матриці.

Введіть всі номери в тому ж порядку по горизонтальній осі на верхній стороні квадрата. Надайте ярлик «Кому» групі в нижньому краю матриці. Вертикальні номери співпадають з горизонтальними.

Увага: переконайтеся, що список починається уздовж горизонтальної осі з лівого боку квадрата, щоб перший номер був також першим номером по вертикальній осі (див. рис 1.)

5. Введення частоти дзвінків в клітки матриці.

Позначаєте частоту дзвінків з одного на інший номер, використовуючи знак «/». Знак частоти ставиться в клітці матриці, який можна знайти в обох списках. Даний крок ілюструється в приведеному нижче прикладі.

Від кого	Кому								
		(050) 566-12-12	678-13-13	753-14-14	(066) 345-11-11	456-10-10	(067) 256-76-76	456-23-23	648-15-15
	(050) 566-12-12								
	678-13-13								
	753-14-14								
	(066) 345-11-11								
	456-10-10								
	(067) 256-76-76								
	456-23-23								
648-15-15									

Рис. 1. Матриця аналізу взаємозв'язків телефонних зв'язків.

Інформація про телефонні дзвінки

Абонент, який викликає	Абонент, якого набирають	Абонент, який викликає	Абонент, якого набирають
684-29-11	965-29-41	965-29-41	684-29-11
	843-92-99		687-14-37
	687-14-37		684-29-11
			843-92-99
687-14-37	684-29-11		
	843-92-99		
	843-92-99		

Крок 1: Введіть відмітку «/» в клітку першого номера (965-29-41), куди подзвонив перший абонент (684-29-11). Результат відображений в матриці взаємозв'язків на рис. 2.

Від кого	Кому					
		684-29-11	687-14-37	843-92-99	965-29-41	Разом від кого
	684-29-11				/	
	687-14-37					
	843-92-99					
	965-29-41					
	Разом кому					

Рис. 2. Перша відмітка в матриці взаємозв'язків.

Крок 2: Введіть відмітку в клітку наступного номера (843-92-99), куди подзвонив зухвалий абонент (684-29-11). Результати перших двох кроків показані в рис. 3.

Від кого	Кому					
		684-29-11	687-14-37	843-92-99	965-29-41	Разом від кого
	684-29-11			/	/	
	687-14-37					
	843-92-99					
	965-29-41					
	Разом кому					

Рис. 3. Перші дві відмітки в матриці взаємозв'язків.

Повторивши ці дії по інших абонентах і набраних номерах, утворюється заповнена матриця взаємозв'язків в рис. 4.

Від кого	Кому					
		684-29-11	687-14-37	843-92-99	965-29-41	Разом від кого
	684-29-11		/	/	/	3
	687-14-37	/		//		3
	843-92-99					0
	965-29-41	//	/	/		4
	Разом кому	3	2	4	1	

Рис. 4. Заповнена матриця взаємозв'язків за списком дзвінків.

6. Підрахування кількості вхідних та вихідних дзвінків за кожним номером.

Введіть всі дзвінки з кожного номера (рядки) і одержаного кожним номером (стовпці) в матриці. Утворюється певна послідовність телефонних дзвінків, яка служить основою для формування і організації схеми зв'язків.

7. Складання схеми контактів

Розробіть схему зв'язків з інформації, що міститься в матриці. Як у разі зв'язків між людьми і організаціями, використовуйте лінії для

з'єднання символів, що представляють різні телефонні номери. В телефонній схемі додайте стрілку, щоб указувати напрям дзвінка.

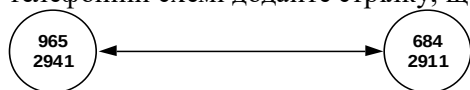

Рис. 5. Стрілки вказують напрям дзвінків.

Наприклад, оскільки дзвінки виходили від 965-29-41 до 684-29-11 і від 684-29-11 до 965-29-41, лінії і стрілки будуть показані як в рис. 5.

Щоб відобразити частоту дзвінків, розмістити невеликий круг на лінії перед стрілкою і впишіть в нього кількість дзвінків у напрямі стрілки, як це зроблено в рис. 6.

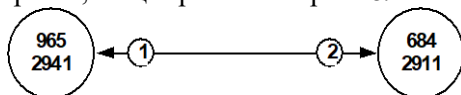

Рис. 6. Відображає як напрям, так і частоту на схемі зв'язків.

Тепер видно, що абонент 965-29-41 двічі подзвонив 684-29-11 і одержав один дзвінок від 684-29-11.

Перетворивши інформацію в матриці взаємозв'язків в схему зв'язків в рис. 4, виходить схема в рис. 7.

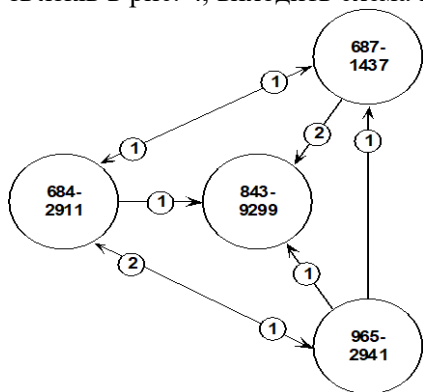

Рис. 7. Діаграма зв'язків на основі матриці взаємозв'язків, раніше показаної у рис. 4.

Дана схема телефонних дзвінків надає можливість: обрати найбільш актуальний (інформативний) телефонний номер для призначення та проведення НС(Р)Д згідно ст. 263 КПК України «Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж»; взаємозв'язки між людьми та організаціями; силу взаємозв'язків (частота, тривалість); характер злочинної діяльності; місце перебування відомих злочинців та ін.

Заключний етап застосування методу «Аналіз телефонних зв'язків» полягає у проведенні аналізу побудованої схеми.

Практична вправа

Завдання

Ви одержали наступну інформацію про міжміські дзвінки між номерами телефону за останні 24 години. Відсортуйте номери, заповніть матрицю, перерахуйте кількість дзвінків, ініційованих і одержаних кожним абонентом, і складіть схему зв'язків, вказавши мережу абонентів, напрям дзвінка і частоту дзвінків в кожному напрямі.

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ ВВЕДЕННЯ:

Абонент, який викликає	Набрані номера	Абонент, який викликає	Набрані номера
999-22-11	789-15-16	543-14-14	456-60-60
	543-14-14		765-13-13
	765-13-13		999-22-11
	543-14-14		765-13-13
	765-13-13		789-15-16
			456-60-60
765-13-13	543-14-14	789-15-16	987-60-60
	987-60-60		456-60-60
	789-15-16		987-60-60
	543-14-14		456-60-60
	999-22-11		999-22-11
			987-60-60

Питання для самоконтролю

1. Які відомості про виклик потрібні для проведення даного виду аналізу?
2. Який вид інформації з'ясовується під час аналізу телефонних дзвінків?
3. Що означає загальна кількість дзвінків кожного номеру?
4. Яке має значення кількість хвилин розмови між двома абонентами?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Використання ІТ технологій для проведення аналізу телефонних дзвінків.
2. Порядок забезпечення наповнення баз даних (трафіків) операторами мобільного зв'язку.

3. Порядок отримання органами Національної поліції України трафіків телефонних дзвінків у операторів мобільного зв'язку.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Основи кримінального аналізу : посібник з елементами тренінгу. / О.Є. Користін, С.В. Албул, А.В. Холостенко, О.М. Заєць та ін. – Одеса: ОДУВС, 2016 – 112 с.

2. Заєць О.М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / О.М. Заєць // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 4. – С. 65-73.

3. Zaiets O.M. Application software IBM I2 ANALYST'S NOTEBOOK in law enforcement Ukraine for pretrial investigation of criminal offenses / O.M. Zaiets // European Reforms Bulletin. – 2016. – № 1. – P. 82-87.

4. Користін О.Є. Нова парадигма оперативно-розшукової діяльності: до питання концептуалізації кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України / О.Є. Користін // Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 22-23 квітня 2015). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 4-5.

Nihil fit sine ratione sufficienti

(Нічого не повинно робитися без достатніх підстав)

4.7. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «ПОБУДОВА СХЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ»

1. Загальні положення методу «Побудова схеми діяльності»

Автор модифікації методу кримінального аналізу «Побудова схеми діяльності» для потреб досудового розслідування кримінальних проваджень органами Національної поліції України – О.Є. Користін, О.М. Заєць [1].

Суть методу «Побудова схеми діяльності» полягає у деталізації і представленні у логічній послідовності конкретних дій, які відбуваються послідовно і одночасно, ілюструючи таким чином перебіг подій.

Головною метою зазначеного методу є встановлення повного комплексу дій з яких складається вся подія.

Правила застосування зазначеного методу:

1. Визначте всі конкретні дії і перерахуйте їх.
2. Вирішіть, які дії залежать від інших, а які ні.
3. Присвойте по символу кожній дії.
4. Дайте опис дії усередині символу.
5. З'єднайте лініями всі взаємозв'язані дії.
6. Вкажіть напрям взаємодії, тобто яка дія передуює або слідує за іншою, використовуючи стрілки в кінці лінії, яка з'єднує.

Умови застосування зазначеного методу:

Першим етапом побудови схеми діяльності буде розстановка у логічній послідовності дій злочинного угруповання. У всьому механізмі вчинення злочинів наявні певні послідовні дії, які відбуваються одна за одною. З яких одні є основними, а інші додатковими, які підтримують основні.

Виконання дії відповідає виконанню окремої дії. Подібно до цього, виконання діяльності є виконанням окремої діяльності, буквально, включно із виконанням тих дій, що містяться в діяльності. Кожна дія в діяльності може виконуватись один, два, або більше разів під час одного виконання діяльності. Щонайменше, дії мають отримувати дані, перетворювати їх та тестувати, деякі дії можуть вимагати певної послідовності. Специфікація діяльності (на вищих рівнях сумісності) може дозволяти виконання декількох (логічних)

потоків, та існування механізмів синхронізації для гарантування виконання дій у правильному порядку.

Діаграми активностей будуються з обмеженої кількості фігур, з'єднаних стрілочками. Найважливіші типи фігур:

- округлені прямокутники позначають дії;
- ромби позначають рішення;
- риси позначають початок (розподіл) чи кінець (об'єднання) паралельних активностей;
- чорний кружок позначає старт (початковий стан) процесу;
- чорний кружок в колі позначає кінець (кінцевий стан).

Стрілки ведуть від старту до кінця і позначають порядок в якому відбуваються дії.

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

- 1) допоможе суб'єктам досудового розслідування зосередитися на проблемі дослідження;
- 2) дозволить візуалізувати великі масиви інформації;
- 3) легко освоюється та використовується суб'єктами досудового розслідування;
- 4) дозволить будувати графічні образи даних, що допомагає у процесі загального аналізу даних вбачати аномалії дій злочинців;
- 5) забезпечить наочність сприйняття.

Недоліками застосування зазначеного методу є те, що:

- 1) відсутнє програмне забезпечення, яке спрощує використання даного методу;
- 2) суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) не володіють базовими знаннями по використанню I2 Analyst's Notebook, MS Office Excel;
- 3) обробка великих масивів інформації можлива лише при використанні інтелектуальних технологій, які зменшують мозкове навантаження слідчого та допомагають йому під час прийняття процесуального рішення.

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу є те, що він сприятиме:

- 1) створенню на початковому етапі досудового розслідування кримінального провадження достатніх передумов інформаційного забезпечення подальшого ходу досудового розслідування;
- 2) забезпеченню наочності досудового розслідування;
- 3) підвищенню якості та наступальності процесу досудового розслідування;

4) підвищенню продуктивності аналітики і скороченню часу, який необхідний для прийняття оперативних рішень.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу – soft IBM i2 Analyst's Notebook (при можливості) [2;3]; без програмного забезпечення – різнокольорові фломастери, лінійки, два-три аркуші формату A0 (або фліпчарт, дошка та крейда).

Термін активного застосування методу – 2 місяці.

2. Алгоритм застосування методу «Побудова схеми діяльності»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) повинні зібрати якомога більше фактичних даних та інформації стосовно кримінального правопорушення.

Слідчий (старший СОГ або СГ) готує усі необхідні матеріали, які знадобляться у процесі застосування методу побудови схеми діяльності.

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу побудови схеми діяльності.

Алгоритм застосування методу такий:

Послідовність дій виникає з дій, що повторюються. Тому, з двох або більш схем дій можна скласти схему послідовності дій, щоб відобразити методи дії або встановити послідовність якої-небудь поведінки.

Перш ніж розпочати будову схеми послідовності дій необхідно знайти відповідь на такі запитання:

«Яким чином могла статися ця подія?»

«З яких дій складається вся подія?»

Ці запитання становлять підставу для складання такої схеми.

У процесі побудови схеми послідовності дій потрібно відповісти на наступні запитання:

1. Які дії можуть бути незалежними від інших дій?

2. Які дії повинні передувати даній дії?

3. Які дії мають відбутися після даної дії?

4. Які з дій можуть не відбутися, а які необхідні для досягнення мети?

З цих схем можна дізнатися багато що про природу і слабкі сторони організованої злочинності.

Ці схеми допомагають у роботі правоохоронних органів в боротьбі із злочинністю. Загальний формат схеми дій зображений у рис. 1.

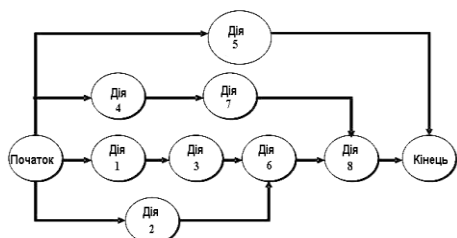

Рис. 1. Схема дій.

Взаємодія різних дій є унікальною інформацією в схемі дій. В схемі вказується, які дії залежать від інших, які повинні слідувати за іншими або одночасно з іншими діями в процесі або порядку послідовності.

Приклад, що наведений у Рис. 1 ілюструє наступне:

- Дія 7 залежить від Дії 4 і повинна передувати Дії 8;
- Дія 3 залежить від Дії 1 і за нею повинна слідувати Дія 6;
- Дія 5 не залежить від інших дій; вона може йти одночасно з іншими діями; але, її потрібно закінчити, щоб вважати процес завершеним;
- Дія 2 може йти одночасно з Дією 1 або Дією 2, але повинна передувати Дії 6;
- Дія 8 повинна йти за Дією 6 і залежить від Дії 8.

Така ж логіка, використана в складанні схеми подій, використовується в розробці схеми дій. Наступні етапи забезпечують систематичний підхід до розробки схеми.

Особа, яка застосовує даний метод докладно і в логічній послідовності представляє конкретні дії, які відбуваються послідовно і одночасно, ілюструючи таким чином перебіг подій.

Практична вправа

Завдання

Використовуючи приведену нижче інформацію, складіть схему послідовності дій громадської організації «За здорове харчування» щодо хімічного тероризму.

Інформація

1. Звіт: ЗМІ надали значну увагу освітленню загроз проти харчової промисловості швидкого харчування з боку громадської організації, що називає себе «За здорове харчування» (ЗЗХ). ЗЗХ дотримується позиції, що організації швидкого харчування в Україні усугубляють положення дрібних робітників (в основному емігрантів) своїми способами укладення трудових контрактів. ЗЗХ вважає, що не має іншої альтернативи, окрім знищення існуючої структури швидкого харчування в Україні. ЗЗХ заявила, що отруйливі речовини будуть додані в деякі популярні

інгредієнти для приготування піци, і порадило взагалі відмовитися від продуктів цих виробників. Прес-релізи ЗЗХ набули широке поширення в ЗМІ та Інтернеті.

2. Звіт: інформатор повідомив, що ЗЗХ дістав безбарвне отруйну речовину без запаху, яку можна додати до продуктів харчування, і що вона зберігає токсичні властивості після термічної переробки та тривалого зберігання. За повідомленням інформатора, зараз ЗЗХ в змозі упакувати дане отруйливе речовину так, щоб спростити його додавання в продукти харчування в процесі виробництва.

3. Звіт: служба безпеки продовольчої компанії «Натурпродгрупс» затримала робочого, який спробував занести упаковану отруйну речовину в цех по виробництву харчових добавок. Служба безпеки була попереджена про таку можливість та одержала інструктаж про властивості та опис упаковки отруйної речовини. Крім того, в результаті перевірок особистих даних співробітників, декількох робітників були визначено як підозрювані.

4. Звіт: в ході подальшого аналізу інциденту в компанії «Натурпродгрупс» було виявлене, що підозрюваний раніше добивався перевodu на роботу в цех по виробництву харчових добавок, тобто саме туди, де потрібно було додати отруйну речовину.

Питання для самоконтролю

1. Яку інформацію можна отримати під час аналізу схеми діяльності особи, або групи осіб?
2. Які основні елементи побудови схеми діяльності особи, або групи осіб?
3. Що означають окремі лінії діяльності особи?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Логічна індуктивна матриця мислення.
2. Логічна дедуктивна матриця мислення.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Основи кримінального аналізу : посібник з елементами тренінгу / О.Є. Користін, С.В. Албул, А.В. Холостенко, О.М. Заєць та ін. – Одеса : ОДУВС, 2016 – 112 с.
2. Заєць О.М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / О.М. Заєць // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 4. – С. 65-73.

3. Zaiets O.M. Application software IBM I2 ANALYST'S NOTEBOOK in law enforcement Ukraine for pretrial investigation of criminal offenses / O.M. Zaiets // European Reforms Bulletin. – 2016. – № 1. – P. 82-87.

4. Концепція розвитку кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України: науковий проект / С.В. Албул, О.Є. Користін. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 20 с.

5. Користін О.Є. Нова парадигма оперативно-розшукової діяльності: до питання концептуалізації кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України / О.Є. Користін // Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 22-23 квітня 2015). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 4-5.

Lex uno ore omnes alloquitur
(Закон говорить з усіма однаково)

4.8. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «ПОБУДОВА СХЕМИ ПОДІЙ»

1. Загальні положення методу «Побудова схеми подій»

Автор модифікації методу кримінального аналізу «Побудова схеми подій» з урахуванням умов досудового розслідування кримінальних проваджень органами Національної поліції України – О.Є. Користін, О.М. Заєць [1].

Суть методу «Побудова схеми подій» полягає у вилученні змісту з взаємопов'язаної лінії подій. Схема подій показує послідовність розвитку подій, щоб уточнити час подій, що відбуваються та їх взаємозв'язок.

Головною метою зазначеного методу є схематичне відображення хронологічної послідовності розвитку подій.

Правила застосування зазначеного методу:

1. Визначте всі конкретні події і перерахуйте їх.
2. Вирішіть, які події залежать від інших, а які ні.
3. Визначте місце кожної події на схемі.
4. Дайте опис події усередині боксу.
5. З'єднайте лініями по чергово, хронологічно всі взаємозв'язані події.
6. Вкажіть напрям взаємодії, тобто яка подія передує або слідує за іншою, використовуючи стрілки в кінці лінії, яка з'єднує бокси.

Умови застосування зазначеного методу:

Схему подій слід розробити на ранньому етапі аналізу багатоепізодної події. Схема подій складається з наступних компонентів:

- **короткий опис подій**, що містяться в символах (круги або чотирикутники (бокси)). Переконайтеся, щоб один символ представляв одне і теж саме у всіх графіках. Описуйте події коротко – не більше ніж 3-4 слова;

- **з'єднуючі лінії** використовуються для вказівки взаємозв'язку між подіями – послідовність подій, коли одна подія веде до іншого;

- **стрілка на кожній лінії** вказує на послідовність подій – потік подій протягом певного часу;

• **дата або час кожної події** яким-небудь чином пов'язаний з описом події - в рамках або поблизу символу події або пов'язаний з символом.

Оскільки часто події не вказуються в хронологічній послідовності, ретельно стежте за датами та часом.

Провідними чинниками в складанні схеми подій є:

1. Ясне і правильне представлення інформації;
2. Збереження максимальної простоти та конкретики в схемі.

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

- 1) допомагає суб'єктам досудового розслідування зосередитися на проблемі дослідження;
- 2) дозволяє візуалізувати великі масиви інформації;
- 3) легко освоюється та використовується суб'єктами досудового розслідування;
- 4) дозволяє будувати графічні образи даних, що допомагає у процесі загального аналізу даних вбачати аномалії дій злочинців;
- 5) забезпечує наочність сприйняття.

Недоліками застосування зазначеного методу є те, що:

- 1) відсутнє програмне забезпечення, яке спрощує використання даного методу;
- 2) суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) не володіють базовими знаннями по використанню I2 Analyst's Notebook, MS Office Excel;
- 3) обробка великих масивів інформації можлива лише при використанні інтелектуальних технологій, які зменшують мозкове навантаження слідчого та допомагають йому під час прийняття процесуального рішення.

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу є те, що він сприятиме:

- 1) створенню на початковому та подальшому етапі досудового розслідування кримінального провадження достатніх передумов інформаційного забезпечення подальшого ходу розслідування;
- 2) забезпеченню наочності досудового розслідування;
- 3) підвищенню якості та наступальності процесу досудового розслідування;
- 4) підвищенню продуктивності аналітики і скороченню часу, який необхідний для прийняття оперативних рішень.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу – soft IBM i2 Analyst's Notebook (при можливості) [2;3]; без програмного

забезпечення – різнокольорові фломастери, лінійки, два-три аркуші формату А0 (або фліпчарт, дошка та крейда).

Термін активного застосування методу – 2 місяці.

2. Алгоритм застосування методу «Побудова схеми подій»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) повинні зібрати якомога більше фактичних даних та інформації стосовно кримінального правопорушення.

Слідчий (старший СОГ або СГ) готує усі необхідні матеріали, які знадобляться у процесі застосування методу побудови схеми події.

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу побудови схеми події. Кінцева схема є могутнім засобом для аналітика у візуальному представленні значення подій в злочинному світі.

Алгоритм застосування методу такий:

У рис. 1 зображений тип схеми подій, який часто використовується. У цій схемі вся інформація, окрім з'єднуючих ліній та стрілок містяться в рамках символу події – дата та опис події.

Рис 1. Приклад схеми подій.

Схема подій може відображати як перевірену, так і ймовірну інформацію. Наприклад, в інших умовах, можна було підозрювати, що доставка товарів за укладеними договорами була здійснена 10 квітня. Але ще не підтверджено, що саме так і відбулося. В таких випадках передбачувана подія відображається пунктирною лінією (ймовірна подія).

Практична вправа 1

Завдання

Складіть схему подій, що призведе до арешту керівників двох сільськогосподарських компаній «Колос» та «Нацтомат».*

Інформація

1. 29 серпня слідчо-оперативна група прибула до регіонального офісу компанії «Колос», який був повністю знищений внаслідок пожежі. Попередня версія слідства - умисний підпал. Вказаний об'єкт був повністю знищений, постраждалих не має.

2. Під час допиту співробітників компанії «Колос» було встановлено, що пожежа відбулася після зустрічі керівників сільськогосподарських компаній «Колос» та «Нацтомат». Від інших працівників компанії також була одержана інформація, що Микола Діденко, виконавчий директор компанії «Нацтомат», після зустрічі поклявся помститися за недавні дії співробітників компанії «Колос» відносно його співробітника. Зустріч пройшла 27 серпня.

3. Згідно реєстрових даних 26 серпня співробітник (тракторист) компанії «Нацтомат» одержав тяжкі тілесні пошкодження. Підозрюваного не встановлено.

4. В іншому випадку, два ангари компанії «Нацтомат» було знищено вибуховими пристроями в один день, 24 серпня.

5. Від місцевих жителів стало відомо, що сільськогосподарські компанії «Колос» та «Нацтомат» знаходяться в стані територіального конфлікту з приводу посівних площ. 18 серпня співробітники компанії «Колос» почали прибирати урожай на тих полях, які компанія «Нацтомат» вважала своїми. Того ж дня, компанія «Колос» запропонувала об'єднати частину полів, які компанія «Нацтомат» вважала своїми. Також були зроблені інші пропозиції, які відомі тільки керівникам компанії. Достовірно відомо, що 20 серпня компанія «Нацтомата» відкинуло всі пропозиції «Колос».

6. 31 серпня керівники компанії «Колос» та «Нацтомат» були арештовані по звинуваченню в підпалі та організації нанесення тілесних ушкоджень.

Якщо важливо виділити послідовність подій навколо декількох суб'єктів – людей або організацій, матриця подій буде більш доцільною. Приклад матриці подій представлений на Рис. 2.

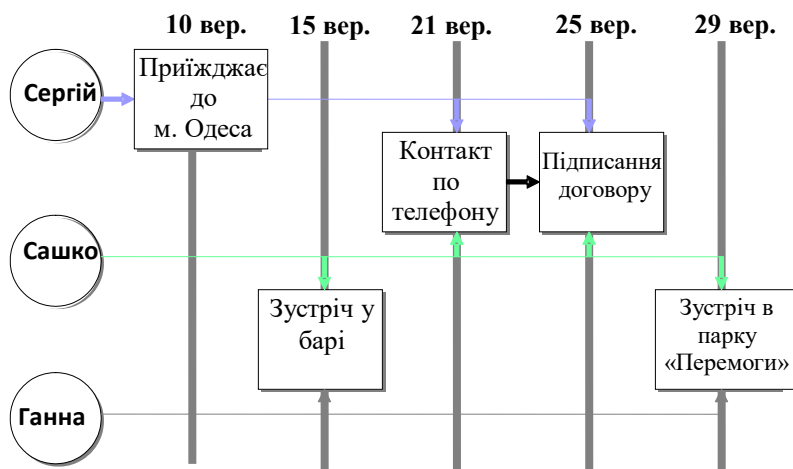

Рис. 2. Приклад матриці подій.

* Примітка: дата першої події буде початком схеми подій.

Застосовується термін матриця, оскільки в схемі перераховані люди з одного боку матриці (з лівого), а час вказаний з другого боку (зверху). В цьому форматі значущі події виводяться на перехрестя часу та імен людей. Стрілки виходять від людини тільки до тих подій, в яких він брав участь. Якщо більше однієї людини брали участь в події, слід показати символ між лініями цих осіб.

Практична вправа 2

Завдання

Складіть схему подій на основі звітів зовнішнього спостереження від 15 лютого для опису послідовності подій.

Інформація

1. В 10.30 Іваненко Антон виїхав з свого будинку за адресою м. Одеса, вул. Преображенська, б. 58. Він поїхав прямо до кафе «Піжон», яке знаходиться за адресою: м. Одеса, вул. Дерибасівська, б. 6, прибув в 11.00.

2. В 10.35 Бараненко Михайло виїхав зі своєї квартири, яка знаходиться за адресою: м. Одеса, вул. Канатна, б. 58, кв. 2 та відразу поїхав до кафе «Піжон», яке знаходиться за адресою м. Одеса, вул. Дерибасовська, д. 6, прибув в 11.00.

3. В 11.25 Бараненко Михайло та Іваненко Антон разом виїхали з кафе «Піжон» та поїхали до більйардної «Шальной шар», яка

знаходиться за адресою м. Одеса, вул. Дерибасівська, б. 24, прибувши туди в 11.30.

4. В 11.00 Геннадій Кравченко виїхав з свого будинку, який знаходиться за адресою: м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, б. 54 та поїхав напряду до більярдної «Шальной шар», яка розташована за адресою: м. Одеса, вул. Дерібасовська, б. 6, прибувши туди в 11.30. Він приєднався до Антона Іваненко та Михайла Бараненко. Вони розмовляли протягом декількох хвилин.

5. В 11.45 Михайло Бараненко покинув більярдну «Шальной шар» та поїхав до «Сади перемоги», за адресою м. Одеса, площа 10-го квітня, прибув на місце в 12.00. Він увійшов до магазину «Біт», розташований на першому поверсі, зайшов в офіс і вийшов в 12.30, після чого поїхав додому. Ніхто не бачив, чим він займався в офісі.

6. В 11.45 Іваненко Антон покинув більярдну «Шальной шар» та поїхав в напряду магазину «Комп'ютерна мода», який знаходиться за адресою: м. Одеса, вул. Успенська, б. 24, і доїхав туди в 12.05. Він увійшов до магазину, зайшов в підсобне приміщення, вийшов в 12.40, і поїхав додому. Ніхто не бачили, чим він займався в підсобному приміщенні.

7. В 11.45 Геннадій Кравченко покинув більярдну «Шальной шар» і поїхав до магазину «Сучасні технології», за адресою: м. Одеса, вул. Космонавтів, д. 146, і прибув на місце в 12.05. Він увійшов до магазину, вийшов в 12.45, і поїхав напряду додому. Ніхто не бачив, чим він займався в офісі власника магазину.

8. В зведеному звіті міської швидкої медичної допомоги м. Одеси за 15 лютого містяться наступні дані:

- 13:00 – Іваненков Олександр, власник магазину «Біт», адреса м. Одеса, площа 4-го квітня, безліч синяків і ударів. Одержав медичну допомогу та виписався.

- 13:30 – Баранченко Віктор, власник магазину «Комп'ютерна мода», адреса м. Одеса, вул. Успенська, б. 24, безліч синяків і ударів. Одержав медичну допомогу та виписався.

- 13:45 – Кравець Віталій, власник магазину «Сучасні технології», адреса м. Одеса, вул. Космонавтів, д. 146, безліч синяків і ударів. Одержав медичну допомогу та виписався.

Питання для самоконтролю

1. Яку інформація треба отримати для побудови схеми подій?
2. Чи можна побудувати схему подій без наявності хронологічних даних?
3. Що таке типовий формат побудови схеми подій?
4. Що таке матричний формат побудови схеми подій?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Використання схеми подій під час досудового розслідування кримінального провадження.
2. Порядок додавання схеми подій до матеріалів кримінального провадження.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Основи кримінального аналізу : посібник з елементами тренінгу. / О.Є. Користін, С.В. Албул, А.В. Холостенко, О.М. Заєць та ін. – Одеса : ОДУВС, 2016 – 112 с.
2. Заєць О.М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / О.М. Заєць // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 4. – С. 65-73.
3. Zaiets O.M. Application software IBM I2 ANALYST'S NOTEBOOK in law enforcement Ukraine for pretrial investigation of criminal offenses / O.M. Zaiets // European Reforms Bulletin. – 2016. – № 1. – Р. 82-87.
4. Концепція розвитку кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України: науковий проект / С.В. Албул, О.Є. Користін. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 20 с.
5. Користін О.Є. Нова парадигма оперативно-розшукової діяльності: до питання концептуалізації кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України / О.Є. Користін // Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 22-23 квітня 2015). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 4-5.

4.9. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «ОЦІНКА ДАНИХ»

1. Загальні положення методу «Оцінка даних»

Автор модифікації методу «Оцінка даних» з урахуванням умов досудового розслідування кримінальних проваджень органами Національної поліції – І.А. Федчак.

Суть методу «Оцінка даних» полягає у визначенні оцінки надійності джерела інформації, а також достовірності або правдивості її змісту шляхом застосування загальноприйнятих знаків надійності джерела і обґрунтованості інформації для подальшого використання.

Головною метою зазначеного методу є використання загальноприйнятих знаків (індексів) надійності джерела і достовірності змісту інформації, що має критично важливе значення для аналітичного процесу та формування висновку.

Правила застосування зазначеного методу:

1. Особа, яка буде проводити діяльність з оцінки надійності джерела і достовірності змісту інформації повинна опанувати значення шкали надійності джерела та шкали надійності інформації (знаки надійності).

2. При оцінці надійності джерела аналізу піддається: характеристика джерела, надійність джерела та відношення змісту даних до джерела.

3. При оцінці надійності та достовірності змісту інформації аналізу піддається: достовірність даних, та те, чи підтверджується інформація іншими даними.

4. Особа, яка проводить оцінку даних використовує засоби оцінки джерела та змісту інформації, використовуючи знаки надійності.

Умови застосування зазначеного методу:

1. Доцільність застосування методу проявляється в тому, що під час організації слідчої роботи в розпорядження уповноваженої особи надходить значна кількість інформації, яка отримується з різноманітних джерел. Така інформація характеризується різними мірами достовірності її змісту та надійності джерела. Застосування знаків надійності за визначеними шкалами дозволяє класифікувати та маркувати інформацію, що має значення у подальшій роботі при використанні такої інформації для формулювання висновків, прогнозів, версій, розрахунків, гіпотез, вжиття конкретних заходів та

дій. Упевненість, з якою можна зробити висновки залежить від якості даних, які ведуть до висновку.

2. Провідна роль відводиться слідчому (або працівникові СОГ, призначеному слідчим), який організовує збір, оцінку та систематизацію необхідної аналітичної інформації, визначає основні змінні, на основі яких здійснюється аналіз і формуються висновки.

3. До групи суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) повинні увійти 5-7 фахівців, які повинні бути обізнані з матеріалами кримінального провадження.

4. Члени СОГ (або СГ) повинні брати активну участь у процесі оцінки інформації, якщо їм відомі відомості, які мають значення для визначення рівня надійності джерела та достовірності змісту інформації.

5. Зроблені оцінки надійності джерела та достовірності змісту інформації (оцінка даних) необхідно зберігати до завершення досудового розслідування.

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

1) допоможе суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) при використанні отриманих відомостей класифікувати інформацію за ступенем надійності джерела та достовірності змісту інформації, що дозволяє оперативно приймати рішення про використання при формуванні висновків, дій, прогнозів, розрахунків тощо інформації з тими чи іншими індексами надійності та достовірності.

2) дозволить у подальшій роботі фокусувати увагу на відомостях з найвищими критеріями надійності та достовірності, виявляти інформацію з нижчими та низькими критеріями оцінки, без потреби повторно оцінювати джерела та зміст.

3) легко освоюється та використовується суб'єктами досудового розслідування (членами СОГ або СГ);

4) дозволить подивитися на інформацію та джерело з різних сторін;

5) забезпечить наочність сприйняття.

6) скерує суб'єкта досудового розслідування на вжиття додаткових заходів щодо перевірки інформації у випадку, якщо зафіксована інформація є важливою за змістом, однак, має сумнівні джерела походження.

Недоліками застосування зазначеного методу є те, що:

1) оцінка даних здійснюється користувачем на основі суб'єктивного застосування умовно об'єктивних шкал надійності

джерела та достовірності змісту інформації, що не виключає можливості не завжди точного присвоєння індексів;

2) у випадку отримання додаткових відомостей, які підтверджують або спростовують отриману та проіндексовану інформацію є потреба у повторній оцінці даних та джерела;

3) значній частині працівників органів та підрозділів Національної поліції України не відомо про метод оцінки даних;

4) кінцевий результат залежить від якості даних, які використовуються при формулюванні умовиводів при аналізі інформації.

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу є те, що він сприятиме:

1) можливості спиратися на відомості з високим рівнем достовірності та надійності при формулюванні висновків, припущень, прогнозів та розрахунків на основі наявної інформації;

2) забезпеченню об'єктивності досудового розслідування;

3) винайденню найбільш раціональних і нових конструктивних рішень;

4) якості та результативності процесу досудового розслідування.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу – ручка або олівець, фліпчарт, дошка та крейда, проектор.

Термін активного застосування методу – від 1 до 5 хвилин.

2. Алгоритм застосування методу «Оцінка даних»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) організовують роботу з отримання відомостей, які стосуються ведення кримінальних проваджень.

Слідчий (старший СОГ або СГ) систематизує (фільтрує) зібрані дані, які знадобляться у процесі застосування методу «Оцінка даних».

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу «Оцінка даних».

Алгоритм застосування методу такий:

1. Слідчий (старший СОГ або СГ) отримуючи за результатами застосування С(Р)Д чи НС(Р)Д інформацію, яка відображена у конкретному документальному виразі, здійснює її аналіз для визначення ступеню надійності джерела інформації та достовірності її

змісту. Точність аналітичного опрацювання інформації (аналітичного продукту) прямо залежить від якості використовуваної інформації;

2. Слідчий (старший СОГ або СГ) власні суб'єктивні трактування ступеня надійності джерела та достовірності змісту отриманої інформації узгоджує із усталеними шкалами надійності джерела та достовірності змісту інформації.

При оцінці надійності джерела аналізу піддається:

- а) характеристика джерела;
- б) надійність джерела;
- в) відношення змісту даних до джерела.

Для ***оцінки надійності джерела*** використовуються наступні ***індекси***:

А – *надійний* (немає сумнівів в достовірності, або компетентності. Цілком надійне минуле);

В – *як правило, надійний* (незначні сумніви про автентичність, надійність або компетентність. У минулому, в більшості випадків, інформація була достовірною);

С – *досить надійний* (є деякі сумніви в автентичності, достовірності. У минулому, частина інформації була надійною);

Д – *як правило, ненадійний* (є серйозні сумніви про автентичність, достовірність або обґрунтованість. Іноді виявлявся надійним);

Е – *ненадійний* (відсутність автентичності, надійності і компетентності. У минулому, інформація була ненадійною);

ґ – *неможливо оцінити* (підстави для оцінки надійності джерела відсутні).

При оцінці надійності та достовірності змісту інформації аналізу піддається:

- а) достовірність даних;
- б) те, чи підтверджується інформація іншими даними.

Для ***оцінки надійності інформації*** використовуються наступні ***індекси***:

1 – *інформація підтверджена* (підтверджена іншими незалежними джерелами. Логічна за своєю суттю. Відповідає іншій інформації з цього питання);

2 – *інформація представляється достовірною* (не підтверджена. Логічна за своєю суттю. Відповідає іншій інформації з цього питання);

3 – *можливо, що достовірна інформація* (не підтверджена. Достатньо логічна за своєю суттю. Дані відповідають деякій іншій інформації з цього питання);

4 – *достовірність інформації береться під сумнів* (не підтверджена. Можлива, але нелогічна. Не представляється достовірною на момент отримання, але її вірогідність не виключається);

5 – *маловірогідна інформація* (не підтверджена. Нелогічна за своєю суттю. Суперечить іншій інформації з цього питання);

6 – *неможливо оцінити інформацію* (підстави для оцінки достовірності інформації відсутні).

Слідчий, у верхньому правому кутку першого аркуша отриманого документа, проставляє ручкою або олівцем індекс за системою 6Х6, де перший індекс означає надійність джерела, другий індекс – достовірність інформації.

Головними правилами на цьому етапі є:

а) необхідність сумлінного ставлення до визначення критеріїв оцінки надійності джерела та достовірності змісту інформації, яка відображена в окремому носії та додається до матеріалів досудового розслідування.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

На заключному етапі застосування методу «Оцінка даних» суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) здійснюють:

1. Перевірку правильності присвоєння індексів надійності для кожного джерела інформації. Повторному аналізу підлягає характеристика джерела, надійність джерела та відношення змісту даних до джерела.

2. Перевірку правильності присвоєння індексів надійності та достовірності змісту інформації, відображеної в окремих джерелах. Повторному аналізу піддається: достовірність даних, та те, чи підтверджується інформація іншими даними.

3. За потреби суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) здійснюють планування проведення додаткових заходів, мета яких підтвердити або спростувати інформацію, яка має значення при формуванні висновків, дій, прогнозів, розрахунків тощо та характеризується невисокими індексами надійності та достовірності.

Термін виконання – 10-15 хвилин.

Практична вправа 1

Завдання

Визначте оцінку надійності джерела та достовірності змісту інформації за кожним пунктом

Інформація

1. Конфіденційний інформатор повідомив про те, що працівники мережі аптек «Здоров'я» здійснюють продаж наркозмістних лікарських препаратів без обов'язкового рецепту лікаря.

2. Оперативний працівник, який виконував завдання з проникнення у злочинне середовище повідомив про те, що лідер злочинного угруповання планує вчинити замовне вбивство лідера конкуруючого злочинного угруповання з мотиву перерозподілу сфер злочинного впливу.

3. Звіт аналітичного відділу. Кількість виявлених та вилучених з обігу фальшивих грошових купюр (10, 20, 50 грн.) суттєво зросла після відкриття мережі розважальних закладів, які надають послуги у сфері продажу алкогольних напоїв.

4. За результатами проведеного обшуку в квартирі підозрюваного виявлено обріз мисливської рушниць та набой.

5. За результатами журналістського розслідування встановлено, що керівник відділу районної державної адміністрації має у своєму розпорядженні майно та кошти, які суттєво перевищують розмір його задекларованих доходів.

6. Під час проведення допиту підозрюваний заявив про те, що ним було нанесено тілесні ушкодження потерпілому через те, що підозрюваний перебував у стані необхідної оборони.

7. У результаті проведення оперативних технічних заходів встановлено факти проведення телефонних розмов між головою тендерної комісії, представником фірми постачальника товарів та послуг і головою районної ради напередодні проведення відкритих торгів.

Практична вправа 2

Завдання

Дайте оцінку надійності джерела інформації

Інформація

1. Житель м. Одеси передає мені перший раз інформацію. Знайомий поліцейський каже, що ця особа багаторазово передавала інформацію, яка вже підтверджується. (D)

2. Вуличний продавець наркотиків у минулому часто надавав інформацію, яка тільки частково підтвердилась. (C)

3. Мандрівник, який багаторазово перетинав державний кордон, перший раз передає інформацію поліцейському. (D)

4. Інформацію одержано з щоденної місцевої преси. Автор повідомляє, що одержав інформацію з вірогідного джерела. (D)

5. Інформація поліцейського, що стосується події, яку він бачив особисто. (A)

Завдання

Дайте оцінку достовірності інформації

Інформація

1. Леонід Батура ночував у готелі Касіопея з 12 на 13 травня 2016 р. Інформацію передав інший готельний гість, який бачив Батуру (2).

2. Хуан Марія Гонзалес мав підроблений паспорт. Інформацію передав капітан Мадей, який знайшов цей паспорт у ході обшуку квартири Гонзалеса (1).

3. Інформацію здобуто анонімно по телефону: Ян Чирек планує в середу перекинути групу осіб через кордон. Прикордонний відділ має інформацію, яка свідчить про те, що Чирек займається організацією контрабанди осіб (4).

4. Житель прикордонної місцевості повідомив, що його сусід бачив 12.12.2015 р. недалеко від кордону Зенона Новака. Подібну інформацію прикордонний відділ одержав раніше по телефону від анонімного співрозмовника (3).

Інтерпретація інформації

	1	2	3	4		
A	ДОСТОВІРНА ІНФОРМАЦІЯ					
B						
C	НЕДОСТОВІРНА ІНФОРМАЦІЯ					
D						

Питання для самоконтролю

1. Для чого потрібно здійснювати оцінку даних?
2. Що підлягає оцінці при здійсненні оцінки даних?
3. Що піддається аналізу при оцінці надійності джерела?
4. Що піддається аналізу при оцінці надійності та достовірності змісту інформації?
5. Які Ви можете назвати знаки надійності джерела інформації?
6. Які Ви можете назвати знаки обґрунтованості та достовірності змісту інформації?
7. Як потрібно маркувати документ індексами надійності джерела та достовірності змісту інформації?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Збір, оцінка даних як складові процесу кримінального аналізу.
2. Формування й оцінка висновків. Практичний підхід до формування висновків.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Аналіз інформації за методами Анасара при розслідуванні легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, корупції та інших злочинів // Матеріали тренінгу UNODC. – 2015.
2. Основи кримінального аналізу : посіб. з елементами тренінгу / Користін О. Є., С. В. Албул, А. В. Холостенко та ін. – Одеса : ОДУВС, 2016. – 112 с.
3. Заєць О.М. Використання програмного забезпечення IBM I2 ANALYST'S NOTEBOOK у діяльності правоохоронних органів України для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень / О.М. Заєць // Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 29 квітня 2016 р.). – Одеса: ОДУВС, 2016. – С. 158-159.
4. Концепція розвитку кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України: науковий проект / С.В. Албул, О.Є. Користін. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 20 с.
5. Фаріон О.Б. Алгоритм опрацювання оперативно-розшукової інформації для забезпечення потреб кримінального аналізу злочинної діяльності / О.Б. Фаріон // Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки. – 2013. – № 1 (59). – С. 194-203.

4.10. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ОЦІНКИ РИЗИКІВ «HAZOP»

1. Загальні положення методу оцінки ризиків «HAZOP»

Автор модифікації методу оцінки ризиків «HAZOP» [1] з урахуванням умов досудового розслідування кримінальних правопорушень слідчими органів безпеки – Д.В. Талалай.

Сутність методу оцінки ризиків «HAZOP» полягає в деталізації та ідентифікації проблем в організації та здійсненні досудового розслідування кримінальних проваджень, визначенні можливих причин їх виникнення та оцінки наслідків.

Головною метою зазначеного методу є визначення найбільш вірогідних сценаріїв розвитку досудового розслідування кримінального провадження, а також розробка альтернативних планів проведення процесуальних дій та гнучких алгоритмів провадження слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збір й дослідження доказів та встановлення обставин, що сприяли вчиненню злочину, з урахуванням об'єктивних факторів, котрі перебувають поза сферою впливу суб'єктів досудового розслідування.

Правила застосування методу:

1) Дослідження «HAZOP» передбачає деталізацію та ідентифікацію потенційних проблем ефективності тактики розслідування кримінального правопорушення в цілому та проведення окремих процесуальних дій, зокрема.

2) Ініціювання дослідження, як правило, належить до компетенції керівника органу досудового розслідування або окремого структурного підрозділу. Керівник має визначити строки проведення дослідження «HAZOP», призначити старшого слідчо-оперативної групи або слідчої групи (надалі – старший СОГ або СГ) та забезпечити суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) необхідними ресурсами для його виконання.

Необхідність дослідження «HAZOP» визначається при складанні загального плану досудового розслідування кримінального провадження, який затверджується керівником органу досудового розслідування. Старший СОГ або СГ має визначити обсяг та мету аналізу. Відповідно до встановлених вимог необхідно визначити відповідального за проведення дослідження та наділити його

відповідними повноваженнями.

3) Здійснюється групою досвідчених суб'єктів досудового розслідування суб'єктам досудового розслідування (членів СОГ або СГ), у провадженні яких перебуває кримінальне провадження. Суб'єкти (члени СОГ або СГ) мають ідентифікувати потенційні відхилення від цілей кримінального судочинства, а також здійснити експертизу їх можливих причин та оцінку наслідків.

4) У ході аналізу необхідно використовувати «керівні слова» для ідентифікації потенційних відхилень від поставленої мети як процесуальної дії, так і провадження досудового розслідування в цілому:

- «ні» – мета не може бути досягнута;
- «більше» – більша кількість заходів, ніж вимагається;
- «менше» – менша кількість заходів, ніж вимагається;
- «частина» – мета може бути досягнута частково;
- «інша, ніж» – результат не відповідає попередньо визначеній меті;

- «рано» – заходи виконуються/виконані передчасно;
- «пізно» – заходи виконуються/виконані із запізненням;
- «перед тим як» – заходи проводяться раніше запланованого;
- «після» – заходи виконуються пізніше запланованого.

Суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) мають спрогнозувати, яким би могло бути відхилення та до яких наслідків це могло б призвести.

5) Аналіз має проводитись під керівництвом досвідченого слідчого (старшого СОГ або СГ), який має забезпечити всебічний та об'єктивний аналіз плану досудового розслідування на підставі логічних та аналітичних висновків.

6) Окремо необхідно призначити одного виконавця з числа групи суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ), котрий має фіксувати ідентифіковані ризики і загрози при провадженні досудового розслідування для подальшої оцінки та висновків.

7) Аналіз має здійснюватися на плановій основі до завершення досудового розслідування.

8) Мета та обсяги дослідження взаємопов'язані та мають розроблятися спільно і узгоджено.

9) Обсяг аналізу залежить від предмету доказування та кількості першочергових слідчих (розшукових) дій.

10) При визначенні мети аналізу має бути враховано наступне:

- а) кінцеву мету досудового розслідування в цілому та конкретних процесуальних дій зокрема;
- б) тактику досудового розслідування окремих злочинів;
- в) порядок організації та здійснення процесуальних дій;
- г) законодавчі прогалини, що надають можливість винним ухилятися від досудового розслідування та відповідальності;
- д) компетентність суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) в конкретній сфері з питань, що досліджуються, в межах предмету доказування;
- е) докази та доказові данні, що можуть бути під загрозою знищення чи приховування;
- ж) загальні проблеми працездатності органу досудового розслідування, включаючи питання якості та ефективності роботи.

Умови застосування методу:

1. Застосування методу доцільне для забезпечення ефективності організації розкриття й розслідування злочинів. Відповідно, він дозволяє суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) обрати оптимальну лінію поведінки у процесі розслідування певного виду злочину з огляду на негативні фактори, які перебувають поза сферою його безпосереднього впливу (протидія заінтересованих осіб, конфлікт інтересів тощо) та їх вірогідні наслідки для виконання завдань кримінального провадження.

2. В основу використання методу покладений принцип цілеспрямованого пошуку відхилень від кінцевої мети процесуальної дії зокрема та досудового розслідування в цілому.

3. Для зручності проведення аналізу попередньо визначений комплекс процесуальних дій умовно поділяється на підгрупи з тим, щоб для кожної з них було чітко визначено мету, притаманну саме даному етапу досудового розслідування.

4. Обсяг та кількість виділених підгруп залежить від складності окремих категорій кримінальних правопорушень та обсягу наявних вихідних даних про вчинений злочин. Іншими словами, обсяг та кількість підгруп у складних системах мають бути максимально невеликими, а для простих систем – навпаки, що дає можливість прискорити досудове розслідування в кримінальному провадженні.

5. Мета кожної з таких підгруп описується за допомогою тих параметрів, що характеризують сутність процесуального результату після встановлення обставин, що підлягають з'ясуванню по справі на кожному конкретному етапі розслідування кримінального провадження.

6. Організація та планування досудового розслідування, що розробляються на основі визначеної оптимальної лінії поведінки осіб, прийомів провадження гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання і дослідження доказів та встановлення обставин, що сприяли вчиненню злочину, є суб'єктивним процесом. Відповідно, можуть існувати декілька комбінацій вибору, які дозволяють досягти необхідної процесуальної мети щодо виконання завдань кримінального провадження.

7. Метод «HAZOP» застосовується до кожного елементу, якщо це доцільно, для виявлення відхилення від кінцевої мети кримінального судочинства, що може призвести до небажаних наслідків. Ідентифікація відхилень досягається методом пошуку відповіді на сформульовані за допомогою «керівних слів» питання, що стимулюють образне мислення, виявлення ідей, активізацію обговорення і, як наслідок, максимізації можливості повного аналізу.

Переваги застосування зазначеного методу:

- 1) дозволяє забезпечити системне та повне дослідження процесу досудового розслідування;
- 2) проводиться за безпосередньої участі групи фахівців або досвідчених суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ);
- 3) дозволяє виробити рішення та дії з обробки ризиків;
- 4) придатний до застосування як до всієї стадії досудового розслідування кримінального провадження, так і до окремо взятої процесуальної дії;
- 5) дозволяє враховувати причини та наслідки помилок залучених суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ);
- 6) забезпечує документарне фіксування у вигляді протоколів робочих нарад, що можливо використовувати для підтвердження ретельного дослідження.

Недоліки застосування зазначеного методу:

- 1) докладний аналіз може вимагати більших витрат робочого часу та організаційних зусиль;
- 2) докладний аналіз передбачає достатньо високий рівень документування ходу досудового розслідування, що не вимагається Кримінальним процесуальним кодексом України;
- 3) зорієнтований скоріше на знаходження конкретних рішень, аніж на дослідження основних припущень;
- 4) обмежений попереднім планом розслідування, а також суб'єктивно визначеною метою розслідування або провадження процесуальних дій;

5) результативність дослідження залежить від компетентності та професійних навичок суб'єктів досудового розслідування.

Очікуваними результатами застосування зазначеного методу є сприяння досягненню швидкого, раціонального та ефективного досудового розслідування, адже метод дозволяє врахувати можливі варіанти впливу різного роду негативних факторів й тенденцій на ефективність досудового розслідування в кримінальному провадженні та передбачити альтернативні алгоритми його організації, планування та реалізації залежно від того, який зі сценаріїв реалізується на практиці.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу: окреме службове приміщення, аркуші формату А4, комп'ютерна техніка (монітор, системний блок, принтер), канцелярські засоби та офісні меблі.

Термін активного застосування методу: від 30 до 40 хвилин.

2. Алгоритм застосування методу «HAZOP»

Попередній етап передбачає здійснення підготовчих заходів. Слідчий (старший СОГ або СГ) відповідає за отримання від оперативного підрозділу всіх вихідних даних про обставини вчиненого кримінального правопорушення, планування послідовності обговорення, доведення вихідної інформації до всіх залучених суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) та безпосередню модерацію обговорення.

Разом з тим, слідчий (старший СОГ або СГ) відповідає за підготовку плану аналізу HAZOP, що має містити:

- 1) мету та обсяг аналізу;
- 2) перелік залучених суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ);
- 3) підгрупи з переліком процесуальних дій, притаманних конкретному етапу досудового розслідування, та посиланням на їх мету;
- 4) перелік вірогідних «керівних слів» та їх тлумачення;
- 5) графік робочих нарад та заслуховувань;
- 6) порядок документального оформлення результатів.

Основний етап передбачає власне процес застосування методу.

Слідчий (старший СОГ або СГ) має вести робочу нараду

відповідно до плану аналізу. На початку слідчий (старший СОГ або СГ) або інший уповноважений ним суб'єкт досудового розслідування (член СОГ або СГ) має:

- 1) надати план аналізу та ознайомити інших членів СОГ або СГ з системою, цілями та обсягом «HAZOP» аналізу;
- 2) описати проект та пояснити запропоновані елементи та «керівні слова», що мають бути використані;
- 3) вказати на відомі ризики, проблеми та вірогідні відхилення в ході досудового розслідування в кримінальному провадженні.

Алгоритм застосування методу «HAZOP» передбачає таку послідовність дій:

1. Слідчий (старший СОГ або СГ) роз'яснює:
 - а) мету аналізу;
 - б) підгрупи процесуальних дій, сформовані виходячи з плану досудового розслідування у кримінальному провадженні, затвердженого керівником відповідного підрозділу,
 - в) інші характеристики, пов'язані з елементами підгруп.
2. Слідчий (старший СОГ або СГ) обирає один з елементів, як правило, починаючи з початку, та погоджує з членами СОГ або СГ доцільність застосування «керівного слова» безпосередньо до елемента підгрупи або ж до окремих його характеристик. Слідчий (старший СОГ або СГ) обирає, яке з «керівних слів» має бути застосовано першим.
3. Тлумачення «керівного слова», яке застосовується першим, встановлюється у співвідношенні з досліджуваним елементом підгрупи або його характеристиками для виявлення вірогідного відхилення від його безпосередньої процесуальної мети. Якщо вірогідне відхилення ідентифіковане, аналізуються можливі причини його виникнення та наслідки. У деяких випадках визначають категорії відхилень залежно від ступеню тяжкості наслідків або ж міри ризику.
4. Члени СОГ або СГ визначають наявність запобіжних процесуальних механізмів, ідентифікують відхилення, що можуть входити до обраної підгрупи або забезпечити виконання цілей підгрупи за рахунок процесуальних дій, умовно віднесених до іншої підгрупи з урахуванням етапу досудового розслідування. Обрані механізми захисту мають відповідати вимогам чинного законодавства, зокрема Кримінального процесуального кодексу України.
5. Слідчий (старший СОГ або СГ) підводить підсумки робочої наради, про що уповноваженим з числа членів СОГ або СГ

складається відповідний протокол.

6. Процес повторюють з початку для всіх інших тлумачень «керівних слів», а потім для інших «керівних слів», згодом – для кожної характеристики досліджуваного елементу підгрупи, а після цього – для кожного досліджуваного елементу підгруп процесуальних дій.

7. Вибір послідовності може бути скоригований СОГ або СГ за погодженням зі слідчим (старшим СОГ або СГ). Як правило, обсяг аналізу для простих систем також може бути скоригований в такому ж порядку.

На заключному етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) повинні скласти протокол робочої наради з докладним описом кожного пункту аналізу. Мають бути зроблені посилання на використання «керівні слова», відхилення, можливі причини цих відхилень, визначений перелік заходів для досягнення завдань кримінального судочинства та члени СОГ або СГ, відповідальні за здійснення процесуальних дій у кримінальному провадженні, згідно визначеної послідовності за результатами проведеного аналізу.

У разі виявлення можливих відхилень через об'єктивні фактори, що перебувають поза сферою впливу суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ), мають бути визначені ризики кожного з них та передбачені альтернативні плани процесуальних дій та гнучкі алгоритми провадження слідчих (розшукових) дій.

Питання для самоконтролю

1. Яка мета методу оцінки ризиків «HAZOP»?
2. Яка сутність методу оцінки ризиків «HAZOP»?
3. Які недоліки методу оцінки ризиків «HAZOP»?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Тактика застосування методу оцінки ризиків «HAZOP».

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Defence Standard 00-58, HAZOP Studies on Systems containing Programmable Electronics, Ministry of Defence, UK, 2000.

РОЗДІЛ V.
ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ПІД ЧАС
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ
ЗЛОЧИНІВ

ГЛАВА 1.

ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

5.1.1. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «СЦЕНАРНЕ ПЛАНУВАННЯ» ДЛЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ СКОЄННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА, ЩО ЗАВЧАСНО ГОТУЄТЬСЯ

1. Загальні положення комплексу методів для попередження та припинення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується

Автор методу – Герман Канн та інші члени групи планування «Роял Датч / Шелл» (RAND Corporation). Популяризував метод – Еррі П. Дежеус.

Автор модифікації методу до умов досудового розслідування – О.М. Цільмак.

Метод сценарного планування – це спосіб довгострокового планування на основі проміжних цілей розроблених сценаріїв [1].

Для забезпечення ефективності сценарного планування заходів попередження умисного вбивства, що завчасно готується, разом з методом сценарного планування використовується такий **комплекс взаємозалежних методів**, як:

1. Метод сканування – це процес збирання вже сформованої інформації. Він дозволяє систематично розглядати, оцінювати, спостерігати та фіксувати вже сформовану інформацію.

Він застосовується у техніці, політиці, економіці, менеджменті та інших галузях. Назва методу «Сканування» запозичена з технічних наук [2].

2. Метод моніторингу – це комплексна система спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу поточної й нової інформації.

Він застосовується у техніці, політиці, економіці, екології, менеджменті, маркетингу, біології, соціології та інших галузях.

3. Метод спостереження – це спосіб безпосереднього сприйняття явищ, процесів у їхній дійсності та у динаміці.

Він використовується у всіх галузях науки та техніки, а також різних видах діяльності.

4. Метод опитування – це вербальний спосіб здобуття інформації.

Він використовується у всіх галузях науки та техніки, а також у різних видах діяльності.

5. Метод ретроспективного аналізу поведінки (від лат. «retro» - назад і «specto» - дивлюся) – це спосіб виділення та вивчення окремих частин інформації про особу на підставі фактів її життя.

Він застосовується у психології, соціології, педагогіці, юриспруденції, менеджменті та інших галузях.

6. Метод мозкового штурму – це колективний креативний спосіб генерування ідей та відбору з них найбільш раціональних та достовірних.

Він застосовується у політиці, економіці, маркетингу, менеджменті, соціології, психології, педагогіці та інших галузях.

7. Метод сценарного аналізу – це спосіб розробки та використання сценаріїв, тобто більш-менш систематизованих і внутрішньо логічних картин можливого майбутнього [3].

Він застосовується у політиці, економіці, маркетингу, менеджменті, соціології та інших галузях.

8. Метод прогнозування – це передбачення подій майбутнього для життя превентивних заходів.

Він застосовується у політиці, економіці, маркетингу, менеджменті, соціології, психології, педагогіці, юриспруденції та інших галузях.

9. Метод моделювання – це спосіб побудови пошукових і нормативних моделей з урахуванням ймовірного або бажаного (небажаного) та зміни прогнозованого об'єкта.

Зазвичай, використовуючи метод моделювання обов'язково використовують таблиці, діаграми, матриці, схеми, плани, малюнки тощо. Це сприятиме візуалізації та встановленню прогалин та неточностей.

Він застосовується у політиці, економіці, маркетингу, менеджменті, соціології, психології, педагогіці, юриспруденції та інших галузях.

10. Метод ранжування – це спосіб розміщення даних на основі спадання чи зростання відповідних показників, що дає можливість визначити місце будь-якої складової в певному ряду.

Зазвичай ранжування здійснюється для визначення певного ступеня, а саме: дуже високий, високий, середній, низький.

Він застосовується у політиці, економіці, маркетингу, менеджменті, соціології, психології, педагогії, юриспруденції та інших галузях.

11. Метод аналізу багатофакторних ризиків – це спосіб визначення ступеня небезпечності зовнішньообумовлених та внутрішньообумовлених ризиків, тобто оцінка імовірних:

а) *загроз*, тобто певних небезпечних факторів, які обумовлюють уразливість;

б) *уразливостей*, тобто ступінь слабкості в засобах захисту, що викликана помилками або недосконалістю в процедурах реалізації попереджувальних заходів;

в) *збитків*, тобто імовірних втрат.

Зазначений метод активно застосовується у науці та техніці, політиці, економіці, маркетингу, менеджменті, соціології та інших галузях.

Провідними методами на підготовчому етапі застосування комплексу методів для попередження умисного вбивства, що завчасно готується, є: сканування, моніторинг, опитування, ретроспективний аналіз поведінки та спостереження.

Провідними методами на основному етапі є: мозковий штурм, сценарний аналіз, прогнозування, моделювання, оцінка багатофакторних ризиків та сценарне планування.

Слід підкреслити, що метод сценарного планування дуже тісно взаємопов'язаний з комплексом вищезазначених методів, що його обумовлюють та детермінують.

Суттю методу сценарного планування є розробка загального плану оперативно-розшукових заходів з попередження умисного вбивства, що завчасно готується, на основі розроблених сценаріїв.

Головною метою сценарного планування є проектування з прогнозованою вірогідністю альтернативних варіантів розвитку криміногенної ситуації для своєчасного вжиття заходів з унеможливлення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується.

Правила застосування методу сценарного планування у сукупності з іншими методами:

1. Рекомендовано гнучко використовувати сукупність методів.

2. Необхідно виявити та вивчити усі фактори, які впливають або можуть вплинути на вжиття превентивних заходів для унеможливлення скоєння реально можливого умисного вбивства, що завчасно готується, визначивши при цьому їх часовий горизонт.

3. Необхідно постійно здійснювати моніторинг вжитих превентивних заходів для їх корегування та корегування прийнятих управлінських рішень.

4. Необхідно обов'язково досягати мети під час застосування того чи іншого методу.

5. Необхідно копітко аналізувати та прораховувати наслідки заходів, перш ніж планувати і здійснювати їх.

Умови застосування методу сценарного планування у сукупності з іншими методами:

1. Оперативні співробітники повинні максимально спиратися на об'єктивні знання.

2. Необхідно завчасно урахувати наявні обмеження методів та заздалегідь обрати оптимальний спосіб їх організації та застосування.

3. До групи з попередження реально можливого умисного вбивства, що завчасно готується, повинні увійти 5-7 фахівців.

4. Необхідно здійснювати оцінку впливу найбільш значущих чинників на превентивну діяльність щодо попередження умисного вбивства, що завчасно готується, та можливостей зміни їх під впливом часу. При цьому слід враховувати фактори, які є незначними зараз, але здатні в значній мірі вплинути на діяльність в певній часовій перспективі.

5. Необхідно дотримуватися часових рамок реалізації превентивного сценарію для ефективного вжиття заходів щодо попередження умисного вбивства, що завчасно готується.

6. Необхідно здійснювати графічну фіксацію під час застосування методів задля візуалізації усіх тенденцій.

Перевагами застосування методу сценарного планування у сукупності з іншими методами у тому, що вони дозволять:

1) описати майбутнє, яке фактично є продовженням або екстраполяцією минулого;

2) аналізувати складні соціальні системи для управління ними;

3) вжити превентивні заходи з унеможливлення настання негативних наслідків завчасно підготовлюваного умисного вбивства;

4) запобігти гіпотетично імовірним негативним подіям;

5) відточити стратегії, скласти плани дій на випадок несподіваного розвитку подій;

6) зрозуміти логіку розвитку подій, виявити рушійні сили, ключові фактори, ключові фігури;

7) поліпшити якість прийнятих рішень.

Недоліками застосування методу сценарного планування у сукупності з іншими методами є те, що:

1. Вони вимагають значного часу та значних людських ресурсів.
2. Неможливо точно здійснити прогноз гіпотетично імовірного злочинного явища, що планується, та факторів, які можуть стати рушійними силами.
3. Процес розробки сценаріїв є досить трудомістким і передбачає планування та проведення сценарного дослідження з подальшим аналізом результатів і формуванням рекомендацій для осіб, які приймають рішення.
4. Під час сценарного аналізу констатуються суттєві невизначеності даних та інформації.
5. Експертні судження (оцінки) якісних характеристик завжди мають суб'єктивний характер.
6. Процесу прийняття управлінських рішень характерні різноманітні ризики.
7. Неможливо кількісно описати численні зв'язки в соціальних системах між процесами та людьми.

Очікуваними результатами від застосування методу сценарного планування у сукупності з іншими методами є те, що вони сприятимуть:

- 1) детальному прогнозуванню послідовності подій, які при різних варіантах розвитку з прогнозованою вірогідністю можуть запобігти скоєнню реально можливого умисного вбивства, що завчасно готується;
- 2) виявленню й нейтралізації обставин, причин та умов, які можуть обумовлювати скоєння умисного вбивства, що завчасно готується;
- 3) попередженню переходу певних осіб на злочинний шлях;
- 4) попередженню реально можливих завчасно підготовлюваних вбивств (в тому числі й тих, що готуються);
- 5) підвищенню ефективності оперативно-розшукової діяльності щодо попередження умисного вбивства, що завчасно готується.

Необхідні матеріали для застосування методу – 5-7 аркушів формату A1, фліпчарт, 40-50 аркушів формату A4; мапа місцевості, фломастери, олівці.

Необхідний час для застосування методу – від декількох годин до декількох днів, тижнів, місяців.

2. Алгоритм застосування комплексу методів для попередження та припинення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується

Слід зазначити, що оперативні співробітники можуть отримати такі варіанти інформації про підготовку особою чи групою осіб до скоєння умисного вбивства, а саме:

- 1) коли відомий факт про підготовку конкретною особою чи групою осіб до скоєння умисного вбивства, однак жертва невідома;
- 2) коли факт про підготовку конкретною особою чи групою осіб до скоєння умисного вбивства відомий й відома жертва;
- 3) коли відома тільки імовірна майбутня жертва;
- 4) коли наявна інформація тільки про те, що буде скоєне вбивство, але невідомі ані імовірна майбутня жертва умисного вбивства, ані імовірний (-і) вбивця (-і).

Застосування комплексу методів відбувається на підготовчому, на основному та заключному етапах. Слід зазначити, що основний та заключний етапи застосування комплексу методів не відрізняються за своїм алгоритмом, тоді як на підготовчому етапі буде зазнавати зміни послідовність застосування методів та зміст оперативно-розшукових заходів. Розглянемо конкретні дії оперативних співробітників на різних етапах застосування комплексу методів.

У випадку, коли відомий факт про підготовку конкретною особою чи групою осіб до скоєння умисного вбивства, а жертва невідома.

На підготовчому етапі оперативні співробітники повинні орієнтуватися на ступінь готовності особи чи групи осіб до реалізації задуму щодо умисного вбивства.

Отже, у випадку, коли конкретна особа чи група осіб вже повністю готова (-і) до реалізації задуму щодо умисного вбивства, оперативним співробітникам необхідно:

- 1) встановити (за допомогою методу сканування) форму підготовки особи чи групи осіб до кримінального правопорушення;
- 2) встановити ступінь готовності особи чи групи осіб до скоєння вбивства;
- 3) виявити й усунути обставини, які можуть обумовлювати скоєння умисного вбивства;
- 4) вжити заходів щодо унеможливлення скоєння вбивства.

***У випадку, коли конкретна особа чи група осіб тільки
розпочала (-и) підготовку до умисного вбивства, оперативним
співробітникам необхідно:***

1) встановити (за допомогою методу сканування) форму підготовки особи чи групи осіб до кримінального правопорушення (тобто відшукування, пристосування або спеціальне виготовлення особою, яка готується до вчинення умисного вбивства, різноманітних знарядь для здійснення злочину; придбання або виготовлення вогнепальної зброї всіх видів, холодної зброї, отруйних речовин; підшукування співучасників злочину та попередня домовленість з ними про час, місце та способи скоєння вбивства [4] та ін.);

2) перевірити ступінь підготовки особи чи групи осіб до реалізації задуму щодо умисного вбивства (за допомогою методу сканування та моніторингу);

3) зібрати якомога більше інформації про особу, яка планує скоєння умисного вбивства (її рід занять, сімейний стан, її звички, настановлення, індивідуально-психологічні особливості тощо), чи групу осіб (за допомогою методу моніторингу, опитування);

4) встановити цілодобове спостереження за особою чи групою осіб;

5) вивчити умови проживання особи чи групи осіб, особливості місцевості прилеглої території;

6) проаналізувати імовірні мотиви та цілі умисного вбивства, що планується;

7) дослідити традиційний та нетрадиційний маршрут пересування особи чи групи осіб та скласти детальні схеми;

8) визначити імовірну жертву та встановити цілодобове спостереження за нею, у тому числі й відеоспостереження та аудіопрослуховування;

9) зібрати якомога більше інформації про імовірну майбутню жертву умисного вбивства – її рід занять, сімейний стан, її звички, настановлення, індивідуально-психологічні особливості тощо (за допомогою методу сканування та моніторингу);

10) вивчити умови її проживання, традиційний та нетрадиційний маршрут пересування та скласти детальні схеми (за допомогою методу сканування та моніторингу);

11) вивчити особливості місцевості місця мешкання та роботи імовірної жертви, встановити найбільш уразливі місця, шляхи відходу та підходу; перешкоди на шляху пересування тощо;

12) вивчити щохвилинний традиційний та нетрадиційний розклад дня, скласти сітки розкладу дня та встановити найбільш уразливий час, коли імовірно може бути скоєно вбивство;

13) співвіднести точки перетинання імовірної майбутньої жертви з особою чи групою осіб та спрогнозувати імовірне місце скоєння вбивства та приблизний час;

14) спрогнозувати й усунути обставини, які можуть обумовлювати скоєння умисного вбивства та ін.

Основний етап слід поділити на дві фази.

На першій фазі оперативні співробітники будують 4-7 різних сценаріїв розвитку імовірних подій злочинного явища.

На другій фазі оперативні співробітники здійснюють сценарне планування попереджувальних заходів щодо унеможливлення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується.

Отже, щодо **першої фази**.

Групі оперативних співробітників, яка була задіяна для збору інформації стосовно реально можливого умисного вбивства, що завчасно готується, необхідно зібратися на нараді, на якій необхідно:

1. Повідомити усю відому їм інформацію. Під час процесу повідомлення інформації необхідно обов'язково її фіксувати на аркуші формату А1, використовуючи ключові словосполучення або прості речення. Краще використовувати табличний варіант фіксації.

2. Проаналізувати усю отриману інформацію та відокремити з неї факти, невизначеності, здогадки та домисли. Слід кожне ключове словосполучення або просте речення позначати буквами: Ф - факт, Н – невизначеність, З – здогадка та Д – домисел.

На окремому аркуші формату А1 зафіксувати у таблиці усі факти (дивись табл. 1).

Таблиця 1

Приклад таблиці для фіксації фактів

	1	2	3
Імовірне місце скоєння вбивства			
Імовірний час скоєння вбивства			
Імовірне місце переховування вбивці			
Імовірні шляхи відступу злочинця			
Імовірні способи скоєння вбивства			
Імовірна жертва			
Ризики злочинця			

3. Ранжувати домисли та здогадки за ступенем їх ймовірності, зафіксувати їх на окремих аркушах формату А 4. Слід зазначити, що усі невизначеності, здогадки та домисли слід обов'язково перевірити.

4. На основі отриманої інформації розробити сценарії імовірного розвитку злочинного явища (не більше семи). Кожен сценарій є моделлю того, як різні елементи можуть взаємодіяти за певних умов [5].

Сценарій – це опис картини майбутнього, що складається з узгоджених, логічно взаємопов'язаних подій, послідовності кроків та епізодів, які з певною ймовірністю ведуть до прогнозованого варіанту розвитку певної ситуації. Сценарій – це ретельно продумана відповідь на запитання: «Що станеться, якщо ...?».

Для підготовки сценарію необхідно:

4.1. Генерувати ідеї про найкращий варіант розвитку подій з різними позитивними результатами (за допомогою методу «мозкового штурму»). Слід розробити два або три сценарії з різним змістом позитивних результатів.

4.2. Сформулювати у загальному вигляді кожний варіант оптимістичного сценарію розвитку подій злочинного явища та описати їх на окремих аркушах формату А4.

4.3. Генерувати ідеї щодо песимістичного сценарію розвитку подій злочинного явища (два або три), тобто про найгірші варіанти розвитку подій з різними негативними результатами.

4.4. Сформувати у загальному вигляді кожний варіант песимістичного сценарію розвитку подій злочинного явища та описати їх на окремих аркушах формату А4.

5. Проаналізувати кожний сценарій окремо та:

- встановити їх логіку;
- визначити рівень реалістичності кожного з них;
- визначити можливості їх реалізації;
- встановити, які фактори треба окремо дослідити та уточнити;
- оцінити ступінь ймовірності настання подій, на яких ґрунтуються сценарії;
- за необхідністю скоригувати;
- ранжувати за ступенем важливості та мірою невизначеності;
- обрати з них найбільш імовірний.

6. Змоделювати події, на яких ґрунтуються сценарії (із застосуванням схем, креслень, діаграм, таблиць, малюнків тощо).

7. Оцінити ризики, що пов'язані із кожним сценарієм (дивись рис. 1).

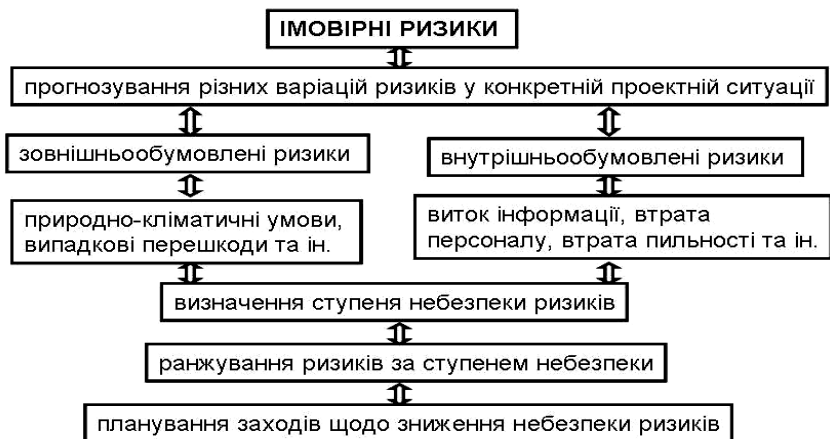

Рис. 1. Схема аналізу багатфакторних ризиків.

Ступінь небезпечності подій за кожним сценарієм слід ранжувати за такими рівнями:

- 1) *критичний рівень* – надмірно небезпечний розвиток подій за цим сценарієм, він призведе до втрат та нанесе колосальні збитки;
- 2) *високий рівень* – дуже небезпечний розвиток подій за цим сценарієм для імовірної жертви та для оперативних співробітників;
- 3) *середній рівень* – небезпечний розвиток подій за цим сценарієм для імовірної жертви та для оперативних співробітників;
- 4) *низький рівень* (гранично допустимий) – розвиток подій за цим сценарієм має мінімальний вплив на імовірну жертву та оперативних співробітників;
- 5) *незначний рівень* – розвиток подій за цим сценарієм є прогнозовано-адекватним.

Слід зазначити, що можливі такі фактори виникнення ризиків [6]:

- 1) фактори ризику непрогнозованих ситуацій, спричинених невизначеністю ситуації;
- 2) фактори форс-мажорного ризику;
- 3) фактори інформаційного ризику, що обумовлені неповнотою, невизначеністю, недостовірністю, неоднозначністю початкової інформації.

8. Побудувати сценарні матриці у відповідності до кожного розробленого сценарію (приклад дивись на рис. 2).

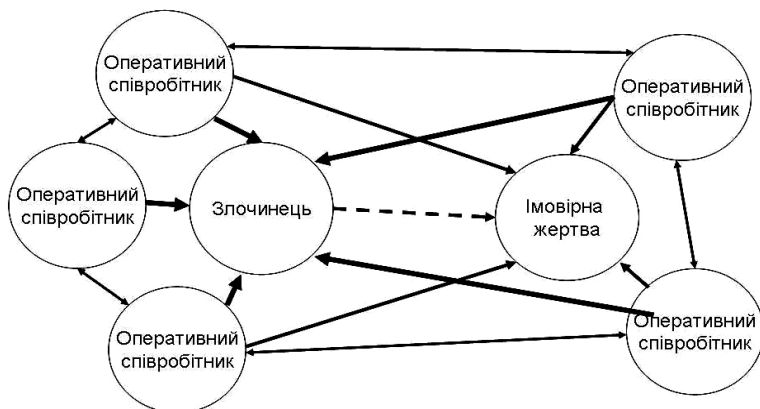

Рис. 2. Приклад сценарної матриці.

Головні правила застосування методу сценарного аналізу:

1. Сценарний аналіз слід проводити з чітко сформульованою метою та чітко поставленими завданнями, щоб витрачені на його реалізацію ресурси були виправданими.

2. Необхідно одночасно реалізовувати декілька стратегій певного сценарію до тих пір, поки майбутнє не стане найбільш передбачуваним;

3. Рекомендована кількість сценаріїв – 5-7 (саме таку кількість може одночасно ефективно аналізувати людина).

4. Усі можливі сценарії майбутнього повинні якомога повніше враховувати увесь спектр того, що може відбутися в майбутньому, тобто бути максимально повними та вичерпними.

5. Розроблені сценарії повинні відображати якісно різні варіанти майбутнього.

6. Розроблені сценарії повинні бути найбільш правдоподібними.

7. Розроблені сценарії повинні взаємно виключати один одного, тобто виникнення одного з них обов'язково визначає неможливість виникнення інших.

8. Кожен сценарій повинен бути внутрішньо узгодженим [5].

9. Сценарії повинні якісно або структурно відрізнятися один від одного.

10. При розробці сценаріїв обов'язково треба прогнозувати майбутні події, які будуть:

- а) стабільнопрогнозованими;
- б) відноснопрогнозованими;

в) непрогнозованими.

11. Набір сценаріїв повинен бути досить комплексним, щоби охоплювати найбільш актуальні аспекти зовнішньої невизначеності [5].

12. Сценарії можна розробляти або в напряму від сьогодення до майбутнього, або за допомогою ретроспективного підходу, тобто аналізуючи минулі події [5].

13. Сценарії повинні базуватися на кількісних фактах і мати кількісне вираження [5].

14. Необхідно обов'язково аналізувати усі минулі тенденції для кращого розуміння можливого рівня невизначеності та мінливості зовнішнього середовища.

Щодо *другої фази застосування методу сценарного планування*, оперативним співробітникам пропонується:

1. Відповідно до кожного варіанта сценарію розробити сценарний план попереджувальних заходів щодо унеможливлення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується.

2. Виявити у заходах сценарного плану ризики. Для цього необхідно:

2.1. Ідентифікувати ризики та виявити їх основний зміст.

2.2. Оцінити ризики попереджувальних заходів щодо унеможливлення скоєння умисного вбивства та визначити їх ступінь небезпечності за такими рівнями:

а) *критичний рівень* (дуже високий) – реалізація попереджувального заходу може мати колосальні збитки та може призвести до втрат. Попереджувальний захід сценарного плану слід обов'язково змінити;

б) *високий рівень* – реалізація попереджувального заходу є дуже небезпечною як для імовірної жертви так і для оперативних співробітників. Попереджувальний захід сценарного плану слід або змінити, або удосконалити, або вжити додаткові заходи;

в) *середній рівень* – реалізація попереджувального заходу є небезпечною як для імовірної жертви так і для оперативних співробітників. Попереджувальний захід сценарного плану слід удосконалити або вжити додаткові заходи щодо захисту;

г) *низький рівень* (гранично допустимий) – попереджувальний захід сценарного плану слід удосконалити, вжити додаткові заходи, міри захисту;

д) *незначний рівень* – попереджувальний захід сценарного плану є допустимим для його реалізації.

2.3. Визначити ризики в альтернативах, тобто допущення їх тільки в правомірній площині. Слід зазначити, що ризик може бути: правомірним або неправомірним, виправданим або невиправданим, доцільним або недоцільним.

2.4. Розробити конкретні заходи, що орієнтовані на усунення або мінімізацію можливих негативних наслідків ризику, тобто розробити організаційні та функціональні процедури запобіжного характеру.

2.5. Розробити спеціальні плани, що дозволять оперативним працівникам оптимальним чином діяти в критичній ситуації, (ситуаційний план, що містить приписи щодо алгоритму дій кожного співробітника в тій чи іншій ситуації та опис очікуваних наслідків і результатів).

3. Удосконалити сценарні плани з урахуванням імовірних небезпечних ризикових подій.

Сценарні плани повинні бути у формі таблиці з такими назвами колонок:

- а) порядковий номер;
- б) назва заходу;
- в) основні імовірні ризики;
- г) ступінь небезпечності ризику;
- д) конкретні заходи, що орієнтовані на усунення або мінімізацію можливих негативних наслідків ризику;
- є) примітки.

4. Порівняти сценарні плани кожного сценарію та виділити загальні елементи для їх включення в загальний сценарний план заходів по попередженню скоєння умисного вбивства, що завчасно готується.

5. Розробити загальний сценарний план попереджувальних заходів щодо унеможливлення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується.

Загальний сценарний план повинен бути у формі таблиці, з такими назвами колонок:

- а) порядковий номер;
- б) назва заходу;
- в) виконавець;
- г) дата виконання;
- д) час виконання;

е) основні імовірні ризики;
ж) конкретні заходи, що орієнтовані на усунення або мінімізацію можливих негативних наслідків ризику;

з) результати виконання;

9) примітки.

6. Перевірити загальний сценарний план на:

– працездатність;

– внутрішню несуперечливість;

– «достатність» в заданих умовах повноти стратегічних рішень.

Головними правилами застосування методу сценарного планування є насамперед те, що розроблений сценарний план повинен:

– бути чітким та точним;

– ураховувати усі фактори (негативні та позитивні), які можуть стати на шляху реалізації запланованих заходів;

– передбачити найбільш важливі фактори та тенденції, які будуть впливати на процес попереджувальних заходів з унеможливлення скоєння умисного вбивства, що завчасно готувалося.

На заключному етапі необхідно:

1. Проаналізувати наявний потенціал оперативних співробітників (сильні та слабкі сторони) та їх можливість ефективно забезпечити попереджувальні заходи з унеможливлення скоєння умисного вбивства.

2. Прийняти стратегічні рішення щодо організації, за всіма розробленими сценаріями, попереджувальних заходів щодо унеможливлення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується. Визначити «місію» (роль) кожного з оперативних співробітників у забезпеченні попереджувальних заходів та поставити їм конкретні завдання.

Слід наголосити, що усі рішення, що пов'язані з процесом вжиття попереджувальних заходів щодо унеможливлення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується, необхідно приймати тільки тоді, коли відсутні сумніви.

3. Проговорити та «програти» тактику дій кожного оперативного співробітника у відповідності до кожного сценарію, а також тактику альтернативних дій при виникненні форс-мажорних обставин.

Слід зазначити, що по мірі розвитку ситуації буде видно, який конкретний сценарій з усіх розроблених є найбільш реальним.

У випадку, коли відомий факт про підготовку конкретною особою чи групою осіб до скоєння умисного вбивства та відома жертва

На підготовчому етапі оперативні співробітники повинні орієнтуватися на ступінь готовності особи чи групи осіб до реалізації задуму щодо умисного вбивства.

Отже, у випадку, коли конкретна особа чи група осіб вже повністю готова (і) до реалізації задуму щодо умисного вбивства, оперативним співробітникам необхідно:

- 1) встановити форму підготовки особи чи групи осіб до кримінального правопорушення (умисного вбивства);
- 2) встановити ступінь готовності особи чи групи осіб до скоєння вбивства;
- 3) виявити й усунути обставини, які можуть обумовлювати скоєння умисного вбивства;
- 4) вжити заходів щодо унеможливлення скоєння вбивства.

У випадку, коли конкретна особа чи група осіб тільки розпочали підготовку до умисного вбивства, оперативним співробітникам необхідно:

- 1) встановити цілодобове спостереження за особою чи групою осіб, які готуються до скоєння умисного вбивства та за імовірною жертвою (у тому числі відеоспостереження та аудіопрослуховування);
- 2) перевірити форму та ступінь підготовки особи чи групи осіб до реалізації задуму щодо умисного вбивства;
- 3) зібрати якомога більше інформації про особу, яка планує скоєння умисного вбивства (її рід занять, сімейний стан, її звички, настановлення, індивідуально-психологічні особливості тощо), чи групу осіб та про імовірну майбутню жертву умисного вбивства;
- 4) вивчити умови проживання особи чи групи осіб;
- 5) проаналізувати імовірні мотиви та цілі умисного вбивства, що планується;
- 6) дослідити традиційний та нетрадиційний маршрут пересування особи чи групи осіб та скласти схеми;
- 7) вивчити особливості місцевості, встановити найбільш уразливі місця, шляхи відходу та підходу; перешкоди на шляху пересування тощо;
- 8) вивчити щохвилинний традиційний та нетрадиційний розклад дня майбутньої жертви, скласти сітки розкладу дня та встановити найбільш уразливий час, коли імовірно може бути скоєно вбивство;

9) співвіднести точки перетинання імовірної майбутньої жертви з особою чи групою осіб та встановити імовірне місце скоєння вбивства та приблизний час;

10) виявити й усунути обставини, які можуть обумовлювати скоєння умисного вбивства.

Алгоритм основного та заключного етапів буде таким самим як у першому випадку.

**У випадку, коли відома тільки імовірна майбутня жертва
умисного вбивства**

На підготовчому етапі оперативні співробітники повинні:

1) встановити цілодобове спостереження за імовірною жертвою, у тому числі відеоспостереження та аудіопрослуховування;

2) зібрати якомога більше інформації про імовірну майбутню жертву умисного вбивства (її рід занять, сімейний стан, її звички, настановлення, індивідуально-психологічні особливості тощо);

3) вивчити умови її проживання, традиційний та нетрадиційний маршрут пересування та скласти детальні схеми;

4) вивчити особливості місцевості де знаходиться місце мешкання імовірної жертви, встановити найбільш уразливі місця, шляхи відходу та підходу; перешкоди на шляху пересування та скласти план-схему;

5) вивчити щохвилинний традиційний та нетрадиційний розклад дня, скласти сітку розкладу дня та встановити найбільш уразливий час, коли імовірно може бути скоєно вбивство;

6) визначити кому найбільш вигідна смерть імовірної жертви;

7) проаналізувати імовірні мотиви та цілі умисного вбивства, що планується;

8) встановити цілодобове спостереження за особою чи групою осіб, що імовірно готуються до вбивства (у тому числі відеоспостереження та аудіопрослуховування);

9) зібрати якомога більше інформації про осіб, що імовірно готуються до вбивства;

10) вивчити умови проживання особи чи групи осіб, що імовірно готуються до вбивства, традиційний та нетрадиційний маршрут пересування та скласти детальні схеми;

11) встановити форму підготовки особи чи групи осіб до кримінального правопорушення;

12) проаналізувати гіпотетично імовірні способи та умови скоєння умисного вбивства;

13) встановити ступінь готовності особи чи групи осіб до скоєння вбивства та ін.

Алгоритм **основного та заключного етапів** буде таким самим як у першому випадку.

У випадку, коли невідомі ані імовірна майбутня жертва умисного вбивства, ані імовірний (і) вбивця (і), у наявності є тільки інформація про те, що буде скоєне вбивство

На підготовчому етапі оперативні співробітники повинні визначити ступінь достовірності отриманої інформації.

У випадку підтвердження інформації про підготовку до вбивства та якщо цим злочинцем вже були скоєні подібні вбивства, то оперативним працівникам необхідно здійснити психологічний аналіз поведінки вбивці та скласти психологічний портрет вбивці (для цього слід звернутися до психологів, профайлерів).

ФБР пропонує п'яти етапну процедуру складання психологічного профілю злочинця, а саме:

1. Ґрунтовне вивчення й аналіз природи та суті злочину, типів осіб (психолого-психіатрична типологія), які вчиняли подібні діяння в минулому.

2. Вичерпний аналіз місця вже скоєного злочину.

3. Поглиблене вивчення оточення, занять і захоплень жертви (жертв, якщо їх кілька) та підозрюваного (підозрюваних).

4. Формування можливих мотивуючих чинників усіх задіяних у розслідуванні осіб.

5. Опис злочинця (на основі зовнішніх поведінкових проявів його ймовірної психологічної сутності).

Найчастіше в психологічному профілі описуються й оцінюються такі характеристики злочинця як: стать і вік, сімейний статус, освіта, рід занять (загальні відомості про роботу), як буде реагувати на ситуацію досудового розслідування, на допит, рівень сексуальної зрілості, чи зможе скоїти знову щось подібне, ймовірність того, що злочинець міг здійснювати в минулому аналогічні злочини, чи є на нього поліцейське досє та ін.

Слід зазначити, що американський Інститут прикладної науки розробив систему класифікації «модусу операнди», що складається з 10 первинних факторів, кожен з яких може поділятися на субфактори. Так, при первинній класифікації крадіжки зі зломом, розділ (графа) «спосіб проникнення» може налічувати 54 субфактори, включаючи такі, як – через стелю, через люк, через фрамугу та ін. [6].

При створенні системи реєстрації «модусу операнди» за основу береться тип скоєного злочину – це «точка відліку». Наступною за значимістю характеристикою є тип особистості потерпілого або тип власності, що стала об'єктом злочинного зазіхання. Від цих «стартових точок» можна рухатися в будь-якому напрямку до тих пір, поки зберігається «вірність» заданому критерію [6].

Створена в ФБР програма VICAP є надзвичайно трудомісткою. Об'єктом VICAP є тяжкі насильницькі злочини (особливо – вбивства). Для інших злочинів цілком годиться традиційна картотека. В системі VICAP, характеризуючи «модус операнди» злочинця, враховуються такі моменти, як розпис на тілі жертви кров'ю, або губною помадою, пір'яною ручкою, ножом та безліч інших розпізнавальних ознак. Комп'ютерна реєстрація «модусу операнди» дозволяє визначити ступінь подібності у даних про підозрюваних, встановити зв'язок між злочинами та допомагає ідентифікувати найбільш ймовірного злочинця [6].

Підставою для висунення криміналістичної версії про те, що два і більше злочини на тій чи іншій території здійснені однією і тією ж особою, можуть бути дані про наявність подібності різних елементів криміналістичних характеристик порівнюваних злочинів.

Відповідна версія може бути заснована на виявленні подібності таких обставин [7]:

- обстановки в місцях скоєння злочинів, часових параметрів скоєного, типу жертв посягань;
- способів вступу в контакт з потенційними жертвами та інших дій злочинця в період, що безпосередньо передує виконанню злочинного акту;
- способів і знарядь позбавлення жертв життя;
- використання злочинцем транспортних засобів;
- дій злочинця, що супроводжували вбивство та після вбивства, в тому числі способів приховування трупів жертв та інші з ними дії у постмортальний період (наприклад, переміщення трупа, розчленування, приховування окремих фрагментів людського тіла та ін.).

Окрему групу даного роду ознак утворює встановлена схожість ознак зовнішності, одягу, взуття, інших супутніх злочинцеві речей, що може бути зроблено за показаннями жертв, що залишилися в живих, та очевидців скоєного злочину.

Імовірність того, що злочини на тій чи іншій території здійснені однією і тією ж особою, різко зростає в разі виявлення подібності не окремих зазначених ознак, а в їх комплексі, коли схожість спостерігається в елементах поведінки злочинця, яка безпосередньо передувала вбивству, або при його здійсненні та в посткримінальних діях на місці події і в його околицях [7].

Алгоритм застосування комплексу методів на **основному та заключному етапах** буде базуватися на знаннях, отриманих при вивченні та аналізі способу вже скоєного (-их) злочину (-ів) «modus operandi». Саме ці знання будуть лежати в основі побудови оптимістичних та песимістичних варіантів сценаріїв.

Практична вправа

Завдання

1. Здійснить ретроспективний аналіз поведінки А. Чикатило та визначте основні причини його злочинів.
2. Складіть типовий портрет вбивці з сексуальними мотивами.
3. За біографією вбивці-педофіла Ю.Ткаченка напишіть його психологічний портрет.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть рівні ступеню небезпечності подій.
2. Назвіть сутність методу «Сценарний аналіз».
3. Назвіть сутність методу «Багатофакторний аналіз ризиків».
4. Назвіть сутність методу «Сценарне планування».
5. Визначте головну мету методу «Сценарне планування».
6. Охарактеризуйте основний етап застосування методу «Сценарне планування».
7. Охарактеризуйте підготовчий етап застосування комплексу методів.

Перелік тем науково-дослідних робіт.

1. Тактичні особливості застосування методу «Моніторинг» під час досудового розслідування кримінальних проваджень.
2. Тактичні особливості застосування методу «Ретроспективний аналіз поведінки» злочинця під час досудового розслідування кримінальних проваджень.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Матс Линдгрэн, Ханс Бандхольд. Сценарное планирование. Связь между будущим и стратегией. – Изд-во: Олимп-Бизнес, 2009
2. Івасюк Т.А. Методи випадкового пошуку і сканування / Т.А. Івасюк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wiki.tntu.edu.ua/Метод_випадкового_пошуку_і_сканування
3. Инновационный менеджмент : учебник для академического бакалавриата / Высшая школа экономики (ВШЭ), Национальный исследовательский университет (НИУ) ; под ред. С.В. Мальцевой. – М. : Юрайт, 2014. – 527 с
4. Снігерьев О.П. Умисні вбивства: попередження та розкриття: практ. пос. / О.П. Снігерьев, В.В. Матвійчук, Д.И. Никифорчук. – К.: КНТ, 2005. – 100 с.
5. Линдгрэн, М. Сценарное планирование: связь между будущим и стратегией / М. Линдгрэн, Х. Бандхольд; пер. с англ. И. Ильиной. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2009. – 256 с.
6. Згуровский М., Панкратова Н. Системный анализ: Проблемы, методология, приложения. – К.: Наук. думка, 2005. – 743 с.
7. Образцов В.А., Богомолова С.Н. Криминалистическая психология. – М.: Закон и право, 2002. – 448 с.
8. Ригланд Дж. Сценарное планирование для разработки бизнес-стратегии [Текст]. – М.: Вильямс, 2008.
9. Tsilmak O. Tactical peculiarities of the scenario planning method appliance during the process of prevention and cessation of the premeditated murder. / O. Tsilmak // European Reforms Bulletin. – 2016. – № 4.
10. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування правопорушень: підручник // О.М. Цільмак., О.Є. Користін, О.С. Шаптала, Д.В. Талалай. – Одеса: ОДУВС, 2016. – 302 с. – з іл.
11. Цільмак О.М. Основні принципи застосування евристичних методів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. [Текст] О.М. Цільмак // Протидія організований злочинній діяльності», яка відбудеться: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (31 березня 2017 року) Національний університет «Одеська юридична академія», Одеський державний університет внутрішніх справ. – 2017. – С.162-164

5.1.2. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «РЕКОНСТРУКЦІЯ СПОСОБУ (МЕХАНІЗМУ) СКОЄННЯ ЗЛОЧИНУ»

1. Загальні положення методу «Реконструкція способу (механізму) скоєння злочину»

Засновниками та піонерами методу «Реконструкція способу (механізму) скоєння злочину» («Crime Scene Reconstruction (CSR)» або Crime Scene Analysis (CSA)) були Е.О. Генріх (викладач фізики Каліфорнійського університету у м. Берклі США) та Ч.Е. О'хара (детектив Нью-Йоркської поліції США, за фахом також фізик). Вони ще в далекі 30-ті роки XX століття, використовуючи метод CSR, з успіхом розкривали найскладніші злочини. На той час це виглядало чаклунством, тому Е.О. Генріх отримав прізвисько «чарівник». У 1958 році Е.О. Генріх вперше надав методу CSR наукове обґрунтування та виклав його основні теоретичні положення [1]. У подальшому теоретичні знання та досвід Е.О. Генріха та Ч.Е. О'хари використовувалися та удосконалювалися вченими-криміналістами, представники яких зі штатів Оклахоми та Техасу США 18 вересня 1991 року заснували Асоціацію реконструкторів злочинів «Association For Crime Scene Reconstruction (ACSR)». Ця організація діє і сьогодні, її члени проводять навчання. Експертна комісія ACSR видає сертифікати на право проведення досліджень щодо реконструкції злочинів, постійно проводить наукові конференції та семінари, має свій науковий журнал. Члени ACSR також є постійними фахівцями-практиками.

Автор модифікації методу «Реконструкція способу (механізму) скоєння злочину» з урахуванням умов досудового розслідування кримінальних проваджень органами Національної поліції – Д.С. Афонін.

Суть методу полягає у встановленні дійсних дій злочинця на місці скоєння злочину, їх послідовності або виявлення інсценованих дій злочинця, з метою укріплення дійсного, шляхом детального вивчення слідової картини на місці події, проведення досліджень за певними галузями, системного аналізу отриманої інформації та подальшого послідовного (поетапного) відтворення способу (механізму) скоєння злочину.

Метод реконструкції необхідно відрізнати від методів, які застосовуються під час слідчого експерименту (ст. 240 КПК України). Так, слідчий експеримент проводиться безпосередньо слідчим в процесуальних межах слідчої (розшукової) дії. Метод реконструкції повинен застосовуватися експертом-аналітиком (експертом-реконструктором), за результатами роботи повинен бути висновок експерта, який відповідно до ст. 101 КПК України відноситься до окремого виду доказів. Слідчий експеримент проводиться з метою уточнення та перевірки відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

При цьому вихідними даними можуть бути як свідчення учасників процесу (свідків, потерпілого, підозрюваного), так і результати певних експертних досліджень. Під час застосування методу реконструкції, як вихідної інформації, експерт використовує виключно отриману інформацію в результаті проведення огляду місця події спеціалістами з різних галузей науки та подальших експертних досліджень, які базуються на науково обґрунтованих методиках. Також, необхідно зазначити, що для успішного застосування методу реконструкції, необхідно проводити огляд місця події, як комплексне експертне дослідження, групою спеціалістів з паралельною процесуальною фіксацією відповідно до ст. 237 КПК України, та вважати це експертне дослідження, як певний етап процесу реконструкції події злочину.

Експерт-реконструктор не повинен бути спеціалістом з усіх галузей досліджень як криміналістичних, так і інших, у зв'язку з тим, що сутність методу, який він застосовує, базується на встановленні логічних просторово-часових взаємозв'язків між об'єктами слідчої інформації та послідовного (поетапного) «вписування» їх у подію злочину, шляхом заповнення так званих «білих плям» (елементів невідомості) в картині злочину.

За результатами проведеного експертного дослідження експерт-реконструктор робить певний висновок, який може бути категоричний або ймовірний. Якщо висновок формулюється в ймовірній формі, експерт вказує відсоток вірогідності.

Головною метою зазначеного методу є реконструкція (відтворення) дійсного способу (механізму) скоєння злочину шляхом:

а) аналітичної оцінки вихідних даних (результати проведення огляду місця події та експертних досліджень);

б) встановлення причинно-наслідкових взаємозв'язків між об'єктами слідової інформації та послідовного (поетапного) тобто хронологічного «вписування» їх в подію злочину;

в) заповнення так званих «білих плям» (елементів невідомості) в картині злочину.

Правила (аксіоми) та умови застосування зазначеного методу:

1. Кожний об'єкт у сукупності своїх загальних та окремих ознак неповторний.

2. Кожний об'єкт існує в певній координатній точці простору і це напряму пов'язане з часом в якому він знаходиться (минуле, теперішнє та майбутнє).

3. Об'єкти, які знаходяться в певній координатній точці простору, можуть взаємодіяти деякий час доки на них не вплинуть певні дії або інші об'єкти.

4. Будь-які зміни (якісно-кількісні, структурні, просторові та інші) в об'єкті відбуваються в певній хронологічній послідовності.

5. Кожна просторово-часова точка об'єкта на лінії його руху в просторі та часі неповторна (унікальна).

6. Будь-які зміни (якісно-кількісні, структурні, просторові та інші) в об'єкті повинні мати певну причину.

7. Наслідок не може передувати причині.

8. Будь-які зміни (якісно-кількісні, структурні, просторові та інші) в об'єкті відбуваються лише при взаємодії з іншими об'єктами або впливу природних сил (наприклад, сила тяжіння, електромагнітна сила та інше).

9. Для того, щоб об'єкти почали взаємодіяти або на об'єкт почала діяти природна сила, їх просторо-часові положення повинні збігтися.

10. Будь-які зміни об'єкта мають не менш однієї дії, яка вплинула на об'єкт та викликала ці зміни.

11. Будь-які дві дії, які відносяться до однієї події мають унікальний причинно-наслідковий зв'язок.

12. Будь-які дві дії, які відносяться до однієї події мають унікальні часові зв'язки.

Критерії оцінки вихідної інформації про об'єкти та сліди отримані під час огляду місця події та подальших експертних досліджень в реконструкції:

1. Придатності – обов'язково перед застосування методу реконструкції всі об'єкти та сліди повинні бути визнані експертом придатними для проведення реконструкції. Якщо в експерта-

реконструктора є сумнівні щодо джерела походження цих об'єктів або слідів, вони повинні бути виключені з процесу реконструкції.

2. Класифікаційності – всі об'єкти та сліди повинні бути систематизовані, що в подальшому дозволяє реконструктору чітко встановити просторо-часові взаємозв'язки між ними.

3. Ідентифікаційності – всі об'єкти та їх сліди повинні володіти неповторним комплексом індивідуальних ознак, які в подальшому дозволяють реконструктору чітко встановити причинно-наслідкові взаємозв'язки між об'єктами та слідами, які вони залишають.

4. Відтвореності – якісно-кількісні характеристики об'єктів та їх слідів на час їх виявлення, фіксації та подальшого дослідження повинні давати уяву про їх зміни в просторі та часі, як самостійно, так і при взаємодії з іншими об'єктами та слідами.

Успіх застосування методу реконструкції залежить від якості вихідної інформації про об'єкти та сліди отримані під час огляду місця події та подальших експертних досліджень, тому що від її (вихідної інформації) напряду залежить результат, який отримує експерт-реконструктор.

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

- 1) надає можливість висунення обґрунтованих експертних версій, щодо розслідуваного злочину;
- 2) може застосовуватися, як при встановленні всієї картини злочину, так і окремих етапів скоєння злочину;
- 3) дозволяє візуалізувати великі масиви інформації;
- 4) забезпечує наочність сприйняття.

Недоліки застосування зазначеного методу:

1) Існують деякі розбіжності застосування методу з нормами кримінального процесуального законодавства, а саме: відсутність експертного дослідження місця події.

2) Відсутні спеціалізації експертів-реконструкторів (експертів-аналітиків) в Україні, але зазначений метод може використовувати слідчий під час досудового розслідування.

3) Відсутнє програмне забезпечення, яке спрощує використання даного методу.

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу є те, що він сприятиме:

- 1) всебічному та повному досудовому розслідуванню кримінального правопорушення;
- 2) забезпеченню наочності досудового розслідування;

- 3) підвищенню якості процесу досудового розслідування;
- 4) підвищенню продуктивності процесу розслідування кримінального правопорушення.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу – Google SketchUp 8 (програмне забезпечення для моделювання відносно простих трьохмірних об'єктів) або її аналог, IBM i2 Analyst's Notebook (програмне забезпечення необхідне для систематизації, обліку інформації та подальшого її викладення у вигляді схем); засоби вимірювання (лінійки, рулетки, штангенциркуль), засоби фіксації (від приладів письма (різнокольорові фломастери, олівці, аркуші паперу форматів А0-А4) до електронної фотокамери та диктофона), засоби виявлення та вилучення слідової інформації трасологічного, балістичного, дактилоскопічного та іншого походження (наприклад, аерозолі для виявлення латентних слідів рук на різних поверхнях).

Термін активного застосування методу – 2 місяці.

2. Алгоритм застосування методу «Реконструкція способу (механізму) скоєння злочину»

На підготовчому етапі проводиться організація застосування методу реконструкції способу (механізму) скоєння злочину. Запит матеріалів кримінального провадження та початкове ознайомлення з ними. Під час початкового ознайомлення з матеріалами кримінального провадження експерт-реконструктор визначає достатність матеріалів для застосування методу, у випадку недостатності матеріалів, він клопоче перед ініціатором проведення заходу (слідчим, слідчим суддею) про проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, повторного або додаткового проведення огляду місця події та проведення певних криміналістичних та інших судових експертиз (первинних, додаткових, комплексних та інших).

Далі визначається мета, виходячи з об'єму застосування методу реконструкції, тобто встановлення всього способу (механізму) скоєння злочину або його окремих етапів (частин, фрагментів). Визначається коло спеціалістів (експертів), які будуть брати участь у реконструкції. Підготовка криміналістичних та інших наукових засобів.

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу «Реконструкція способу (механізму) скоєння злочину».

Незалежно від об'єму реконструкції (спосіб скоєння злочину або його окремі фрагменти), процес застосування методу має чотири основні стадії:

1. Накопичування.
2. Оцінка.
3. Аналіз.
4. Інтеграція.

Алгоритм застосування методу такий:

1. Стадія накопичування. Проводиться збір інформації, отриманої під час огляду місця події (надалі – ОМП) та зафіксованої в протоколі ОМП, в її додатках – ілюстративних таблицях, план-схемах, інших відео- та аудіо документах. Також накопичується інформація щодо проведених досліджень, виявлених речових доказів у вигляді об'єктів та матеріальних слідів. Експерт-реконструктор повинен отримати всі матеріали, пов'язані з проведенням криміналістичних та інших видів судових експертиз. Крім цього експерт-реконструктор повинен мати можливість безпосередньо дослідити всю слідову інформацію та об'єкти, на яких вона була виявлена.

Основою даного етапу є те, що способи (механізми) скоєння різних злочинів в тому чи іншому ступені вивчені в криміналістиці, тому вони мають певну модель (матрицю), яку повинен знати експерт-реконструктор. Під час вивчення та дослідження місця події (за матеріалами кримінального провадження або безпосередньо) експерт-реконструктор виходячи з певної моделі, повинен знати, яка слідова картина буде її наслідком, тобто, де шукати певні сліди.

2. Стадія оцінки. Проводиться оцінка накопичуваної інформації та визначення її значимості, виходячи з вищеописаних критеріїв (придатність, класифікаційність, ідентифікаційність, відтвореність). Крім цього експерт-реконструктор повинен враховувати надійність та достовірність накопичуваної доказової інформації.

Надійність та достовірність доказової інформації визначається її ставленням безпосередньо до дій злочинця в процесі скоєння кримінального правопорушення. Завдання експерта-реконструктора виявити та відокремити таку інформацію від слідів інсценування та утворених випадково в результаті природних сил або осіб, які випадково або в силу своїх службових обов'язків (лікарі швидкої допомоги, працівники патрульної поліції та інші) з'явилися на місці події.

Експерт-реконструктор виявляє цю «неправдиву» інформацію шляхом порівняння слідів між собою (встановлення між слідами взаємозв'язків) та їх «вписуванням» в єдину початкову модель способу скоєння конкретного виду злочину. Якщо експерт-реконструктор не зможе провести оцінку доказової інформації, він повинен додатково дослідити матеріали кримінального провадження (протоколи допитів свідків – осіб, які перші з'явилися на місці події) або клопотати перед ініціатором проведення заходу про проведення додаткових допитів цих свідків.

Після визначення об'єму надійної та достовірної доказової інформації, вона систематизується (класифікується), по-перше, за її значимістю, а по-друге, за призначенням, видом, розмірами, матеріалом виготовлення, місцем вилучення та іншим (наприклад, таблиця №1).

Таблиця №1

Назва об'єкту	Вид об'єкту	Інші характеристики об'єкту	Місце вилучення
Предмет схожий на вогнепальну зброю	Револьвер калібру 5,6 мм	Револьвер має відкидний барабан з шістьма каморами в однієї з яких є гільза...	На підлозі в кімнаті біля дивану на відстані 230 мм від правої стіни...

3. Стадія аналізу. Проводиться окреме дослідження кожного елементу доказової інформації, виходячи з обстановки (де була залишена та виявлена) та часу (коли була залишена та виявлена). Аналіз складається з таких підетапів:

1) Окреме вивчення кожного елементу доказової інформації. Експерт-реконструктор повинен відповісти на такі питання:

- що це за слід або об'єкт?
- який спосіб утворення сліду?
- який спосіб застосування об'єкту?
- причини виникнення сліду?
- причини, за якими об'єкт був залишений на цьому місці?

2) Вивчення елементів доказової інформації у взаємозв'язку. Кожний слід або об'єкт доказової інформації перевіряється за «трикутником» взаємозв'язку елементів злочину (див. рис 1). «Трикутник» взаємозв'язків елементів злочину використовує експерт-

реконструктор для дослідження кожного елементу доказової інформації з точки зору його зв'язків з потерпілим, знаряддям злочину та місцем події.

Рис.1. «Трикутник» взаємозв'язків елементів злочину.

3) Експерт-реконструктор, під час дослідження елементів доказової інформації, повинен не тільки враховувати об'єкти та сліди, які були встановлені, але і ті, яких нестаче в даному фрагменті слідової картини, відповідно до матриці способу (механізму) скоєння злочину, тим самим він виявляє невідповідності в елементах слідової інформації, що є результатом інсценування, зробленого злочинцем або принесений випадково (див. вище).

4) Експерт-реконструктор повинен встановити час, коли сліди або об'єкти доказової інформації були залишені та послідовність їх утворення або появи в конкретному місці. Всі елементи доказової інформації розбиваються на три групи: передбачених наслідків, непередбачених наслідків та ефектів, які швидко змінюються.

5) Виявлення «паралельних» причинно-наслідкових зв'язків, тобто таких, в яких певний елемент доказової інформації міг бути залишений (утворений) в результаті різних дій від одного або різних джерел. З цією метою експерт-реконструктор будує причинно-наслідкові схеми та виявляє зв'язки, які мають більшу ймовірність. Може скластися ситуація навпаки, коли різні елементи доказової інформації приводять лише до одного джерела походження в результаті різних непов'язаних одна з одною дій (див. рис. 2).

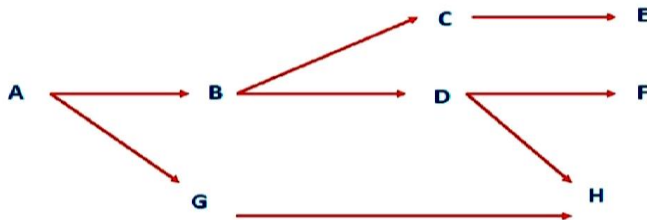

Рис. 2.Схема причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами.

Причино-наслідкові зв'язки між об'єктами, які були в даній події, можуть бути прямими, як у випадку дії «А», яка веде напряду до дій «В» та «Г» або вони виконані у вигляді причинно-наслідкового ланцюга, як у випадку дії «Е», якій повинно передувати дії «В» та «С». Також розгалуження причинно-наслідкового ланцюга може призвести до повторного з'єднання, як у випадку з дією «Н» де два причинно-наслідкових ланцюга «А-В-Д» та «А-Г» створюють умови, які дозволяють відбутися дії «Н».

б) Остаточне вивчення та формалізація кожного елемента доказової інформації в системах кількісно-якісної, причинно-наслідкової та просторо-часової характеристики. Експерт-реконструктор кожний елемент доказової інформації прив'язує до певних дій, тобто частин (етапів, фрагментів) способу (механізму) скоєння злочину. Ці фрагменти дій у подальшому стануть зв'язувальними окремими елементами події злочину.

4. Стадія інтеграції. Це етап, на якому безпосередньо відбувається відтворення способу (механізму) скоєння злочину. Він згадує процес відтворення зображення, яке складається з окремих елементів «пазлів». Тобто, основне завдання даного етапу є чітке відшукування місця певної події в причинно-наслідковій та просторо-часовій системах побудови способу (механізму) скоєння злочину. Можна сказати, що на цьому етапі експерт-реконструктор безпосередньо приступає до реконструкції. Метод реконструкції є науковим методом дослідження, тому експерт-реконструктор на цьому етапі повинен виключити всі питання, що стосуються мотиву та мети злочинця, його «злочинного почерку», та сконцентруватися безпосередньо на окремих діях, встановлених через елементи доказової інформації – об'єкти, сліди та їх місце в процесі скоєння злочину. Завдання експерта-реконструктора не відповісти на питання: що є причиною скоєння злочинцем цього кримінального правопорушення, яку мету

він переслідував або як можна оцінити ті чи інші дії злочинця з точки зору його професіоналізму, психічного стану та інше; завданням експерта-реконструктора є відповідь лише на одне питання: яким чином відбулися ті чи інші дії, їх послідовність, тобто який спосіб (механізм) скоєння злочину.

На заключному етапі проводиться оформлення результатів реконструкції, при якому головним є ретельне документування кожного етапу застосування методу та формулювання обґрунтованих висновків. Основним документом результатів реконструкції буде висновок експерта (спеціаліста) з додатками у вигляді схем причинно-наслідкових та просторо-часових зв'язків об'єктів дослідження з посиланнями на зображення, зроблені з фрагментів ілюстративних таблиць до протоколу огляду місця події та висновків експертів. Висновок експерта-реконструктора дозволить слідчому не тільки отримати інформацію щодо дій злочинця та потерпілого на місці події, а й визначити пріоритетні криміналістичні версії в кримінальному провадженні.

Практична вправа

Завдання

1. Встановіть спосіб (механізм) скоєння злочину або інших подій (самогубства, нещасного випадку) з наданої інформації за допомогою методу CSR.

2. Складіть причинно-наслідкову та просторово-часову схеми способу (механізму) скоєння злочину або інших подій (самогубства, нещасного випадку) за допомогою методу CSR.

Інформація

14 грудня 2016 року о 23 год. у квартирі по вул. Базарна, в м. Одеса було виявлено труп г-на Томанько Олега Васильовича, 1985 р.н., з обширним пораненням у ділянці шиї. Труп виявлений на підлозі в коридорі квартири, обличчям догори. У ході огляду трупа слідчим та судовим спеціалістом-медиком встановлено, що поверхня шкіри трупа бліда, чиста. Труп на дотик холодний, слизова губ суха. Трупні плями блідо-фіолетового кольору, розміщені на задній поверхні тулуба, нижніх кінцівок, при натисканні пальцем не зникають, але злегка бліднішають. Початкове забарвлення відновлюється повністю через 1,5 хв. Трупне задубіння добре виражене у всіх групах м'язів. Видимих гнилісних явищ не виявлено. На шиї трупа, в його середньому відділі, на передній поверхні знаходиться зіяюча рана,

розміщена зверху зліва вниз направо розміром 8 см. Краї рани рівні, закінчення гострі. На лівій боковій поверхні шиї в частині кінця рани виявлено п'ять паралельно розташованих поверхневих насічок довжиною 0,4-1,7 см. Краї рани покриті кров'ю, що звернулася, в дні рани видно пошкоджені м'язи шиї та трахею. Труп одягнений у білу сорочку, що в зоні комірка просякнута речовиною темно-бурого кольору, схожою на кров, білу бавовняну майку, чорну спідню білизну (труси) та чорні шкарпетки.

Питання для самоконтролю

1. Яким критеріям повинна відповідати доказова інформація?
2. Що необхідно дослідити експерту-реконструктору в доказовій інформації на етапі її аналізу?
3. Як використовується «трикутник» взаємозв'язків елементів злочину?
4. Що не є завданням експерта-реконструктора під час застосування методу CSR?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Оформлення результатів реконструкції способу (механізму) скоєння злочину та долучення їх до матеріалів кримінального провадження.
2. Використання програмного забезпечення під час реконструкції способу (механізму) скоєння злочину.

Список використаних джерел

1. O'Hara C.E., O'Hara G.L. Fundamentals of Criminal Investigation. 7th ed. Springfield (IL): Charles C. Thomas Publisher, Ltd.; 2003.
2. Osborne N.K.P., Taylor M.C., Healey M., Zajac R. Bloodstain Pattern Classification: Accuracy, Effect of Contextual Information and the Role of Analyst Characteristics. Science & Justice. 2016; 56(2): 123-128. doi: 10.1016/j.scijus.2015.12.005.
3. Gardner RM, Bevel T. Theoretical and Practical Considerations in Crime Scene Reconstruction, J Forensic Ident. 2007; 57(6): 891-911.
4. Gardner R.M. A Comparison of Event Analysis and Multi-linear Events Sequencing Techniques for Reconstructing Unique Phenomena. J Assoc Crime Scene Reconstr. 2010; 16(1): 1-9. Available at: [http://www.acsr.org/journal-archives/abstract / a-comparison-of-event-analysis-and-multilinearevents-sequencing-techniques-for-reconstructingunique-phenomena](http://www.acsr.org/journal-archives/abstract/a-comparison-of-event-analysis-and-multilinearevents-sequencing-techniques-for-reconstructingunique-phenomena)

5.1.3. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «РЕКОНСТРУКЦІЯ ДІЙ ЗЛОЧИНЦЯ ТА ПОТЕРПІЛОГО ЗА СЛІДАМИ КРОВІ»

1. Загальні положення методу «Реконструкція дій злочинця та потерпілого за слідами крові»

Метод є похідним від методу «Crime Scene Reconstruction (CSR)» або Crime Scene Analysis (CSA).

Автор модифікації методу «Реконструкція дій злочинця та потерпілого за слідами крові» з урахуванням умов досудового розслідування кримінальних проваджень органами Національної поліції – Д.С. Афонін.

Суть методу «Реконструкція дій злочинця та потерпілого за слідами крові» полягає у встановленні дійсних дій злочинця і потерпілого на місці скоєння злочину та їх послідовності або виявлення інсценованих дій злочинця, шляхом детального вивчення слідів крові.

При виявленні крові звертається увага на розмір і форму слідів, за якими можна встановити механізм їх утворення та обставини події. З'ясування способу утворення слідів крові за їх характерними особливостями дозволяє визначити:

- а) джерело кровотечі;
- б) положення в просторі тіла або предмета, на який потрапила кров;
- в) зміну положення тіла та послідовність цієї зміни;
- г) напрям руху крапель крові та відстань, з якої вона потрапила на тіло або предмет;
- д) черговість нанесення тілесних ушкоджень, що супроводжувалися зовнішньою кровотечею;
- є) переміщення і позу потерпілої особи в момент стікання з неї крові;
- ж) заходи, що вживалися для видалення крові та інше.

Головною метою зазначеного методу є реконструкція дій злочинця або потерпілого під час скоєння злочину за слідами крові на місці події шляхом:

- а) виявлення, фіксації, вилучення та дослідження (біологічного та трасологічного) слідів крові;

б) аналізу слідів крові для встановлення їх кількісно-якісної та просторо-часової характеристик;

в) синтезу отриманих даних щодо слідів крові, встановлення єдиного джерела їх походження та отримання їх причинно-наслідкової характеристики.

Правила застосування зазначеного методу. На метод «Реконструкція дій злочинця та потерпілого за слідами крові» розповсюджуються загальні правила (аксіоми) методу «Реконструкція способу (механізму) скоєння злочину» (див. підрозділ 5.1.2).

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

1) надає можливість висунути обґрунтовані експертні версії.
2) може застосовуватися, як при встановленні всієї картини злочину, так і окремих етапів скоєння кримінального правопорушення;

3) забезпечує наочність сприйняття.

Недоліки застосування зазначеного методу:

1. Недостатнє вивчення механізму слідоутворення слідів крові.
2. Відсутність комплексних методичних рекомендацій щодо реконструкції дій за слідами крові.
3. Відсутнє програмне забезпечення, яке спрощує використання даного методу.

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу є те, що він сприяє:

1) всебічному та ґрунтовному досудовому розслідуванню кримінального правопорушення;
2) забезпеченню наочності досудового розслідування кримінального правопорушення;
3) підвищенню якості процесу досудового розслідування кримінального правопорушення.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу – Google SketchUp 8 (програмне забезпечення для моделювання відносно простих трьохмірних об'єктів) або її аналог, IBM i2 Analyst's Notebook (програмне забезпечення необхідне для систематизації, обліку інформації та подальшого її викладення у вигляді схем); засоби вимірювання (лінійки, рулетки, штангенциркуль), засоби фіксації (від приладів письма (різнокольорові фломастери, олівці, аркуші паперу форматів А0-А4) до електронної фотокамери та диктофона), засоби виявлення та вилучення біологічних слідів та безпосередньо слідів крові.

2. Алгоритм застосування методу «Реконструкція дій злочинця та потерпілого за слідами крові»

На підготовчому етапі проводиться організація застосування методу «Реконструкція дій злочинця та потерпілого за слідами крові». Запит матеріалів кримінального провадження та початкове ознайомлення з ними. Під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, експерт-реконструктор визначає достатність матеріалів для застосування методу, у випадку недостатності матеріалів, він клопоче перед ініціатором проведення заходу (слідчим, слідчим суддею) про проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, повторного або додаткового проведення огляду місця події та проведення біологічних та трасологічних експертиз за слідами крові (первинних, додаткових, комплексних та інших).

Далі визначається мета, виходячи з об'єму застосування методу реконструкції щодо певних дій злочинця або потерпілого під час скоєння злочину за слідами крові на місці події. Визначається коло спеціалістів (експертів), які будуть брати участь у реконструкції. Здійснюється підготовка необхідних криміналістичних засобів.

На основному етапі процес реконструкції дій злочинця та потерпілого під час скоєння злочину за слідами крові на місці події відбувається за загальним алгоритмом методу «Реконструкція способу (механізму) скоєння злочину» – 1) накопичування; 2) оцінка; 3) аналіз; 4) інтеграція, однак, має свої особливості. Розглянемо їх.

1. Стадія накопичування. На цій стадії відбувається збір інформації щодо слідів крові, отриманої під час огляду місця події (далі – ОМП) та проведення біологічних експертиз. Під час отримання результатів ОМП, необхідно звернути увагу на умови виявлення та вилучення крові, фіксації їх слідів (форми, розмірів, розташуванню та інше), результати проведення попередніх досліджень, а саме використання УФ-приладів, люмінолу, реактивів Воскобойникова, «ГемоФан» та бензидину, особливо з метою виявлення малопомітних слідів крові. Експерт-реконструктор, також на даній стадії, повинен отримати результати імунологічних, цитологічних, генотипоскопічних (ДНК-аналіз) експертиз слідів крові.

За результатами вищеназваних експертиз можуть бути вирішені наступні завдання:

- 1) визначення видової та групової належності крові;
- 2) встановлення статевої належності крові;

3) визначення генотипу крові, с подальшою ідентифікацією людини, яка залишила дані сліди.

Результати експертиз використовуються в подальшому при реконструкції.

2. Стадія оцінки. Головним завданням даної стадії є прийняття отриманої інформації як доказової та подальша її систематизація.

Результати ОМП та біологічних експертиз можуть мати різний ступень категоричності та ймовірності, в залежності від цього експерт-реконструктор повинен прийняти рішення, щодо можливості використання наданої інформації для реконструкції. Також рішення експерта-реконструктора, щодо прийняття інформації, може формуватися на основі виявлених невідповідностей в окремих частинах результату ОМП та в деяких висновках експертиз, що тягне за собою повернення до першої стадії, тобто проведення додаткового ОМП, повторних та додаткових експертиз або обґрунтоване відхилення певних результатів та висновків та не прийняття їх в якості доказів.

Систематизація результатів ОМП та експертиз проводиться за наступними вже відомими критеріями: видова та групова належність крові; статева належність крові; генотип крові, якщо відомо, із зазначенням ідентифікованої особи. Крім цього сліди крові систематизуються за локацією їх виявлення, їх станом (рідкий, сухий), кольором (від червоного до зеленого), формою, розмірами (довжина, ширина), взаємним розташуванням та інше

3. Стадія аналізу має наступний алгоритм дій:

3.1. Проводиться дослідження окремо кожного сліду крові, з метою визначення до якої форми елементарних слідів крові він відноситься:

- пляма від краплі – утворюється від краплі, яка падає під дією сили ваги, за формою країв яких встановлюють висоту падіння краплі крові.

- пляма від бризок – утворюється від краплі, що одержала додаткову кінетичну енергію;

- потік – від великого обсягу або великих крапель крові, що стікають під дією сили ваги;

- мазки – це плями, які виникають при витиранні слідів крові ганчіркою, рушником та інше;

- калюжа – від витікання великої маси крові;

- помарка – від зіткнення (дотику) закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею;

- відбиток – від повного зіткнення закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею.

3.2. Після визначення форми слідів, експерт-реконструктор починає детальне дослідження плям від крапель та бризок. Дані сліди мають велике значення, тому що за ними експерту-реконструктору необхідно встановити локалізацію джерела їх походження. З цією метою ретельно досліджується форма кожного сліду та проводяться вимірювання.

Якщо пляма утворилася від краплі на горизонтальній поверхні, то форма краплі буде наближатися до круглої, але із зазубреними краями. Також необхідно пам'ятати, що діаметр плями від краплі на горизонтальній поверхні прямо пропорційний висоті падіння краплі (див. рис.1) [3, с. 94].

При встановленні місця знаходження джерела утворення бризки, в плямі яка була нею утворена необхідно встановити напрямлення (вектор) її польоту. Вектор визначається за формою бризки, яка схожа на знак оклику (див. рис. 2).

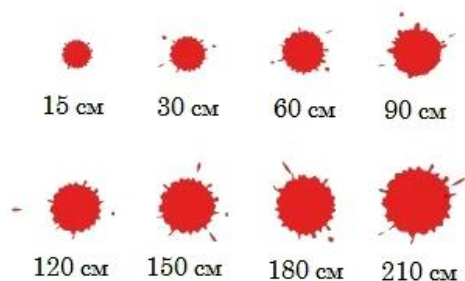

Рис. 1. Схематичне зображення плям від крапель крові, утворених на горизонтальній поверхні, із зазначенням висоти на якій знаходилося джерело їх походження, яка прямо пропорційно залежить від їх діаметру.

Так, вектор польоту бризки буде завжди в напрямленні від тіла плями до плями сателіта (може бути декілька). Далі необхідно вимірювати довжину та ширину плями, при цьому враховуються розміри лише тіла плями (див. рис.2).

Рис. 2. Схематичне зображення плями від бризки крові із зазначенням основних її елементів, розмірів та напрямлення утворення.

Далі визначається під яким кутом бризка стикнулася з поверхнею. З цією метою необхідно розділити ширину плями на її довжину та вирахувати арксинус отриманого числа:

$$\text{КУТ ПАДІННЯ} = \text{ARCSIN} \frac{\text{ШИРИНА}}{\text{ДОВЖИНА}}$$

3.3. Проводиться аналіз інших слідів крові, які також можуть вказувати на механізм їх утворення. Так, наприклад, чіткі межі калюж крові вказують, що положення тіла трупа не змінювалося; мазки крові на одязі потерпілого (у вигляді смуг) можуть з'являтися при волочинні тіла по підлозі або іншій поверхні.

4. Стадія інтеграції. Експерт-реконструктор шляхом синтезу отриманої інформації під час попереднього етапу встановлює взаємозв'язок між окремими слідами та виявляє єдине джерело їх походження.

4.1. Встановлюється точка джерела походження слідів бризок та крапель за допомоги побудови двомірної схеми утворення слідів, на поверхні на якій знаходяться плями. Точка джерела походження слідів визначається шляхом перетину осьових прямих ліній слідів в напрямі вектору їх утворення (див. рис.3).

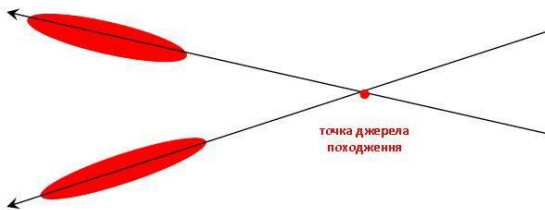

Рис. 3. Двовірна схема встановлення точки джерела походження плям бризок та крапель, які знаходяться на одній поверхні.

4.2. Встановлюється джерело походження слідів бризок та крапель за допомогою побудови тривимірної моделі утворення слідів в просторі (див. мал.4). Експерт-реконструктор може це робити одним із способів:

- методом безпосереднього візування на місці події шляхом побудови векторної моделі утворення слідів крові (див. рис.4) [3, с. 104];

- шляхом побудови 3D моделі за допомоги програмного забезпечення Google SketchUp 8 (див. рис.5) [3, с. 105].

Рис. 4. Метод безпосереднього візування на місці події шляхом побудови векторної моделі утворення слідів.

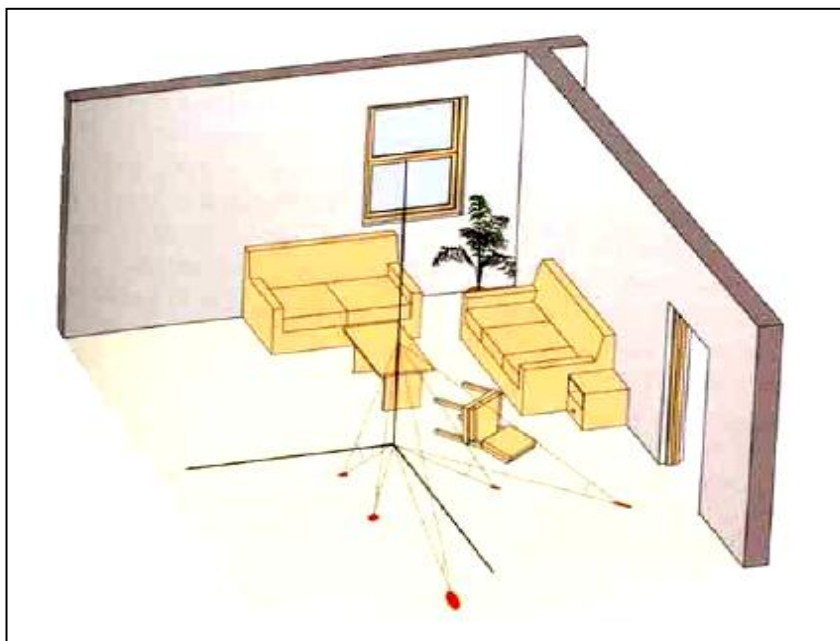

Рис. 5. 3D модель джерела походження бризок та крапель крові за їх слідами, виконана за допомогою програмного забезпечення Google SketchUp 8.

4.3. Єдиний механізм утворення та локалізації джерел походження слідів також встановлюється за іншими формами слідів крові (мазки, калюжі, помарки, відбитки).

4.4. Побудова остаточної моделі реконструкції дій злочинця та потерпілого під час скоєння злочину за слідами крові на місці події

проводиться за загальним методом «Crime Scene Reconstruction (CSR)».

На заключному етапі проводиться оформлення результатів реконструкції, при якому головним є ретельне документування кожного етапу застосування методу та формулювання обґрунтованих висновків. Основним документом результатів реконструкції буде висновок експерта (спеціаліста) з додатками. Висновок експерта-реконструктора дозволить слідчому не тільки отримати інформацію щодо дій злочинця та потерпілого на місці події, а й визначити пріоритетні криміналістичні версії в кримінальному провадженні.

Практична вправа №1

Фото 1 [3, с. 119].

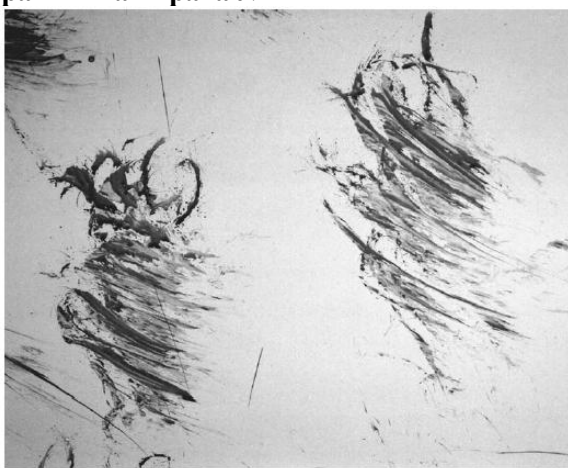

Фото 2 [3, с. 124].

Завдання:

Дослідити фото №1,2 та відповісти на наступні питання за кожним зображенням окремо.

1. Які форми слідів крові спостерігаються на зображеннях?
2. Чи можна сказати о механізмі їх утворення?
3. Чи можливо встановити точку джерела їх походження?
4. Якщо так, то встановить точку джерела походження слідів.

Практична вправа №2

Фото 3 [3, с. 274].

Завдання:

Дослідити фото №3 та відповісти на наступні запитання:

1. Які форми слідів крові спостерігаються на зображенні?
2. Чи можна сказати о механізмі їх утворення?
3. Чи спостерігаються в зображенні сліди інсценування вбивства замасковані під самогубство?

Питання для самоконтролю

1. Хто є засновником методу CSR?
2. Які форми елементарних слідів крові?
3. Що можливо встановити за плямами від крапель та бризок крові?
4. Як встановити кут падіння бризок?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Реконструкція дій злочинця під час скоєння злочину за складними слідами крові на місці події.
2. Тактичні особливості реконструкції дій злочинця при застосуванні ним вогнепальної зброї. за слідами крові на місці події.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Gardner R.M. A Comparison of Event Analysis and Multi-linear Events Sequencing Techniques for Reconstructing Unique Phenomena. J Assoc Crime Scene Reconstr. 2010; 16(1): 1-9. Available at: <http://www.acsr.org/journal-archives/abstract> / a-comparison-of-event-

analysis-and-multilinearevents-sequencing-techniques-for-reconstructingunique-phenomena.

2. Gardner R.M., Bevel T. Theoretical and Practical Considerations in Crime Scene Reconstruction, J Forensic Ident. 2007; 57(6): 891-911.

3. Gardner R.M., Bevel T. Bloodstain Pattern Analysis : with an Introduction to Crime Scene Reconstruction / R.M. Gardner, T. Bevel. – London New York Washington: CRC PRESS Boca Raton, D.C., 2002 – 405 p.

4. O'Hara C.E., O'Hara G.L. Fundamentals of Criminal Investigation. 7th ed. Springfield (IL): Charles C. Thomas Publisher, Ltd.; 2003.

5. Osborne N.K.P., Taylor M.C., Healey M., Zajac R. Bloodstain Pattern Classification: Accuracy, Effect of Contextual Information and the Role of Analyst Characteristics. Science & Justice. 2016; 56(2): 123-128. doi: 10.1016/j.scijus.2015.12.005.

Bona fides semper praesumitur, nisi malam fidem adesse probetur
(Якщо злий умисел не доведено, то завжди передбачається сумлінність)

5.1.4. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ О.М. ЦІЛЬМАК «ДІАГРАМА МЕТИ ТА МОТИВІВ УМИСНОГО ВБИВСТВА»

1. Загальні положення методу О.М. Цільмак «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства»

Автор методу «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства» – О.М. Цільмак [1].

Суть методу полягає:

1. У генеруванні суб'єктами досудового розслідування ідей стосовно:

- а) імовірної мети злочину;
- б) імовірного мотиву злочину;
- в) імовірного суб'єкта злочину.

2. У аналізі цих ідей, їх конкретизації, графічній систематизації та класифікації.

Зазначений метод пропонується використовувати під час досудового розслідування умисного вбивства, коли суб'єкт злочину ще не встановлений або коли встановлений, але ще немає доказів його вини.

Метою застосування методу є винайдення, найбільш раціональних і нових конструктивних ідей (припущень, рішень) стосовно імовірної мети та мотивів умисного вбивства для побудови криміналістичних версій стосовно суб'єкта злочину.

Умови застосування методу:

1. Кількість членів слідчої групи (надалі – СГ) або слідчо-оперативної групи (надалі – СОГ) – не менше трьох осіб (старший групи СГ або СОГ не рахується – він головуєчий).

2. Усі члени СГ або СОГ повинні:

– бути добре ознайомленим з матеріалами кримінального провадження;

– чітко дотримуватися інструкції;

– брати активну участь у обговоренні.

3. Усі записи, що будуть здійснені під час застосування методу, необхідно зберігати до тих пір, поки не будуть перевірені усі криміналістичні версії.

4. Будь-який суб'єкт досудового розслідування (член СОГ або СГ) може розвинути ідеї іншого учасника.

5. Усі ідеї, припущення, гіпотези повинні фіксуватися.

Переваги застосування методу:

- 1) допоможе членам СГ або СОГ зосередитися на проблемі дослідження мети та мотивів умисного вбивства;
- 2) дозволить групувати мету та мотиви в самостійні категорії;
- 3) легко засвоюється та використовується членами СГ або СОГ;
- 4) дозволить подивитися на категорії «мета» та «мотив» з різних боків;
- 5) дозволить систематизувати усю наявну інформацію стосовно умисного вбивства;
- 6) забезпечить наочність сприйняття;
- 7) сприятиме чіткому визначенню та плануванню основних оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій.

Недоліками застосування методу є те, що:

- 1) він є занадто об'ємним;
- 2) мета та мотиви вбивства носять імовірний характер;
- 3) немає охоплення мети та мотивів у їхній тимчасовій залежності.

Очікуваними результатами від процесу застосування методу О.М. Цільмак «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства» є те, що він сприятиме:

- 1) генеруванню нових ідей (припущень, рішень), які ще не були відпрацьовані у процесі досудового розслідування умисного вбивства;
- 2) забезпеченню об'єктивності досудового розслідування;
- 3) винайденню найбільш раціональних і нових конструктивних рішень стосовно мети та мотивів умисного вбивства;
- 4) якості та результативності процесу побудови криміналістичних версій стосовно суб'єкта злочину;
- 5) чіткості та конкретності планування заходів перевірки криміналістичних версій;
- 6) встановленню суб'єкта умисного вбивства.

Необхідні матеріали для застосування методу – 5-10 аркушів формату А4, ручки; різнокольорові фломастери, два аркуші формату А1 (або фліпчарт, дошка та крейда).

Необхідний для проведення час – від 60-ти до 90-та хвилин.

2. Алгоритм застосування методу О.М. Цільмак «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) повинні зібрати якомога більше фактичних даних та інформації стосовно кримінального правопорушення.

Метод «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства» слід застосовувати тільки після детального вивчення суб'єктами досудового розслідування:

1) життєдіяльності жертви – роду занять, захоплень, уподобань, способу життя та ін.;

2) оточення жертви – друзів, недругів, ворогів, родичів, колег, бізнес-партнерів тощо;

3) результатів судово-медичної експертизи, оскільки характер пошкоджень дозволяє зробити висновок про душевний стан вбивці в момент вчинення злочину і про те, чи існували між ним і жертвою будь-які стосунки;

4) інформації про картину злочину та картину реконструкції механізму скоєного;

5) імовірного психологічного портрету вбивці;

6) імовірного способу дій злочинця (модус «операнди») до скоєння вбивства, під час скоєння та після вбивства. Якщо будуть виявлені подібні ознаки способів вбивств, скоєних в різний час, то це надасть можливість судити про імовірну кримінальну активність однієї і тієї ж особи; а також об'єднати кримінальні провадження в одне та вести цілеспрямований пошук злочинця. Тобто треба визначитися, чи має вбивство неповторний персоніфікований почерк конкретного злочинця («автограф» вбивці).

Слідчий (старший СОГ або СГ) готує необхідні матеріали, які знадобляться для застосування методу «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства».

На **основному етапі** відбувається власне процес реалізації методу «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства».

Алгоритм застосування методу:

1. Старший СГ або СОГ збирає членів СГ або СОГ на нараду. Кожний член СГ або СОГ доповідає інформацію, яка йому відома, відносно суб'єкта та суб'єктивної сторони вбивства, об'єкта та об'єктивної сторони. Старший СГ або СОГ підводить підсумки та пропонує застосувати метод «Діаграма мети та мотивів умисного

вбивства» для винайдення найбільш раціональних і нових конструктивних ідей (припущень, рішень) стосовно імовірної мети та мотивів убивства для побудови криміналістичних версій щодо пошуку суб'єкта злочину.

Термін виконання – 10-15 хвилин.

2. Старший СГ або СОГ пропонує членам СГ або СОГ, спираючись на попередньо отриману інформацію стосовно злочину та фактичні дані, висловити власні ідеї стосовно *імовірної мети умисного вбивства*.

Під час генерування ідей члени СГ або СОГ повинні відповісти на такі запитання:

«Чого прагнув досягти суб'єкт злочину?»;

«Який кінцевий результат бажав отримати?»;

«Які потреби бажав та прагнув задовольнити суб'єкт злочину?»;

«Які наслідки бажав отримати суб'єкт злочину?» та ін.

Усі висловлені ідеї старший СГ або СОГ фіксує у першій колонці (усього буде три колонки) зверху вниз на першому аркуші формату А1 (або дошці, фліпчарті). Слід підкреслити, що безпомилкове встановлення мети вбивства сприяє правильній кваліфікації злочинного діяння.

Метою умисного вбивства може бути [2]:

- 1) приховування іншого злочину (п. 9 ч. 2 ст. 115 КК);
- 2) полегшення вчинення злочину (п. 9 ч. 2 ст. 115 КК);
- 3) бажання «...задовольнити статеву пристрасть...» (п. 10 ч. 2 ст. 115 КК);
- 4) приховування зґвалтування чи насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом (п. 9, п. 10 ч. 2 ст. 115 КК);
- 5) одержання від замовника грошей, матеріальних цінностей чи інших вигод матеріального характеру (п. 6, п. 11 ч. 2 ст. 115 КК);
- 6) спонукання родичів заручника, державну або іншу установу, підприємство чи організацію, фізичну або службову особу до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення (ст. 147 КК);
- 7) прагнення «...помститися за невиконання висунутих вимог...» (ст. 147 КК);
- 8) приховування факту захоплення чи тримання заручника (ст. 147 КК);
- 9) матеріальне збагачення внаслідок «незаконної торгівлі органами або тканинами людини» (п.4., ст. 143);

10) завдання потерпілому особливих фізичних, психічних, моральних страждань (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК);

11) недопущення чи припинення правомірної діяльності потерпілого, у зв'язку з виконанням ним громадського обов'язку, змінення характеру діяльності (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК);

12) заволодіння грошима, коштовностями, цінними паперами, майном;

13) одержання або зберігання певних майнових прав;

14) одержання спадщини;

15) звільнення від платежу;

16) умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині та ін.

Хотілося би підкреслити, що ми пропонуємо розпочинати роботу членів СГ або СОГ саме з формулювання імовірної мети умисного вбивства, оскільки злочинець, позбавивши життя іншу людину, або вже її досягнув, реалізував (у випадку, коли метою вбивства є саме умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині), або ще відбувається процес її досягнення або реалізації (у випадку, коли умисне вбивство є проміжною ціллю для досягнення іншої мети).

Аналіз мети умисного вбивства, під час досудового розслідування кримінальних проваджень, сприятиме:

1) розумінню сутності поведінки суб'єкта злочину;

2) виявленню певних закономірностей та механізму функціонування поведінки суб'єкта злочину;

3) визначенню ступеню впливу поведінки суб'єкта злочину на суспільно-правові відносини.

Тому, суб'єктам досудового розслідування необхідно вміти встановлювати мету умисного вбивства та чітко вказувати її у процесуальних документах, які мають кримінально-правове значення.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

3. Старший СГ або СОГ роздає членам СГ або СОГ аркуші А4, ручки та пропонує уважно подивитися на усі формулювання імовірної мети вбивства та проаналізувати їх з двох позицій:

1) ідея гарна, оскільки вона підтверджується певною інформацією або фактичними даними (вказати на фактори, які підтверджують ту чи іншу ідею стосовно імовірної мети умисного вбивства);

2) ідея недосконала, оскільки вона не має підстав (тобто вказати на фактори, які спростовують ту чи іншу ідею).

Термін виконання – 10 хвилин.

4. Старший СГ або СОГ пропонує кожному члену СГ або СОГ по черзі висловити власні думки стосовно кожної аналізованої ідеї.

Термін виконання – 5 хвилин.

5. Старший СГ або СОГ пропонує членам СГ або СОГ об'єднатися та визначити провідні (найбільш достовірні) та другорядні (найменш достовірні) ідеї стосовно мети вбивства.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

6. Старший СГ або СОГ пропонує одному із членів СГ або СОГ презентувати результати групової роботи. Всі інші уважно слухають та доповнюють.

Старший СГ або СОГ у цей час фіксує відповіді у другій колонці зверху вниз першого аркушу формату А1 (або на дошці, фліпчарті), позначаючи спочатку провідні ідеї щодо імовірної мети убивства, а потім – другорядні.

Термін виконання – 5 хвилин.

7. Старший СГ або СОГ підводить підсумки щодо варіантів формулювання імовірної мети умисного убивства. Потім на другому аркуші формату А1 зверху вниз малює прямокутники, в яких записує імовірні варіанти мети умисного вбивства (див. рис. 2).

Термін виконання – 5 хвилин.

8. Старший СГ або СОГ підкреслює необхідність визначення мотивів умисного вбивства та пропонує членам СГ або СОГ у відповідності до кожної мети, зазначеної у другій колонці таблиці першого аркушу формату А1, – визначити імовірні варіанти мотивів умисного вбивства.

Під час генерування ідей стосовно варіантів мотивів умисного вбивства члени СГ або СОГ повинні відповісти на такі запитання:

«Чого бажав вбивця?»;

«Чого потребував вбивця?»;

«Який інтерес переслідував вбивця?»;

«Чого прагнув вбивця?»;

«Що спонукало злочинця до скоєння вбивства?» та ін.

Старший СГ або СОГ фіксує відповіді стосовно імовірних мотивів умисного вбивства у відповідності до кожної мети – у третій колонці таблиці першого аркушу формату А1.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

Мотивами умисного вбивства можуть бути такі [2]:

1) асоціальні: самоствердження, влади над іншими, сексуальні, анархо-індивідуалістичні (справедливості), помсти, самовиправдання, ревнощів та ін.;

2) антисоціальні: політичні, расистські, релігійні, корисливі (збагачення, кар'єрного росту), хуліганські, агресивно-насиленницькі та ін.;

3) псевдосоціальні: хибного розуміння товариства, хибного розуміння колективізму;

4) протосоціальні: мотиви співчуття, мотиви захисту від суспільно небезпечного посягання, припинення можливості скоєння нових злочинів;

5) патологічні: певні маячні ідеї (маячення ревнощів, маячення величчі), надцінні ідеї (очищення суспільства від «бруд», месії та ін..) та ін.

Мотив допомагає встановити з якою обставиною особа пов'язує вчинення злочину, як вона пояснює власну поведінку. Мотив визначає поведінку особи не сам по собі, а лише в зв'язку з метою. Як відомо, мета – це кінцевий результат до якого прагне злочинець та який бажає отримати.

В основі мотивів та мети завжди лежать потяги, потреби, інтереси та бажання, зміст яких визначається антисоціальною спрямованістю особи (див. рис. 1).

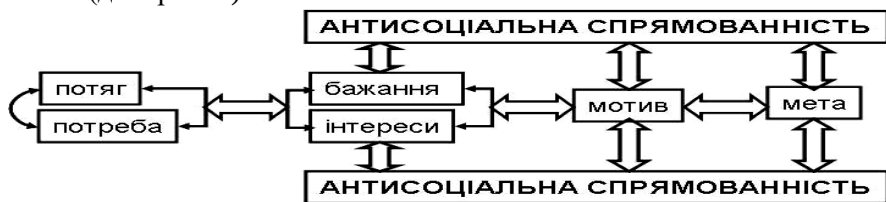

Рис. 1. Взаємозв'язок мотиву та мети злочинного діяння.

Таким чином, мотив та мета взаємозалежні та взаємопов'язані між собою. Вони разом породжують бажання домогтися бажаного результату певними способами. Мотив та мета тільки в своїй єдності можуть надати повне уявлення про спрямованість поведінки злочинця; про справжній характер його протиправної поведінки.

9. Старший СГ або СОГ пропонує усім членам СГ або СОГ об'єднатися та визначити групи імовірних мотивів умисного вбивства з позицій: найбільш достовірний, найменш достовірний, недостовірний. Для цього їм пропонується на аркуші формату А4

намалювати таблицю з трьох колонок. У першій колонці вказати найбільш достовірні мотиви умисного вбивства, у другій – найменш достовірні мотиви, у третій – недостовірні мотиви.

Термін виконання – 10 хвилин.

10. Старший СГ або СОГ пропонує одному з членів СГ або СОГ презентувати результати групової роботи. Всі інші уважно слухають та його доповнюють. Старший СГ або СОГ у цей час на другому аркуші формату А1 посередні аркушу малює прямокутники, в яких записує найбільш достовірні провідні мотиви умисного вбивства, у відповідності до кожної імовірної мети, визначаючи стрілками взаємозв'язок мотиву з метою умисного вбивства (див. рис. 2).

Термін виконання – 5-10 хвилин.

11. Старший СГ або СОГ пропонує членам СГ або СОГ, спираючись на вже визначені імовірні мету та мотиви умисного вбивства, – генерувати ідеї стосовно того, хто саме імовірно є суб'єктом злочину.

Під час генерування ідей стосовно імовірного суб'єкта злочину члени СГ або СОГ повинні відповісти на такі запитання:

«У кого з кола осіб, які імовірно можуть бути суб'єктами злочину, був той чи інший мотив?»;

«Хто саме з кола осіб, які імовірно можуть бути суб'єктами злочину, бажав досягнути тієї чи іншої мети?»;

«Який результат від вбивства бажав отримати той чи інший суб'єкт злочину?»;

«Кому найбільш вигідна смерть потерпілого?»;

«Що саме отримає або отримав суб'єкт злочину від убивства?».

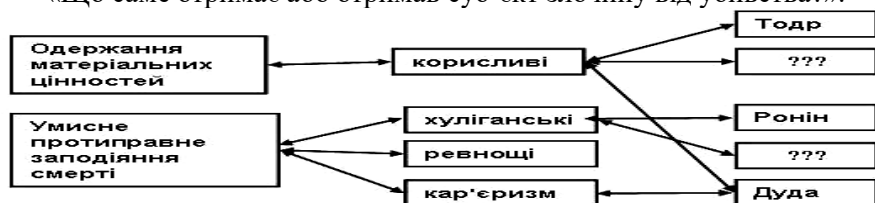

Рис. 2. Діаграма мети та мотивів умисного вбивства суб'єкта злочину.

Старший СГ або СОГ записує у третій частині діаграми, генеровані ідеї стосовно імовірних суб'єктів умисного вбивства, визначаючи стрілками взаємозв'язок імовірного суб'єкта злочину з мотивом та метою умисного вбивства (див. рис. 2).

Хотілося би підкреслити, що зображення у вигляді діаграми допомагає побачити прогалини у досудовому розслідуванні, структурувати усю наявну інформацію, визначити напрями оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій, що в результаті дозволить встановити суб'єкта злочину.

Термін виконання – 5-10 хвилин.

12. Старший СГ або СОГ пропонує членам СГ або СОГ побудувати криміналістичні версії.

Для кращого запам'ятовування варіантів криміналістичних версій, а також задля подальшого полегшення процесу складання плану їх перевірки, рекомендуємо криміналістичні версії записати або на диктофон, або кожен версію на окремий аркуш формату А4.

Термін виконання – 10 хвилин.

13. Старший СГ або СОГ пропонує членам СГ або СОГ виокремити з варіантів криміналістичних версій: провідні, – тобто найбільш достовірні та другорядні, – тобто найменш достовірні. Старший СГ або СОГ нумерує аркуші у порядку значення криміналістичних версій.

Термін виконання – 10 хвилин.

На заключному етапі застосування методу «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства» старшим СГ або СОГ підводяться підсумки роботи, а також відбувається планування оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій для перевірки криміналістичних версій стосовно мети та мотивів суб'єкта злочину. Планування рекомендується розпочинати з найбільш достовірних криміналістичних версій.

Термін виконання – 10-15 хвилин.

Хотілося би підкреслити, що перевірку усіх варіантів криміналістичних версій рекомендується здійснювати паралельно. А також, зауважити, що всі записи, які були зроблені під час застосування методу «Діаграма мети та мотиву умисного вбивства», необхідно зберігати протягом усього періоду досудового розслідування кримінального провадження. У записи треба обов'язково вносити корективи, уточнення, тобто певні записи можуть закреслюватися, як недостовірні та не підтверджені та доповнюватися, як такі що потребують додаткового вивчення та перевірки.

Метод «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства» є креативним груповим способом пізнання. Його застосування

дозволить підвищити якість та результативність правозастосовної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України під час досудового розслідування умисних вбивств.

Практична вправа

Завдання

1. Проаналізуйте статті 115-118 Кримінального кодексу України та за їх пунктами визначте мотив-мету умисного вбивства (використовуйте запропоновану класифікацію мети та мотиву).

Питання для самоконтролю

1. Визначте сутність методу О.М. Цільмак «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства».

2. Яка головна мета методу «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства»?

3. Які основні правила методу «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства»?

4. Які основні переваги застосування методу «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства»?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Тактичні особливості застосування методу О.М. Цільмак «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства» під час досудового розслідування умисних вбивств.

2. Класифікація мотивів умисного вбивства.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Цільмак О.М. Тактика застосування методу «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства» / О.М. Цільмак // Південноукраїнський правничий часопис. – 2017. – № 1. – С. 67-79

2. Цільмак О.М. Класифікація різновидів мотивів та мети умисного вбивства / О.М. Цільмак // Юридична психологія. – 2017. – № 1 (20). С. 59-65. – Режим доступу: <http://psychped.naiu.kiev.ua/index.php/ua/vipusk-1-2017/psuxolog-problem.html>

3. Tsilmak O. Tactical peculiarities of the scenario planning method appliance during the process of prevention and cessation of the premeditated murder. / O.Tsilmak // European Reforms Bulletin. – 2016. – № 4.

5.1.5. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ» ПІД ЧАС ДОПИТУ СВІДКА ТА ПІДОЗРЮВАНОГО ЗА ФАКТОМ УБИВСТВА

1. Загальні положення методу «Криміналістичне прогнозування»

Автор модифікації методу до умов досудового розслідування – І.О. Теслюк.

Суть методу «Криміналістичне прогнозування» полягає в передбаченні імовірного: минулого, задля ефективного встановлення фактичних даних, та майбутнього, задля припущення ходу подій, дій, настання імовірних явищ і процесів та вжиття превентивних заходів щодо унеможливлення настання негативних наслідків.

Головною метою криміналістичного прогнозування під час допиту свідка є передбачення наслідків об'єкта прогнозування через пізнання минулого та теперішнього, а також припущення імовірного майбутнього, задля планування та реалізації тактичних рішень.

Правила застосування зазначеного методу:

- своєчасно вживати заходи для отримання важливих фактичних даних, що мають відношення до даного злочину;
- використовувати тільки достовірні вихідні дані;
- ураховувати домінуючі ознаки (мета, мотив, навички, звички);
- зіставляти логічно однорідні та сумісні характеристики фактичних даних;
- дотримуватися причинно-наслідкових зв'язків складових фактичних даних;
- приймати до уваги вірогідність прогнозу;
- логічно тлумачити фактичні дані, доцільно їх використовуючи;
- дотримуватися принципів: об'єктивності, системності, комплексності, всебічності, варіантності та безперервності;
- будувати прогнозовані варіанти при достатньому обсязі інформації, її повноті та надійності;
- вибудовувати логічні наслідки прогнозу.

Умови застосування зазначеного методу під час допиту:

1. Головні прогнозні варіанти формуються слідчим або іншою уповноваженою особою, яка безпосередньо проводить допит.

2. Обов'язково слід винайти відповіді на запитання, які ставить перед собою слідчий, задля унеможливлення настання небажаних наслідків.

3. Важливо під час допиту дотримуватись тактики застосування методу криміналістичного прогнозування.

4. Будь-який інший суб'єкт досудового розслідування (член СОГ або СГ) може запропонувати свій варіант прогнозу.

5. У суб'єкта криміналістичного прогнозування повинні бути розвинені професійно важливі якості та уміння, які детермінують криміналістичне прогнозування.

6. Побудова нових прогнозних варіантів можлива на будь-якому етапі проведення слідчої (розшукової) дії.

Перевагами застосування зазначеного методу під час допиту є те, що він:

1) допомагає суб'єктам досудового розслідування припустити імовірне минуле подій, дій чи явищ та передбачити настання імовірного майбутнього (явищ та процесів);

2) дозволяє завчасно підготуватися до певних подій та спланувати власні тактичні дії; втрутитись у хід подій для вжиття превентивних заходів;

3) пов'язаний із випередженням явищ, з урахуванням особливостей досудового розслідування кримінального провадження;

4) надає суттєву допомогу під час планування подальших слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, тактичних операцій та комбінацій;

5) має безперервний характер, тобто прогнозні варіанти можуть виникати та відхилятися на будь-якому етапі слідчої (розшукової) дії, в залежності від ходу подій та об'єму інформації.

Недоліками застосування зазначеного методу є те, що:

1) прогноз має неточний характер;

2) ступінь надійності прогнозу залежить від його процесу побудови;

3) можливе незначне або повне відхилення прогнозу від досліджуваного об'єкта;

4) прогноз обмежений рамками предмета дослідження.

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу є те, що він сприятиме:

1) якості та результативності процесу допиту та досудового розслідування вбивства в цілому;

2) розвитку перспектив, визначенню головних напрямів боротьби зі злочинністю.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу – ручка (олівець), аркуш паперу формату А4 або зошит для нотаток.

Термін активного застосування методу – під час підготовки та безпосередньо при проведенні допиту свідка чи підозрюваного.

2. Алгоритм застосування методу «Криміналістичне прогнозування» під час допиту свідка відносно вбивства

Метод криміналістичного прогнозування може бути довгостроковим та короткостроковим. Довгострокове криміналістичне прогнозування застосовується слідчим на етапі підготовки до допиту, під час вивчення інформації про особу для ефективного спілкування з нею. Короткострокове прогнозування має місце під час допиту, коли прогнозні варіанти реалізуються миттєво, у межах допиту.

Застосування методу криміналістичного прогнозування на підготовчому етапі допиту свідка відбувається за такими основними **напрямами**:

1) прогнозування, планування та організація слідчим власних дій, з урахуванням можливих наслідків;

2) прогнозування напрямку дій свідка;

3) передбачення можливих шляхів протидії з боку свідка.

На всіх етапах проведення допиту свідка (підготовчому, власне допиті та заключному), **предметом криміналістичного прогнозування є передбачення**:

а) *власних дій та поведінки*, а саме:

– імовірної форми та стилю поведінки;

– імовірної тактики дій під час протистояння допитуваного;

– імовірної емоційної реакції та способів їх регулювання;

б) *можливих дій свідка*:

– імовірної реакції на поставлене запитання;

– імовірної реакції на пред'явлення доказів;

– імовірного бажання сприяти слідству;

– імовірного небажання відповідати на запитання (через залякування, погрози, викриття співучасті);

– можливих шляхів протидії зі сторони свідка.

На підготовчому етапі допиту свідка слідчий:

1. Збирає якомога більше фактичних даних щодо кримінального правопорушення, які в подальшому будуть використані під час прогнозування.

2. На основі ретроспективного аналізу вивчає всі обставини вбивства та припускає можливі події минулого, прогножуючи майбутній плин допиту.

3. Визначає предмет, цілі та задачі криміналістичного прогнозування щодо проведення допиту свідка.

4. Складає план допиту (на основі прогнозування).

5. Вивчає та визначає: до яких типів співрозмовників належить свідок, тобто він є:

- а) нетерплячим або байдужим;
- б) спокійним або роздратованим;
- в) доброзичливим або непривітливим;
- г) балакучим або мовчазним;
- д) схильним до перебільшення або замовчування;
- е) уважним слухачем або тим, хто не вміє слухати;
- є) емоційно стійким або збудливим;
- ж) сміливим або боязким.

6. Прогнозує й планує власну поведінку, визначаючи:

- а) як себе вести: спокійно чи суворо;
- б) чи слід спростовувати твердження, відхиляючи непотрібне (те, що не стосується предмета допиту);
- в) чи варто підбадьорювати свідка, чи слід бути байдужим;
- г) як саме спрогнозувати його плин думок;
- д) чи необхідно своєчасно та тактовно зупиняти особу;
- е) чи доречно ставити складні запитання тощо.

7. Намагається винайти відповідь на такі **запитання** відносно:

7.1. Типу характеру та типу реакції свідка:

– Якою буде поведінка свідка під час допиту (він буде говіркий, розкутий чи спокійний)?

- Чи буде він нервувати під час допиту?
- Яким чином викаже себе у неправдивості показань?

7.2. Інформації, яку надає свідок:

- Що саме він міг побачити?
- Чи буде інформація інформативною та достовірною?
- Чи можливе залякування свідка з боку підозрюваного?

7.3. Методів та засобів впливу:

– Які методи впливу краще застосувати аби допитуваний пішов на контакт?

– Які методи переконання застосувати у випадку залякування свідка злочинцем?

8. Прогнозує імовірність того, що:

- 1) існує (не існує) небезпека життю та здоров'ю свідка;
- 2) свідок налаштований (не готовий) говорити правду;
- 3) свідок не мав можливості (мав можливість) сприймати реальну картину подій чи явищ;
- 4) свідок був (не був) учасником злочину (наприклад, організатором, співучасником чи ін.);
- 5) свідок має (не має) стосунки з іншими учасниками процесу;
- 6) не відбулось попереднього зговору чи залякування свідка;
- 7) необхідне застосування певних методів чи окремих засобів впливу;
- 8) необхідна фото- чи відеофіксація процесу допиту;
- 9) необхідно буде пред'явити певну доказову базу;
- 10) свідок відмовиться від пропозиції надати інформацію, яка має відношення до кримінального провадження, тому необхідно буде застосувати відповідні методи.

З метою отримання від допитуваного повної та достовірної інформації, при попередньому вивченні психологічної характеристики свідка, слідчий отримує таку інформацію, яка може бути використана при виборі найбільш ефективних у певному випадку тактичних прийомів управління допитом та найбільш результативних способів впливу на допитуваного.

Усі прогностичні варіанти фіксуються на аркуші паперу або у зошиті для нотаток.

Головними правилами на цьому етапі є:

- а) ретельне вивчення особистості свідка (спосіб життя, освіта, професія, уподобання, психологічні властивості та якості, світогляд, мотиви, інтереси, життєві цінності і принципи, пріоритети, позитивні і негативні якості, сильні і слабкі сторони характеру та ін.);
- б) врахування усіх обставин вбивства;
- в) прогнозування різнобічних варіантів розвитку подій;
- г) слідчий повинен спрогнозувати найрізноманітніші варіанти подій та бути готовим до їх настання.

На подальшому етапі – власне допиті свідка - застосовуючи метод криміналістичного прогнозування слідчий:

1. Роз'яснює права свідка, а також порядок проведення допиту.

В цей час слідчий звертає увагу на: реакцію свідка, його міміку, жестикуляцію, те, яку позицію зайняв під час допиту, яким чином сидить. Аналізуючи вищезазначене, слідчий прогнозує:

- яким чином необхідно зняти психічне напруження свідка (у випадку його замкнутості, заляканості);
- як слід вести розмову аби уникнути недовіри з боку свідка (яким тоном);
- як змусити свідка давати правдиві показання (як переконати).

2. Попереджає свідка про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за надання завідомо неправдивих показань (за виразом обличчя та позиції слідчий визначає: чи напружений свідок, які має наміри). Передбачає можливість того, що свідок відмовиться давати показання, буде говорити правду.

3. Діагностує стиль та форму поведінки допитуваного, встановлює психологічний контакт, оцінює, аналізує інформацію, вносить корективи в прогнозні варіанти та визначає подальший хід власних дій.

На етапі допиту слідчий повинен подумки поставити собі такі ***запитання:***

- Чи зацікавлений свідок допомогти у розслідуванні злочину?
- Яким чином стимулювати свідка до надання правдивих показань? Наприклад, наголосити на його позитивних якостях; створити обстановку довіри.
- Як свідок буде реагувати на поставлені запитання?
- Чи мав свідок можливість бачити куди поділось знаряддя вбивства?
- Що викликало ту чи іншу реакцію у свідка?

Наприклад, *хвилювання* через: погрозу розплати за надання правдивих показань; самовикриття у вчиненні злочину; невпевненість у своїх показаннях; *самовпевненість* через: імовірність приховування важливих фактів та ін.

- Які питання слід виключити, а які поставити в першу чергу?
- Чи може бути особа співником у вчиненні злочину?
- Чи дійсно свідок говорить правду (за виразом обличчя, мімікою, позою свідка слідчий припускає істинність висловленого)?

– Чи необхідно змінювати тактику допиту (у випадку, коли інформація свідка не має суттєвого характеру)?

– Чи всім важливим фактам свідок надав значення (можливе упущення інформації через те, що він вважає її несуттєвою або через забудькуватість)?

– Яким чином відновити у пам'яті свідка події?

– Чи дійсно свідок міг бачити/ чути процес вбивства (вбивство ножом чи іншими предметами, звуки пострілу)?

Відповіді на такі запитання дадуть змогу слідчому побудувати якісні прогностичні варіанти та передбачити певні події і явища.

Метод криміналістичного прогнозування доцільно застосовувати під час:

1) «Вільної розповіді» свідка, а саме: слідчий прогнозує імовірність:

– істинності та щирості розповіді;

– упущення важливої інформації через забудькуватість, несприйняття фактів;

– навмисного упущення, неповноти або спотворення ключових деталей через побоювання розплати, виявлення причетності до злочину;

– можливість перебільшення через враження.

Слідчому необхідно бути готовим до таких варіантів подій. Слід:

а) підготувати запитання, завчасно припускаючи варіанти відповідей;

б) застосувати методи для того, аби оживити спогади свідка чи переконати його в тому, що показання є важливими для розслідування злочину.

2) Постановки основних запитань, а саме припущення можливості:

– умисного приховування свідком обставин злочину;

– виникнення необхідності в уточненні даних;

– того, що запитання для свідка є незрозумілими;

– виявлення фактів, які мають відношення до іншого злочину.

Слідчий повинен припустити такі варіанти розвитку подій аби своєчасно відреагувати на них: а) формуючи додаткові, уточнюючі запитання; б) обираючи відповідну інтонацію під час поставлення запитань.

3) Виникнення гострої чи конфліктної ситуації, а саме імовірності:

– агресивної поведінки у свідка;

– різкої зміни настрою;

- неочікуваної реакції на пригадування події – вбивства;

Слідчому слід вжити заходів для пом'якшення ситуації аби свідок пішов на контакт, а слідчий ввійшов у довіру - застосувати психологічні тактичні прийоми.

- 4) Пред'явлення об'єктивних речових доказів, а саме можливості:

- того, що свідок згадає важливі деталі;
- того, що речові докази не вплинуть на надання інформації;
- того, що свідок відмовиться від показань взагалі;
- того, що свідок зізнається у зговорі.

Слідчому необхідно обрати найоптимальніший час, настрій свідка для пред'явлення доказів.

4. Відповідно до п. 6 ст. 224 КПК України допитувана особа (тобто свідок) має право використовувати під час допиту власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті. Слідчий спостерігає за свідком та прогнозує подальший хід дій.

5. Фіксує хід результатів допиту з одночасним прогнозуванням наслідків та подальших дій (як використати показання свідка під час допиту інших учасників кримінального провадження, які інші слідчі (розшукові) дії необхідно провести).

Головними правилами на цьому етапі є:

а) швидке осмислення обстановки події та реакція на відповіді і дії свідка;

б) слідчому необхідно здійснювати діагностику особи за: зовнішнім виглядом; настроєм та виразом обличчя; тим, як привіталася; яку позицію зайняла (в якій стороні столу сидить та яким чином склала руки, ноги та ін.).

Важливо! 1) У залежності від ситуації, яка склалася в ході допиту, слідчий прогнозує та вирішує, які запитання необхідно ставити та в якій послідовності, тобто може змінювати порядок запитань з плану допиту. Зазвичай, як відомо, спочатку ставляться основні запитання, а потім додаткові. Але якщо свідок відповідає на запитання взагалі, без конкретики, то виникає імовірність ставлення уточнюючих (конкретизуючих) запитань. У випадку, коли слідчий отримав відповіді не в повному обсязі, ставляться додаткові або деталізуючі запитання. Все це слідчий повинен заздалегідь передбачити та підготуватись до такого розвитку подій.

2) Слідчий повинен припустити, що свідок може як обмовити, так і виправдати підозрюваного у вчиненні вбивства.

На заключному етапі допиту слідчий застосовує метод криміналістичного прогнозування задля визначення подальших тактичних заходів та необхідності проведення інших слідчих (розшукових) дій (імовірність проведення очної ставки, одночасного допиту, та ін.)

3. Алгоритм застосування методу «Криміналістичне прогнозування» під час допиту підозрюваного відносно вбивства

Тактичні особливості застосування методу криміналістичного прогнозування під час допиту підозрюваного залежить від фактичних даних, які були зібрані в ході досудового розслідування.

На всіх етапах проведення допиту підозрюваного (підготовчому, власне допиті та на заключному), *предметом криміналістичного прогнозування є передбачення:*

- а) власних дій, а саме:
 - імовірної власної форми та стилю поведінки;
 - застосування тактичних та психологічних методів, прийомів, засобів та способів під час допиту;
 - імовірної тактики дій під час протистояння (співпраці - щирого каяття) підозрюваного;
 - імовірної емоційної реакції та способів стримування;
- б) можливих дій підозрюваного:
 - імовірної реакції на поставлені запитання;
 - імовірної поведінки на пред'явлення доказів, які викривають особу;
 - імовірного бажання сприяти (не сприяти) слідству;
 - імовірного уникнення запитань (через бажання ухилитися від покарання);
 - імовірної агресії з боку особи допитуваного;
 - імовірного побоювання видати співучасників;
- в) імовірної динаміки і форми поведінки, а саме його можливих дій на:
 - певну форму поведінки слідчого;
 - реакцію раптового запитання;
 - певні методи психологічного впливу;
 - пред'явлення доказів, які підтверджують вину підозрюваного;
- г) можливих шляхів протидії зі сторони підозрюваного.

На підготовчому етапі допиту підозрюваного слідчий:

1. Складає план та формує прогнозні варіанти, збираючи дані про особу підозрюваного (суспільна та трудова діяльність, поведінка в побуті, відносини з іншими особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також його психофізіологічні властивості і риси характеру). Важливе значення має те, яку характеристику підозрюваному надають з місця роботи, чи був раніше судимий, які протиправні дії вчиняв, якого характеру вчинено злочин. Всі ці та інші дані дозволяють ефективно застосувати метод криміналістичного прогнозування під час допиту.

Важливо! Підозрюваного необхідно допитати протягом 24-х годин з моменту затримання або арешту.

2. Застосовує метод криміналістичного прогнозування задля визначення:

а) імовірності достатньої доказової бази для пред'явлення особі про підозру;

б) переліку запитань та їх послідовності (схеми допиту);

в) фактичних даних, які можуть бути використані під час допиту;

г) послідовності допиту підозрюваних осіб (у разі наявності двох і більше підозрюваних).

д) можливості встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

3. Аналізуючи інформацію щодо соціально-психологічної характеристики підозрюваного, слідчий передбачає імовірність поведінки під час допиту підозрюваного:

3.1. За типом реагування:

- мужньо чи боязко;
- замкнуто чи відверто;
- вічливо чи грубо;
- самокритично чи самовпевнено;
- енергійно чи подавлено;
- помірковано чи активно;
- наполегливо чи байдуже.

3.2. За рівнем інтелекту та способу мислення: як виражатиме думки, як відповідатиме на запитання, як уникатиме відповідей на гострі провокуючі запитання.

4. Ставить подумки перед собою такі запитання (для отримання інформації, яка служитиме побудові прогнозних даних та задля

унеможливлення настання дій і наслідків, а також для передбачення перспектив розвитку подій):

Стосовно процесу допиту та власної тактики дій:

- Чи вдасться провести допит?
- Яким чином та які саме необхідно поставити запитання?

Стосовно підозрюваного:

- Чи мав місце умисел?
- Чи кається у вчиненні злочину, чи визнає вину?
- Яка мета вчинення злочину?
- Яким чином вчинявся злочин?
- Чого прагнув досягти злочинець? Який бажав отримати результат від убивства?

Для отримання відповідей на такі запитання слідчому слід припустити можливість:

- використання прийому емоційного впливу, створення враження про підвищену обізнаність щодо кримінального правопорушення;
- впливу на особу, звертаючи увагу на позитивні риси та якості особи;
- викладення інформації з боку допитуваного схематично та узагальнено, що говорить про неправдиві свідчення;
- допиту повторно в цілому або окремої частини;
- виникнення напруженої ситуації.

Головними правилами на цьому етапі є:

- а) досконале вивчення особистості підозрюваного;
- б) наявність достатніх підстав пред'явлення особі про підозру;
- в) передбачення імовірної тактики дій щодо переконання давати свідчення (у випадку можливої відмови).

На подальшому етапі – власне допиті підозрюваного, застосовуючи метод криміналістичного прогнозування слідчий:

1. Встановлює психологічний контакт. Оцінює настрій підозрюваного, його поведінку, звертаючи на те, яку позицію зайняв (в якому кінці столу сів, де поклав руки), яким тоном привітався. Передбачає:

- А) позитивний розвиток подій, а саме можливість:
 - того, що підозрюваний розкаюється у вбивстві та піде на контакт;
 - зміни негативного емоційного стану;
 - покращення психологічного ставлення та соціальної позиції підозрюваного;

- широкого зізнання підозрюваного;
- зникнення емоційного напруження у слідчого;
- Б) негативний розвиток подій, а саме імовірність:
 - виникнення конфліктної ситуації;
 - того, що підозрюваний відмовиться надавати показання;
 - того, що підозрюваний буде надавати неправдиві свідчення;
 - агресивної поведінки.

Завчасно прогножуючи результат, слідчий застосовує відповідні методи зближення та довіри для досягнення найсприятливішої психологічної атмосфери спілкування: наголошення на позитивних якостях підозрюваного; пояснення того, що щире зізнання у вбивстві пом'якшить покарання, доведення аргументів щодо наявності достатніх доказів у вчиненні ним вбивства та ін.

2. Повідомляє особі про підозру та ознайомлює з правами підозрюваного (ст. 42 КПК України). Прогнозує: готовність до спілкування або відмову від нього. Якщо підозрюваний ще не готовий до спілкування, то слідчий припускає імовірність позитивного результату через психологічний вплив, а саме: виявлення поваги до нього, доброзичливості та ін.

3. Ставить перед собою такі запитання:

- Як реагувати на тривожність та певний емоційний стан особи?
- Як змусити підозрюваного говорити правду?
- Що є мотивом вчинення злочину?
- Які методи стримування агресії застосувати?
- Чи має спільників та чи видасть їх?
- Хто замовник?
- Як проходила підготовка до злочину?

Під час допиту ***предметом криміналістичного прогнозування є передбачення імовірності:***

Відносно підозрюваного:

- оспоровання підозри та невизнання вини;
- того, що особа визнає вину частково;
- активної агресії на деякі запитання;
- того, що «вільна розповідь» буде неправдивою;
- того, що слідчому необхідно буде застосувати методи, спрямовані на викриття брехні;
 - спростування брехні обвинуваченням;
 - перевірки показань шляхом деталізації;

- виявлення уявно-безконфліктної ситуації (коли остання є безконфліктною тільки ззовні);
- виявлення самообмови;
- зміни показань;
- раптової зміни позиції (закриється або навпаки щиро зізнається).

Відносно слідчого:

- застосування методів щодо викриття неправди;
- зваженого переконання підозрюваного;
- звернення до свідомості підозрюваного, його совісті;
- виникнення сумнівів щодо вини підозрюваного у вбивстві;
- власного занепокоєння, напруженості та хвилювання через агресію (неправдиві показання, зухвалість підозрюваного);
- утрати контролю над комунікативним плином допиту.

Важливо!

1. Передбачити можливість активних дій підозрюваного, направлених на виникнення у слідчого взаємної агресії, що тягне за собою протиправні дії. Тому слідчий повинен передбачити такий варіант подій та взяти заходів щодо стримування себе у незаконних діях (знуцання, погрози, тощо).

2. Передбачити той факт, що дійсно підозрюваний міг вчинити вбивство з необережності або злочин скоєний ним у співучасті.

3. На поведінку підозрюваного впливає і навколишня обстановка, тому слідчий повинен передбачити, спланувати та організувати все так, аби у підозрюваного не було тривоги чи несподіванок.

4. В екстремальних умовах, під час допиту підозрюваного, який вчинив убивство з особливою жорстокістю, аби уникнути помилок та невинуватих наслідків, слідчий повинен передбачити найбільш вірогідні варіанти розвитку подій та підготуватись до них.

5. У випадку обмеженості в часі та дефіциті інформації, слідчий прогнозує власну поведінку таким чином, аби підозрюваний цього не здогадався та не встиг детально обміркувати власну версію подій. Доречно спрогнозувати застосування ефекту раптовості.

6. Під час прогнозування слід врахувати той факт, що підозрюваний не знає, яким обсягом інформації та доказовою базою володіє слідчий. Тому передбачаючи розвиток подій, слідчий може втрутитись у процес та виправити ситуацію на свою користь.

7. Під час допиту підозрюваного, при прогнозуванні враховуються невербальні сигнали (позиція, міміка, жестикуляція). Тому слідчий

повинен бути добре обізнаним у цій сфері, аби правильно інтерпретувати їх та використати на свою користь.

8. Під час викриття суперечностей та неправдивих тверджень слід спрогнозувати, що це може насторожити підозрюваного і змусити не давати показання.

9. У випадку відмови від надання показань, слідчий повинен відреагувати таким чином, аби прогнозовані варіанти виправдали мотив такої поведінки.

На заключному етапі допиту підозрюваного:

Слідчий прогнозує: а) можливість проведення додаткового чи повторного допиту зі зміною постановки або послідовності запитань; б) імовірність проведення окремих тактичних заходів та інших слідчих (розшукових) дій.

Практична вправа № 1

Завдання

Об'єднайтеся у підгрупу та за допомогою методу криміналістичного прогнозування визначте, що саме необхідно передбачити слідчому під час пред'явлення особі підозри та під час проведення допиту.

Інформація

23 лютого 2017 року слідчо-оперативна група виявила труп невідомого громадянина з ознаками ножового поранення на вул. Загородній у м. Києві. Матеріали надійшли до прокуратури Дарницького району м. Києва. Прокурор району порушив кримінальне провадження за фактом убивства.

В результаті розслідування було встановлено, що житель м. Києва Солопіга Степан Степанович 22 лютого 2017 р. о 23 год., перебуваючи в нетверезому стані, здійснив розбійний напад на громадянина Іванова Федора Петровича. Під час бійки Солопіга завдав Іванову удару фінським ножом під ліву лопатку, внаслідок чого останній помер на місці вчинення злочину. Зібравши достатню кількість інформації, слідчий планує провести допит Солопіги Степана Степановича.

Практична вправа № 2

Завдання

Об'єднайтеся у підгрупу та за допомогою методу криміналістичного прогнозування визначте, що саме необхідно передбачити під час допиту свідка.

Інформація

23 лютого 2017 року слідчо-оперативна група виявила труп невідомого громадянина з ознаками ножового поранення на вул. Загородній у м. Києві. Матеріали надійшли до прокуратури Дарницького району м. Києва. Прокурор району порушив кримінальне провадження за фактом убивства.

В результаті розслідування було встановлено, що мешканець м. Києва Солопіга Степан Степанович 22 лютого 2017 р. о 23 год., перебуваючи в нетверезому стані, здійснив розбійний напад на громадянина Іванова Федора Петровича. Під час бійки Солопіга завдав Іванову удару фінським ножом під ліву лопатку, внаслідок чого останній помер на місці вчинення злочину. Цю подію випадково бачив громадянин Гончаров Володимир Іванович.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягає сутність методу криміналістичного прогнозування?
2. Яка головна мета методу криміналістичного прогнозування?
3. Які основні переваги та недоліки методу криміналістичного прогнозування?
4. Для чого слідчому необхідно винайти відповіді на певні запитання під час криміналістичного прогнозування?
5. Опишіть тактику застосування методу криміналістичного прогнозування на етапах його реалізації.

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Тактичні особливості застосування методу криміналістичного прогнозування під час досудового розслідування вбивства.
2. Тактичні особливості застосування методу криміналістичного прогнозування під час допиту малолітньої або неповнолітньої особи.
3. Тактичні особливості застосування методу криміналістичного прогнозування під час огляду дорожньо-транспортної пригоди.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Шавер Б.М. Предмет и метод советской криминалистики [Текст] // Б.М. Шавер // Социалистическая законность. – 1938. – № 6 – С. 56-82.
2. Белкин Р.С. Криминалистика: общетеоретические проблемы / Р.С. Белкин, А.Н. Винберг. – М.: Юрид. лит., 1973. – 251 с.

3. Зорин Г.А. Проблемы применения специальных логико-психологических методов при подготовке и проведении следственных действий [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук : 12. 00. 09 / Г. А. Зорин. – М., 1991. – 162 с.

4. Журавель В.А. Теорія та методологія криміналістичного прогнозування [Текст] : Дис. д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза». / В.А. Журавель. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 1999. – 391 с.

5. Цільмак О.М. Загальнотеоретичні положення криміналістичного прогнозування. [Текст] / О.М. Цільмак // Вісник Запорізьк. нац. ун-ту: – 2013. – № 4. – С. 178-184.

6. Теслюк І.О. Сутність криміналістичного прогнозування [Текст] / І.О. Теслюк // Право і суспільство. – 2014. – № 6. – С. 222-226.

Magna et veritas, et praevallebit.
(Немає нічого вище істини, й вона восторжествує)

5.1.6. ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ П. ВАКА «СЦЕНАРНЕ ПЛАНУВАННЯ» ПІД ЧАС ПОБУДОВИ ТА ПЕРЕВІРКИ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ВЕРСІЙ СТОСОВНО УМИСНОГО ВБИВСТВА

1. Загальні положення методу «Сценарне планування»

Автор методу «Сценарне планування» – П'єр Вак [2].

Автор модифікації методу з урахуванням умов досудового розслідування умисного вбивства – О.А.С. Трофименко.

Суть методу «Сценарне планування» полягає у стратегічному управлінні процесом досудового розслідування кримінального правопорушення із високим рівнем невизначеності у поєднанні із несприятливою слідчою ситуацією щодо розслідування умисного вбивства.

Сценарій – це елемент стратегічного планування, який побудований на способах та технологіях управління невизначеністю майбутнього під час досудового розслідування умисного вбивства.

Головною метою зазначеного методу є надання детальних описів послідовності розвитку процесу досудового розслідування умисного вбивства при різних варіантах подій.

Правила застосування методу:

1. Перед побудовою кожного сценарію необхідно оцінити слідчу ситуацію, що склалася на момент досудового розслідування умисного вбивства.

2. Під час побудови сценаріїв варто послідовно та систематично накопичувати фактичні дані, що в подальшому становитимуть основу для побудови сценаріїв.

3. Сценарій має базуватися на фактах, відповідати реаліям, має бути сформульований стверджувально та не суперечити загальновідомим фактам, науковим даним, логічним законам щодо його побудови та бути логічно витриманим.

4. Сценарії можуть перевірятися паралельно, але враховуючи певний проміжок часу, протягом якого можна реалізувати всі заходи щодо їх перевірки.

5. Процес перевірки сценаріїв має бути динамічними та гнучким, оскільки під час проведення процесуальних та непроцесуальних заходів більшість криміналістичних версій в основі сценаріїв можуть

взагалі не знайти свого підтвердження, або всі побудовані криміналістичні версії можуть бути відкинуті.

6. Застосування методу «Аналогія» під час перевірки побудованих сценаріїв повинно відбуватися лише в комплексі із наявною фактичною базою.

7. Перевірка сценаріїв має відбуватися на підставі чинного законодавства шляхом проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, здійснення адвокатського розслідування, прокурорського процесуального нагляду або проведення судового розслідування.

8. Сценарії можуть перевірятися не лише слідчим, а й іншими суб'єктами, що їх будували.

Умови застосування методу:

1. Провідна роль надається слідчому (старшому СОГ або СГ), який організовує процес застосування методу «Сценарне планування».

2. До слідчо-оперативної групи повинні увійти 5-7 висококваліфікованих спеціалістів.

3. Аналіз ключових факторів здійснюється в порядку ранжування, з подальшим визначенням альтернативних сценаріїв.

4. У процесі розробки сценаріїв усі суб'єкти їх побудови та реалізації повинні брати активну участь.

5. Сценарії, що вважаються переважною більшістю учасників найбільш доцільними, приймаються до подальшого опрацювання.

6. Всі вихідні гіпотези, що в сукупності складатимуть кінцеві варіанти сценаріїв, варто досліджувати доти, доки не будуть відкинуті найменш імовірні.

7. Після реалізації побудованих сценаріїв слідчий (старший СОГ або СГ) має організувати моніторинг, з метою з'ясування доцільності чи недоцільності розробленого сценарію.

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

1) передбачає прогноз послідовності подій, які з урахуванням різноманітних факторів можуть вплинути на процес досудового розслідування умисного вбивства;

2) допомагає вчасно виявити та знешкодити обставини та ключові фактори, які можуть детермінувати помилки та недоліки процесу досудового розслідування умисного вбивства;

3) підвищує якість прогнозу та створює стійку платформу для прийняття тактичних рішень під час досудового розслідування умисного вбивства.

Недоліками застосування зазначеного методу є те, що:

1. Сценарне планування на відміну від традиційних методів є більш цілісним, системним підходом планування досудового розслідування умисного вбивства.
2. Можлива неоднозначність та інколи помилковість рекомендацій (у випадку відсутності наявної підготовки у спеціалістів, що застосовують зазначений метод).
3. Він вимагає витрат часу для його реалізації.

Очікуваними результатами від процесу застосування методу є те, що він сприятиме:

1. Підвищенню ефективності проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.
2. Попередженню повторного скоєння кримінальних правопорушень.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу – різнокольорові фломастери, два-три аркуші формату А1 (фліпчарт або дошка та крейда).

Термін активного застосування методу – протягом досудового розслідування умисного вбивства.

2. Алгоритм застосування методу «Сценарне планування»

На підготовчому етапі суб'єкти досудового розслідування, тобто слідчий (старший СОГ або СГ), члени СГ або СОГ, починаючи розслідування кримінального провадження стосовно умисного вбивства, встановлюють наявність чи відсутність складу кримінального правопорушення, а саме:

- 1) вбивство очевидне, особа жертви встановлена, вбивця затриманий;
- 2) констатується факт умисного вбивства, труп виявлений відразу або незабаром після вбивства, вбивця невідомий;
- 3) вбивство таємне, труп виявлений, особа жертви встановлена, є дані, що вказують на самогубство (або нещасний випадок, або смерть від природних причин), але є підозри щодо інсценування факту вбивства;
- 4) таємне вбивство, в результаті якого розслідування розпочате за фактом виявлення невпізаного спотвореного трупа;

5) виявлені останки – череп і кістки із залишками одягу, причина смерті невідома (на початку розслідування), і можна припускати як факт убивства, так і можливі інші причини смерті;

б) таємне вбивство, що супроводжувалося розчленовуванням трупа та прихованням частин тіла.

2. Слідчий (старший СОГ або СГ) разом з членами СОГ або СГ з'ясовують зміст відомостей про скоєне кримінальне правопорушення, проводять огляд місця події, встановлюють причину, час настання смерті, механізм дій злочинця, мотиви і мету вбивства, вбивцю або його ознаки, особистість загиблого.

3. Слідчий (старший СОГ або СГ) та члени СОГ (СГ) повинен провести допит свідків, очевидців для встановлення найбільш імовірних фактичних даних щодо скоєного умисного вбивства.

Головними завданнями на цьому етапі є:

1) формулювання мети опитування або допиту та основних завдань, що мають бути вирішені в результаті проведення опитування;

2) визначення порядку та ситуативності майбутніх запитань для уникнення комунікативних бар'єрів;

3) безпосереднє проведення опитування та допиту;

4) тлумачення змісту отриманої інформації;

5) перевірка отриманої інформації та усунення неточностей і суперечностей;

6) звітування щодо результатів проведеного опитування та допиту.

4. За результатами аналізованих фактичних даних можуть бути побудовані такі первинні версії про те, що смерть є наслідком: а) умисного вбивства; б) самогубства; в) нещасного випадку; г) природної смерті. Вбивство скоєне з метою заволодіння майном потерпілого, помсти, приховання іншого кримінального правопорушення; вбивство під час сварки, бійки, з необережності чи при необхідній обороні.

5. На цьому етапі слідчий (старший СОГ або члени СОГ (СГ)) має визначити ступінь небезпечності загальнообумовлених та внутрішньообумовлених ризиків, оцінити ті, що можуть виникнути в процесі досудового розслідування умисного вбивства із застосуванням вищезазначених моделей, тобто ступеня їх уразливості на практиці, а саме ступеню слабкості в засобах захисту, що викликані процесуальними помилками, недосконалістю в процесі реалізації попереджувальних заходів, а також можливих збитків, що можуть зазнати суб'єкти досудового розслідування.

6. Для дослідження внутрішніх та зовнішніх ризиків, що впливатимуть на процес сценарного планування, проводиться SWOT-аналіз. Метод полягає у визначенні внутрішніх та зовнішніх факторів та їх розподілення на категорії:

- ✓ Strengths (сильні сторони);
- ✓ Weakness (слабкі сторони);
- ✓ Opportunities (можливості);
- ✓ Threatens (загрози).

Можливості та загрози відносяться до факторів зовнішнього середовища, сильні та слабкі сторони -- до факторів внутрішнього середовища.

7. Після визначення факторів, що можуть вплинути на процес сценарного планування, складається контрольний лист, в який включаються всі відібрані для вивчення фактори, зібрані, наприклад, за результатами сценарного аналізу. Результати проведеного SWOT-аналізу мають бути представлені у табличному вигляді (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Приклад результатів SWOT-аналізу

Позитивні	Негативні
Сильні сторони	Слабкі сторони
Значний досвід у досудовому розслідуванні багатоепізодних кримінальних проваджень. Наявність об'ємної законодавчої бази. Створення розгалуженої системи правоохоронних органів.	Незначна кількість висококваліфікованих співробітників. Хаотичність у веденні складних кримінальних проваджень. Іноді небажання самовдосконалюватися та професійно розвиватися.
Можливості	Загрози
Підвищення кваліфікації персоналу, перепідготовка кадрів. Теоретичне та практичне вирішення складних процесуальних питань.	Нестабільність економічних, соціальних та правових умов, що призводять до збільшення рівня злочинності. Недосконалість пенітенціарної системи, що зумовлює рецидив скоєння повторних схожих або більш тяжких кримінальних правопорушень.

8. Слідчий (старший СОГ або СГ) разом з членами СОГ або СГ визначають сукупність об'єктивних факторів, що впливають на процес скоєння умисного вбивства.

Головними завданнями на цьому етапі є:

- 1) виведення всіх можливих фактів, явищ, закономірностей, що впливають на поведінку злочинця;
- 2) розпізнавання та інтерпретація механізмів, тенденцій, мотивів, що впливають на процес скоєння умисного вбивства;
- 3) встановлення найбільш ймовірних причин умисного вбивства;

4) проведення SLEPT-аналізу для необхідності подальшого визначення ризиків, що впливатимуть на процес досудового розслідування умисного вбивства;

5) адаптація отриманих результатів.

Рис. 1. Система SLEPT-аналізу

9. Проведення SLEPT - аналізу дозволяє встановити фактори, що впливають на скоєння умисного вбивства (соціальні (S), правові (L), економічні (E), політичні (P), технічні (T)) (див. рис. 1).

Кожен із учасників СГ або СОГ повинен дуже детально дослідити усі фактори та надати їм оцінку (в балах від 1 до 5) (дивись табл. 2).

Таблиця 2.

Фактори впливу на процес скоєння умисного вбивства

1	2	3						4
Види факторів	Вплив фактора	Імовірність зміни фактора						Середня оцінка
		Екс. 1	Екс. 2	Екс. 3	Екс. 4	Екс. 5	Екс. 6	
Соціальні	2	1	1	2	1	1	2	1,3
Правові	3	2	1	3	1	2	2	1,83
Економічні	4	3	2	2	1	1	1	1,7
Політичні	1	2	1	1	1	1	1	1,2
Технологічні	2	2	2	2	1	1	1	1,5
Підсумки	12							

Далі необхідно оцінити реальну значимість кожного із факторів, що дозволить з'ясувати, наскільки варто звертати увагу та контролювати той чи інший фактор. Відповідна оцінка розраховується за такою формулою:

$$ОПЗ = CO \times ВФ / \text{Сума} ВП$$

Де: **CO** – середня оцінка, **ВФ** – вплив фактора, що відповідає конкретному фактору, **Сума ВП** – підсумкова кількість впливу факторів (див. табл. 3).

Таблиця 3.

Загальна оцінка впливу факторів з поправкою на їх значимість

1	2	3						4	5
Фактори	Вплив фактора	Ймовірність зміни фактора						Середня оцінка	Оцінка з поправкою на вагу
		Екс1	Екс2	Екс3	Екс4	Екс5	Екс6		
соціальні	2	1	1	2	1	1	2	1,3	0,22
правові	3	2	1	3	1	2	2	1,83	0,31
економічні	4	3	2	2	1	1	1	1,7	0,57
політичні	1	2	1	1	1	1	1	1,2	0,1
технологічні	2	2	2	2	1	1	1	1,5	0,25
	12								

Чим вища оцінка з поправкою на значимість, тим більше уваги варто приділити нейтралізації даного фактора. Наступний етап – здійснення розрахунків до матричного вигляду, при цьому фактори розташовуються від найбільшого до найменшого (див. табл. 4).

Таблиця 4.

Таблиця загального впливу факторів на процес скоєння умисного вбивства

Фактор	Оцінка впливу
економічні	0,57
правові	0,31
технологічні	0,25
соціальні	0,22
політичні	0,1

Для повного завершення аналізу необхідно надати висновки, описати вплив кожного фактора на процес подальшого досудового розслідування умисного вбивства та зниження ризику негативного впливу досліджуваних груп факторів.

10. Для визначення вищезазначених тенденцій, що зумовлюють скоєння умисного вбивства, слідчий (старший СОГ або СГ) застосовує метод «Сканування» або «Медіасканування» для швидкого та уважного перегляду та відібрання інформації, що стосується предмета дослідження, або «Контент-аналіз» в якості швидкого та ефективного способу отримання загальних уявлень про зміни, що відбуваються з плином часу. При цьому, досить часто за допомогою контент-аналізу можна ідентифікувати, класифікувати, аналізувати та інтерпретувати імпліцитну (приховану) інформацію щодо скоєного кримінального правопорушення, оскільки в ній часто містяться моделі

та закономірності, що описують положення речей яке існує в даний момент, та розкривають тенденції і різні точки зору. Крім того, контент-аналіз допомагає відкоригувати та перевірити інформацію, що була одержана з різних джерел.

Головними завданнями на цьому етапі є:

- 1) визначити систему категорій, яка відповідає вимогам доцільності, вичерпності, взаємовиключності, надійності;
- 2) обрати відповідну одиницю аналізу тексту: слово, речення, тема, ідея, соціальна ситуація, частина тексту;
- 3) встановити одиницю рахунку, тобто кількість визначених слів, словосполучень, строчок, печатних знаків, сторінок, абзаців, площа тексту;
- 4) розробити класифікатор контент-аналізу – таблицю, де зведені всі категорії аналізу та одиниці аналізу, протокол підсумків аналізу, кодовану матрицю, інструкцію та перелік проаналізованих документів.

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу «Сценарного планування». Усі припущення фіксуються слідчим (старшим СОГ або СГ) на дошці або аркуші формату А1.

Алгоритм застосування методу такий:

1. Слідчий (старший СОГ або СГ) запрошує на нараду суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) та пропонує проаналізувати наявну інформацію стосовно факторів умисного вбивства.

Головні правила:

- 1) всі факти необхідно ранжувати в залежності від ступеня впливу на процес розслідування навмисних вбивств;
- 2) всі непідтверджені фактори необхідно виключати;
- 3) необхідно з'ясувати, наскільки сильні сторони можуть допомогти уникнути загроз та досягнути поставлених цілей в процесі досудового розслідування умисного вбивства;
- 4) можливість уникнути майбутніх ризиків у процесі досудового розслідування умисних вбивств.

2. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує:

2.1. Ранжувати факти за допомогою складання таблиць із переліком, що підлягають дослідженню. Кожен із членів СОГ (СГ) отримує відповідну таблицю та оцінює кожен із фактів за шкалою від 1 до 10.

2.2. Визначити кількість фактів, що є найбільш імовірними, найменш імовірними та неймовірними, останні повністю відкидаються.

2.3. Здійснити попарне ранжування найбільш імовірних з найменш імовірними та оцінити їх за шкалою від 1 до 10, далі порівняти та обирати ті, що будуть досліджуватися в подальшому.

Головними правилами на цьому етапі є:

- а) висловлення усіх ідей, що виникають;
- б) кожна ідея обговорюється не більше 20-ти секунд (швидкий темп сприяє активізації розумової діяльності);
- в) найбільш імовірні варто приймати, найменш імовірні повністю відкидаються;

3. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує побудувати сценарії умисного вбивства.

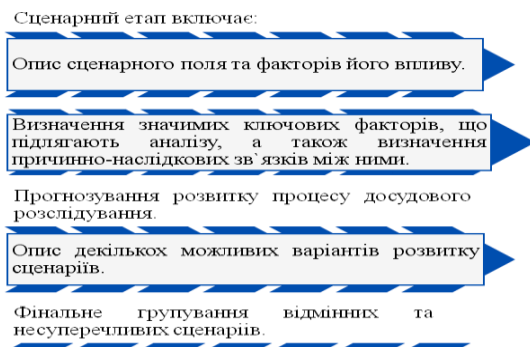

Рис. 2. Алгоритм сценарного етапу.

Головними завданнями на цьому етапі є:

- 1) передпрогнозна орієнтація з розробленням програми дослідження та уточнення завдань;
- 2) аналіз характеру та масштабів прогнозу;
- 3) формулювання мети і завдань, робочих гіпотез, визначення методів і процесу організації прогнозування;
- 4) побудова вихідної (базової моделі) прогнозованого об'єкта методами системного аналізу, що відбувається із виділенням підсистем шляхом поелементного поділу об'єктів на дрібніші, якщо вони мають складну структуру;
- 5) відбираються дані контексту прогнозування, що є значущими для вирішення поставлених завдань;
- 6) будуються відповідні сценарії;

7) конструюється серії попередніх пошукових моделей методами пошукового аналізу з конкретизацією мінімального, максимального, найбільш вірогідного значення;

8) експертиза підготовленого прогнозу і рекомендацій та їх доробка з урахуванням обговорення;

9) зіставлення матеріалів уже розробленого прогнозу з новими даними прогнозного контексту і започаткування нового циклу досліджень.

4. Опис декількох можливих варіантів розвитку подій із урахуванням можливих сценаріїв розвитку скоєння умисного вбивства здійснюється із урахуванням системи «modus operandi» скоєного злочину, яка полягає в аналізі складових сценарію скоєння умисного вбивства, що реалізуються на таких етапах. (Див. рис. 3):

Рис. 3. Етапи побудови сценаріїв.

Підготовчий етап до скоєння умисного вбивства полягає у:

- ✓ підшукуванні, або спеціальному виготовленні, різноманітних знарядь для скоєння умисного вбивства;
- ✓ вибору жертви та вивчення її розпорядку дня;
- ✓ попередньому ознайомленні з місцем скоєння умисного вбивства;
- ✓ придбанні або виготовленні вогнепальної зброї всіх видів, холодної зброї, отруйних речовин або наркотичних засобів, що можуть бути застосовані для насильницьких дій щодо потерпілого;
- ✓ усуненні перешкод для скоєння вбивства;
- ✓ попередній підготовці транспорту для виїзду на місце скоєння умисного вбивства та для термінового відбуття з нього;
- ✓ підготовці місця приховування трупа, інших слідів злочину або переховування самого злочинця;
- ✓ винайденні можливих співучасників;

✓ домовленості між співучасниками про час та місце зустрічі для скоєння умисного вбивства.

Основний етап полягає у скоєнні умисного вбивства, шляхом:

✓ визначення варіантів проникнення до житла особи: (через вікно, вхідні двері, балкон, до транспортного засобу потерпілого), або скоєння злочину на відкритій місцевості;

✓ скоєння умисного вбивства за допомогою заздалегідь обраних знарядь скоєння злочину (нанесення вогнепального поранення, застосування холодної зброї, додавання отрути до їжі, напою, підривання місцезнаходження особи, удушення потерпілого).

Заключний етап полягає у:

✓ знищенні слідів скоєння умисного вбивства;

✓ прихованні чи знищенні знаряддя і засобів скоєння умисного вбивства;

✓ інсценуванні умисного вбивства під нещасний випадок чи самогубство;

✓ знищенні трупа шляхом спалювання, утоплення, розчленування, закопування;

✓ спотворенні трупа з метою приховання особи потерпілого;

✓ плануванні заходів щодо переховування.

5. Слідчий (старший СОГ або СГ) здійснює перевірку обґрунтованості побудованих сценаріїв, приділяє їм належну увагу, спостерігає за тим, щоб система побудованих сценаріїв була гнучкою передбачала внесення відповідних змін у випадку надходження додаткової інформації.

6. Слідчий (старший СОГ або СГ) разом з іншими суб'єктами досудового розслідування (членами СОГ або СГ) серед побудованих сценаріїв обирає декілька найбільш альтернативних.

7. Слідчий (старший СОГ або СГ) обговорює з членами СОГ або СГ можливості перевірки достовірності сценаріїв та їх узгодженості.

Заключний етап сценарного планування:

8. Слідчий (старший СОГ або СГ) разом з членами СОГ або СГ проводить процесуальні заходи щодо перевірки побудованих сценаріїв, а також щодо їх несуперечності один з одним, обираючи лише ті, що найбільше узгоджуються із наявними фактичними даними та слідчою ситуацією. Наприклад, наявна слідча ситуація, коли виявлені останки – череп і кістки із залишками одягу, причина смерті невідома (на початку розслідування), і можна припускати як факт убивства, так і можливі інші причини смерті. В ході подальшого

досудового розслідування умисного вбивства було встановлено, що череп містить ушкодження, характерні для удару тупим предметом, в результаті якого наступила смерть. Оскільки останки були знайдені у лісосузі, можна припустити, що вбивця скоїв умисне вбивство, а потім намагався знищити труп, отже найбільш імовірним є перший сценарій.

Таблиця 5.

Приклад таблиці сценаріїв

Сценарій	Найбільш імовірний	Имовірний	Неймовірний
1. Вбивця скоїв умисне вбивство і приховав труп.	+		
2. Смерть настала від нещасного випадку.			
3. Вбивство скоєне з метою приховання іншого кримінального правопорушення.			

9. Слідчий (старший СОГ або СГ) разом з членами СОГ або СГ розробляють стратегію, систему планів процесу досудового розслідування (стратегічний план, плани розвитку, поточні плани), програми і проекти на підставі перевіреного сценарію, що є найбільш імовірним. Суб'єктами побудови та перевірки сценаріїв складається загальна матриця, де порівнюються сценарії, та можливість приведення стратегії щодо них.

Таблиця 6.

Приклад стратегії планування досудового розслідування умисного вбивства

Сценарії	Стратегія впровадження
1. Вбивця скоїв умисне вбивство і приховав труп.	✓ визначення завдань досудового розслідування умисного вбивства; ✓ встановлення послідовності, строків і виконавців намічених слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів; ✓ з'ясування мети, завдань, змісту слідчої (розшукової) дії; ✓ окреслення кола обставин, які необхідно з'ясувати; ✓ вибір тактичних прийомів проведення слідчої (розшукової) дії; ✓ вирішення питання про використання сил та засобів оперативних підрозділів; ✓ прийняття рішення про використання необхідних технічних засобів; ✓ складання плану проведення слідчої (розшукової) дії.

10. Після складання стратегії щодо впровадження результатів побудованих сценаріїв, слідчий (старший СОГ або СГ) надає рекомендації членам СГ або СОГ щодо проведення моніторингу за відповідним сценарієм, з метою подальшого коригування, а також подальшого попередження процесу скоєння кримінальних правопорушень із урахуванням тих ключових факторів, що зумовлюють їх скоєння.

Практичне завдання

Завдання

З урахуванням наявної слідчої ситуації застосуйте метод сценарного аналізу та визначте стратегію впровадження результатів досудового розслідування умисного вбивства.

Інформація

Прибувши на місце скоєння злочину, слідчим (старший СОГ або СГ) був виявлений труп, що знаходився в житловому будинку. За фактом внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань було встановлено, що потерпілим є громадянин України, віком 45 років, працює вантажником в магазині неподалік від місця проживання. За сімейним станом одружений, має двох дітей, брата та двох племінників. Провівши огляд місця скоєння злочину та трупа, було встановлено, що потерпілому нанесено значну кількість поранень в область шиї та черевної порожнини. Знаряддя скоєння злочину знаходилось неподалік від трупа, на ньому знаходилися плями бурого кольору. Найбільш імовірним припущенням було те, що злочин скоєний за допомогою кухонного ножа. Крім того, на вулиці та у дворі на землі було виявлено чимало плям бурого кольору. Неподалік від потерпілого було знайдено одяг із плямами бурого кольору, який був вилучений для проведення експертного дослідження. Актами судово-медичного дослідження № 544 та висновком експерта за № 16/471 встановлено, що при дослідженні трупа виявлені: колото-різані рани в правій поперековій області, на грудній клітині, які відносяться до категорії тяжких тілесних ушкоджень, за критерієм небезпеки для життя та смерті знаходяться в прямому причинному зв'язку з вказаними ушкодженнями. З моменту нанесення ушкоджень та до моменту настання смерті потерпілий міг вчиняти дуже обмежений обсяг неkoordinованих дій. Висновком експерта № 790 встановлено, що визначити, кому належить кров на одязі, що був вилучений неподалік від трупа неможливо.

Питання для самоконтролю

1. Поняття та значення методу сценарного аналізу для процесу досудового розслідування умисного вбивства.
2. Мета та основні завдання методу сценарного аналізу.
3. Алгоритм застосування методу сценарного аналізу під час досудового розслідування умисного вбивства.
4. Стратегічний план під час застосування методу сценарного аналізу.

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Метод сценарного аналізу в системі методів досудового розслідування кримінальних правопорушень.
2. Порядок застосування методу сценарного аналізу під час досудового розслідування умисного вбивства.

Список використаних джерел

1. Godet, Michael. (2000). The Art Of Scenarios and Strategic Planning: Tools and Pitfalls. Technological Forecasting and Social Change. 65. – 235 p.
2. Wack, Pierre. Scenarios, uncharted waters ahead. Harvard Business Review, September/October, 1985.
3. Трофименко О.А. С. Тактика застосування методу «Сценарне планування» під час побудови та перевірки криміналістичних версій з приводу умисного вбивства» /О.А. С. Трофименко // Публічне право. – 2017. - № 3 (27) – С. 172-179.

ГЛАВА 2.

ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ДЛЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБУТУ ТОВАРІВ, ПРЕДМЕТІВ І РЕЧОВИН, ЗАБОРОНЕНИХ ДО ОБІГУ

5.2.1. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ДОДАТКОВОГО СЛІДОУТВОРЕННЯ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ЛЮМІНЕСЦЕНТНИХ РЕЧОВИН ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБУТУ ТОВАРІВ, ПРЕДМЕТІВ І РЕЧОВИН, ЗАБОРОНЕНИХ ДО ОБІГУ

1. Загальні положення методу додаткового слідоутворення із використанням люмінесцентних речовин

Автор методу додаткового слідоутворення із використанням люмінесцентних речовин – Н.Т. Малаховская [1].

Автор модифікації методу з урахуванням особливостей діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України у протидії незаконному збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу – Р.С. Сокол.

Суть методу додаткового слідоутворення із використанням люмінесцентних речовин полягає у *нанесенні слідчим (працівником оперативного підрозділу) шару люмінесцентної речовини на певний об'єкт* (зазвичай грошові кошти), що планується використати для придбання заборонених до обігу товарів, предметів і речовин, з метою штучного утворення слідів-нашарувань люмінесцентної речовини на контактних поверхнях (ділянки тіла та одягу підозрюваного, об'єкти та предмети, яких підозрюваний торкався та ін.), що, у свою чергу, доводить винуватість підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення.

Головною метою зазначеного методу є доведення винуватості особи у вчиненні злочину шляхом фіксації факту слідового контакту підозрюваного (слідосприймаючий об'єкт) із заздалегідь поміченими засобами (слідоутворюючий об'єкт), якими можуть бути грошові кошти, товари, предмети і речовини, заборонені до обігу, документи та ін.

Другорядними завданнями зазначеного методу можуть бути:

- виявлення предметів оточуючої обстановки, яких підозрюваний міг торкатися після слідового контакту та реалізації об'єктивної сторони злочину (тайники, схованки та ін.), виявлення місцезнаходження поміченого об'єкту;
- виявлення ланцюга посередників при передачі заздалегідь поміченого об'єкту.

Правила застосування зазначеного методу:

- факт нанесення люмінесцентних речовин на відповідні предмети має носити прихований характер;
- люмінесцентні речовини мають бути непомітними у природних умовах, міцно утримуватися на опрацьованих поверхнях та слідосприймаючому об'єкті;
- люмінесцентні речовини мають різко проявляти свої властивості при застосуванні відповідних приладів (ультрафіолетових освітлювачів);
- люмінесцентні речовини мають бути нешкідливими для здоров'я людини та довкілля, не псувати зовнішній вигляд та якість опрацьованих ними предметів, не змінювати їхніх властивостей та призначення.

Умови застосування зазначеного методу:

- наявність розпочатого кримінального провадження за фактами незаконному збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, або заведеної оперативно-розшукової справи щодо осіб, які готують учинення злочину;
- наявність дозволу на проведення заходів з контролю за вчиненням злочину відповідно до ч. 4 ст. 246, ст. 271 Кримінального процесуального кодексу.

Переваги застосування зазначеного методу:

- дозволяє одержувати докази, що доводять винуватість особи у вчиненні незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, зокрема факт слідового контакту підозрюваного з поміченими грошовими коштами та іншими об'єктами.

Недоліки застосування зазначеного методу:

- застосування методу потребує від слідчого або працівника оперативного підрозділу використання фахових криміналістичних знань.

Очікувані результати застосування зазначеного методу:

– підвищення ефективності досудового розслідування по тим кримінальним провадженням, що пов’язані із незаконним збутом товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу:

– люмінесцентні речовини (препарати «Промінь-1», «Світлячок», «Резидент», люмінофорні фломастери, воскові олівці та ін.);
– технічні засоби виявлення слідів люмінесцентних речовин (ультрафіолетові освітлювачі з різною довжиною хвилі світла);
– окуляри захисні від ультрафіолетового світла;
– гумові медичні рукавички, паперові конверти, спирт медичний, марлеві або ватні тампони, поліетиленові пакети.

Термін активного застосування зазначеного методу:

– при помітці відповідних об’єктів – від 15 до 30 хвилин;
– при виявленні слідів люмінесцентної речовини - від 30 до 60 хвилин.

2. Алгоритм застосування методу додаткового слідоутворення із використанням люмінесцентних речовин

На підготовчому етапі слідчий або оперативний працівник повинні з’ясувати, чи не користується особа, причетна до вчинення злочинів, ультрафіолетовими освітлювачами (лампами), що отримали певного розповсюдження у цивільному обігу. Якщо стане відомо про наявність в особи таких освітлювачів або про їхнє застосування у процесі незаконного збуту заборонених до обігу товарів, предметів, речовин, то для помітки грошових коштів або інших об’єктів не можна використовувати ті засоби невидимого маркування, що виявляються звичайними ультрафіолетовими освітлювачами зі стандартною довжиною хвилі світла 365 нм (нанометри): аерозольні препарати «Промінь-1», відповідні люмінофорні фломастери, пасти, воскові олівці тощо.

За таких умов треба застосовувати препарати, що виявляються ультрафіолетовим світлом з іншою довжиною хвилі світла. Наприклад, препарат «Світлячок», ознаки якого виявляються лише за допомогою відповідної лампи з довжиною хвилі світла 254 нм.

Найбільш вдало зарекомендували себе аерозольні препарати «Промінь-1» і «Світлячок» [2, с. 8-9], що мають підвищені адгезійні властивості (прилипання, зчіплювання з різними поверхнями).

Наприклад, препарат «Промінь-1», який є непомітний при природному освітленні та має яскраву жовто-зелену люмінесценцію в ультрафіолетовому світлі, гарно прилипає до поверхонь відкритих ділянок шкіри та одягу підозрюваного, якщо він торкався до заздалегідь помічених засобів. Після контакту з останніми підозрюваний може лишити до 150 люмінесцентних слідів на інших предметах, при чому перші 5-10 придатні для дактилоскопії [3]. Сама спеціальна хімічна речовина зберігається на предметі декілька років, на кожному покриві – доволі тривалий термін, та важко змивається за допомогою побутових миючих засобів.

На основному етапі відбувається документальне оформлення застосування люмінесцентних речовин у відповідному протоколі залежно від характеру проваджуваних заходів.

У разі проведення оперативної закупки факт використання люмінесцентних речовин фіксується у протоколі *огляду покупця*, помітки та видачі йому грошових коштів. При цьому здійснюється огляд грошових купюр, у протоколі зазначається їхня кількість, номінал, серії і номери купюр, виготовляються ксерокопії вказаних купюр, на яких проставляються підписи понятих та які додаються до вищезазначеного протоколу.

Усі купюри оброблюються відповідною люмінесцентною речовиною, у протоколі зазначається назва препарату та властивості речовини, зокрема колір при освітленні ультрафіолетовою лампою. За допомогою ватного або марлевого тампону береться зразок цієї речовини та поміщується до конверту, на якому проставляються підписи понятих та який додається до протоколу. Помічені купюри в присутності понятих передаються покупцю із позначенням місця, куди вони поміщуються (кишеня піджака, брюк та ін.). Покупцю роз'яснюються правила поведінки з грошовими коштами, зокрема щодо заборони торкатися їх до моменту передачі особі, причетній до незаконного збуту товарів, предметів, речовин, заборонених до обігу.

У подальшому протоколом відповідної слідчої (розшукової) дії (освідування, обшуку, огляду) фіксується факт виявлення слідів-нашарувань використаної люмінесцентної речовини та заздалегідь помічених об'єктів.

При проведенні *освідування* особи (обшуку особи), причетної до вчинення злочину, із застосуванням ультрафіолетового освітлювача уважно оглядаються відкриті ділянки тіла (долоні, пальці) та одяг цієї особи (рукави, кишені). У разі виявлення слідів люмінесцентної

речовини останні фіксують на фото та відеоапаратуру, описують у протоколі та вилучають (змивають) за допомогою ватних або марлевих тампонів, змочених водою або спиртом, що поміщають в конверт.

При проведенні **обшуку** (огляду) із застосуванням ультрафіолетового освітлювача оглядається місце перебування особи, причетної до вчинення злочину, предмети та поверхні, яких він міг торкатися, здійснюється фіксація на фото та відеоапаратуру. У протоколі описується місце виявлення слідів-нашарувань люмінесцентної речовини (поверхня столу, тумбочка, шухляда, салон автомобілю), виявлені заздалегідь помічені об'єкти та їхні характерні ознаки (кількість, номінал, серії і номери, спеціальні позначки), які пред'являються (демонструються) з використанням ультрафіолетових освітлювачів учасникам слідчої (розшукової) дії, про що зазначається у протоколі. В означеному протоколі також вказують, де саме виявлено сліди або об'єкти та в якому вигляді, звертається увага на пакування відповідних об'єктів та інші особливості. Кожен слід люмінесцентної речовини або інший об'єкт в присутності понятих вилучається та упаковується окремо.

На заключному етапі вилучені сліди люмінесцентної речовини та інші об'єкти направляються для **проведення експертизи** речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин. При проведенні експертизи вирішується питання щодо встановлення спільної родової належності речовини, що знаходиться на вилучених тампонах зі змивами та на грошових купюрах, із тим контрольним зразком люмінесцентної речовини, що використовувалася для помітки грошових коштів. При призначенні експертизи слідчий може поставити наступні питання:

Чи є на грошових коштах (марлевих тампонах) сліди спеціальної хімічної речовини, якщо так, то чи має вона спільну родову належність з хімічною речовиною, наданою як контрольний зразок?

Чи однорідні між собою речовини, виявлені на вилучених грошових коштах і на вилучених марлевих тампонах (змивах з долонь підозрюваного, з його одягу, з предметів побуту та ін.)?

За результатами оцінки висновку експерта можна стверджувати, що сліди-нашарування люмінесцентної речовини, виявлені на відкритих ділянках тіла чи на одязі підозрюваного, з'явилися внаслідок контакту підозрюваного із заздалегідь поміченими засобами (грошовими коштами).

Практична вправа

Завдання

Згідно ввідної інформації від викладача здійснити маркування люмінесцентною речовиною «Світлячок» грошових коштів, змодельовати процес одержання посадовою особою цих грошових коштів, здійснити вилучення у цієї особи грошових коштів та слідів люмінесцентної речовини.

Інформація

08.04.2017 о 13.20 в чергову частину Управління захисту економіки Національної поліції в Одеській області надійшла заява від підприємця гр. Степанова Ігоря Івановича про вимагання неправомірної вигоди в сумі 10 000 доларів США з боку директора комунального підприємства гр. Петрова Івана Сидоровича, який також є членом виконавчого комітету міськради, за укладання договору про спільну діяльність із переробки побутових відходів.

Питання для самоконтролю

1. Визначте сутність методу додаткового слідоутворення із використанням люмінесцентних речовин під час документування незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу.
2. Яка головна мета та завдання методу додаткового слідоутворення із використанням люмінесцентних речовин?
3. Які умови застосування методу додаткового слідоутворення із використанням люмінесцентних речовин під час документування незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу.
4. Розкрийте тактичні особливості застосування методу додаткового слідоутворення із використанням люмінесцентних речовин під час документування незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу.
5. Які підготовчі дії мають бути проведені для застосування методу додаткового слідоутворення із використанням люмінесцентних речовин?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Сучасний стан та перспективи застосування методу додаткового слідоутворення із використанням люмінесцентних речовин.
2. Проблеми доказового значення використання люмінесцентних речовин під час документування незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу.

3. Проблеми доказового значення використання люмінесцентних речовин під час документування одержання неправомірної вигоди.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Малаховская Н. Т. Тактика использования красящих веществ и люминофоров в борьбе с преступностью [Текст] / Т. Н. Малаховская. – М.: ВНИИОП МООП РСФСР, 1966. – 40 с.
2. Лаборатория прикладной химии [Текст] : каталог продукции. – Киев: ЛПХ ул. Красноткацкая 59-а, 2009. – 24 с.
3. Средства невидимой маркировки [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ТОВ «Лаборатория прикладной химии». – Режим доступу : <http://cobra.net.ua>. – Назва з екрану.

Salus populi suprema lex
(Благо народу - вищий закон)

5.2.2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ «ІНФРАЧЕРВОНА СПЕКТРОСКОПІЯ» ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ Й ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ

1. Загальні положення методу «Інфрачервона спектроскопія»

Автори опису методу «Інфрачервона спектроскопія» – І.В. Гора, В.А. Колесник.

Суть методу. У сучасній практиці досудового розслідування широко застосовуються новітні науково-технічні засоби, можливості яких постійно розширюються, створюються нові й удосконалюються вже існуючі методики виявлення й дослідження різноманітних об'єктів, котрі стають речовими доказами у кримінальних провадженнях. Метод інфрачервоної спектроскопії (ІЧ-спектроскопії) є одним з найефективніших сучасних методів, що застосовується для аналізу й ідентифікації різних предметів та речовин.

Інфрачервона спектроскопія – це розділ спектроскопії, що вивчає взаємодію інфрачервоного випромінювання з речовинами. Як один з фізичних методів її використовують у різних галузях науки, техніки, виробництва і в кожній з них цьому терміну надається різний смисл. У досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень цей метод застосовують для розшифровки структури різноманітних речовин. Одним із завдань ІЧ-спектроскопії є кількісне визначення величин, які характеризують поглинання окремою речовиною монохроматичного випромінювання світлових хвиль різних довжин. Ці величини можуть бути використані як для кількісної характеристики певної речовини, так і для кількісного визначення її у розчині або у суміші з іншими речовинами [1].

Із розвитком науки й техніки з'являються нові можливості застосування методу ІЧ-спектроскопії для розв'язання широкого кола завдань в судово-експертному дослідженні різноманітних об'єктів. Визначення складу та будови речовини за її ІЧ-спектром засноване на взаємозв'язку характеристичних смуг поглинання, що реєструються в ІЧ-спектрі, із особливостями структури молекул речовини, яка поглинає світло. Сукупність усіх смуг поглинання, яка утворює спектр цієї речовини, однозначно визначає його індивідуальність. Вивчення ІЧ-спектрів дає змогу виділити найбільш важливі аналітичні смуги поглинання, які можуть бути використані для оцінки кількісного

вмісту речовини, встановити наявність поліморфізму, розглянути характер впливу на ІЧ-спектр окремих замінників, а також інших структурних змін у молекулі.

Метод ІЧ-Фур'є-спектроскопії застосовують при проведенні експертного дослідження об'єктів різної природи та різного походження.

1. Для дослідження наркотичних засобів, психотропних, сильнодіючих та отруйних речовин [2; 3]. В експертизі таких об'єктів ІЧ-спектроскопія вирішує одну з актуальних задач – ідентифікацію складу суміші, що містить речовини, обіг яких законодавчо заборонений або обмежений. Для цього необхідно ідентифікувати кожний з компонентів суміші, який, зазвичай, складається із діючої речовини та наповнювача. При дослідженні компонентів наповнювача, котрий здебільшого неможливо ідентифікувати іншими методами, наприклад хроматографічними, застосовують ІЧ-мікроскоп, суміщений з ІЧ-спектрометром.

2. Для дослідження косметичних, лікарських засобів, речовин невстановленої природи [4; 5]. При проведенні експертизи зазначених об'єктів цей метод застосовують як індивідуально, так і в комплексі із рентгенофлуоресцентним методом аналізу, газовою хроматографією, газовою хроматографією із мас-спектрометричним детектуванням або високоефективною рідинною хроматографією. В разі проведення аналізу речовин невстановленої природи переважно застосовують ІЧ-спектроскопію, оскільки в такому випадку потрібним є мінімум видаткових матеріалів і можна ідентифікувати широке коло речовин, зокрема, органічних та багатьох неорганічних сполук.

3. Для дослідження лакофарбових та полімерних матеріалів [6]. До таких, що часто трапляються, об'єктів експертизи матеріалів, речовин і виробів, відносяться мікронашарування лакофарбових матеріалів на предметах-носіях. Під час досудового розслідування багатьох кримінальних проваджень, наприклад, про ДТП необхідно встановити належність мікронашарувань лакофарбових покриттів до автомобілів, фарбованих споруд та інших об'єктів, що перевіряються. Складність таких досліджень пов'язана з аналізом мікрокількостей об'єктів, а також із багатонашарованістю та багатокомпонентністю кожного з шарів покриття. Для дослідження лакофарбових покриттів необхідно застосовувати комплекс різноманітних методів, найінформативнішим з яких є ІЧ-спектроскопія. Цей метод забезпечує можливість встановити тип основного компонента лакофарбових матеріалів,

наповнювача, а іноді – склад пігментів. З цією метою застосовують ІЧ-Фур'є спектрометри та спеціальні пристрої, що дають змогу отримати необхідну інформацію при дослідженні мікрочасток та мікроскопічних нашарувань.

4. Для встановлення належності речовин та слідів речовин до вибухових [7]. Комплексне дослідження вибухових речовин і продуктів вибуху передбачає застосування широкого спектру аналітичних методів, кожен із яких має на меті вирішення окремих завдань із встановлення певних ознак або властивостей досліджуваної речовини. Найбільш поширеними є методи морфологічного дослідження, рентгеноструктурного (рентгенофазового) і рентгенофлуоресцентного аналізів, молекулярної спектроскопії в інфрачервоній ділянці спектру та ін.

5. Для дослідження тонерів у штрихах документів, паст кулькових ручок тощо [8; 9]. Дослідження речовини тонерів та інших барвників є доволі поширеним завданням, що виконується під час технічного дослідження документів. Відомо, що такі речовини мають багатокомпонентний склад, утворений з полімерної основи та великої кількості неорганічних компонентів, внаслідок чого аналіз полімерної складової вкрай утруднений або й неможливий. Окрім того, сьогодні існує тенденція до уніфікації якісного складу полімерної частини тонерів, а тому виникає потреба їх кількісного аналізу. Здолати ці труднощі дозволяє використання кількісного методу ІЧ-Фур'є спектроскопії. Також ІЧ-спектроскопія є ефективним методом аналізу в разі проведення експертизи синтетичного клею, пластифікаторів, наповнювачів й інших полімерів, що використовуються для виготовлення документів. Об'єктами таких досліджень можуть виступати друковані тексти, виконані на принтерах, копіювальних апаратах або багатофункціональних пристроях. В таких випадках важливим є отримання інформації про хімічний склад тонера у штрихах тексту документа.

Використовуючи ІЧ-мікроскоп і спеціальну приставку до нього, методом ІЧ-спектроскопії можна провести дослідження волокон для встановлення їхньої групової належності та здійснення ідентифікації. З цією метою створені й постійно поповнюються спектральні бази даних. Також описаний метод дає можливість досліджувати структури кристалів, проводити експертизу дорогоцінного каміння органічного походження (бурштин, перли тощо).

Головною метою зазначеного методу є те, що ІЧ-спектроскопія поряд з багатьма іншими інструментальними методами дозволяє найбільш однозначно інтерпретувати результати, отримані в ході експертного дослідження, в процесі судочинства. Цей метод допомагає вирішувати ідентифікаційні, класифікаційні та діагностичні завдання. В багатьох випадках лише за ІЧ-спектром можна зробити висновок щодо властивостей об'єкта, який піддається аналізу.

Перевагами застосування даного методу є те, що:

- ІЧ-спектроскопія використовується при дослідженні різноманітних речовин найчастіше завдяки її універсальності, можливості прямого та незалежного визначення низки важливих функціональних груп і структурних фрагментів у невеликих кількостях досліджуваної речовини, у будь-якому агрегатному стані та без будь-яких суттєвих обмежень фізико-хімічних властивостей зразка;

- в процесі вимірювань, особливо під час застосування сучасних високоефективних приставок і пристроїв, не відбувається руйнування та втрати досліджуваної проби;

- широке застосування цього методу обумовлене достатньо високою чутливістю, точністю, швидкістю, а на проведення аналізу методом ІЧ-спектроскопії необхідно менше часу і мінімум видаткових матеріалів;

- результати аналізу є зрозумілими всім учасникам процесу, що задовольняє вимогам, які пред'являються до методів дослідження при проведенні експертиз;

- застосування ІЧ-спектроскопії дозволить скоротити строки і вартість проведення експертиз.

Умови застосування методу. Сучасне обладнання надає експерту максимально широкі можливості для аналізу усіх проб, проте якісний аналіз пов'язаний з якістю попередньої підготовки проб, тому зусилля розробників приладів і методичного забезпечення спрямовані на мінімізацію підготовчого етапу, забезпечення можливості проведення експрес-аналізу зразків, що особливо актуально для використання в ході проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. Загальним правилом застосування методу ІЧ-спектроскопії є те, що будь-які корекції необхідно застосовувати вкрай уважно, обов'язково зберігаючи вихідний спектр.

У результаті обробки неможна порушувати унікальне для кожної речовини співвідношення інтенсивності смуг поглинання та їх форму,

треба слідкувати, щоб ненавмисно не знищити піки поглинання, що притаманні досліджуваній речовині. Також необхідно враховувати, що всі алгоритми пошуку побудовані таким чином, що на фактор збігання впливають в першу чергу піки найбільшої інтенсивності й площі, тому доцільно при пошуку розбивати спектр, який аналізується, на піддіапазони залежно від амплітуди й ширини піків, а потім зіставляти отримані результати [10].

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу є те, що він сприятиме такому.

В разі удосконалення бази приладів, програмного забезпечення і появи більш високоточних спектрометрів з'являється можливість застосовувати цей метод для дослідження інших, не зазначених об'єктів. Перспективним вбачається цей метод при застосуванні "некласичних" для ІЧ-Фур'є спектроскопії дальньої хвильової та ближньої хвильової ділянок спектру, до того ж як у якісному, так і у кількісному аналізі, у дослідженнях фармацевтичної продукції при проведенні судово-медичних, судово-фармакологічних експертиз, для дослідження нафтопродуктів у ґрунтах, воді й покладах при проведенні судово-екологічної експертизи [11].

Дослідження у ближній хвильовій ділянці ІЧ-спектру дасть змогу використовувати цей метод для дистанційного виявлення часток вибухової речовини, що створює умови безпечної роботи експерта з вибухонебезпечними об'єктами. Застосування кількісного аналізу методом ІЧ-спектроскопії дасть змогу суттєво скоротити строки проведення складних експертиз, а забезпечення аналізу ближньої і дальньої хвильових ділянок дасть змогу більш точно визначати хімічний склад досліджуваних об'єктів, отже зменшить кількість ймовірних висновків та висновків у формі "не уявляється можливим встановити" у співвідношенні з категоричними висновками експерта.

Дослідження ІЧ-спектрів речовин дозволяють здійснити їх ідентифікацію за характерними спектральними характеристиками (положенням, формою та інтенсивністю смуг поглинання), а також, у разі необхідності, визначити їх кількісний вміст у досліджуваних зразках. Принцип даного методу полягає у реєстрації за допомогою спектрофотометричних приладів інтенсивності поглинання молекулами речовини електромагнітного випромінювання в інфрачервоній ділянці спектру. Надійшлий результат дозволяє отримати реєстрація ІЧ-спектру за допомогою дисперсійного або ІЧ-Фур'є спектрометра та порівняння його з базою даних. На даний час

створені бази ІЧ-спектрів окремих класів сполук, котрі дають змогу автоматично порівнювати спектр невідомої речовини з вже відомими, отже, ідентифікувати цю речовину. Цінність результатів, отриманих за допомогою ІЧ-Фур'є спектрометра, полягає в тому, що це є методом прямої реєстрації смуг поглинання, що є характерним лише для даного зразка.

2. Алгоритм застосування методу ІЧ-спектроскопії

Загальні умови. Для проведення структурного аналізу будь-яких речовин за їх ІЧ-спектрами необхідно отримати високоякісні спектрограми, які точно передають положення і контур смуг поглинання та не мають викривлень, спричинених неправильним вибором умов знімання спектру та ненадійним станом застосованої апаратури.

Зразки, що досліджуються, можуть бути у газовому, рідкому, твердому агрегатному стані, органічними або неорганічними, проте варто враховувати, що неорганічні речовини інколи не дають чітко виражених спектрів. У зв'язку з тим, що фізичний стан зразка може сильно впливати на ІЧ-спектр, в кожному випадку проведення дослідження необхідно визначати ієрархію (послідовність) методів, які будуть використовуватися при проведенні дослідження. Послідовність застосування методів дослідження визначається типами зразків і методами їх підготовки.

Для рідкого зразку можна обрати в послідовності застосування такої методики:

- 1) розчин;
- 2) нерозбавлена рідина в тонкій кюветі, якщо рідина нерозчинна;
- 3) рідина, стиснута між сольовими пластинками, так звана "рідка плівка", "роздавлена крапля".

Для порошків і твердих зразків бажано використати таку послідовність:

- 1) розчин;
- 2) суспензія у вазеліновій олії;
- 3) таблетки з KBr.

Алгоритм проведення дослідження рідких сполук.

Рідинні сполуки. Зразки у вигляді олії або іншої рідини наносять плівкою на пластинки з прозорого матеріалу (наприклад, KBr, NaCl).

Товщина шару поглинання зазвичай встановлюється від 0,005 до 0,1 мм.

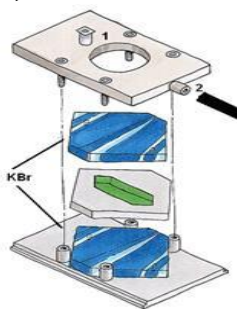

Рис. 1. Кювета для вимірювання змін ІЧ-спектру рідких зразків у інертній атмосфері.

Інфрачервоні спектри можуть бути виміряні і для розчинів. Оскільки немає розчинників, прозорих для всієї частини спектру, то зазвичай знімаються ІЧ-спектри розчинів тільки для вузьких зон.

Виміри проводять у спеціальних герметично зачинених кюветах, що мають вигляд закріплених у металевій формі пластинок. Вплив повітря, що може заважати проведенню вимірів, усувають вакуумною обробкою приладу або продувкою його азотом.

Крок 1. Кювету для виміру ІЧ-спектрів декілька разів послідовно піддають обробці вакуумом і заповнюють інертним газом. Для цього відвід 1 закривають пробкою, вакуумний шланг єднають до відводу 2.

Крок 2. В потоці інертного газу відкривають відвід 1 і заповнюють кювету досліджуваною речовиною.

Крок 3. Відводи 1 і 2 закривають і знімається ІЧ-спектр.

Алгоритм проведення дослідження твердої речовини.

1. Зразок досліджуваної речовини для аналізу необхідно заздалегідь висушити і підготувати в інертній атмосфері у кількості від 0,5 до 3 мг.

2. Вилучення речовини й приготування проби для дослідження здійснюється у глибоксі.

3. Підготовку твердих зразків для реєстрації їх інфрачервоних спектрів здійснюють двома способами:

А) Суспензійний метод являє собою розтирання зразка до дрібнодисперсного стану (розмір часток 2-7 мкм) і приготування суспензії в імерсійній рідині із близьким до зразка показником заломлення. До того ж як матрицю зазвичай використовують вазелінову олію, фторовані чи хлоровані олії. Отримана напівпрозора паста наноситься за допомогою шпателя на вікно з оптичного матеріалу у вигляді тонкої рівномірної плівки.

Б) Пресування таблеток з галогенідами лугових металів можна розглядати як основний і найбільш універсальний спосіб підготовки проб. Він полягає у ретельному перемішуванні в ступці подрібненого

зразка з попередньо висушеним від вологи порошком KBr (броміду калію) та з наступним пресуванням отриманої суміші в прес-формі. В результаті цього отримують прозору чи напівпрозору таблетку.

Примітка: Сушіння броміду калію треба проводити за температури $\approx 600^{\circ}\text{C}$ протягом не менше 6 годин і зберігати його в інертній атмосфері.

Метод пресування таблеток із KBr та досліджуваними зразками доцільно проводити для тих зразків, які не розчиняються у звичайних розчинниках, є аморфними або мають стійку кристалічну структуру і не містять іонів, що здатні до обміну.

Питання для самоконтролю

1. Алгоритм проведення дослідження твердої речовини.
2. Алгоритм проведення дослідження рідких сполук.
3. Що є головною метою методу «ІЧ-спектроскопія»?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Цьомко М.І., Сіренко Г.О., Мазепа І.В. Фізичні методи дослідження речовин: техніка ІЧ-спектроскопічних досліджень (огляд) // Електронний ресурс: Режим доступу <http://chemscience.pu.if.ua/documents/Vudavnuctvo/Visnuk/N7/W-07-8.pdf>
2. Гора І.В., Колесник В.А. Наркобізнес і наркоманія: криміналістичні аспекти протидії. Навчальний посібник. Київ: Вид-во НА СБ України, 2006.
3. Литвин Б.Л. Фізичні методи дослідження будови органічних речовин: методичний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2003.
4. Гора І.В. Судові експертизи в сфері медицини, фармацевтики та біоетики: В кн. Людина: медицина, фармацевтика, біоетика: наукова монографія / за ред. В.Г.Гончаренка. Київ: Юрінком Інтер, 2016.
5. Максютин Н.П., Каган Ф.Е., Митченко Ф.А. и др. Методы идентификации лекарственных препаратов. М.: Химия, 1985.
6. Тарутин Л.И., Позднякова Р.Ф. Спектральный анализ полимеров. Ленинград, 1986.
7. Гора І.В., Колесник В.А. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених із використанням вибухових пристроїв та вогнепальної зброї: Навчальний посібник. Київ: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2009.

8. Експертизи у судочинстві України: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В.Г.Гончаренка, І.В.Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015;
9. Баранникова И.Н. Метод ИК-Фурье спектроскопии в судебной экспертизе и перспективы его использования // Теория и практика судебной экспертизы. Том 12, № 1 (2017).
10. Ежевская Т.Б., Бубликов А.В. Пробоподготовка и методы исследования различных объектов на ИК-Фурье спектрометре с приставками, включая ИК-микроскоп и МНПВО, при проведении криминалистических экспертиз // Эксперт-криминалист, 2006. №4.
11. Руднев В.А., Климчук А.Ф., Прокопенко А.А., Карножицкий П.В. Индивидуализирующие признаки нефтепродуктов как совокупность физико-химических свойств и компонентного состава // Теорія і практика судової експертизи. Вип. 13. Харків, 2013.

De (ex) nihilo nihil
(Ніщо не виникає з нічого)

ГЛАВА 3.

ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВО- НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

5.3.1. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ОСОБИСТОГО ПОШУКУ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВО- НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

1. Загальні положення методу особистого пошуку

Автори методу – А.Ф. Волинський, А.С. Вандишев, Д.В. Гребельський, Я.В. Нелюбін, В.Г. Самойлов [1].

Автор модифікації методу особистого пошуку з урахуванням особливостей діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України на початковому етапі розслідування корисливо-насильницьких злочинів – Д.М. Семелюк.

Суть методу особистого пошуку на початковому етапі розслідування корисливо-насильницьких злочинів полягає у *комплексному застосуванні прийомів і методів гласної, негласної та зашифрованої роботи* (розвідувального опитування, зовнішнього спостереження, оперативної установки, оперативного огляду, агентурного методу) з метою встановлення осіб, які вчинили корисливо-насильницький злочин, та пошуку майна, яким вони незаконно заволоділи.

Головною метою зазначеного методу є встановлення осіб, які вчинили корисливо-насильницький злочин, та пошук майна, яким вони незаконно заволоділи.

Другорядними завданнями зазначеного методу можуть бути:

- встановлення очевидців події злочину;
- встановлення місцезнаходження викраденого майна;
- встановлення фактів вчинення злочинів, особливо тих, що мають латентний характер, відшукання знарядь і засобів вчинення злочинів, інших предметів, які можуть бути речовими доказами;
- вивчення території обслуговування, спостереження за особами та об'єктами, що становлять підвищений оперативний інтерес (скупники викраденого, зв'язки фігурантів, ломбарди, комісійні магазини, гральні заклади, ринки, залізничні та автовокзали, місця проведення

дозвілля, місця концентрації осіб, причетних до вчинення злочинів, тощо);

- виявлення умов, що сприяють вчиненню корисливо-насильницьких злочинів;

- негласний збір установчих, біометричних та інших даних щодо осіб, які перевіряються на причетність до вчинення злочинів, тощо.

Правила застосування зазначеного методу:

- факт застосування методу особистого пошуку має носити прихований або зашифрованих характер;

- застосування методу безпосередньо (особисто) працівником оперативного підрозділу, що виконує доручення слідчого, або самим слідчим;

- ґрунтовне знання обстановки у тому районі, де застосовується метод особистого пошуку (особливості території, місце розташування установ, підприємств, організацій та інших об'єктів, зупинок таксі і громадського транспорту тощо);

- недопущення у процесі особистого пошуку провокацій (підбурювання) на вчинення злочинів, фальсифікацій, порушень прав громадян, у тому числі осіб, які причетні до вчинення злочину.

Умови застосування зазначеного методу:

- наявність розпочатого кримінального провадження за фактом учинення корисливо-насильницького злочину або поданої заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення відповідно до ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України;

- особа, яка вчинила злочин, не встановлена.

Переваги застосування зазначеного методу:

- дозволяє у стислі терміни самостійно встановлювати осіб, які вчинили корисливо-насильницькі злочини, відшукувати майно, яким вони незаконно заволоділи;

- створює можливості для швидкого негласного збору установчих, біометричних та інших даних щодо осіб, які перевіряються на причетність до вчинення злочинів;

- дозволяє невідкладно («по гарячих слідах») затримати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Недоліки застосування зазначеного методу:

- застосування методу потребує від працівника оперативного підрозділу або слідчого наявності умінь та професійних навичок особистого пошуку, знання особливостей території обслуговування.

Очікувані результати застосування зазначеного методу:

- підвищення ефективності досудового розслідування на початковому етапі по тим кримінальним провадженням, що пов'язані із учиненням корисливо-насильницьких злочинів.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу:

- цивільна форма одягу, що не привертає уваги;
- автотранспорт.

Термін активного застосування зазначеного методу – від 30 хвилин до кількох годин або діб.

2. Алгоритм застосування методу особистого пошуку на початковому етапі розслідування корисливо-насильницьких злочинів

На підготовчому етапі слідчий та працівник оперативного підрозділу у складі слідчо-оперативної групи висуваються на місце події та невідкладно збирають попередні відомості щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення (розбій, грабіж тощо), зокрема, відомості про осіб, які причетні до його вчинення, про ознаки майна, яким вони незаконно заволоділи.

Попередні відомості щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення, як правило, отримують під час:

- попереднього опитування свідків, у т.ч. очевидців події, працівників патрульної поліції, дільничних інспекторів поліції та інших працівників, які перебувають на місці події;
- попереднього опитування потерпілих;
- огляду місцевості, приміщення, речей та документів, трупа;
- одержання допомоги від спеціаліста, який залучається до проведення першочергових слідчих (розшукових) дій.

Для вирішення завдань особистого пошуку суттєве значення має спосіб учинення злочинів, що пов'язаний із застосуванням до потерпілого певної послідовності рухів, прийомів, фізично-мускульних зусиль підозрюваного, застосуванням знарядь учинення злочину (холодної, вогнепальної зброї тощо), що значним чином впливає на слідові картину злочину та перспективу викриття підозрюваних [2, с. 115]. Не менш важливе значення має учинення значної частини корисливо-насильницьких злочинів в умовах очевидності, що дозволяє утворювати ідеальні сліди (у пам'яті

потерпілих, свідків), а також факти заволодіння чужим майном, що згодом може бути виявлено та вилучено.

З метою ефективного застосування методу особистого пошуку слідчий спільно з працівниками відповідного оперативного підрозділу попередньо вивчають обстановку на місці події та проводять огляд. Під час огляду залежно від способу проникнення до місця зберігання майна або вчинення нападу доцільно ретельно виявляти, фіксувати та вилучати сліди вчинення злочину, а також з'ясовувати відомості щодо зовнішності підозрюваного, його навичок, способів дії. На відкритій місцевості або в приміщенні огляд проводиться від периферії до центру, оскільки сліди нерідко залишаються вдалині від безпосереднього місця нападу. Природно, у центрі уваги слідчого має бути те місце, де можна виявити сліди боротьби, їх слід шукати на ґрунті, підлозі і предметах, а також на одязі. Особливу увагу слід приділити носіям запахових, біологічних та інших слідів - сліди рук і ніг, недопалки, відірвані гудзики і фрагменти одягу, особисті речі, стріляні гільзи та інші загублені предмети підозрюваного. У ході огляду необхідно оглядати місця пов'язані з підготовкою і приховуванням злочину, адже напади інколи вчиняють раптово з певного укриття, де очікують на появу потерпілого. Таке місце може бути як поблизу від місця нападу, так і вдалині, тож розширюється зона огляду, обстежуються підвали, горища, сходи і ін. Крім слідів підготовки до вчинення нападу, там можна виявити залишені злочинцем речі, недопалки, тобто «сліди очікування» перед нападом.

Наявність на місці події слідів крові, боротьби, слідів від опору з боку потерпілого, у т.ч. із застосуванням вогнепальної або холодної зброї, дає можливість припустити (висунути слідчу версію) про наявність на тілі та одязі підозрюваних слідів від фізичних поранень. У такому разі при проведенні пошукових заходів доцільно здійснювати перевірку лікувальних закладів і аптек, що розташовані поблизу місця події, а також окремих осіб, які надають (можуть надавати) медичні послуги.

Важливе значення має складання суб'єктивного портрету підозрюваного у разі, коли свідки або потерпілі запам'ятали його риси зовнішності. Можливий варіант надання свідкам і потерпілим фотоальбомів осіб, які становлять оперативний інтерес та перебувають на обліку в поліції. У подальшому здійснюється орієнтування працівників поліції, залучених до розслідування

злочину, щодо ознак зовнішності підозрюваних та ознак майна, яким вони незаконно заволоділи.

На основному етапі з метою відпрацювання висунутих слідчих версій щодо особи, яка вчинила корисливо-насильницький злочин, працівниками відповідного оперативного підрозділу або слідчим безпосередньо застосовується метод особистого пошуку.

Структурно пошукові дії проводяться за наступними основними напрямками:

- *за ознаками зовнішності підозрюваних*, зафіксованих у пам'яті свідків, потерпілих, на записах з камер відеоспостереження, відеореєстраторів автомобілів чи інших фіксуючих пристроїв, що зафіксували підозрюваних під час підготовки поряд із місцем вчинення злочину, під час очікування потерпілого, на маршруті відходу з місця вчинення злочину і т. ін.;

- *за слідами, залишеними на тілі та одязі підозрюваних* (за пораненнями від збройного спротиву, за запаховими слідами та ін.);

- *за ознаками майна, яким незаконно заволоділи підозрювані*;

- *за слідами та предметами, залишеними на місці події*, у т.ч. слідами вогнепальної зброї і боеприпасів;

- *за способом вчинення злочину* (якщо кримінальний почерк серії злочинів співпадає).

У межах зазначених напрямів залежно від обстановки та конкретної тактичної ситуації працівниками оперативного підрозділу, що виконує доручення слідчого, або самим слідчим переважно проводяться наступні дії:

- опитування громадян, у т.ч. із приховуванням власної належності до органів та підрозділів Національної поліції;

- спілкування розвідувального характеру з особами, які систематично вчиняють протиправні дії та (або) мають зв'язки серед осіб, причетних до вчинення злочинів, скупників викраденого, працівників ломбардів, комісійних магазинів, ринків;

- встановлення довірчих стосунків з окремими особами з метою одержання відомостей щодо осіб, які могли вчинити корисливо-насильницькі злочини, та майна, яким вони незаконно заволоділи;

- зовнішній огляд, у т.ч. прихований, окремих ділянок місцевості, приміщень, речей та документів, а також майна, що за ознаками збігається із викраденим;

- відвідування жилих та інших приміщень за згодою їхніх власників або мешканців з метою з'ясування обставин вчиненого кримінального правопорушення;
- приховане розпізнавання окремих осіб за зовнішніми ознаками і прикметами;
- зовнішнє спостереження за окремими особами та місцями, де очікується поява осіб, які перевіряються;
- збір установчих, біометричних та інших даних щодо осіб, які перевіряються на причетність до вчинення злочинів, тощо.

Під час особистого пошуку працівники відповідного оперативного підрозділу або слідчий можуть здійснювати будь-які пошукові заходи, передбачені чинним законодавством. На цьому етапі результативність особистого пошуку досягається тоді, коли працівник оперативного підрозділу досконало володіє агентурним методом, уміло застосовує прийоми зовнішнього спостереження, якісно проводить оперативну установку й оперативний огляд, знає оперативну і криміналістичну техніку, інші засоби та методи негласної роботи.

Комплексне застосування зазначених вище прийомів і методів дозволяє швидко й ефективно встановлювати осіб, які вчинили корисливо-насильницькі злочини, та відшукувати майно, яким вони незаконно заволоділи.

На заключному етапі застосування методу особистого пошуку працівниками відповідного оперативного підрозділу спільно зі слідчим вживаються заходи щодо затримання (фізичного захоплення) осіб, які вчинили корисливо-насильницький злочин, виявлення, вилучення й процесуального закріплення матеріальних джерел криміналістичнозначимої інформації, що планується використати як речові докази.

Практична вправа

Завдання

Визначте зміст заходів особистого пошуку та напрями пошукових дій.

Інформація

10.05.2017 о 19.50 в чергову частину Суворовського відділу Національної поліції надійшло повідомлення про стрілянину у житловому будинку (по вул. Вапняній, 43) та вчинення розбійного нападу щодо гр. Рокосовського Михайла Сергійовича, внаслідок якого останній отримав вогнепальні поранення. Внаслідок розбійного

нападу дві невідомі особи заволоділи ювелірними прикрасами, зокрема шістьма коштовними годинниками, та грошима в сумі 200 000 грн. Від очевидців стало відомо, що один з нападників отримав від потерпілого вогнепальне поранення у відповідь з травматичного пістолету.

Питання для самоконтролю

1. Визначте сутність методу особистого пошуку на початковому етапі розслідування корисливо-насильницьких злочинів.
2. Яка головна мета та завдання методу особистого пошуку на початковому етапі розслідування корисливо-насильницьких злочинів?
3. Які умови застосування методу особистого пошуку на початковому етапі розслідування корисливо-насильницьких злочинів?
4. Розкрийте тактичні особливості застосування методу особистого пошуку на початковому етапі розслідування корисливо-насильницьких злочинів.
5. Які підготовчі дії мають бути проведені для застосування методу особистого пошуку на початковому етапі розслідування корисливо-насильницьких злочинів?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Сучасний стан та перспективи застосування методу особистого пошуку на початковому етапі розслідування корисливо-насильницьких злочинів.
2. Роль слідчого у застосуванні методу особистого пошуку на початковому етапі розслідування корисливо-насильницьких злочинів.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Личный сыск : учебное пособие / [Вандышев А. С., Волинский А. Ф., Гребельский Д. В., Нелюбин Я. В., Самойлов В. Г.]. – М. : ВШ МВД СССР, 1973. – 152 с.
2. Семелюк Д. Об отдельных правовых и организационных проблемах начального этапа расследования корыстно-насильственных преступлений [Текст] / Д. Семелюк // Legea și Viața : Международнй научно-практический правовой журнал. - 2017. - № 3/2 (303). - С. 113-117.

5.3.2. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «ВІД ЗЛОЧИНУ ДО ЗЛОЧИНЦЯ»

1. Загальні положення методу «Від злочину до злочинця»

Автори модифікації методу – В.В. Кузнецов, І.М. Горбаньов.

Приблизний час початку застосування вказаного методу співпадає з вчиненням першого злочину та відповідним бажанням суспільства знайти, а також справедливо покарати його виконавців, організаторів, підбурювачів та пособників.

Суть методу «Від злочину до злочинця». Відповідно до теорії відображення будь-яка діяльність/бездіяльність, у тому числі і протиправна, знаходить своє відображення у просторі-часі, у вигляді матеріальних та ідеальних слідів. Завдяки цьому, існує можливість застосування методу «від злочину до злочинця», зміст якого полягає у виявленні, дослідженні, аналізі слідової інформації для встановлення та пошуку особи, яка вчинила злочин. Зазвичай співробітники системи органів правопорядку це досягають шляхом проведення різноманітних пошукових та аналітичних дій, у тому числі слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, а також оперативно-розшукових заходів, з метою отримання (збору) інформації щодо обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, і насамперед, винуватості конкретної особи у вчиненні кримінально-караного діяння [1].

Мету зазначеного методу можна розглянути у двох наступних аспектах:

1) коли злочинець невідомий. У даному випадку метою застосування методу «Від злочину до злочинця» буде встановлення анкетних даних особи, яка вчинила злочин, та всіх можливих співучасників, за матеріальними та ідеальними слідами-результатами вчинення суспільно небезпечного винного діяння (дії або бездіяльності), за яке передбачена кримінальна відповідальність [2];

2) коли злочинець (та його співучасники) відомий, тобто відомі анкетні дані. За таких обставин метою вказаного методу буде отримання (збору) доказової інформації щодо обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, «...щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини...» [1].

Суб'єкти застосування зазначеного методу:

1. Згідно з п. 17, ч. 1, ст. 3 КПК України одним з основних суб'єктів застосування вказаного методу є слідчі органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [1].

2. Відповідно до Закону України «Про прокуратуру» та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказаний метод застосовують прокурори [3] та судді [4].

3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» уповноважує працівників оперативних підрозділів Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони, органів доходів і зборів, органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, розвідувального органу Міністерства оборони України, Національного антикорупційного бюро України на застосування методу «Від злочину до злочинця» [5].

4. Метод «Від злочину до злочинця» також може бути використаний співробітниками служб безпеки юридичних осіб. Їх функціональні обов'язки передбачають встановлення осіб, які вчинили кримінально-карані діяння, що зачіпають інтереси обслуговуваного підприємства.

5. Приватні детективи, на основі Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», при виконанні замовлень та побажань клієнтів, також використовують метод «від злочину до злочинця».

6. Відповідно до Законів України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформаційні агентства», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» вказаний метод можуть застосовувати журналісти у рамках власних журналістських розслідувань.

Правила застосування зазначеного методу:

1. Суб'єкт застосування методу «Від злочину до злочинця» повинен постійно і якомога більше отримувати (збирати) фактичну (доказову) інформацію, яка стосується вчинення злочину, при цьому бажано щоб вона набувала конкретний характер і вказувала на певну особу.

2. Суб'єкту застосування методу рекомендується сформувати уявлення (моделювання) події, що сталася, у цілому, а також її окремих обставин, епізодів та деталей. Для цього буде корисним формування гіпотез (висування версій).

3. Отримана інформація повинна безперервно аналізуватися. Результати такого аналізу будуть зумовлювати проведення певних дій, визначати перегляд раніше висунутих версій і так далі.

4. Суб'єкту застосування методу рекомендується особисте безпосереднє сприйняття обстановки, обставин та наслідків вчинення злочину.

5. Відношення до будь-якої отриманої інформації та її джерела повинно бути критичним. Інформація та її джерело, при першій можливості, повинні бути перевірені.

6. Вітається використання інформаційно-довідкових масивів інформації, а також сучасних можливостей науки, техніки, ремесел, мистецтва.

7. Забороняється розголошувати отриману різноякісну та різноспрямовану інформацію, особливо оточенню та самим особам, які підозрюються у вчиненні злочину. Це забезпечить суттєве зниження ступеня можливої протидії пошукам злочинця.

8. Суб'єкти застосування методу, що відносяться до системи органів правопорядку, повинні діяти у межах повноважень, що визначені законом. Наприклад, при проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, а також оперативно-розшукових заходів вони обов'язково повинні дотримуватися положень діючих нормативно-правових актів України, що регламентують порядок їх проведення, учасників, строки і т.д.

Умови застосування зазначеного методу:

1. Вчинення кримінально-каранної події обов'язково повинно передувати застосуванню вказаного методу.

2. Для повноцінного застосування методу «Від злочину до злочинця» повинні бути у наявності певні повноваження і відношення суб'єкта застосування методу до системи правоохоронних органів.

Завдяки визначеним законодавством завданням, функціям, правам та обов'язкам вказаний суб'єкт отримує необхідні можливості для проходження шляху «від злочину до злочинця».

3. У зв'язку з відносною складністю використання вказаного методу у наявності повинні бути кваліфіковані особи, які були б навчені якісно збирати та аналізувати необхідну інформацію, мали б для цього сучасні науково-технічні засоби та достатній час.

4. Застосування методу буде малоефективним при відсутності: 1) передових знань з криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, судової медицини та психіатрії, психології та інших; 2) відповідних вмінь та навичок; 3) можливостей із забезпечення власної безпеки.

Перевагами застосування зазначеного методу є його незамінність, як інструменту системи органів правопорядку держави із захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень... [1]. Особливо, коли в усій масі злочинів переважають очевидні кримінально-карані діяння, тобто ті, про які стає відомо відразу чи невдовзі після їх скоєння. Можна зробити висновок, що вказаний метод застосовується для пошуку злочинців у переважній більшості випадків.

Недоліками застосування зазначеного методу є:

- 1) відносна складність застосування;
- 2) необхідність кваліфікованих кадрів для його застосування;
- 3) неминучі значні матеріальні та часові затрати;
- 4) відсутність можливості виявляти осіб, які готують вчинення злочинів, та латентні кримінально-карані діяння.

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу різними суб'єктами є:

– для правоохоронців та суддів – встановлення особи, яка вчинила злочин, та всіх можливих співучасників, а також формування масиву доказової інформації щодо обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, «...щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини...» [1];

– для співробітників служб безпеки юридичних осіб – звільнення злочинця з одночасним передаванням зібраних даних про його протиправну діяльність до правоохоронних органів;

– для приватних детективів – виконання замовлення, а саме передавання зібраних про злочинця даних замовнику та органам правопорядку;

– для журналістів – публікація викривальної статті з одночасним передаванням зібраних даних про протиправну діяльність особи до правоохоронних органів.

Необхідні людські та матеріальні ресурси для застосування зазначеного методу – кваліфіковані кадри, спеціальні науково-технічні засоби, транспортні засоби, засоби зв'язку, ЕОМ, офісна техніка, канцелярське приладдя і так далі.

Термін активного застосування методу – від моменту виявлення слідів-наслідків злочину і до моменту встановлення злочинця або до моменту доведення його провини.

2. Алгоритм застосування методу «Від злочину до злочинця»

На підготовчому етапі суб'єкти застосування методу повинні:

- перевірити готовність науково-технічних засобів;
- вирішити питання щодо транспортних засобів, які необхідні для проведення пошукових заходів;
- встановити контакти та/чи заручитися підтримкою осіб, які допоможуть використати інформаційно-довідкові масиви інформації, а також сучасні можливості науки, техніки, ремесел, мистецтва;
- переконатися, що подія, яка трапилася, має ознаки злочину, і є потреба у встановленні та пошуку особи, яка її вчинила.

На основному етапі безпосереднього застосування методу «Від злочину до злочинця», незалежно від відношення суб'єктів до кримінально-процесуального поля, найчастіше зусилля спрямовуються на встановлення наступних обставин кримінального діяння:

- 1) подія (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину);
- 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні злочину, форма вини, мотив і мета вчинення злочину;
- 3) вид і розмір шкоди, завданої злочином...[1].

Наведений далі алгоритм дій суб'єкта застосування такого методу не є суворим. Бо ситуації, де метод може бути застосований, мають суттєві відмінності у наявних відомих/невідомих об'єктивних та суб'єктивних факторах. Відповідно, комплекс дій для встановлення

вже відомих обставин не застосовується. Велике значення також мають варіативна та творча складова, через що алгоритм застосування методу «від злочину до злочинця» набуває скоріше рекомендаційного характеру. Тобто, суб'єкт самостійно приймає рішення про первинне, повторне, додаткове проведення тієї чи іншої дії (заходу), але, за будь-яких обставин, обов'язковим залишається ретельний аналіз отриманих результатів, прогнозування розвитку ситуації та планування подальших дій. Отже, *суб'єкт досудового розслідування повинен:*

1. Особисто відшукати, оглянути, зафіксувати та дослідити наслідки злочинної активності на місці події. Це дозволить:

а) з великою імовірністю зрозуміти характер події, що трапилась, і висунути відповідні загальні та приватні версії, зокрема про механізм події, її учасників та інше. Від характеру події, у багатьох випадках, залежить інструментарій суб'єкта застосування методу, який працює у кримінально-процесуальному полі (мається на увазі можливість проведення тих чи інших дій);

б) проаналізувати матеріальні джерела та їх локалізацію й одержати криміналістичну інформацію, яка зумовить подальші дії та напрямок розслідування. Наприклад, за слідами ніг у взутті можна встановити приблизний розмір, вагу, напрямок та динаміку руху, наявність вантажу, ступінь зношеності, функціональні ознаки особи при переміщенні та інше;

в) забезпечити збереження слідів злочину для подальшого дослідження і використання у пошуках особи, яка вчинила злочин.

2. Відшукати та опитати очевидців кримінально-караної дії.

3. Залучити до пошуків злочинців «по гарячих слідах» кінологів з собаками.

4. За наявності відомостей про зовнішність злочинця розповсюдити орієнтування з його словесним описом та графічним зображенням серед працівників органів правопорядку.

5. Здійснити поквартирний (подворовий) обхід мешканців для отримання інформації про обставини вчинення злочину.

6. Попередити осіб, до яких можуть звернутися злочинці з пропозицією реалізації майна, добутого протиправним шляхом.

7. Звернутися до спеціалістів для використання сучасних можливостей науки, техніки, ремесел, мистецтва у встановленні обставин кримінально-караного діяння. Мається на увазі консультації та призначення відповідних спеціальних досліджень (експертиз) для вирішення як ідентифікаційних, так і діагностичних завдань.

8. Використати інформаційно-довідкові масиви інформації. Наприклад, при виявленні на місці події слідів рук суб'єкт застосування методу звертається до автоматизованої дактилоскопічної ідентифікаційної системи для проведення пошуку на збіг візерунку.

9. Перевірити вірогідність вчинення злочину особами, які притягалися до відповідальності за аналогічні кримінально-карані діяння.

10. Обмежити переміщення імовірних злочинців, шляхом перекриття та/чи моніторингу можливих напрямків втечі, зокрема автомобільним, залізничним, водним, авіаційним транспортом.

11. Перевірити місця можливого переховування осіб, які вчинили злочин (місця проживання родини, тощо).

12. Дати завдання та отримати відомості від інформаторів.

13. Проаналізувати схожі випадки вчинення злочинів для можливого об'єднання в один матеріал.

14. За наявності можливостей провести негласні слідчі (розшукові) дії, наприклад, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу [1] чи зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж:

а) контроль за телефонними розмовами, що полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється;

б) зняття інформації з каналів зв'язку, що полягає в негласному одержанні, каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються.

15. За необхідності, через засоби масової інформації проінформувати громадськість про обставини вчинення злочину і про опис зовнішності підозрюваних осіб.

Вказаний алгоритм дій не є остаточним.

На завершальному етапі застосування методу «Від злочину до злочинця», суб'єкт, що відноситься до органів правопорядку, у залежності від мети повинен:

1) оголосити у розшук особу, відносно якої є обґрунтовані припущення про вчинення злочину;

2) за наявності достатніх доказів у вчиненні кримінального правопорушення повідомити особі про підозру.

Суб'єкт, що не має відношення до органів правопорядку, повинен:

- 1) оприлюднити інформацію про участь особи у вчиненні злочину;
- 2) повідомити правоохоронним органам про виявлені дані щодо участі особи у вчиненні злочину.

Практична вправа 1

Завдання

Складіть і обґрунтуйте порядок невідкладних заходів підпорядкованих Вам підрозділів Національної поліції.

Інформація

У чергову частину Приморського відділу поліції у місті Одесі ГУНП в Одеській області о 19.00 годині телефоном звернулися три приватні підприємці, які орендують торгівельні площі на другому поверсі торгівельного центру «Галерея Афіна» (м. Одеса, пл. Грецька, 3/4). ПП Іващенко під час підготовки денної виручки до інкасації помітила, що деякі 50-ти гривневі купюри, а саме шість штук, відрізняються від інших відтінками кольорів. Вона покликала знайомих ПП Кузьміна та ПП Тарасова, щоб вони теж подивилися. ПП Кузьмін та ПП Тарасов на всяк випадок перевірили власні денні виручки та виявили там аналогічні купюри у кількості 5 штук у кожного.

Пізніше, о 19.20 до чергової частини телефоном надійшло повідомлення від адміністратора ресторану «Компот» (м. Одеса, вул. Дерибасівська, 20), який зазначив, що троє молодиків яких він детально роздивився, поснідали з горілкою та розплатилися з офіціантом купюрами номіналом 50 гривень, на суму 750 гривень, та залишили чайові 50 гривень. Після їх виходу офіціант перерахував гроші та засумнівався у їх справжності, бо на дотик купюри були зовсім гладенькі, що є не природним.

У чергову частину Малиновського відділу поліції у місті Одесі ГУНП в Одеській області о 21.10 годині особисто звернулися два приватні підприємці, які ведуть торгівельну діяльність квітами біля ринку «СВіД» (м. Одеса, вул. Іцхака Рабіна, 2/1). Вони помітили у спільній касі присутні шість купюр по 50 гривень, які значно відрізняються від інших. Хто їм міг дати підробки не пам'ятають.

Вказані заяви передані під контроль особисто Вам, як відповідальному від керівництва у місті Одесі ГУНП в Одеській області.

Практична вправа 2

Завдання

Вказана заява передана Вам для прийняття процесуального рішення.

Складіть і обґрунтуйте алгоритм дій та заходів.

Інформація

Громадянка Пузько І.О., після розірвання шлюбу, звернулася до чергової частини Приморського відділу поліції у місті Одесі ГУНП в Одеській області і повідомила, що її колишній чоловік гр. Пузько С.В. незаконно вже близько шести років отримує велику «чорнобильську» пенсію, як ліквідатор аварії на ЧАЕС, хоча сам ніколи не був у Київській області. Вказану велику пенсію йому допоміг оформити військовий комісар м. Одеси полковник Мудрий, у якого гр. Пузько С.В. працював особистим водієм. Громадянка Пузько І.О. окремо зазначила, що разом з ним таку ж пенсію «заробили» кум, брат та сват військового комісара м. Одеси полковника Мудрого.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає призначення та сутність методу «Від злочину до злочинця»?
2. Який загальний алгоритм застосування методу «Від злочину до злочинця»?
3. Які основні переваги та недоліки методу «Від злочину до злочинця»?
4. Які особливості алгоритму застосування методу «Від злочину до злочинця» відповідно до різних видів злочинів?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Особливості застосування методу «Від злочину до злочинця» окремими підрозділами Національної поліції України.
2. Особливості застосування методу «Від злочину до злочинця» приватними детективами та журналістами.
3. Кримінальний процесуальний інструментарій застосування методу «Від злочину до злочинця».

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI зі змінами станом на 02.02.2014 // Відомості Верховної Ради України – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст. 88.
2. Кримінальний кодекс: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
3. Про прокуратуру: Закон України від 02.07.2015 № 578-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2-3. – ст. 12.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
6. Криміналістика. Кредитно-модульний курс: підручник / За ред. П.Д. Біленчука. – 4-те вид., змін., допов. і доопр. – К.: ВД «Дакор», 2014. – 520 с.
7. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров [та ін.]. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 504 с.
8. Криміналістика в тестах: навч. посіб. / І.І. Когутич, О.М. Калужна, І.В. Жолнович та ін. / За заг. ред. І.І. Когутича. – К.: Алетра, 2013. – 534 с.
9. Криміналістика: підручник / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель, В.М. Шевчук, Б.В. Щур [та ін.]: за ред. В.Ю. Шепітька. – 5-те вид. перероб. та допов. – К.: Ін Юре, 2016. – 640 с.

Dura lex, sed lex
(Суворий закон, але це закон)

ГЛАВА 4.

ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «АНАЛІЗ ПРИХОВАНИХ ДОХОДІВ» ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

5.4.1. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «АНАЛІЗ ПРИХОВАНИХ ДОХОДІВ»

1. Загальні положення методу «Аналіз прихованих доходів»

Автор модифікації методу «Аналіз прихованих доходів» з урахуванням умов досудового розслідування кримінальних проваджень органами Національної поліції України – О.Є. Користін, О.М. Заєць.

Суть методу аналізу прихованих доходів полягає у побудові розрахунків отриманих доходів особою та її витратами протягом визначеного періоду. Аналіз прихованих доходів надає можливості правоохоронним органам України виявляти осіб, задекларований фінансовий стан яких не відповідає умовам та потребам реального проживання. Даний аналіз розрахунку встановлення прихованих доходів дасть можливість формувати пропозиції для прийняття оперативно-тактичних рішень та слідчих (розшукових) дій.

Головною метою зазначеного методу є аналіз фінансового стану особи, до якої у правоохоронних органів виник оперативний інтерес. Фінансова вигода є основним мотивом складної злочинної діяльності. Збереження отриманих грошей, не давши їх виявити, є супутнім мотивом для тих, хто залучений в цій справі. Тому, навички аналізу прихованих доходів мають велике значення в цілях аналізу більшості видів злочинної діяльності, особливо це стосується аналізу організованої злочинності та пов'язаних з нею злочинних змов.

Аналіз прихованих доходів можна використовувати в розробці гіпотез. Від даного аналізу не потрібно такий рівень точності, як в бухгалтерських аудитах або апробації гіпотез. Досить даних, які можна швидко зібрати – дані держустанов, інформаторів, зовнішнього спостереження і інших відкритих часто використовуваних джерел. Гіпотези тестуються з використанням більш точних даних. Зазвичай, це дані, які можна отримати тільки з повісткою до суду або постановою на обшук. Сюди входять банківські дані, іпотечні дані, кредитні дані та інші інституціональні фінансові дані.

Правила застосування зазначеного методу:

1. Визначення особи відносно якої є необхідність застосування зазначеного методу;
2. Збір інформації відносно матеріального стану особи (про активи та пасиви, доходи та видатки);
3. Заповнення робочого аркушу складання фінансового профіля (здійснення математичних розрахунків, вирахування суми видатків, яка перевищує суму доходів);
4. Використання отриманої інформації у подальшій розробці гіпотез.

Умови застосування зазначеного методу:

З метою аналізу прихованих доходів необхідно володіти визначенням наступних термінів, які часто використовуються бухгалтерами, і служать категоріями зі збору інформації з метою фінансового аналізу:

Актив – будь-які цінності, які можна обміняти на готівку, або самі готівкові кошти (нерухомість, особисте майно, інвестиції в цінні папери, ощадні рахунки і рахунки до запитання тощо).

Зобов'язання – письмова або усна угода про фінансове зобов'язання, яке необхідно погасити (короткострокові, довгострокові).

Власний капітал – вартість майна, за вирахуванням зобов'язань на певний момент.

Дохід – гроші, отримані за послуги або роботу, в тому числі дивіденди, відсотки, орендні доходи та інші інвестиційні доходи.

Видатки – витрати на проживання і/або витрати ділової активності тощо.

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

- 1) допомагає суб'єктам досудового розслідування з'ясувати фінансовий стан підозрюваної особи або інших осіб;
- 2) визначити фінансові можливості підозрюваної особи або інших осіб;
- 3) легко освоюється та використовується суб'єктами досудового розслідування;
- 4) дозволяє будувати фінансові профілі осіб, що допомагає у процесі загального аналізу даних вбачати закономірності, аномалії, структури;
- 5) забезпечує подальшу можливість визначення слідчим щодо забезпечення цивільного позову в рамках кримінального провадження з відшкодування завданої шкоди.

Недоліками застосування зазначеного методу є те, що:

- 1) відсутнє програмне забезпечення, яке спрощує використання даного методу;
- 2) суб'єкти досудового розслідування (члени СОГ або СГ) не володіють базовими знаннями по використанню MS Office Excel;
- 3) обробка великих масивів інформації можлива лише при використанні інтелектуальних технологій, які зменшують мозкове навантаження слідчого та допомагають йому під час прийняття процесуального рішення.

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу є те, що він сприятиме:

- 1) створенню на початковому етапі досудового розслідування кримінального провадження достатніх передумов інформаційного забезпечення подальшого ходу розслідування кримінального провадження;
- 2) забезпеченню цивільних позовів поданих у рамках кримінального провадження;
- 3) підвищенню якості та наступальності процесу досудового розслідування;
- 4) підвищенню продуктивності аналітики і скороченню часу, який необхідний для прийняття оперативно-тактичних рішень та слідчо (розшукових) дій.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу – soft IBM i2 Analyst's Notebook (при можливості) [2;3]; без програмного забезпечення – робочі аркушу для здійснення побудови фінансового профілю особи (список активів, список пасивів, список доходів, список видатків, робоча таблиця складання фінансового профілю особи).

Термін активного застосування методу – 2 місяці.

2. Алгоритм застосування методу «Аналіз прихованих доходів»

На підготовчому етапі – суб'єкти досудового розслідування (члени СГ або СОГ) повинні зібрати якомога більше даних та інформації стосовно матеріального становища особи підозрюваного або інших осіб кримінального провадження.

Слідчий (старший СОГ або СГ) підготовлює усі необхідні матеріали, які знадобляться у процесі застосування методу аналізу прихованих доходів.

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу аналізу прихованих доходів.

Алгоритм застосування методу такий:

1. Визначення особи відносно якої є необхідність застосування методу аналізу прихованих доходів.

Встановлення прізвища ім'я та по батькові, дати та місця народження, місця реєстрації або іншого місця проживання, ідентифікаційного податкового номеру та іншої ідентифікуючої інформації.

2. Збір інформації відносно матеріального стану особи (активи та пасиви, доходи та видатки).

На цьому етапі планомірна заповнюються такі списки:

Список активів за станом на 20 р.	
Назва	Ціна у \$ <i>(вказується ринкова вартість)</i>
Житло	
Інша нерухомість (дім, орендне майно, комерційне майно, ділянка землі тощо)	
Автомобілі, яхти, літаки тощо	
Інше особисте майно (меблі, одяг, тощо)	
Готівкові кошти (ощадний рахунок, депозитний рахунок, рахунок до запитання, поточний рахунок)	
Цінні папери, інвестиції (акції, векселя, депозитні сертифікати, облігації)	
Ювелірні прикраси / хутро	
Предмети колекціонування (антикваріат, колекції монет/марок тощо)	
Пенсійний рахунок	
Інше	
Сумарні активи	

Список пасивів (зобов'язань) за станом на 20 р.	
Назва	Ціна у ₴ (вказується остаток до сплати)
Іпотечний кредит	
Автомобільний кредит	
Придбання у розстрочку	
Інші кредити	
Кредитні рахунки / кредитні картки	
Прострочені рахунки до сплати	
Прострочені податки	
Аліменти	
Інші зобов'язання	
Сумарні пасиви	

Список доходів за період з 20 р. до 20 р.	
Джерело доходу (чоловік та дружина)	Кількість у ₴
Заробітна плата	
Доходи від оренди	
Проценти / дивіденди	
Прибуток від бізнесу	
Пенсії / анuitети	
Інше	
Разом доходів	

Список видатків за період з 20 р. до 20 р. (період доходів і видатків повинні співпадати)	
Назва	Кількість у ₴
Житло (оренда, відсотки з іпотечного кредитування, страхування)	
Комунальні послуги (Газ, електроенергія, вода, тепло, інтернет, телефон тощо)	
Транспорт та автомобіль (платежі за авто, бензин, ремонт, страхування)	
Харчування	
Охорона здоров'я (страхування, лікарня, медицина тощо)	
Спорт / Розваги	
Податки (на майно тощо)	
Інше	
Разом видатків	

Фінансовий профіль починається з визначення власного капіталу.

Власний капітал дорівнює вартості активів конкретної особи з вирахуванням його всіх зобов'язань в даний час. Власний капітал виражається в такій формулі:

$$\text{Активи} - \text{Зобов'язання} = \text{Власний капітал}$$

Зміна у капіталі особи, що являє правоохоронний інтерес, показує підвищення або зниження її капіталу за кілька років, щоб виділити тенденції або особливості фінансового профілю (див. рис. 1).

На Рік 1	На Рік 2	На Рік 3
Активи	Активи	Активи
— Зобов'язання	— Зобов'язання	— Зобов'язання
= Власний капітал рік 1	= Власний капітал рік 2	= Власний капітал рік 3
	— Власний капітал рік 1	— Власний капітал рік 2
	= Зміни ВК за рік 2	= Зміни ВК за рік 3

Рис. 1. Зміна у власному капіталі особи

Зміна у власному капіталі розраховується наступним чином: перший рік стане вихідним для другого і третього років, і надалі не використовується після встановлення власного капіталу за перший рік. Зміна у власному капіталі стає результатом придбання або продажу активів та збільшення або зниження зобов'язань.

На Рік 1	На Рік 2	На Рік 3
Активи	Активи	Активи
— Зобов'язання	— Зобов'язання	— Зобов'язання
= Власний капітал рік 1	= Власний капітал рік 2	= Власний капітал рік 3
	— Власний капітал рік 1	— Власний капітал рік 2
	= Зміни ВК за рік 2	= Зміни ВК за рік 3
	+ Поточні надатки за рік 2	+ Поточні надатки за рік 3
	= Сукупні надатки за рік 2	= Сукупні надатки за рік 3

Рис. 2. Підвищення або зниження вартості активів до продажу активу.

Неможливо точно визначити підвищення або зниження вартості активів до продажу активу (див. рис. 2). Тому, збільшення і зниження вартості не включені в розрахунок змін власного капіталу в цілях цього аналізу, так як вони можуть призвести до спотворення розрахунку прихованих доходів.

Після оцінки або визначення вартості активу, дане значення використовується за весь період володіння активу даною особою.

На додаток до грошових потоків, представленим в зміні власного капіталу, необхідно розглянути ще один грошовий потік. Витрати періоду повинні бути враховані в зміні власного капіталу, щоб представити загальну суму готівки, яку людина повинна була витратити за весь період.

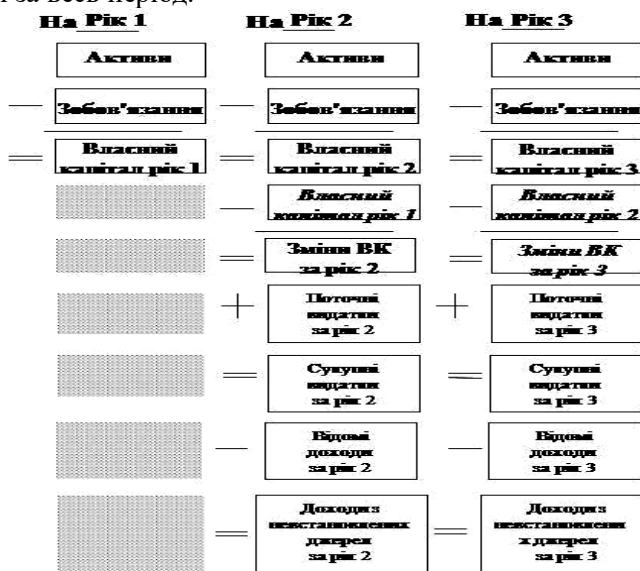

Рис. 3. Розподіл поточних витрат.

3. Заповнення робочого аркушу складання фінансового профілю.

Сумарні грошові потоки в фінансовій системі суб'єкта за кожен період повинні покриватися відомим (законним) доходом за цей період. Щоб це визначити, вичитуємо відомий (законний) дохід із загальних витрат (витрати на утримання плюс зміна у власному капіталі).

Якщо відомих джерел доходів менше, ніж дана підсумкова сума, результатом стануть доходи з невідомих джерел (прихований дохід). Даний розрахунок ілюструється нижче.

Процес, який ми провели, можна виразити наступною формулою:

Зміни у власному капіталі	+	Видатки	-	Доходи	=	Прихований дохід
----------------------------------	----------	----------------	----------	---------------	----------	-------------------------

Робоча таблиця фінансового профілю			
Активи (+)			
•	€	€	€
•			
•			
•			
•			
•			
•			
•			
•			
Разом	€	€	€
Зобов'язання (-)			
•			
•			
•			
•			
•			
Разом	€	€	€
Власний капітал	€	€	€
Зміни у власному капіталі			
Сумарні видатки (+)		+	+
Разом			
Доходи (-)		-	-
Доходи з невстановлених джерел	€	€	€

Для швидкого вирахування прихованих доходів використовується робоча таблиця фінансового профілю.
4. Використання отриманої інформації у подальшій розробці гіпотез.
Отже, запропонований алгоритм проведення аналізу фінансового профілю підозрюваних осіб з метою встановлення прихованих доходів надає можливості органам правопорядку України виявляти осіб, задекларований фінансовий стан яких не відповідає умовам та потребам реального проживання.

Даний алгоритм розрахунку встановлення прихованих доходів дасть можливість формувати пропозиції для прийняття оперативнотактичних рішень та слідчих (розшукових) дій.

Заключний етап полягає у проведенні аналізу прихованих доходів підозрюваної особи у скоєнні кримінального правопорушення. Даний аналіз надає можливість: визначити матеріальний стан особи, вирахувати її фінансові можливості, встановити взаємозалежність отриманих доходів та видатків, оцінити її фінансовий стан, знайти джерела незаконного збагачення та ухилення від сплати податків.

Практична вправа:

Завдання

Побудуйте фінансовий профіль громадянина Петренко І.І. та встановіть суму прихованих доходів.

Інформація

Гр. Петренко І.І. підозрюється в участі у великій змові в незаконній торгівлі небезпечними медикаментами. Він - співробітник великого фармацевтичного складу. На основі наведених нижче узагальнених даних, проведіть аналіз прихованих доходів Петренко І.І. на 30.06.2015, 30.06.2016, та 30.06.2017 для розрахунку його власного капіталу (тобто кінець його фінансового року).

1. Згідно з інформацією, отриманою з Ощадного банку України, на 30 червня 2015 р., залишок на поточному рахунку Петренка І.І. становив 1800 грн. Станом на 30 червня 2016 р залишок склав 6300 грн. І на 30 червня 2017 р залишок склав 10 000 грн.

2. В кредитному договорі Петренка І.І. від 10 вересня 2015 року підкреслено, що він мав акції Київобленерго на 15 000 грн., Які він придбав у 2015 році. Перевірка у агента Київобленерго підтвердила суму і дату придбання 15 лютого 2015 року. В даних агента також вказується, що Петренко І.І. продав акції 30 березня 2016 року.

3. Згідно з даними податкових органів, 20 листопада 2014 року за 245 000 грн. Петренко І.І. придбав будинок за адресою м. Одеса, вул. Тениста, б. 31. На 30 червня 2015 року залишок іпотечного кредиту становив 180 000 грн. Згідно з даними податкових органів, на 30 червня 2017 р Петренко І.І. все ще є власником будинку.

4. Амортизаційні таблиці вказують, що основна сума його іпотечного кредиту знижується на 500 грн. щомісяця. Залишок його іпотечного кредиту на 30 червня 2016 року складав 174 000 грн. І на 30 червня 2017 року становить 168 000 грн.

5. 10 квітня 2015 року Петренко І.І. подав кредитну заяву до Кредитної спілки «МЕГА» на кредит в сумі 35000 грн. У його кредитній заяві серед активів вказані, крім його будинку, два автомобілі і яхта. Одна машина оцінювалася в 18000 грн., А інша в 20900 грн. Яхта оцінювалася в 24700 грн.

6. Відповідно до отриманої в Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку інформації, Петренко І.І. придбав акції місцевої логістичної компанії. Він придбав акцій компанії на 20 000 грн. в березні 2016 року і ще на 55000 грн. в квітні 2017 року. Згідно з даними, він все ще тримає всі акції.

7. Перевіркою бюро кредитних історій виявлені наступні позики і кредитна інформація на Петренко І.І.

- ✓ Залишок автокредитів на 30 червня 2015 року - 12 200 грн.
- ✓ Основна сума позики кредитної спілки на 30 червня 2015 року - 35 000 грн.

✓ Додатковий кредит від кредитної спілки - 15 000 грн. (В примітках до даних було відзначено, що на 30 червня 2016 платежів по поверненню основної суми початкового позики або додаткового кредиту зроблено не було).

✓ Станом на 30 червня 2017 р основна сума позики від кредитного союзу була скорочена на 20000 грн.

✓ Основна сума кредиту на човен становила 21000 грн. на 30 червня 2015 року, 19500 дол. на 30 червня 2016 року, і 7000 дол. на 30 червня 2017р.

✓ Залишок автомобільних кредитів склав 10 000 грн. на 30 червня 2016 року.

8. 10 лютого 2017 року інформатор бачив Петренко І.І. за кермом спортивного автомобіля моделі 2017 року. Згідно з даними Одеса-Авто, назва якого було на рамці номерів машини, Петренко І.І. придбав машину 2 лютого 2017 року за 72000 грн. Він обміняв свої дві машини на цю. Після обміну і передоплати, у нього залишився кредит в 18 000 грн., залишок якого склав 15000 грн. на 30 червня 2017 р.

9. Слідчі підраховали, що доходи Петренко І.І. від управління складом становили 63 000 грн. в період з 30 червня 2015 року по 30 червня 2016 року. Його витрати дорівнювали його заробітної плати за цей період. 1 липня 2016 року Петренко І.І. отримав підвищення свого окладу до 77 000 грн. на рік.

10. Інформатор повідомив, що Петренко І.І. багато часу проводить на іподромі міста. Згідно з даними адміністрації іподрому, 28 жовтня 2015 року після скачок Петренко І.І. і ще троє викупили коня за 80 000 грн. Кожен з інвесторів зробив внесок по 20 000 грн. Згідно з даними на 30 червня 2017 року, ці четверо все ще є власниками коня.

11. Інформатори кажуть, що Петренко І.І. все більше часу проводить в компанії корпоративних босів і живе не за своїми коштами, починаючи з членства в гольф-клубі і яхт-клубі, закінчуючи частими поїздками на відпочинок і вечереями в дорогих ресторанах. Згідно з розрахунками, його поточні витрати за період до 30 червня 2017 року складають 85 000 грн.

Питання для самоконтролю:

1. Що відноситься до активів фізичних осіб?
2. Що відноситься до пасивів фізичних осіб?
3. Як вираховується власний капітал?

Перелік тем науково-дослідних робіт:

1. Використання даних фінансового профілю фізичної особи під час досудового розслідування кримінальних правопорушень.
2. Встановлення не задекларованих доходів з використанням аналізу даних про купівлю транспортних засобів, нерухомості та землі.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Основи кримінального аналізу : посібник з елементами тренінгу / О.Є. Користін, С.В. Албул, А.В. Холостенко, О.М. Заєць та ін. – Одеса: ОДУВС, 2016 – 112 с.
2. Заєць О.М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / О.М. Заєць // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 4. – С. 17-25.
3. Zaiets O.M. Application software IBM I2 ANALYST'S NOTEBOOK in law enforcement Ukraine for pretrial investigation of criminal offenses / O.M. Zaiets // European Reforms Bulletin. – 2016. – № 1. – P. 82-87.
4. Користін О.Є. Нова парадигма оперативно-розшукової діяльності: до питання концептуалізації кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України / О.Є. Користін // Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 22-23 квітня 2015 р.). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 4-5.
5. Про затвердження Інструкції про організацію та ведення кримінального аналізу оперативно-розшуковими підрозділами : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 15.01.2008 р. № 28. – К. : АДПСУ, 2008. – 10 с.
6. Власюк О.В. Використання кримінального аналізу в оперативно-розшуковій діяльності / О.В. Власюк // Бюлетень Департаменту оперативної діяльності Адміністрації Державної прикордонної служби України. – К., – 2012. – Випуск № 6. – С. 82-85.
7. Махнюк А.В. Теоретичні основи провадження кримінального аналізу у сфері правоохоронної діяльності / А. В. Махнюк // Науковий вісник Державної прикордонної служби України. Науково-практичний альманах. – К., – 2011. Випуск № 4. – С. 3-7.

5.4.2. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «ВІД ЗЛОЧИНЦЯ ДО ЗЛОЧИНУ»

1. Загальні положення методу «Від злочинця до злочину»

Автори модифікації методу – І.М. Горбаньов, В.В. Кузнєцов.

Приблизний час початку застосування вказаного методу співпадає з усвідомленням того, що попередження вчинення злочинів є ефективним та економічно виправданим, і також може з успіхом використовуватись для протидії злочинності.

Суть методу «Від злочинця до злочину» полягає у пошуку злочинця серед групи осіб, які потенційно можуть вчиняти кримінально-карані дії завдяки своїм знанням, умінням, навичкам, соціальним зв'язкам, схильностям, компетентності, службовому становищу, наявності доступу до певних матеріальних цінностей, засобів, технологій та іншому.

Головною метою зазначеного методу є визначення злочинця, за певною сукупністю ознак, серед осіб, які потенційно можуть вчиняти кримінально-карані дії, для подальшого забезпечення захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а також швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини [1].

Суб'єкти застосування зазначеного методу:

1. Відповідно до статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» це оперативні підрозділи Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони, органів доходів і зборів, органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, розвідувального органу Міністерства оборони України, Національного антикорупційного бюро України» [2].

2. Не дивлячись на те, що проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється, метод «від злочинця до

злочину» використовується співробітниками служб безпеки юридичних осіб різних форм власності. Вказані служби традиційно складаються з колишніх співробітників правоохоронних органів, які знають вказаний метод і вміють його застосовувати. До того ж функціональні обов'язки співробітників служб безпеки юридичних осіб передбачають виявлення серед працівників таких підприємств, установ та організацій осіб, які готують, вчиняють або вже вчинили протиправні діяння.

3. Попри тимчасову неврегульованість суспільних відносин у сфері діяльності приватних детективів, до вступу у дію Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», вказані суб'єкти при виконанні замовлень використовують метод «Від злочинця до злочину».

4. Відповідно до Законів України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформаційні агентства», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» вказаний метод можуть застосовувати журналісти у рамках власних журналістських розслідувань.

Правила застосування зазначеного методу:

1. Суб'єкт застосування методу «Від злочинця до злочину» повинен мати перелік ознак, які дозволяють зробити висновок щодо відношення особи до злочину.

2. У зв'язку з наявністю кількох осіб, які потенційно можуть вчиняти кримінально-карані дії, обов'язково треба фіксувати усі отримані дані окремо, відносної кожної з них.

3. Відносно кожної особи, яка потенційно може вчиняти злочини, повинна бути зібрана певна сукупність відомостей, котрі будуть мати визначальний характер щодо вчинення кримінально-караних дій.

4. Для зручності аналізу даних та цілеспрямованості роботи щодо збирання інформації відносно фігурантів доцільно перевіряти їх діяльність за однаковими позиціями та характеристиками.

5. Усю отриману інформацію необхідно перевіряти негайно або в максимально стислі терміни.

6. Для більшої ефективності діяльність з отримання різноякісної та різноспрямованої інформації треба проводити без розголосу та у таємниці від осіб, які потенційно можуть вчиняти злочини.

7. Суб'єкт повинен завчасно виявити та усунути протидію застосуванню такого методу.

8. Для збільшення результативності суб'єкт застосування методу повинен використовувати інформаційно-довідкові масиви інформації, а також сучасні можливості досягнення науки, техніки, ремесел, мистецтва.

9. Суб'єкт застосування методу обов'язково повинен підготувати кілька варіантів рішень як поточних, так і стратегічних завдань. Конкуренція варіантів забезпечить вибір оптимального рішення.

Умови застосування зазначеного методу:

1. Для повноцінного застосування методу «Від злочинця до злочину» заохочується наявність певних повноважень (і відношення суб'єкта застосування до системи правоохоронних органів).

2. Обов'язкова наявність інформаційно-аналітичної роботи з елементами оперативно-тактичного планування (перспективні, поточні, спеціальні, індивідуальні плани роботи).

3. Для ефективного застосування вказаного методу до осіб, які потенційно можуть вчиняти злочини, бажано мати доступ до державних і недержавних реєстраційних обліків, котрі містять дані про фінансовий стан, наявність рухомого і нерухомого майна, участі у якості засновників, володіння цінним паперами і таке інше. Крім цього, бажано мати доступ до їх місця роботи (у ідеалі – до службового кабінету та комп'ютера), службової документації, місця проживання (будинку, квартири і т.д.), місць перебування (загальнодоступних громадських місць, місць з обмеженим доступом), інформації щодо особистих та сімейних банківських рахунків, транспортних засобів.

4. У зв'язку з відносною складністю використання вказаного методу у наявності повинні бути кваліфіковані особи, які були б навчені якісно збирати необхідну інформацію, мали б для цього сучасні науково-технічні засоби та певний час.

5. Для застосування такого методу є вельми необхідними знання:

1) у галузі кримінального права (чи мати відповідного консультанта) для проведення кваліфікації діянь осіб, які потенційно можуть вчиняти злочини (розпізнання їх протиправних діянь);

2) прав, обов'язків, функцій – якщо це службові особи;

3) технологічного процесу підприємства та особливості документообігу, бухгалтерського, складського, фінансового, податкового обліку та звітності у такому суб'єкті господарювання.

6. Процес обробки інформації повинен бути неперервним і складатися з нескінченно повторюваних етапів збір-аналіз інформації, а при знаходженні цікавих даних – цілеспрямований збір, аналіз, висування та перевірка версій, передавання підтвердженої інформації (із збереженням усього масиву даних) за належністю.

7. Запорукою успішного застосування методу є регулярна перевірка придатності, доцільності та перспективності обраних способів вирішення оперативно-тактичних завдань, що були визначені на основі результатів ретельного аналізу інформації.

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

1) допомагає у пошуку злочинців серед осіб, які потенційно можуть вчиняти злочини;

2) допомагає виявляти латентні, замасковані, неочевидні кримінально-карані діяння, і у кінцевому рахунку, для системи органів правопорядку допомагає вирішити завдання оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження;

3) інколи дає можливість уникнути негативних наслідків через попередження вчинення злочину.

Недоліками застосування зазначеного методу є:

1) відносна складність застосовування;

2) необхідність кваліфікованих кадрів;

3) неминучі значні матеріальні та часові затрати.

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу різними суб'єктами є:

– для правоохоронців – ефективний пошук злочинців серед осіб, які потенційно можуть вчиняти злочини, що забезпечить захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; забезпечить швидке, повне та неупереджене розслідування; з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини [1];

– для співробітників служб безпеки юридичних осіб – звільнення злочинця, з одночасним передаванням зібраних даних про його протиправну діяльність до правоохоронних органів;

– для приватних детективів – виконання замовлення, а саме передавання зібраних про злочинця даних замовнику, а також до органів правопорядку;

– для журналістів – публікація викривальної статті з одночасним передаванням зібраних даних про протиправну діяльність до правоохоронних органів.

Необхідні людські та матеріальні ресурси для застосування зазначеного методу – кваліфіковані кадри; мебльовані приміщення; транспортні засоби; засоби зв'язку; спеціальні засоби, наприклад, для зняття інформації з каналів зв'язку і таке інше; ЕОМ; офісна техніка; канцелярське приладдя і так далі.

Термін активного застосування методу – постійно до отримання результату.

2. Алгоритм застосування методу «Від злочинця до злочину»

На підготовчому етапі – суб'єкти застосування методу повинні:

1. Провести оцінку оперативно-тактичної ситуації: оцінити обстановку на обраній території, об'єктах, галузях економіки; наявність каналів надходження значимої інформації; наявність відповідних сил і засобів, а також часу і можливостей їх використання оптимальним чином; імовірність тих чи інших дій (поведінки) осіб, які потенційно можуть вчиняти злочини; джерела інформації, умови її отримання та можливості використання; можливу протидію з боку досліджуваних осіб, та інше.

2. Налагодити безперервне отримання конкретної інформації, що представляє інтерес, шляхом правильного підбору та загальної оптимальної розстановки інформаторів на обраній території, певних об'єктах галузей економіки.

3. Перевірити наявність сил, науково-технічних засобів, транспорту та іншого.

4. Визначити конкретні завдання:

а) обрати категорією осіб, які потенційно можуть вчиняти злочини. Що дуже важливо, бо кожна категорія має свої відмінності, які, у свою чергу, обумовлюють різні підходи до виявлення серед них злочинців;

б) формально обмежити вказану категорію осіб територіально, за об'єктами, за галузями економіки, за спорідненими ознаками; обов'язково урахувуючи рівень їх криміногенності та схильності до злочинних посягань певного виду;

в) визначити систему чітких критеріїв, що дозволять виявити злочинців серед осіб, які потенційно можуть вчиняти злочини.

На основному етапі відбувається власне процес застосування методу «Від злочинця до злочину». Алгоритм застосування такий:

1. Використовуючи переважно можливості оперативно-розшукової діяльності зібрати та систематизувати різноякісну та різноспрямовану інформацію, яка характеризує кожного з категорії осіб, які потенційно можуть вчиняти злочини, а саме отримати: загальну інформацію (ПІБ, дата і місце народження, склад сім'ї, місце проживання, місце роботи, телефони, акаунти у соціальних мережах, електронні скриньки); дані для формування особистих карток (листів обліку, справ) на кожного фігуранта з визначеної категорії осіб. Тим самим, відбувається процес формалізації отриманої інформації та перетворення у специфічну базу даних на паперових чи електронних носіях.

2. За допомогою інформаційно-довідкових масивів інформації зібрати більш детальну інформацію про матеріальний стан кожного фігуранта з визначеної категорії осіб, а саме: наявність рухомого і нерухомого майна, готівкових грошей, балансу банківських рахунків, ювелірних виробів, зливків дорогоцінних металів, дорогоцінних каменів, коштовних годинників, участі у якості засновників підприємств, володіння цінним паперами і таке інше.

3. Проаналізувати та систематизувати отримані дані відносно кожної особи, у тому числі, з порівнянням особистих (сімейних) доходів з витратами за рівні проміжки часу (може бути застосований метод фінансового профілю).

4. Висунути версії щодо легальності джерел походження матеріальних цінностей.

5. За наявності версій щодо незаконності отримання доходів, як результату (наслідку) вчинення якогось латентного злочину, змінити інтереси та, без зайвого розголосу, сконцентрувати увагу на «підозрілій» особі.

6. Точно встановити наявність у «підозрілої» особи можливостей вчиняти злочини; з'ясувати її спосіб життя, зв'язки, матеріальне становище (забезпеченість); уточнити номери телефонів, акаунти у соціальних мережах, електронні скриньки і таке інше. Передбачити (прорахувати) можливі зміни у поведінці і рішеннях такої особи (осіб) при виявленні цікавості до її діяльності. Також необхідно спрогнозувати можливу протидію виявленню злочину, а пізніше і його розслідуванню.

7. Для здійснення підбору джерел інформації у оточенні особи вивчити коло її спілкування (колеги, родичі, куми, знайомі, друзі);

підібрати та розставити інформаторів для отримання інформації про діяльність «підозрілої» особи; дати завдання та отримати від інформаторів відомості про протиправну діяльність особи.

8. За необхідності, без розголосу звернутися за консультаціями до спеціалістів з різних напрямків науки, техніки, ремесел, мистецтва для прояснення усіх обставин підозрілої події за участю особи, де можна углядіти ознаки кримінально-караного діяння, наприклад, надмірне витрачання феромарганця при виробництві сталі, як ознака можливого розкрадання сировини на підприємстві металургійної промисловості.

9. При підтвердженні інформації про підготовку чи вчинення злочину, а також виходячи з наявних можливостей, прийняти рішення щодо алгоритму дій реагування (обрати конкретні дії, їх послідовність, період проведення, поєднання). Вказаний алгоритм повинен передбачати можливість змін (покращення) складних умов і обставин (як сприятливих, так і несприятливих), шляхом проведення відповідних комбінацій.

10. Реалізувати прийняте рішення через документування злочинної діяльності цих осіб. А саме, за допомогою оперативно-розшукових заходів із спостереження за їх професійною діяльністю, фінансовою активністю, засобами зв'язку, а також Інтернетом:

- а) виявити осіб, які можуть стати свідками;
- б) виявити предмети та документи, що підтверджують протиправні дії осіб, чия діяльність документується;
- в) зафіксувати дії таких осіб, з метою подальшого використання отриманих даних при розслідуванні злочину;
- г) встановити місця зберігання та/чи збуту матеріальних цінностей, що здобуті злочинним шляхом, з метою відшкодування завданої шкоди.

Виконання таких завдань повинно допомогти у подальшому встановленні наступних обставин кримінально-караного діяння:

- 1) подія (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину);
- 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні злочину, форма вини, мотив і мета вчинення злочину;
- 3) вид і розмір шкоди, завданої злочином...[1].

11. Отримавши достатній масив даних, що підтверджують протиправну діяльність певної особи (групи осіб), здійснивши їх попередню кримінально-правову кваліфікацію діяння, суб'єкти застосування методу «Від злочинця до злочину» треба передати

раніше наведені дані слідчому для відповідної оцінки та початку кримінального провадження.

Вказаний алгоритм дій не є остаточним.

На заключному етапі застосування методу «Від злочинця до злочину» суб'єкти, які діють у кримінально-процесуальному полі, зобов'язані скласти та здійснити спільний план реалізації оперативних матеріалів, що включає комбінацію слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Суб'єкти, які не мають відношення до органів правопорядку, повинні:

- 1) оприлюднити інформацію про участь особи у вчиненні злочину, з одночасним ініціюванням адміністративно-кадрових рішень;
- 2) повідомити правоохоронним органам про виявлені дані щодо участі особи у підготовці, вчиненні та приховуванні злочину.

Практична вправа 1

Завдання

Складіть і обґрунтуйте алгоритм невідкладних та подальших дій працівника Національної поліції при отриманні вказаної інформації. Визначте необхідність придбання інформаторів у оточенні злочинців та їх потенційні можливості.

Інформація

Інформатор повідомив, що під час святкування річниці весілля знайомих один з гостей у стані алкогольного сп'яніння казав, що у балансовому відділенні комерційного банку «Південний» (м. Одеса, пров. Сабанський, 4а), де він працює, начальник відділення, касир та програміст раптово покращили свій матеріальний стан. Кажуть, що вони розкрадають гроші з депозитних та розрахункових банківських рахунків померлих осіб. Ця злочинна група чекає рік після смерті власника рахунку, щоб не стикатися з особами, які мають право на спадок. У певний час гроші переводяться на рахунок третьої особи та знімаються через банкомати банків, які оснащені застарілими камерами спостереження. Після чого готівкові гроші діляться між злочинцями.

Практична вправа 2

Завдання

Складіть і обґрунтуйте алгоритм невідкладних та подальших дій працівника Національної поліції при отриманні вказаної інформації.

Визначте необхідність придбання інформаторів у оточенні злочинців та їх потенційні можливості.

Інформація

Від інформатора, який працює водієм директора ВАТ «Ковальська гільдія», надійшла інформація про те, що при відправці безшовних товстостінних холоднокатаних труб високого тиску відповідно до контракту, укладеного з польським підприємством «Сталева воля», кількість фактично завантаженої у вагони продукції значно менше, ніж кількість, що вказується в товарно-транспортних накладних, у вантажній митній декларації. Крім того, джерело повідомило, що три тижні тому один з вагонів був завантажений листовим залізом, проте в супровідних документах був вказаний вантаж «безшовні товстостінні холоднокатані труби високого тиску», ціна яких в сім разів вище за ціну на листове залізо.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає призначення та сутність методу «Від злочинця до злочину»?
2. Який загальний алгоритм застосування методу «Від злочинця до злочину»?
3. Які основні переваги та недоліки методу «Від злочинця до злочину»?
4. Які особливості алгоритму застосування методу «Від злочинця до злочину» відповідно до різних видів злочинів?

Перелік тем науково-дослідних робіт

1. Особливості застосування методу «Від злочинця до злочину» окремими підрозділами Національної поліції України.
2. Особливості застосування методу «Від злочинця до злочину» приватними детективами та журналістами.
3. Кримінальний процесуальний інструментарій застосування методу «Від злочинця до злочину».

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI зі змінами станом на 02.02.2014 // Відомості Верховної Ради України – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст. 88.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992, № 2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

3. Криміналістика. Кредитно-модульний курс: підручник / За ред. П.Д. Біленчука. – 4-те вид., змін., допов. і доопр. – К.: ВД «Дакор», 2014. – 520 с.

4. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров [та ін.]. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 504 с.

5. Криміналістика в тестах: навч. посіб. / І.І. Когутич, О.М. Калужна, І.В. Жолнович та ін. / За заг. ред. І.І. Когутича. – К.: Алетра, 2013. – 534 с.

6. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / За ред. проф. В.Ю.Шепітька. – 4-те вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.

7. Криміналістика: підручник / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель, В.М. Шевчук, Б.В. Щур [та ін.] : за ред. В.Ю. Шепітька. – 5-те вид. перероб. та допов. – К.: Ін Юре, 2016. – 640 с.

Usus magister est optimus
(*Практика - найкращий вчитель*)

ПІСЛЯМОВА

Органи досудового розслідування для вирішення своїх завдань застосовують різні методи наукового пізнання. Методи криміналістики являють собою систему, що визначається загальнонауковим, практичним та специфічним рівнями пізнання. Жодну з цих груп методів не можна абсолютизувати, оскільки вони реалізуються в теорії та на практиці у тісному взаємозв'язку. Тільки їхня сукупність може забезпечити досягнення цілей криміналістичного пізнання. Теоретичні, практичні та спеціальні методи застосовуються в органічній єдності, оскільки будь-який спеціальний метод є певною комбінацією теоретичних, практичних та спеціальних методів.

Кожен суб'єкт досудового розслідування повинен шукати свою систему методів, які дозволять йому «бачити речі, як вони є ..., дивитися на них сотнею очей, з багатьох облич...» (Ф. Ніцше). Саме від своєчасності, раціональності та компетентності застосування методів досудового розслідування залежить ефективність та результативність процесу розкриття, розслідування, попередження та припинення кримінальних правопорушень.

Отже, удосконалення існуючих методів, винайдення та розробка новітніх, їх апробація, а також опис загальних положень та особливостей тактики їх застосування є пріоритетними напрямками розвитку теоретичних положень криміналістики та удосконалення методичного забезпечення діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Підручник «Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень» є інформативним, лапідарним, пов'язує навчальний матеріал з додатковою і суміжній літературою, спонукає до самоосвіти та творчості. Він буде корисним як для осіб, які вивчають навчальну дисципліну «Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень», так і для викладачів ВНЗ, практичних працівників Національної поліції України, працівників прокуратури, суддів та ін.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абстрагування	(від лат. – віддалення) – це спосіб розумового виділення суттєвих, найістотніших рис, відношень, сторін об'єкта, що досліджується.
Аналіз	(від давн.-грец. «ἀνάλυσις» – розкладання, розчленування, розбирання) – це спосіб виділення і вивчення окремих частин об'єктів дослідження.
Аналогія	(від грец. «analogia» – схожість) – <i>це спосіб</i> пошуку подібностей у досліджуваних явищах або процесах, тобто в їхніх деталях, сторонах, характеристиках (ознаках, особливостях, властивостях, якостях) тощо.
Антиципація	(від лат. «anticipatio» - передбачення) – це: 1) передбачення, здогад, прогноз; передчасне настання якогось явища, дії; 2) здатність особи передбачити наслідки та результати вжитих заходів.
Аксіоматизація	– це спосіб побудови на основі аксіом, тобто тверджень, істинність яких доводити не потрібно.
Акцентуація	– виділення ключової фігури, підзадачі, підкреслення властивостей.
Валідність	(від англ. «valid» – обґрунтований, дійсний, придатний, той, що має силу) – відповідність методу меті та поставленим завданням досудового розслідування.
Гносеологія	(від грец. «γνώσις» – пізнання і «λόγος» – вчення, наука) – це галузь філософії, яка вивчає сутність пізнавального процесу, його закономірності та принципи, форми і типи одержання знання про світ в усьому його різноманітті.
Гносеологічна функція	– забезпечує процес пізнання сутності злочину або окремих обставин події, яка має ознаки злочину, механізму розвитку певної події тощо.

Гіпотеза	– це форма знання у вигляді припущення, сформульованого на основі низки фактів.
Гіпотетично-дедуктивний метод	– це спосіб побудови дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез, які пояснюють емпіричні факти.
Дедукція	(від лат. «deductio» – висновок) – це спосіб отримання конкретних висновків на базі твердження певних узагальнених положень.
Джерело фактичних даних	– це таке джерело інформації, з якого може започаткуватись доказова інформація (фактичні дані).
Досудове розслідування	– це діяльність компетентних органів правопорядку, що полягає у збиранні, дослідженні, оцінці, перевірці та використанні доказів, з метою попередження, запобігання та розкриття злочинів, встановлення об'єктивної істини.
Евристичні методи	(від грец. «εὐρίσκω» – відшукую, відкриваю) – це креативний спосіб отримання інформації, спосіб пошуку, виявлення, обробки та впорядкування системи закономірностей, механізмів і методологічних засобів антиципації, елементів, ознак, властивостей, характеристик об'єктів та предметів досудового розслідування.
Евристичний прийом	– це процедура, яка містить певні операції.
Експеримент	(від лат. «experimentum»- проба, досвід) – це спосіб дослідження, який передбачає проведення дослідів для відтворення явищ у штучно створених аналогічних умовах.
Інверсія	(від лат. «inversio» – звернення) – це метод пошуку рішень у протилежному напрямі від загальновизнаного.
Індукція	(від лат. «inductio» – наведення) – це спосіб узагальнення усіх наявних відомих фактичних даних та інформації.

Інтерпретація	(від лат. «interpretatio» – посередництво, тлумачення, пояснення) – це тлумачення, роз'яснення змісту, значення.
Інтерпретаційна функція	– забезпечує роз'яснення: а) внутрішньої сутності об'єктів, суб'єктів, процесів, явищ; б) закономірностей внутрішніх зв'язків явищ та процесів; в) суб'єктивних та об'єктивних причин тощо.
Класифікація	– це спосіб, що дозволяє поділити усі фактичні дані на окремі групи за певною дуже важливою загальною ознакою, що визначає закономірні зв'язки в єдиній системі конкретного знання.
Кластерний аналіз	– це багатовимірна статистична процедура, що виконує збір даних, що містять інформацію про вибірку об'єктів, і потім впорядковує об'єкти в порівняно однорідні групи.
Комунікативна функція	(від лат. «communicatio» – єдність, передача, з'єднання, повідомлення) – забезпечує процес збору та перевірки інформації та фактичних даних.
Констатуюча функція	– забезпечує процес реєстрації, фіксації, опису, накопичення масиву відомостей про об'єкти, суб'єкти, процеси та закономірності злочинного явища, які виявлені або встановлені, для їх подальшої перевірки та пояснення.
Кореляційний аналіз	– це метод дослідження взаємозалежності ознак у генеральній сукупності, які є випадковими величинами з нормальним характером розподілу.
Креативність	(від лат. creatio – створення) – це здатність індивіда до творчого продукування принципово нових ідей.
Креативна функція	(від англ. «create» – створювати, «creative» – творчий) – забезпечує творчий, нестандартний підхід під час генерування ідей та припущень стосовно певних об'єктів, суб'єктів, процесів та закономірностей злочинного явища, а також під час їх перевірки.

Кримінальний аналіз	– це спосіб виявлення взаємозв'язків даних, що стосуються кримінального правопорушення, з іншими даними для встановлення їх сутті.
Критична функція	(від фр. «critique», з грец. «критикή τέχνη» – мистецтво розбирати, судження) – забезпечує процес виявлення: а) суперечностей; б) помилок та їх розбір; в) похибок у певних прогностичних моделях та планах слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів тощо.
Метод	(від грец. «Μέθοδος» – шлях дослідження або пізнання, від «μετά-» + «ὁδός» «шлях») – це: 1) систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити для того, щоб виконати певну задачу чи досягти певної мети; 2) спосіб пізнання, дослідження або практичного здійснення алгоритму дій під час досудового розслідування кримінального правопорушення.
Методична скарбничка слідчого	– це набір універсальних інструментів (методів), використання яких сприятиме якості та результативності процесу досудового розслідування кримінальних правопорушень.
Моделювання	(від лат. «modulus» – міра, взірець) – це спосіб схематичної побудови імовірних моделей злочинного явища або процесу, а також стратегій злочинної поведінки для найбільш досконалого дослідження та вивчення.
Надійність	– відносна стабільність, стійкість, узгодженість отриманих результатів, точність вимірів.
Об'єкт дослідження	– це кримінальне правопорушення.
Оперативний аналіз	– це короткостроковий спосіб виявлення, вивчення та встановлення взаємозв'язків оперативно-розшукових даних з іншими даними для встановлення їх сутті.
Оптимізація	– це упорядкування деталей, елементів, ознак, властивостей, характеристик об'єктів, явищ, процесів досудового розслідування за певними критеріями.

Організаційна функція	– забезпечує організацію напрямів діяльності суб'єктів досудового розслідування для збирання юридично значимих фактичних даних та отримання юридично значимої інформації з кримінального провадження.
Перцепція	(від лат. perceptio – сприйняття) – це чуттєве сприйняття зовнішніх предметів.
Перцептивна функція	(від лат. «perceptio» – сприйняття і «socialis» – громадський) – забезпечує процес сприйняття, оцінку і розуміння певних ознак складу злочину.
Порівняння	– це спосіб встановлення подібності або відмінності в об'єктах або явищах, що вивчаються, а також знаходження загальних ознак або характеристик, притаманних двом або кільком об'єктам чи явищам.
Пояснювальна функція	– забезпечує розкриття сутності юридично значимих явищ, подій, ситуації, поведінки суб'єкта злочину, тобто їх форм, сторін, елементів, характеристик тощо.
Практично-прикладна функція	– забезпечує практичну площину застосування того чи іншого методу.
Предмет дослідження	– це: спосіб вчинення злочину, спосіб приховування злочину, предмет злочинного посягання, особа потерпілого, суб'єкт злочину, місце вчинення злочину, час вчинення злочину, обставини вчинення злочину, мотив злочину, мета злочину, зміст умислу.
Принципи методів	(від лат. «principium» – начало, основа) – це відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до методів.
Прийом	– це шляхи реалізації методів у конкретно обумовлених випадках та умовах досудового розслідування кримінального провадження.
Прогнозування	(від грец. «πρόγνωσις» – знання наперед) – це передбачення імовірного минулого для ефективного встановлення фактичних даних та імовірного майбутнього для припущення ходу

	подій, дій, настання імовірних явищ і процесів та вжиття превентивних заходів щодо унеможливлення настання негативних наслідків.
Прогностична функція	– забезпечує процес передбачення імовірного стану об'єкта, явища, процесу на певний момент або проміжок часу (у минулому або майбутньому).
Ранжування	(з фр. «rangieren» – приводити в порядок) – це: 1) визначення порядку згідно рангу, авторитету, респектабельності або релевантності; 2) спосіб розміщення ознак об'єктів в певному порядку, за принципом зростання або зменшення будь-якої ознаки, властивості, характеристики.
Реверсія	(від лат. «reversio» – повернення, звернення) – доказ «від противного», пошук контрприкладу, рух від вимог завдання до його даних.
Репрезентативний	(від франц. «representatif» – показовий, характерний) – це відповідність, адекватність вибіркової сукупності (вибірки) за основними характеристиками генеральній сукупності.
Селекція	(від лат. «selectio» – вибір, добір) – це спосіб відбору доцільних деталей, елементів, ознак, властивостей, характеристик об'єктів дослідження.
Симпліфікація	(від англ. «simplification» - спрощення, уніфікація) – це спосіб усунення невиправданої різноманітності однойменних об'єктів шляхом простого скорочення кількості їхніх різновидів до технічно і економічно необхідної з точки зору задоволення існуючих потреб досудового розслідування.
Синтез	(від грец. «σύνθεσις» – з'єднання, складання, зв'язування; де «συν» – префікс зі значенням спільності дії, співучасті, а «θέσις» – розстановка, розміщення, розподіл, (місце) положення) – це з'єднання різних ознак об'єкта або процесу, виділених на попередній стадії

	аналізу, в якусь систему з відтворенням ієрархічних зв'язків, властивих реальним об'єктам.
Синтезуюча функція	– забезпечує з'єднання або об'єднання раніше розрізнених речей, понять, елементів, характеристик, ознак, властивостей в ціле, тобто впорядкування накопиченого емпіричного матеріалу для виявлення внутрішньої єдності отриманих відомостей про об'єкти, суб'єкти, процеси та закономірності злочинного явища.
Спостереження	– це спосіб збору та реєстрації криміналістичної інформації шляхом цілеспрямованого сприйняття об'єкта для отримання доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве кримінально-правове значення.
Стратегічний аналіз	– це спосіб виділення та вивчення загального характеру, масштабу і перспектив різних видів злочинної діяльності, що спрямований на досягнення довгострокових цілей, визначення пріоритетів і загального контролю правоохоронної діяльності.
Стратегія	(від грец. «strategia»; «stratos» – військо і «ago» – веду) – це модель дій, набір правил і прийомів, за допомогою яких досягають довгострокових цілей.
Тактика	(від дав. грец. «тактікῆ» («taktike») – мистецтво шиккування) – це сукупність прийомів і способів виконання конкретних завдань.
Типізація	– розробка типових конструктивних, технологічних, організаційних та інших рішень на основі загальних характеристик процесів, явищ, об'єктів та суб'єктів.
Трансляція	(від лат. «translatio» – передача, переміщення) – перебудова, перехід від об'єктів до співвідношень елементів, зведення до раніше вирішеного завдання.

Узагальнення	– це спосіб уявного переходу від одиничного до загального, від менш загального, до більш загального.
Уніфікація	– зведення об'єктів (або предметів, явищ, подій) до одноманітності шляхом встановлення раціонального числа їхніх різновидів.
Фактичні дані	– це об'єктивна, достовірна інформація про факти, що входять до предмета доказування.
Формалізація»	(від лат. «forma» – вид, образ) – це сукупність пізнавальних операцій, що забезпечують відволікання від значення та сенсу злочинного явища або злочинної поведінки для приведення фактичних даних, що надходять з різних джерел, до однакової форми з метою підвищення їх доступності для перевірки.
Функція методу	(від лат. «functio» – виконання, здійснення) – це значення методу, його роль.

АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Г	Графічні методи	38-40
Е	Евристичні методи	63-65
К	Класифікація методів досудового розслідування	24-35
	Кримінальний аналіз	101-104, 133-137

БІБЛОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

I. Нормативний матеріал :

1. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 30.09.2016 № 1401-19. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 02.11.2016 № 1666-19. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13. 04. 2012 № 4651-VI із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 08.10.2016 № 1491-19, 1492-19. – Електрон. дан. (2 файли). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.

4. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 18. 02.1992 № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 08.10.2016 № 1492-19. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua> – Назва з екрану.

5. Про прокуратуру: Закон України від 02.07.2015 № 578-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2-3. – ст. 12.

6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

II. Спеціальна література :

1. Аналіз інформації за методами Анасара при розслідуванні легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, корупції та інших злочинів // Матеріали тренінгу UNODC. – 2015.

2. Багіев Г.Л. Менеджмент: учебник для ВУЗов. – М.: Экономика, 2007. – 703 с.

3. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія. / О.М. Бандурка. - Харків: Золота миля, 2012. – 620 с.

4. Балабанов И.Т. Основы стратегического менеджмента. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2008. – 528 с.

5. Баранникова И.Н. Метод ИК-Фурье спектроскопии в судебной экспертизе и перспективы его использования // Теория и практика судебной экспертизы. – Том 12, № 1 (2017).

6. Белкин Р.С. Криминалистика [Текст]: общетеоретические проблемы. / Р.С. Белкин, А.Н. Винберг. – М. : Юрид. лит., 1973. – 251 с.
7. Белкин Р.С. Курс криминалистики: частные криминалистические теории. [В 3-х томах.] / Р.С. Белкин. – Т. 2. – М.: Юрист, 1997. – 464 с.
8. Большаков А.С. Современный менеджмент: теория и практика. – СПб.: Питер, 2009. – 341 с.
9. Бьюзен Т. Думайте эффективно / Т.Бьюзен; пер. с англ. Т.И. Попова. – 2-е изд. – Мн. : «Попурри», 2009. – 96 с.: ил. + 8 с. вкл.
10. Бэкон Ф. Новый Органон, или Истинные указания для истолкования природы. – М., 1978. – 575 с.
11. Всеобщее управление качеством: учебник для вузов / О.П. Глудкин, Н.М. Горбунов, А.И. Гуров, Ю.В. Зорин; под ред. О.П. Глудкина. – М.: Радио и связь, 1999. – 600 с.
12. Власюк О.В. Використання кримінального аналізу в оперативно-розшуковій діяльності / О.В. Власюк // Бюлетень Департаменту оперативної діяльності Адміністрації Державної прикордонної служби України. – К., – 2012. – Випуск № 6. – С. 82-85.
13. ГОСТ Р ИСО 9000-2015. Системы менеджмента качества. Основные положения и словарь (с Поправкой) – Режим доступа: <http://docs.cntd.ru/document/1200124393> – Название с экрана
14. Гора І.В., Колесник В.А. Наркобізнес і наркоманія: криміналістичні аспекти протидії. Навчальний посібник. Київ: Вид-во НА СБ України, 2006.
15. Гора І.В. Судові експертизи в сфері медицини, фармацевтики та біоетики: в кн. Людина: медицина, фармацевтика, біоетика: наукова монографія / за ред. В.Г. Гончаренка. Київ: Юрінком Інтер, 2016.
16. Гора І.В., Колесник В.А. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених із використанням вибухових пристроїв та вогнепальної зброї: навчальний посібник. – Київ: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2009.
17. Дилтс Р. Коучинг с помощью НЛП. - СПб.: Прайм-Еврознак, 2004. – 256 с.
18. Дмитренко Г.А. Стратегічний менеджмент: цільове управління персоналом організації: навч.посібник. – К.: МАУП, 1998. – 188 с.
19. Ежеская Т.Б., Бубликов А.В. Пробоподготовка и методы исследования различных объектов на ИК-Фурье спектрометре с приставками, включая ИК-микроскоп и МНПВО, при проведении криминалистических экспертиз // Эксперт-криминалист, 2006. №4.

20. Журавель В.А. Теорія та методологія криміналістичного прогнозування [Текст]: дис. д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 «кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза» / В.А. Журавель. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 1999. – 391 с.

21. Заєць О.М. Використання програмного забезпечення IBM I2 ANALYST'S NOTEBOOK у діяльності правоохоронних органів України для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень / О.М. Заєць // Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 29 квітня 2016 р.). – Одеса: ОДУВС, 2016. – С. 158-159.

22. Заєць О.М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / О.М. Заєць // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 4. – С. 17-25.

23. Згуровский М., Панкратова Н. Системный анализ: Проблемы, методология, приложения. – К.: Наук. думка, 2005. – 743 с.

24. Зливкова В.Л. Становлення ідентичності фахівця: [монографія]; за ред. В.Л. Зливкова. – К.-Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 260 с.

25. Зорин Г.А. Криминалистическая эвристика: учебное пособие по курсу "Криминалистика". / Г. А. Зорин. – Гродно, 1994, Т1, – 564 с.

26. Зорин Г.А. Проблемы применения специальных логико-психологических методов при подготовке и проведении следственных действий [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук : 12. 00. 09 / Г.А. Зорин. – М., 1991. – 162 с.

27. Ежевская Т.Б., Бубликов А.В. Пробоподготовка и методы исследования различных объектов на ИК-Фурье спектрометре с приставками, включая ИК-микроскоп и МНПВО, при проведении криминалистических экспертиз // Эксперт-криминалист. – 2006. – №4.

28. Экспертизи у судочинстві України: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, І.В. Гори. Київ: Юрінком Інтер – 2015.

29. Івасюк Т. А. Методи випадкового пошуку і сканування / Т.А. Івасюк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wiki.tntu.edu.ua/Метод_випадкового_пошуку_і_сканування

30. Инновационный менеджмент: учебник для академического бакалавриата / Высшая школа экономики (ВШЭ), Национальный исследовательский университет (НИУ); под ред. С.В. Мальцевой. – М.: Юрайт, 2014. – 527 с

31. Исикава К. Японские методы управления качеством / К. Исикава; пер. с англ. – М. : Экономика, 1988. – 215 с.
32. Карагодин В. Н., Морозова Е. В. Криминалистические проблемы обнаружения и устранения следственных ошибок: учебно-практическое пособие. / В.Н. Карагодин, Е.В. Морозова. – Екатеринбург: Изд-во Уральского юридического института МВД России, 2003. – 22 с.
33. Квинтилиан М.Ф. Двенадцать книг риторических наставлений. / Пер. с лат. [неполный] А. Никольского. – СПб, 1834. – Ч. 1. – 486 с.
34. Кластерный анализ [Электронный ресурс] StatSoft - Режим доступа: <http://www.statsoft.ru/home/textbook/modules/stcluan.html#general> – Заголовок з экрана.
35. Концепція розвитку кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України: науковий проект / С.В. Албул, О.Є. Користін. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 20 с.
36. Користін О.Є. Нова парадигма оперативно-розшукової діяльності: до питання концептуалізації кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України / О.Є. Користін // Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 22-23 квітня 2015). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 4-5.
37. Криміналістика. Кредитно-модульний курс: підручник / За ред. П.Д. Біленчука. – 4-те вид., змін., допов. і доопр. – К.: ВД «Дакор», 2014. – 520 с.
38. Криминалистика: Учеб. для вузов / И.Ф. Герасимов, Л.Я. Драпкин, Е.П. Ищенко и др.; Под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 2000. – 672 с.: ил.
39. Криміналістика. Академічний курс: підручник. / В.І. Бояров, Т.В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко [та ін.]. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 504 с.
40. Криміналістика в тестах: навч. посіб. / І.І. Когутич, О.М. Калужна, І.В. Жолнович та ін. / За заг. ред. І.І. Когутича. – К.: Алетра, 2013. – 534 с.
41. Криміналістика: підручник / Кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / За ред. проф. В.Ю. Шепітька. – 4-те вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.
42. Криміналістика: підручник / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель, В.М. Шевчук, Б.В. Щур [та ін.]: за ред. В.Ю. Шепітька. – 5-те вид. перероб. та допов. – К.: Ін Юре, 2016. – 640 с.

43. Криміналістика: підручник. / [В.Д. Берназ В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв] ; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 665 с. : іл.

44. Криміналістика (криміналістична техніка): курс лекцій//за ред. П.Д. Біленчук, А.П. Гель, М.В. Салтевський. – К.: 2001р.

45. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування правопорушень: підручник // О.М. Цільмак., О.Є. Користін, О.С. Шаптала, Д.В. Талалай. – Одеса: РВВ ОДУВС, 2016. – 302 с.

46. Корниенко Н.А. Следы человека в криминалистике. – СПб.: Питер, 2011. - 352 с.

47. Лаборатория прикладной химии [Текст]: каталог продукции. – Киев : ЛПХ ул. Красноткацкая 59-а, 2009. – 24 с.

48. Линдгрэн, М. Сценарное планирование: связь между будущим и стратегией / М. Линдгрэн, Х. Бандхольд; пер. с англ. И. Ильиной. – М.: ЗАО «Олимп- Бизнес», 2009. – 256 с.

49. Личный сыск: учебное пособие / [Вандышев А.С., Вольнский А.Ф., Гребельский Д.В., Нелюбин Я.В., Самойлов В.Г.]. – М.: ВШ МВД СССР, 1973. – 152 с.

50. Литвин Б.Л. Фізичні методи дослідження будови органічних речовин: методичний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2003.

51. Луценко Е.В. Теоретические основы и технология адаптивного семантического анализа в поддержке принятия решений (на примере универсальной автоматизированной системы распознавания образов. / Е.В. Луценко // КЮИ МВД РФ. – Краснодар, 1996. – 280 с.

52. Малаховская Н. Т. Тактика использования красящих веществ и люминофоров в борьбе с преступностью [Текст] / Т. Н. Малаховская. – М.: ВНИИОП МООП РСФСР, 1966. – 40 с.

53. Методы идентификации лекарственных препаратов. / Ф.Е. Каган, Н.П. Максютин, Ф.А. Митченко [и др.]. – М.: Химия, 1985.

54. Матс Линдгрэн, Ханс Бандхольд. Сценарное планирование. Связь между будущим и стратегией. – Изд-во: Олимп-Бизнес, 2009

55. Матеріал из Википедии – свободной энциклопедии. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4> – Название с экрана

56. Махнюк А.В. Теоретичні основи провадження кримінального аналізу у сфері правоохоронної діяльності / А.В. Махнюк // Науковий вісник Державної прикордонної служби України. Науково-практичний альманах. – К., – 2011. Випуск № 4. – С. 3-7.

57. Новий тлумачний словник української мови. – Том 2. – Київ: Вид-во «Аконіт», 2006. – 926 с.

58. Основи кримінального аналізу : посібник з елементами тренінгу / О.Є. Користін, С.В. Албул, А.В. Холостенко, О.М. Заєць [та ін.]. – Одеса : ОДУВС, 2016 – 112 с.

59. Образцов В.А., Богомоллова С.Н. Криминалистическая психология. – М.: Закон и право, 2002. – 448 с.

60. Основы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел: учеб. /под ред. Ю.А. Агафонова, Ю.Ф. Кваши. – Краснодар: Краснодар. Ун-т МВД России, 2007. – 305 с.

61. Погорельский М.А. Оперативно-розшукові заходи: поняття і види / М.А. Погорельский //Держава і безпека України: наук.-практ. зб. НАН України і СБ України. – К., 2005. - №1(3). – С. 62-67

62. Про затвердження Інструкції про організацію та ведення кримінального аналізу оперативно-розшуковими підрозділами : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 15.01.2008 р. № 28. – К. : АДПСУ, 2008. – 10 с.

63. Пименов М.Г. Теоретические и методические основы судебно-генетической экспертизы тканей и выделений человека: автореф. дисс.... канд. юрид. наук. – М., 2013. – 27 с.

64. Руднев В.А., Климчук А.Ф., Прокопенко А.А., Карножицкий П.В. Индивидуализирующие признаки нефтепродуктов как совокупность физико-химических свойств и компонентного состава // Теорія і практика судової експертизи. – Вип. 13. – Харків, 2013.

65. SWOT-аналіз [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/SWOT-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%>

66. Семелюк Д. Об отдельных правовых и организационных проблемах начального этапа расследования корыстно-насильственных преступлений [Текст] / Д. Семелюк // Legea si Viata : Международный научно-практический правовой журнал. - 2017. - № 3/2 (303). – С. 113-117

67. Системы, методы и инструменты менеджмента качества : учеб. для вузов / М.М. Кане, Б.В. Корешков, А.Г. Схиртладзе; под ред. М.М. Кане. – СПб. : Питер, 2009. – 560 с.

68. Снігерьев О.П. Умисні вбивства: попередження та розкриття: практ. пос. / О.П. Снігерьев, В.В. Матвійчук, Д.И. Никифорчук. – К.: КНТ, 2005. – 100 с.

69. Средства невидимой маркировки [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ТОВ «Лаборатория прикладной химии». – Режим доступу : <http://cobra.net.ua>. – Назва з екрану.

70. Тарасенко В.Є. Агентурний метод у діяльності оперативних підрозділів ОВС України в умовах євроінтеграції /В.Є.Тарасенко: мат. II Міжнар. наук.-практ. конф. «Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави» (Одеса, 23 квітня 2010 р.). – Одеський державний університет внутрішніх справ. – Одеса, 2010. – С. 258-259.

71. Тарутин Л.И., Позднякова Р.Ф. Спектральный анализ полимеров. Ленинград, 1986.

72. Тайити Оно. Производственная система Тойоты. Уходя от массового производства. – Институт комплексных стратегических исследований, 2008. – ISBN 978-5-902677-04-1.

73. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. Рекомендовано МОН / Купалова Г.І. – К., 2008. – 639 с.

74. Теслюк І.О. Сутність криміналістичного прогнозування. [Текст] / І.О. Теслюк // Право і суспільство. – 2014. – № 6. – С. 222-226.

75. Тихонов, В.А. Основы научных исследований: теория и практика: учебное пособие для вузов / В.А. Тихонов [и др.]. – М.: Гелиос АРВ, 2006. – 352 с.

76. Трофименко О.А. С. Тактика застосування методу «Сценарне планування» під час побудови та перевірки криміналістичних версій з приводу умисного вбивства» /О.А. С. Трофименко // Публічне право. – 2017. - № 3 (27) – С. 172-179.

77. Шавер Б.М. Предмет и метод советской криминалистики [Текст] // Б.М. Шавер // Социалистическая законность. – 1938. – № 6 – С. 56-82

78. Шепитько В.Ю. Криминалистика: курс лекцій. / В.Ю. Шепитько. – Издание второе, переработанное и дополнительное. – Х.: ООО «Одиссей», 2006. – 368 с.

79. Шепитько В.Ю. Криміналістика: словник термінів. – К. : Видавничий дім «ІнЮре», 2004. – 264 с.

80. Цільмак О.М. Загальні юридико-психологічні положення застосування евристичних методів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. / О.М. Цільмак // Причорноморські психологічні студії. – 2017. – № 1. – С. 77-86

81. Цільмак О. М. Загальнотеоретичні положення криміналістичного прогнозування. [Текст] / О.М. Цільмак // Вісник Запорізьк. нац. ун-ту: – 2013. – № 4. – С. 178-184.

82. Цільмак О.М. Евристичні методи побудови та перевірки криміналістичних версій / О.Є. Користін, О.М. Цільмак // Публічне право. – 2015. – № 3 (19) – С. 170-180

83. Цільмак О.М. Методика визначення мотиву та мети злочинного діяння за допомогою методу «багатовимірних матриць» підчас досудового розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи / О.М. Цільмак //Публічне право. – 2017. – № 1 – С. 129-137

84. Цільмак О.М. Класифікація методів криміналістики у відповідності до рівнів пізнання. [Текст] / О.М. Цільмак //Публічне право. – 2016. – 1 (21) – С.185-192

85. Цільмак О.М. Класифікація різновидів мотивів та мети умисного вбивства / О.М. Цільмак // Юридична психологія. - 2017. - № 1 (20). – С.59-65. – Режим доступу: <http://psychped.naiau.kiev.ua/index.php/ua/vipusk-1-2017/psuxolog-problem.html>

86. Цільмак О.М. Тактика застосування методу «Діаграма мети та мотивів умисного вбивства» / О.М. Цільмак // Південноукраїнський правничий часопис. – 2017. – № 1. – С. 67-79

87. Цільмак О.М. Тактичні особливості застосування методу матричної діаграми під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. / О.М. Цільмак // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2017. – № 2 (103). – С.110-119

88. Цильмак О.М. Тактические особенности применения метода Т. Бьюздена «Карта размышлений» в ходе досудебного расследования уголовных правонарушений. / Цильмак О.М. // Актуальные проблемы уголовного процесса и криминалистики: сборник статей [Электронный ресурс] / МВД Респ. Беларусь, учреждение образования «Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь»; редкол.: Ю.А. Матвейчев (отв. ред.) [и др.]. // – Могилев : Могилев. институт МВД, 2017. – 1 электрон. опт. диск (CD-R). – Загл. с экрана. – 2017. – С. 161-167

89. Цільмак О.М. Тактичні особливості застосування методу сценарного планування у процесі попередження та припинення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується. / О.Тsilmak // European Reforms Bulletin. – 2017. – № 2. – С. 99-112

90. Цьомко М.І., Сіренко Г.О., Мазепа І.В. Фізичні методи дослідження речовин: техніка ІЧ-спектроскопічних досліджень (огляд) // Електронний ресурс: Режим доступу <http://chemscience.pu.if.ua/documents/Vudavnuctvo/Visnuk/N7/W-07>

91. Фаріон О.Б. Алгоритм опрацювання оперативно-розшукової інформації для забезпечення потреб кримінального аналізу злочинної діяльності / О.Б. Фаріон // Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки. – 2013. – № 1 (59). – С. 194-203.

92. Философия. Учебник для вузов / Под общ. ред. В.В. Миронова. – М.: Изд-во НОРМА, 2005. – 928 с.
93. Фокс М. Дж. Принципы и методы всеобщего руководства качеством; / пер. с англ. // под общей ред. проф. В.Н. Азарова//. – М.: Фонд «Европейский центр по качеству», 1999. – 105 с.
94. Эванс Дж. Управление качеством: учеб. пособие / Дж. Р. Эванс; пер. с англ. под ред. Э.М. Короткова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 671 с.
95. Cole A.J. Numerical Taxonomy [Текст] / A.J. Cole // Academic Press. – New York, 1969. – P. 25-33.
96. Godet, Michael. (2000). The Art Of Scenarios and Strategic Planning: Tools and Pitfalls. Technological Forecasting and Social Change. 65. – 235 p.
97. Crouch D. A clustering algorithm for large and dynamic document collections [Текст] / D. Crouch // Ph.D. Thesis. Southern Methodist University. – Dallas, 1972. – P. 303.
98. Gardner R.M. A Comparison of Event Analysis and Multi-linear Events Sequencing Techniques for Reconstructing Unique Phenomena. J Assoc Crime Scene Reconstr. 2010; 16(1): 1-9. Available at: <http://www.acsr.org/journal-archives/abstract> / a-comparison-of-event-analysis-and-multilinearevents-sequencing-techniques-for-reconstructin
99. Defence Standard 00-58, HAZOP Studies on Systems containing Programmable Electronics, Ministry of Defence, UK, 2000.
100. Fritzche M. Automatic clustering techniques in information retrieval [Текст] / M. Fritzche // Diplomarbeit, Institut für Informatik der Universität Stuttgart. – Stuttgart, 1973. – P. 333.
101. Hartigan J.A. Clustering Algorithms [Текст] / J.A. Hartigan // Wiley. – New York, 1975. – P. 23.
102. Gardner RM, Bevel T. Theoretical and Practical Considerations in Crime Scene Reconstruction, J Forensic Ident. 2007; 57(6): 891-911.
103. Litofsky B. Utility of automatic classification systems for information storage and retrieval, retrieval [Текст] / B. Litofsky // Ph.D. Thesis, University of Pennsylvania. – Philadelphia, 1969. – P. 233.
104. Osborn A. F. Applied imagination: Principles and procedures of creative problem solving. - 3 rd. ed. / A. F. Osborn.- New York: Charles Scribner's Sons, 1963. - 417 p.
105. Osborne N.K.P., Taylor M.C., Healey M., Zajac R. Bloodstain Pattern Classification: Accuracy, Effect of Contextual Information and the Role of Analyst Characteristics. Science & Justice. 2016; 56(2): 123-128. doi: 10.1016/j.scijus.2015.12.005.

106. O'Hara C.E., O'Hara G.L. Fundamentals of Criminal Investigation. 7th ed. Springfield (IL): Charles C. Thomas Publisher, Ltd.; 2003.
107. Prywes N.S. and Smith D.P. Organization of Information [Текст] / N.S. Prywes, D.P. Smith // Annual Review of Information Science and Technology. – № 7, 1972. – P. 103-158.
108. Regional Crime Analysis GIS (RCAGIS): Environmental Systems Research Institute (ESRI) Map Objects based system [Electronic resource] ICPSR. – URL : <http://www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/ICPSR/studies/3372>.
109. Sneath P.H., Sokal R.R. Numerical Taxonomy: The Principles and Practice of Numerical Classification [Текст] / P.H. Sneath, R.R. Sokal // W.H. Freeman and Company. – San Francisco, 1973. – P. 20-25.
110. Zaiets O.M. Application software IBM I2 ANALYST'S NOTEBOOK in law enforcement Ukraine for pretrial investigation of criminal offenses / O.M. Zaiets // European Reforms Bulletin. – 2016. – № 1. – P. 82-87.
111. Zwicky F., Wilson A.G. New Methods of Thought and Procedure. – Contributions to the Symposium on Methodologies, Pasadena, May 22-24, 1967.
112. Wack, Pierre. "Scenarios, uncharted waters ahead." Harvard Business Review, September/October 1985.

Навчальне видання

Цільмак Олена Миколаївна
Користін Олександр Євгенійович
Заєць Олександр Михайлович
Афонін Дмитро Сергійович
Горбаньов Ігор Миколайович
Кузнєцов Віктор Володимирович
Волобуєв Анатолій Федотович
Шапталю Олександр Сергійович
Проценко Олена Олександрівна
Ханькевич Андрій Миколайович
Калиновський Олександр Валерійович
Школьніков Владислав Ігорович
Ісмаїлов Карен Юрійович
Албул Сергій Володимирович
Федчак Ігор Андрійович
Талалай Дмитро Володимирович
Теслюк Ірина Олександрівна
Трофименко Олександра Анастасія Сергіївна
Гора Ірина Віталіївна
Колесник Валерій Аркадійович
Сокол Руслан Сергійович
Семелюк Дмитро Миколайович

СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

ПІДРУЧНИК

За загальною редакцією О.М. Цільмак

Підписано до друку 22.08.2017. Формат 60х90/16.
Наклад 300 прим. Ум. друк. арк.20,46. Зам. № 1710-09

Віддруковано з готового оригінал-макету ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).

Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.

Тел. (048) 7777-591.

www.law-books.od.ua